

היצד

העשוי

של המטבע

אורי אבנרי

אורי אבנרי / הצד השני של המטבע

אורי אבנרי

הצד השני של המטבע

זמורה-ביתן, מוציאים לאור

Uri Avneri
THE OTHER SIDE OF THE COIN

Hebrew Rights © 1990 by
Zmora, Bitan — Publishers
P.O.B. 22383, Tel-Aviv
Printed in Israel, 1990

מהדורת תש"ן/1990 (מצולמת)

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לתרגם,
לאחסן במאגר מידע, לשדר או לקלוט
בכל דרך או בכל אמצעי אלקטרוני, אופטי או מכני
או אחר — כל חלק שהוא מהחומר שבספר זה.
שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בספר זה
אסור בהחלט אלא ברשות מפורשת בכתב מהמו"ל.

© כל הזכויות בעברית שמורות
לזמורה, ביתן — מוציאים לאור

לוחות, הדפסה וכריכה במפעלי
זמורה, ביתן — מוציאים לאור
רחוב שוקן 32, תל-אביב
נדפס בישראל תש"ן/1990

לאלמוני

אשר מת לידי

בבית החולים הצבאי מס' 8

עם שחר יום 16.12.48.

השמות והכינויים אשר בספר זה, כולם,
אין לייחסם לאנשים, חיים או מתים,
שנקראו במקרה באותם שמות או כינויים.

ה פ ר ק י ם :

חלק ראשון : איש גמם כל הלילה.

11 „אשתך בעיר...”

24 „לא תחוס עינך עליהם...”

64 „חרב איש ברעהו...”

92 „ואכלת את שלל אויבך...”

111 „פי לכלב חי...”

156 „...עד השמידך אותם!”

179 „ופגריהם יעלה באשם...”

203 „והעליתי אתכם מקברותיכם...”

232 „...והיה הדם לכם לאות.”

חלק שני : להרוגי הסיבוב השני.

הקדמה ל־76'

ספר זה נולד באוטובוס, בשלהי 1949. כמה חודשים לפני כן הופיע ספרי "בשדות פלשת 1948". כונסו בו הרשימות החטופות שכתבתי, כחייל פלוגת שועלי־שמשון, לפני קרב, אחרי קרב, ולעתים גם תוך כדי קרב. הוא זכה בהצלחה שהיתה אז חסרת־תקדים. עשר מהדורות הודפסו ונמכרו בזמן קצר. באותו אוטובוס ישבו, מאחורי, שני נערים. הם דיברו בהתלה־בות על "בשדות פלשת". ניכר היה שהם מקנאים בגיבוריו. "חבל שפיספסתי את המלחמה בכמה חודשים!" אמר אחד מהם בעצב. לי היה נדמה ש"בשדות פלשת" הוא ספר שונא־מלחמה. לא באתי לפאר בו את המלחמה, או לטשטש את זוועותיה. אך אם שני נערים אלה קראו את הספר וקינאו בנו, נראה כי חסר בו משהו. הצד השני של המטבע. בו במקום החלטתי לכתוב אותו.

"בשדות פלשת" הוא אמת – אך לא כל האמת. יש דברים רבים שלא יכולתי לרשםם תוך כדי מלחמה. היתה צנזורה חמורה. הייתי חייל פשוט ביחידת־שדה, ולא פעם נדרשתי להעביר את רשימותי לביקורת המפקדים. ויש דברים שקשה להעלותם על הנייר, כאשר אנשים נהרגים וכאב המשפחות השכור־לות עודנו חדש וצורב. את כל מה שהחסרתי ב"בשדות פלשת", כללתי ב"הצד השני של המטבע". כשמו כן הוא: הצד השני. גם הוא, לעצמו, אינו כל האמת. אך דומני ששני הספרים יחד משקפים את המלחמה, כפי שנתגלתה לעיניו של חייל – הגיל והכאב, האחוזה והשנאה, רגעי־ההתעלות ומעשי־הזוועה, הגבורה והפחד, חדות־המאבק והאכזבה.

לא פעם נשאלתי אם מה שתואר בספר זה אכן התרחש. האם
אין זה פרי הדמיון? האם לא הגזמתי?
הדברים קרו. ג'מוס והצוציק הם אנשים חיים. המעשים
שתיארתי התרחשו לנגד עיני. לפעמים, כאשר אני עוצם את עיני,
אני רואה מולי את הבעת-פניו של הערבי הזקן, שניה לפני רציחתו,
כאילו קרה זה אתמול. ועדיין אני שומע באזני את חירחורי-
הגסיסה של החייל האלמוני, שמת לידי בבית-החולים, לפני 28
שנים.

"בשדות פלישת" הפך אותי לחביב הקהל והמימסד. במשך
שנה ניתכו עלי ביקורות נלהבות, תשבחות וגילויי-חיבה.
"הצד השני" הפך את הקערה על פיה. נהפכתי אובייקט
של שנאה – עוכר-ישראל ותבוסתן, תארים שאני מחזיק בהם
עד עצם היום הזה.

פרסום הספר נאסר אחרי הופעת המהדורה הראשונה. בימים
ההם של צנע וקיצוב-נייר קל היה לבצע זאת, על-ידי קנוניה
בין המו"לים, ללא צורך בצו רשמי. במשך שנים ארוכות נמנעה
הופעתו בשנית.

אני מקווה שדור חדש יקרא אותו בעיניים חדשות.

אורי אבנרי

תל-אביב, מאי 1976

איש גסס כל הלילה

„ואחר הרעש אש, לא באש יהוה ;

ואחר האש — קול דממה דקה.”

(מלכים א')

פרק א.

„אֶשְׁתָּךְ בְּעִיר“...

השעה היא עשר בערב.

ההכנות האחרונות ללילה מסתיימות.

באולם הגדול, הסמוך, בו שוכבים המקרים המסוכנים פחות, כבה דאור. קול נערה אומר „ליל מנוחה“, והמקהלה הגדולה של הפצועים עונה לה. אף כי לא ראיתי עדיין את פניו של איש מן השוכבים באולם, מכיר אני את כל הקולות. החל מקולו העמוק של שוש, קטוע הרגל, וכלה בלחשו הצרוד של עוזי, בן ה־17, ששיחק ברימון־יד גרמני ואיבד את עינו.

„...או מה שרציתי לספר לכם“, נשמע הקול הצעקני של שוש בדממה הפתאומית, „החובשת ההיא היתה נורא זהירה, ושאלה את הרופא אם אפשר להידבק בסיפ בבית־השימוש. או הרופא אמר לה: בהחלט אפשר, אבל זה מאד לא נוח...“

קול דק ובלתי־מוכר לי צוחק צחוק פרוע. איש חדש, כנראה. שאר הקולות מסתפקים באנחה מיואשת. הכל שמעו את הבדיחה הזאת לפחות תריסר פעם.

„אולי תשים כבר תקליט חדש?“ תובע הקול החותך של בעל האולקוס. „האולקוס“ הוא סרן, וטרם התרגל לשכב בין טוראים המלגלים על מחלתו הבלתי־קרבית.

„תיכף תשמע!“ מתעודד שוש. „ובכן שמעו — פעם נכנס

אפסנאי גדודי אחד לבית זונות...“

„אוף, סתום כבר את החור שלך!“ נאנח עוזי.

„רוצים לישון, ודי!“ חוזרת אחריו המקהלה.

„אינבלידים עלובים!“ מלגלג שושו. שאינו נכנע בנקל. „אפשר לחשוב שעשיתם משהו היום מחוץ לחרבן!“

„שקט, שקט ילדים!“ קול האחות.

„בקבוק!“ נזכר פתאום הסרן.

„גם כן חמור!“ מתנקם בו שושו. „עד עכשיו היית עסוק, מה?“

„הוא המציא שיטה חדשה של הצדעה לקצינים היושבים על סיר“. לוחש עוזי.

„לכו לעזאזל!“ פוקד הסרן ועושה את צרכיו.

פה ושם חורקת מיטה והמוטל עליה נאנק תוך כדי חיפוש המצב הנוח ביותר לפצעיו.

דממה כבדה יורדת על האגף.

• • •

השעה היא עשר בערב.

האחות רחל נכנסת לקיטון של המקרים המסוכנים. היא רגילה להשאיר חדר זה לסוף הסיבוב, למען תוכל להקדיש זמן רב יותר לשנינו, המקרים ה„קשים“.

לא שמעתי את צעדיה החרישיים, כצעדי חתול. בכל זאת מרגיש אני בהיכנסה. אי אפשר לשהות בחדר אחד עם רחל מבלי לחוש בנוכחותה. טבעה של רחל למשוך אליה את מבטו של אדם. אין היא יפה במיוחד, גם אינה צעירה ביותר. אולם יש בה משהו בלתי־מוגדר, מין הבעה של אשה הרגילה לכך שיישמעו לה.

בעינים עצומות למחצה עוקב אני אחרי תנועותיה הנמרצות, ליד הפצוע השני. היא תוקעת את המדחום בין שיניו ונוטלת את ידו כדי לבדוק את הדופק. ההוא מוטל בלי תנועה. נשימתו חורקת כדלת אשר שכחו לשמנה זמן רב מדי. רק לפני חצי שעה הוכנס לחדר זה, אחרי ששכב יומיים בחדר הקטן ממול. שמעתי כי נורה בתוהו.

רחל מרפה מידו ורושמת משהו על הלוח התלוי ממיטתו. על

פניה האדמדמות חוסר־הבעה מוזר. היא מתאמצת למחוק מעליהן כל רגש. כך נראים רק חיילים, לופאים ואחיות. זוהי הבעתו של אדם היודע, כי חברו אבוד, והאומר לעצמו: „איני רוצה שזה ישפיע עלי“. מעין טכסיס של התגוננות, שאינו מצליח לעולם.

„ל ש ת ו ת!“ ממלמל הפצוע.

רחל עוברת אל ראשו ושמה את ידה הקטנה על מצחו הסמוק. „עוד מעט!“ היא לוחשת. שקרנית, אני חושב, הרי הרופא פקד עליך לא להשקותו גם טיפה אחת.

עתה מגיע תורי. אני מחייך. גם רחל מחייכת. יש סוד כמוס בייגנו, בסודותיהם של הילדים בגן. נתקעה בראשי האמונה הטפשית כי רק רחל מסוגלת לעזור לי להירדם, ושבלעדיה לא אצליח לעצום עין. אמונה ילדותית, מאותן האמונות הטרדניות המשתלטות להן בליבו של פצוע, מבלי שיבין מה מסורן. פעמיים בשבוע האחרון, כשאחות אחרת עבדה במשמרת לילה, קראתי לרחל עד שהוזעקה ממיטתה ונזפה בי קשות. בכל זאת היתה מרוצה. רוב הפצועים מתיחסים אל האחיות כאילו נמנו עם המכונות והמיתקנים, ויש משום סיפוק בטרדנותו של פצוע המבחין בין אחות אחת לחברתה.

„אני אוהב אותך!“ אני ממלמל, שעה שהמדחום תקוע בין שיני וידה העדינה והקרה מונה את פעימות דופקי. לולא היתה ידי השניה קפואה, הייתי מלטף אותה.

„חנפן!“ צוחקת רחל. היא יודעת שאין אני יכול לאהוב אותה כגבר. הפצוע קשה אינו גבר. הוא משול לילד קטן, אשר חושו המיני טרם התגבש. גוף הנאבק על חייו אינו יכול להפריש את המרץ הדרוש כדי לאהוב אשה. בכל זאת ניכר על רחל שהיא שמחה. אני ילד קטן, ואני אוהב אותה כמו את אבא ואמא. עכשיו היא אמי. אולי היא חושבת ברגע זה: פעם יהיו לי ילדים שיאהבו אותי כך כל החיים.

„כמה יש לי?“ אני שואל.

„שקט, הרי אתה יודע שאסור לי להראות לך!“ בכל ערב חוזרת רחל על אותן המלים לפני שהיא מראה לי את הלוח. זה שייך לטכס, ולוא היתה מראה לי את הלוח מבלי לסרב תחילה, הייתי מתאכזב כצעיר שובר־לבבות שאהובתו החדשה נכנעה לו ללא התנגדות.

שני רכסי הרים משתרעים על הלוח. הרכס הכחול מציין את פעימות הדופק, ואינו מענין. הרכס האדום הוא עקומת החום. היא דומה לרכס הרים במחברת הציור של ילד בכיתה אל"ף: הרים גבוהים ומחודדים אשר ואדיות עמוקות וצרות. כאפיקי הנגב, מפרידות ביניהם. השמים מסומנים במספר 42.0, והם ישרים ושטוחים. ההר האחרון מגיע למספר 40.2. הוא דומה לעליה לגן־עדן, כי אין ממנו ירידה. מחר בבוקר יתוסף ואדי חדש. עליה וירידה, עליה וירידה.

„אתה רוצה סם שינה?“ זוהי שאלה לתפארת המליצה בלבד. אני בולע את הסם בהיסח הדעת, שעה שרחל מסירה את השמיכה ומחפשת בירכי השמאלית מקום להזריק בו את שתי הזריקות. הירך מכוסה חורים קטנים, זה בצד זה, ולא נותר בה כמעט מקום לזריקות נוספות. מאז הוכנסתי לבית־החולים קיבלתי אחת לשלוש שעות, שמונה פעמים ביממה, שתי זריקות: — אחת פניצילין ואחת סולפה. ששה עשר חורים ביממה.

„היי ייי!“ אני נאנח, אף כי בידיה הזריזות של רחל כמעט אין הזריקה מורגשת.

„אתה פוחד מזריקה?“

„בחי, כן!“ אני מודה, „כמו מפני רופא השיניים!“

„גיבור החזית! מצ'זבת על מאה קרבות ופחד אפילו מרופא

השיניים!“

„מה את חושבת?“ אני מתרעם. „לוא באו המצרים לעקור לנו

את שינינו לא היה נשאר מזמן אף איש אחד בחזית!“

רחל צוחקת, מגביהה בידה האחת את ראשי ובשניה מחליקה

את הכרים. היא מסדרת את השמיכות, מלטפת את שערותי ומביטה בי כאמן שסיים את יצירתו.

„ועכשיו תהיה ילד טוב ותישן!“

„כן!“ אני מבטית.

היא מכבה את מנורת־התקרה ומדליקה מנורת־שולחן עמומה. בחדרי המקרים המסוכנים אין מכבים את האור לעולם, כי על האחות התורנית לבקר בהם במשך כל הלילה ולשים עין על הפצועים.

„לילה טוב!“ אומרת רחל.

„לילה טוב!“ אני עונה.

„ל ש ת ו ת!“ ממלמל הפצוע השני, כמתוך חלום.

• • •

אני יודע שלא ארדם.

כל היום פחדתי מפני הרגע הזה. הלילה הוא עינוי אחד ממושך. ביום קורה תמיד משהו, יכול אדם לשוחח עם אחיות ורופאים, להאזין לקולות אכילתם של האחרים, לקרוא ספר ולעלעל בעתונים. ביום חולפות השעות במהרה, ומשהו מסיח את הדעת בכל רגע.

בלילה זוחלים הרגעים בלי סוף, וכל הכאבים כואבים כפליים. הרגל הימנית, אשר צנורות ההזנה־המלאכותית מחוברים אליה, נלחצת אל הסד. הפצעים במעיים מגרדים וכואבים. אין אפשרות להתהפך על הבטן או לשכב על הצד, והגב צורב, אם כי רחל מרחת אותו בכוהל.

הלילה הוא נורא. בלילה שולטת הבדידות, והבדידות הזאת מפחידה. יש דברים שאין אני רוצה להיזכר בהם. ביום אני יכול לברוח מפניהם, אך בלילה הם מדברים אותי, מחזיקים בי ואינם מניחים לי להימלט.

זכרונות ארורים. מדוע לא ניתן לאדם לשכוח?

זה הלילה השמיני מאז היפצעי, הלילה השמיני שאיני ישן. ובכל לילה מבקרים אותי אותם הזכרונות, והם בהירים יותר מאשר היו

הדברים שעה שקרו לנגד עיני. יתכן כי החום הוא הצובע אותם בצבעים כה חדים, עד כי גם הפרט הקטן ביותר מבצבץ מבככי העבר ולובש משמעות זדונית.

ביום עוליב ומבצבצים זכרונות יפים, — חברים מתלוצצים, נוף העובר ביעף על פני הג'יפים הרוהרים, קנטינה גדודית צוהלת, מעשים יפים ושובבים. אך בלילה מנקרים במוח זכרונות אחרים. לפעמים מנסה אני להשלות את עצמי שאני ישן וחולם חלום־בלהות, אך יודע אני שאינני ישן ושלא חלומות הן התמונות הללו.

אני נועץ את מבטי במנורה העמומה, כאילו מתחנן בפניה להצילני מפחד הלילה, מידי החושך. כל עוד יאיר האור לא ידברוני החזיונות השנואים. יש להסתכל אל תוך המנורה, ישר אל תוך המנורה. שרירי העינים מתעייפים, אסור להרפות. העינים נאחזות באור הקטן, והאור נעשה מטושטש, מבריק ומתרחק, קרב ומתרחק ומהבהב, מהבהב, מהבהב...

...

... האור מהבהב, מהבהב, מהבהב.

אני נמצא במחנה "יונה" בתל־אביב. בחוץ מיללת הרוח, רוח פברואר המבשרת את סוף החורף, אך באוהל חם ושקט. רק רוח פרצים זעירה עוברת מתחת ליריעות ומשחקת לה במנורת־הנפט התלויה על המוט.

שוכב אני על מיטתי, לבוש בגדי־האמונים המלוכלכים, וקורא בפעם האלף ואחת את "במערב אין כל חדש" של רימארק. לאמתו של דבר איני קורא כלל, רק עובר על פני השורות מבלי לתפוס את מובנן. עייפות איומה ירדה עלי, עייפות העושה אותי לאדיש. אין זאת רק העייפות הגופנית הרגילה של הטירון שעסק בחייו האזרחיים בעבודה שכלית והנדרש פתאום לעבור אמונים גופניים מפרכים. זה הוא חוכר אונים רוחני, תוצאת הזעזוע הנפשי הראשון

במשך שלושה שבועות השתחקה נפשי בכבלי המשטר המחניק של המחנה, התנגשה במציאות האכזרית של החיים בעדר, ללא רצון עצמי, כשכל כסיל אשר המקרה עשה אותו למס־כף יכול לדרוס אותי כאוות־נפשו.

המס־כף... מתוך אנחה של הקלה נזכר אני שהמפקדים אינם הם הוזעקו באופן פתאומי כתגבורת לבית הקרן־הקיימת בבית־דגון. כמעט מחייך אני בהזכרי בהבעת־פניו הבהולה של מוסא, זה גיבור גיבורי הצ'יזבאת, כשהעמיסו עליו את הברן. לכאורה אסור לחייך. עוד מעט אצטרך גט אני לצאת לקרב הראשון. מה ארגיש אז? אולי תהיינה גם פני חיבורות כפניו של מוסא? כשסיפרו לי שלשום שרשקה המס־מם חטף כדור בפצוץ הרגשתי מין הרגשה בקיבה...

השלהבת במנורת הנפט מהבהבת בחזקה, ורוח צוננת עוברת באוהל. מבלי לפנות יודע אני כי סאנשו נכנס.

„מה, השעה כבר שתיים־עשרה?“ אני סוגר את הספר תוך כדי פיהוק. נראה שהזמן חלף מבלי שארגיש בו.

„לא, רק אחת־עשרה!“ עונה סאנשו בקול מוזר.

יש משהו בלתי־רגיל גם בתוכן המלים. הוא הרי קיבל חופשה עד חצות, וכיצד חוזר חייל שפוי בדעתו שעה תמימה לפני תום חופשתו, כשבחוץ בחורות ובתי־קפה וצ'יזבאת, ובפנים רק שיעמום? כמעט שיש בדבר משום בגידה או מעילה באימון, כי לא בנקל השגתי לו את שש שעות החופשה. מפקד הפלוגה, השנא שנאה עיוורת את קציני־התרבות והיודע כי הייתי „אינטליגנט“ בחיי האזרחיים, הטיל עלי, כמקצוע צדדי, את עניני ה„תרבות“ של הפלוגה. בתפקיד זה הצלחתי, לעתים קרובות, להגניב חבר אל מחוץ למחנה, באמתלה זו או אחרת. סאנשו יצא, באופן רשמי, כדי לדאוג לאקורדיון למסיבת יום הששי הבא. אם חזר שעה תמימה בטרם

עת, משמע שקרה משהו מחריד, משהו הדומה לפחות לרעידת אדמה.

„כאב בטן?“ אני מגשש.

„לך קיבינימאט!“ עונה סאנשו ומשתרע על מיטתו, מבלי לפשוט את בגדיו.

„הוא התחרבן! הוא התחרבן!“ צוהל הצוציק, שנתעורר בינתיים, וקם וישב במיטתו. סאנשו התערב אתו בצהרים שהערב יאנוס בחורה אם רק אצליח אני להגניבו החוצה. כדי לממש התערבות זו הפצירו בי הצוציק ונחצ'ה — שני דיירי האוהל האחרים — להמציא תחבולה שתבטיח לסאנשו ערב חפשי.

אני יודע, כמובן, שצהלת הצוציק אינה מוצדקת. לוא התחרבן סאנשו באמת לא היה מתרגש עד כדי כך. אני מכיר את סאנשו היטב, שהרי למעלה משלושה שבועות הוא „אשתי“. שנינו מהווים את אחד הזוגות הרבים שנוצרו במחנה בתקופת האמונים, מתוך התידדות ספונטאנית. המוזר הוא שבדרך כלל מורכבים זוגות אלה משני טיפוסים מנוגדים לחלוטין. יקה מעודן מוצא לו בן-זוג תימני שאינו יודע קרוא וכתוב, מן הסתם מוכר-פלאפל או מצחצח נעליים. מנהל עבודה לשעבר יעדיף בטלן מקצועי. טיפוס היסטרי, הלקוי בתסביך נחיתות, בוחר לו שויצר רברבן ששרת באצ"ל, בלח"י ובפלמ"ח גם יחד.

גם סאנשו ואני הננו זוג מוזר ביותר. סאנשו קורא לי „דון קישוט“, וטוען שאני אחד מאותם המטורפים שסופם למות בנעוריהם בשדה-הקרב, או על עץ התליה. ואילו אני קורא לו „סאנשו פאנזה“ מפני שהוא מבליט את אופיו החמרני-הגאליצאי. סאנשו הוא בלונדי, נמוך ורזה, בעל בית-מלאכה לחפצים עדינים, המכריז השכם והערב שאין לו כל חשק למות למען כל מולדת מטונפת שהמשתמטים יעשו בה חיים. לוא היה באמת סאנשו, היה מוצא דרך

להתחמק מן היחידה חקרבית, ובזאת פגם את הגדרתי. אולם בזהירותו העקרונית אין כל ספק, והיא כבר זיכתה אותו בתואר של "קצין צניעות". כי עוד בחופשה הראשונה, שעה שאנשי הכיתה החליטו להפגין את גאוותם החיילית החדשה ע"י ביקור משותף בבית הזוגות החדש שקם — לפי השמועה — בדרך יפו, טען סאנשו שאין לו כל השק לקבל עגבת מתוך סקרנות, ובזאת הזים, כמובן, את התכנית כולה....

„ספר מה שהיה!“ דורש הצוציק.

„שק בתחת!“ עונה סאנשו בלשון שאינה משתמעת לשתי

פנים.

„מה זאת אומרת?“ מתרעם הצוציק, כשהתמרמרות כנה מצטיירת על פניו הילדותיים המכוסים במליון נמשים, והופכים אותם כמעט לסימפאטיים. „התערבנו או לא התערבנו? אם התערבנת עליך להודות!“

„הוא צודק!“ אני פוסק ומגייס את כל סמכותי כסגן־מפקד־כיתה־זמני־בלתי־מוסמך. „התערבות היא התערבות!“ התנהגותו של סאנשו עוררה את סקרנותי הנצחית, ואני תאב לדעת מה מסוגל לערער את שיווי־משקלו של יצור קר־רוח זה.

פתאום מתחיל סאנשו לצחוק. הצחוק אינו מוצא חן בעיני.

יש בו משהו מזוהם, משהו זדוני. „אתה רוצה את האמת, מה? דוֹן־קישוט שלנו רוצה את האמת על האהבה הטהורה? תפאדל! אדרבא, תשמע ותהנה!“

בינתיים נכנסים אלינו שאר אנשי הכיתה, הגרים באוהל השני. ג'וקר הארוך, לבוש כותנת־הלילה הלבנה שלו, מגרש אותי ממיטתי ושוכב בה. האוירה מתוחה. נשכח לחלוטין הקרב המתנהל, מן הסתם, ברגע זה על בית הקרן־הקיימת. כעדים להתערבות נדמה לכולנו כי יש לנו חלק בעלילת־האהבה של סאנשו. כשאין לאדם

הזדמנות לחטוא חטאים משלו, יכול הוא ליהנות גם מתטאיהם של אחרים.

„ובכן, שמעו!“ פותח סאנשו. קולו אדיש עתה, כאילו עמד למסור לנו אחת מאותן ה„תשדורות“ האידיוטיות של אימוני־השדה בנוסח „אל־מפקד־עמדה־שלוש — מאת־מפקד־עמדה־שנים — האויב מתקיף־מכיוון־דרום -- י־ש־ל־י־שלושה־הרורים־ושני־פצוצים — שלח־חגבורת־וחובשת־יפה —“.

„כשיצאתי מן המחנה רצתי ישר אל עמוס!“ מספר סאנשו. „אתם מכירים את עמוס?“ אני מכיר אותו. זה טיפוס שקיבל ארכה על סמך היותו רשום באיזה בית־ספר גבוה שלא ביקר בו יותר מאשר פעמיים בשנה. „הייתי בטוח שאצל עמוס אמצא כמה בחורות. בחברתו תמיד מסתובבות חתיכות שהמצפון הלאומי שלהן מצווה עליהן לפשק את הרגליים כשהן רואות חייל מסכן הזקוק לאהבה. הן לא כל כך יפות. אבל מה זה חשוב?“

„בהחלט לא!“ מאשר הצוציק בהדגשה. הצוציק הוא בן 17, מבית בורגני, וההורים הקפידו הקפדה רבה מדי על חינוכו. אנו חושדים בו שהוא בתולה, ומשום כך רואה הוא צורך להוכיח לנו שהוא מבוגר, מנוסה וגברי. אין הוא מחמיץ כל הזדמנות לעשות זאת. „בקיזור“, ממשיך סאנשו, „התחרבנתי. לא היתה שם אף חתיכה אחת. אז הצעתי לעמוס שנלך לקולנוע. ידעתי ששם נמצא כבר משהו.“

„ועוד איך?“ מתלהב הצוציק. „כשאתה יושב בימים אלה ליד בחורה זרה בקולנוע ואינך מתחיל למזמז אותה מיד כשכבה האור, אז היא כבר נעלבת.“ הוא מעמיד פנים של ידען גדול. „הלכנו לקולנוע „קסם“. אני עומד בתור, ועמוס הולך לקנות

סיגריות. פתאום אני מרגיש שאיזו נקבה מסתכלת בי.“

„אשה?“ שואל הצוציק בפיקפוק.

„אחת שנראית בת עשרים ושתיים או עשרים וחמש. הפנים קצת עגולים מדי, אבל גוף, יא חביבי, מין גוף כזה שרואים עליו תיכף שהוא מבין ענין.“ לרגע קט מהרהר סאנשו בהגדרה עמוקה זו. „נו. נו?“ ממריץ הצוציק.

„מה יש לדבר. היא מסתכלת בי ואני מסתכל בה, ואז היא ניגשת אלי ושואלת אם אני רוצה לקנות לה כרטיס. כמה? אני שואל. כרטיס אחד, היא אומרת. בחפץ לב, אני אומר. בינתיים חוזר עמוס. אני קונה שלושה כרטיסים ואנחנו נכנסים לאולם. עמוס יושב משמאל, אני מימין, ואותה אנחנו מושבים באמצע. היא אומרת ששמה שושנה, ואני קורא לה שוש, והיא מחייכת, ואני מספר לה שחזרתי הבוקר מן הנגב ושמחר אני חוזר לשם. באמת? היא אומרת, ושמה את ידה על גבי, כאילו כדי להגן עלי, ואני אומר לה אין דבר, כולנו נמות רק פעם אחת. זה לא נורא כל כך, ואני מסתכל בעינים שלה כאילו היו תעודות־חופש לשבוע, ואז כבה האור והסרט מתחיל.“

„על מה היה הסרט?“ שואל עמוס, שאלה של סתם.

„הסרט?“ עונה סאנשו. „לא הסתכלתי. אני נשען קצת שמאלה ומרגיש שהיא לא נסוגה. ואז אני שם את היד, כאילו בטעות, על הברך שלה, והיא מכסה את היד במעיל, ואני מטייל על הירכיים שלה ובודק את גרבי המשי, והיא מתחילה גם כן, מה שאינני אוהב, אבל אני סולח לה, ובפעם הראשונה אני כמעט מברך את המלחמה המטונפת הזאת.“

„אז מה הלאה?“ חוקר הצוציק. עיניו הירוקות נוצצות, והוא נראה קצת מגוחך. אני מעלעל בספר ומעמיד פנים כאילו אינני מאזין, אך האמת היא שכולנו מקשיבים כאילו שמענו איזו בשורה עילאית. באותו רגע אנו מרגישים את עצמנו נורא חיילים.

„נו, הקולנוע נגמר“, נאנח סאנשו. „אנחנו יוצאים. והיא שואלת אם אנחנו רוצים לשתות כוס קפה אצלה בדירה, ועמוס קורץ לי

בעין ואומר — בהחלט! אז היא לוקחת אותנו לרחוב בן־יהודה ומכניסה אותנו לדירה קטנה מרוהטת יופי. עמוס ואני שוקעים בכורסאות נהדרות והיא נכנסת למטבח להכין את הקפה, וכעבור כמה זמן היא קוראת לי שאבוא לעזור לה. עמוס קורץ לי שוב ולוחש לי שאשאיר גם לו משהו לעזור, ואני נכנס למטבח וסוגר מאחורי את הדלת.

מה לאמר לכם, ההיא פשטה בינתיים את השימלה ולבשה חלוק של משי אדום מבריק, ואני מרגיש שקורה לי משהו. במטבח אין מקום לזנו, ובכל תנועה אני נוגע בה. פתאום אני רואה שיש לה טבעת נשואים. את נשואה? אני שואל אותה. כן — היא אומרת — אבל זה לא חשוב, בעלי איננו בעיר. הוא נעלם כבר כמה זמן, ובכלל אינו מתחשב בי. והיא מחייכת חיוך מן האווז עד האוזן והושפת את שיניה, ואני רואה את לשונה מתנועעת בין שיניה ודמי מתחיל לרתוח ואני אומר לעצמי — לכל הרוחות, מה איכפת לי שיש לה איזה בעל בורגני מטומטם. ההוא בודאי מסתובב עם איזו נקיבה ונהנה מן החיים, ואני הולך עוד מעט למות בשביל החמור המתורבן הזה. אז אני מחבק אותה והיא נדבקת אלי ואני מנשק אותה והיא מכניסה את לשונה לתוך גרוני עד שאיני יכול עוד לנשום, ואני מרגיש שהיא מתמתחת בזרועותי, ואיך־שהוא נפתח החלוק שלה והיא ערומה לגמרי ואני שוכת את העולם. עשית את זה פעם בעמידה?

לרגע קט לא נשמע באוהל דבר מלבד אנחה עמוקה של הצוציק. „בקיצור, אנחנו גומרים להכין את הקפה, ואני לוקח את המגש ואנחנו חוזרים לחדר השני ושותים את הקפה, ואני אומר לעמוס שיעזור לה אחר כך במטבח לנקות את הכלים, ובינתיים אנחנו מקשקשים על ההרפתקאות שכאילו היו לי בנגב. ההיא אומרת „אל אלותים!“ ו„באמת?“ ו„בחיך!“ ואחר כך היא מעירה שעוד

מעט יהיה סוף לכל המאורעות. אז אני שואל אותה בצחוק מנין היא יודעת את זה כל כך טוב, או היא אומרת שבעלה אמר את זה, ובעלה יודע את הכל מפני שהוא מפקד בחי"ש וקוראים לו רשקה. מה לאמר לכם, אני מסתכל בה ובהתחלה לא מבין, ופתאום אני זוכר שרשקה זה שמו של המס"מם שהוציא שלשום את הפצועים מן המשורין הבוער ליד שער הגיא וחטף כדור בפרצוף, ואני מרגיש שהקיבה שלי מסתובבת ואני רוצא להקיא. קמתי מן הספה, ויצאתי מתבית כמו שיכור, ואני עוד רואה שהיא מסתכלת בי בתמהון ושעמוס מתחיל ללטף אותה... ועכשיו תסתלקו למיטות המטונפות שלכם ותנו לישון!"

„משוגע אחד!" אומר הצוציק מתוך קנאה. „מה זה בכלל

איכפת לך? הלא רשקה לא יודע בכלל שסידרת אותה!"
אני מכבה את המנורה. משהו צונן מרחף באוהל ואני חושב על רשקה המס"מם כשהוא זוחל תחת מטר הכדורים אל המשורין הבוער, והפצועים צועקים ומיללים, ופתאום ניתז מפניו של רשקה חטמו, ולסתו מתרסקת, ופרצופו נעשה בליל של בשר ודם, והבנוין נשסך על הכביש ובוער...

פרק ב.

„לא תחוס עינך עליהם...“

„מים, מים, מא־א־ים!“

שותפי־לחדר חזר להכרתו. תחילה גנח. עתה מילל הוא כחית פצועה.

בין יללה ליללה חורקת נשימתו. דומה היא עתה לחריקתו של משור קהה־שיניים.

רחל באה בריצה מחדר האחות. ידה עודה מחזיקה בעתון המצויר שקראה בו. פניו המבריקות של חייל מצוחצח מחייכות מעל גבי הנייר. רובה מכודן מוסיף הדר לתמונה.
„מים! תנו — לי מאיים!“ מילל הפצוע.

אם ימשיך הלה ביללותיו יעורר את עשרות הפצועים באולם. רחל מנסה להרגיעו, אך לשוא.

„השקיהו — וחסל!“ רוצה אני לאמר לה. „הן ממילא ימות הלילה!“ אולם אין אני משמיע את המלים. עד לטרופ כזה עוד לא הגעתי. וחזן מזה בבית־החולים אין האנשים מתיים. הם „עוברים למחלקה אחרת“, או „לבית־חולים אחר“. על המוות אין מדברים פה. הרי הוא כקרב־משפחה שסרח, אשר הכל הוגים בו אך אין מזכירים את שמו.

רחל מרטיבה את שפתותיו במטלית לחה. תחילה מנסה הוא לבלוע את המטלית, ומשאינו מצליח משתדל הוא למצוץ אותה בשיניו. רחל עוקרת את המטלית מפיו בכוח.

לא שרד בו כוח להתאמצות ממושכת. יללותיו הופכות גניחות, וכעבור דקות מעטות פוסקות גם הגניחות. שוב נשמעת רק חריקת־המשור — אותו משור קהה הגודע את פתיל חייו, באטיות אכזרית וביסורים זדוניים. אל אלוהים, מדוע אין מסייעים לו למות במהרה?

עולה על לבי משפט שקראתי בחוברת צבאית, ממאמרו של אחד מאלופי הצבא: „על החייל לדעת כיצד ליהרג, כיצד למות בכבוד!“ בעיני האלוף, ליד שולחן הכתיבה, נראה הדבר, בודאי, פשוט ביותר. חוטפים כדור בחזה, מרימים את היד, צועקים „טוב למות בעד ארצנו!“ או „טוב המות, יא ערבי!“ וצונחים בתנועה אלגנטית. כמו בקולנוע. אך אם הכדור נתקע בפרצוף, במקום בחזה, אין מות־הכבוד נראה יפה כל כך. בעיבדיס ישבו שנים בשוחה, חבוקים וחסרי ראשים, וקשה היה לדעת אם מתו בכבוד או לא. כיצד יכול אדם למות בכבוד כשגופו מתפתל בכאבים שטניים, ואין מניחים לו לשתות?

רחל נאנחת ויושבת ליד מיטתי. נדמה להם, לבריות הבריאות, כי האחות אינה חשה בסבל שמסביבה. אין זה נכון. לסבל אין מתרגלים. וגם לא למראה המוות בשדה־הקרב. מתרגלים רק להעמיד פנים אדישות, לבלום את הרגשות, לבל יתפרצו, לבל יטרפו את הדעת. „מה הוא מילל כמו אשה זקנה?“ אינני רוגז עליו. גם אני צעקתי. אבל רוצה אני שתפתח האחות בשיחה אתי, למען תמשיך לשבת לידי ותעזור לי ללחום בלילה.

„פויה, איך אתה מדבר!“ מתרעמת רחל. „הוא מסכן מאד מאד.“
 „מה יש לו בכלל?“

אסור לה לספר לי. אין מספרים ל„מקרה מסוכן“ אחד את צרות משנהו. זוהי סוגסטיה מזיקה, המשרה דכאון על הפצועים ופוגעת ברצונם להתאבק. אולם רחל מזועזעת. יתכן שצורך פנימי

הוא לה לספר למישהו את הפרטים, כדי לגול אותם מליבה, ואפילו יהיה מישהו זה יצור עלוב וחסר־ישע הנאבק אף הוא על חייו. ההוא נפצע בכדור שחדר לחזהו. שני תחורים — חור הכניסה וחור היציאה — היו בחזה, והרופאים טיפלו בו כרגיל בפצועי־ריאות. רק הערב, כשהעיפו עין על הלוח בו מסומנות כמויות הקליטה והפליטה, שמו את ליבם לכך, שהוא מרבה לשחות. ריבוי השתיה הוא סימן מובהק לפגיעה בבטן. בדקו את הפצוע בדיקה נוספת וגילו שכדור חדר אמנם לחזה ויצא ממנו, אך בדרכו עבר כמעט את כל אברי הבטן וריטשם.

מחר בבוקר ייעשה נסיון נואש לנתחו. רחל אינה מוסיפה „אם יחיה עד אז“, אך הפסוק חרות על פניה. מחר בבוקר, עוד עשר שעות... זה נצח קטן, בחייו של אדם הנוטה למות שקול כל רגע. מוזר. מאות אלפי איש ישנים ברגע זה שנת־ישרים. לגביהם אין המחזר אלא יום רגיל נוסף. והנה, לגבי יצור עלוב זה, בעל האברים המוטרשים, מחר הוא עולם אחר, מחר הוא סיכוי של חיים, חוף רחוק ויפה, שאולי יגיע אליו ואולי לא.

• • •

בדידות. רחל יצאה את ההדר. חריקת המשור ממלאה את החלל. נדמה שהיא גוברת והולכת. עוד מעט תמלא את ראשי עד שיתפקע. אני אשתגע אם לא תיפסק חריקה זו. צריכים לאטום את האזניים. אי־אפשר. צריכים להתרכז בקולות אחרים. יש קולות אחרים. תמיד יש. רק צריכים להטות אליהם אוזן.

היכן שמעתי משפט זה? בשעור הראשון של אמוני הלילה. תריסר צעירים עירוניים עמדו בשדה חשוך וחפנו בעצבנות את רוביהם. מסביב היתה דממה איומה. אין קול, אין רשרוש נשמע. „הקשיבו“, אמר מוסא המס־כף, „הטבע רועש. אלפי קולות. רק צריכים

להטות אוזן. השומעים אתם? שריקה זאת היא שריקת הרוח בעצים שמולכם. הנה, אחד, שנים, שלושה כלבים נובחים, מכיוון צפון-צפון-מזרח. מוכרח להיות שם בית. כעת — טרטור רחוק של מנוע. מכונית. למדו לקלוט את הקולות האלה באזניכם המטונפות, יבוא יום והם יצילו את חייכם. הם יעלימו את צעדיכם מאזני האויב. הם יגלו לכם את מקום הימצאו של האויב. שימו לב לצרצרים...*

הנה הצרצר. עוד הוא מצרצר. הוא לא חדל מצרצר אף לרגע, במשך כל לילות הקרבות. אנשים נהרגו, והצרצר צירצר. פצועים נשארו בשדה, והצרצר צרצר להם שיר ערש, עד שנרדמו ומתו. לא. אין אני רוצה לחשוב על כך. שתוק, צרצר ארור! הנה קול אחר. רחוק, רחוק. רדיו מנגן. היכן? אולי באהלי האחיות. לא, אין להן רדיו. אולי בחדר האוכל של המחנה הצבאי הסמוך? הוא מנגן משהו. טאנגו. מאריא מאגדאלינא. זה בודאי צריך להזכיר לי משהו טוב. טאנגו. טאנגו. מה הוא מזכיר? תמיד הייתי רקדן רע. חסר לי הכשרון להטביע את ישותי בהיעסקות זו, לכן העמדתי פנים כאדם עליון הבז לריקודים התפלים. אחרי ככלות הכל, מה זה ריקוד? מיזמוז ברשות החברה, ותו לא. אך בלבי קנאתי, כמובן, ברוקדים והרגשתי עצמי מקופח. עתה, אם אחלים, אהיה פטור מצרה זו. אני מתאר לעצמי את התמונה. נהיה מצויים בחברה עליזה, ירקדו. בחורה תפנה אלי ותשאל אם אינני רוקד. אחייך חיוך מלאנכולי. פעם רקדתי, אומר בעליזות מעושה, אך מאז נפצעתי קשה עלי הדבר. וההיא, בהולה ומבוישת, תשב כמובן לידי, תרחם עלי ותעריץ אותי. גיבורים פצועים. מלים מחורבנות. חודש-חודשיים יהיו גיבורים פצועים. אחרי כן יימאסו על הכל, הצבור ישכת שהם גיבורים ורק יזכור שפצועים הם, טירדה ומזכרת בלתי-נעימה לאותם שנשארו בריאים...

הטאנגו נפסק. מישוהו צוחק. הרדיו מנגן משהו אחר. שיר

ערבי. בודאי אנשי גח"ל ממארוקו יושבים שם. שיר ערבי. ערבי. ערבי. איזה פרצוף צף על פני ים הזכרונות. אולי זה העריק הסודאני שבא לנגבה כשהברן בידו? הוא היה פרצוף אהוד. בשעת ההפצצה הגדולה שכב לצדי בשוחה. יחד עישנו סיגריות, קיללנו את המצרים והחלפנו זכרונות על הבית... לא, לא הוא. פרצוף אחר. אולי המייג'ור הסודאני שנפל בשבי בבית-דאראס? זקן היה, כבן חמשים, שבא כל הדרך הארוכה מחארטום כדי להתנדב למלחמת-הקודש. איזה צירוף מלים מגוחך — מלחמה קדושה. בחור אמיץ היה, מייג'ור זקן זה. כשנפל בשבי היה פצוע קל, אך לא הניח שיטפלו בו עד שיטפלו תחילה בטוראי סודאני שחור, פצוע קשה, ששכב בקירבתו. מן הסתם היה אידיאליסט. תמיד הורגים האידיאליסטים זה את זה. המשתמטים משני הצדדים נשארים בבית וכותבים נאומים פאטריוטיים. הם מסוכנים רק מפני שמצויים תמיד אידיאליסטים המוכנים ליהרג למענם...

לא, אין זה פרצופו של המייג'ור. פרצוף אחר, שקדם לו. הראשון שראיתי. לפני הפלישה. לטרון? לא, לפני לטרון. לפני כן. לפני מכבי. נחשון. הנה כן, זהו. פרצוף ערבי...

• • •

פרצוף ערבי.

מאז השעות הקטנות של הבוקר שוכבת המחלקה במשלט עלוב החולש על כביש לטרון, ומחכה. הכל יודעים שאין טעם לחכות. על דעתו של מישוהו "למעלה" עלה הרעיון הגאוני שהערבים עלולים לטייל להם להנאתם בכביש זה, אף כי מובן לכל טיפש כי גם הערבים יודעים אל נכון שקטעים ממנו נתונים בידינו. בינתיים שוכבת המחלקה ימים רצופים, מלפני עלות השחר ועד אחרי שקיעת

החמה, במשלט עלוב זה כדי להפיל את הערבים התמימים בפת. ואילו הערבים אינם מגלים כל סימנים של תמימות. רק האנגלים משוטטים לפעמים בכביש וגורמים לאכזבות מרות: התצפית מודיעה מדי פעם באלחוט שכמה מכוניות נעות בכביש, האנשים מגמיכים ראשיהם וטוענים כדור בקנה. אחרי רגעים של צפיה מתוחה מופיעות סוף־סוף המכוניות המובטחות — אך ברגע האחרון מודיעה התצפית הארורה שיש להתחבא ולשתוק, כי נראו פרצופים אנגליים בשיירה. רק פעם אחת לא שלטו האנשים ברוחם, פתחו באש והרגו אדם. היה זה חייל כושי ממאוריציס. הכדור ניפץ לו את הגולגולת ודיסה לבנה נדבקה על הכביש. על פניו היתה הבעה של תמהון אינסופי מן הסתם לא ידע כלל מה פה הענין.

האנשים מפוזרים במרחק של כמה מטרים איש מרעהו. כל אחד בחר לעצמו סלע בולט — וסלעים, ברוך השם, אינם חסרים — ורובץ מאחוריו. השמש לוחטת. אחדים פשטו את חולצותיהם ומצטלים בשמש, ערומים למחצה. לשתות אסור, כמובן. אפשר רק לחלום. חלומות מטושטשים וערפליים העוברים וחולפים בעצלות, ללא משמעות ברורה.

במרחק, על הרכס ממול, נראים ערבים המעבדים את שדותיהם. הם נראים ככלי שח־מט קטנים, אשר משחק טמיר מזיז אותם כרצוננו. אני שוכב ליד המקלע ומכוון. אסור לירות, כמובן. יש לשמור על האשליה כאילו איש אינו יודע על אודות קיומו של המארב. ממילא לא יגיע הכדור, כי המרחק עולה על שני קילומטרים. אולי בכל זאת קטן המרחק? לשם נסיון מכוון אני את הגררה לקילומטר וחצי. גם מרחק זה הוא מחוץ לטווח היעיל. האצבע נלחצת אל ההדק, והעין מכוונת את הכוונות. אין דבר, הכלי אינו דרוך. הנה רוכב הערבי על הלהב. האתנח מתרומם. יותר מדי, צריכים להנמיך קצת. הנה, בדיוק. אפשר להשכיב אותו כמו כלום. כדור אחד, ודי.

רעיון אידיאלי. זוהי תוצאת השיעמום, הוא מפתה אותך לעשות דברים חסרי תכלית.

אולי אשם גם הנשק. יש בו כוח שטני. הוא מעלה בראש יעיונות שאינם צפים בנסיבות אחרות.

לא. לא הנשק אשם. אשמים אנחנו. כוח שטני זה, המפתה את האדם לרצוח ולהרוס, חבוי אי שם במעמקי לבנו, מכוסה שיכבה דקוה וקלאכותית של משהו הקרוי „תרבות“ או „מוסר“, וכלי־הפלדה אך עוזר לו להתפרץ כאשר החברה מחתימה את המעשה בחותם של כשרות.

אני מוטל על בטני, והשמש מכה על גבי המיוזע. אין אני יכול להתהפך. יש לי כיב מגוחך על האחורים. בעצם, אין מה להתבייש בו. זהו פצע קרבי בהחלט, תוצאה מאכילת סרדינים שלוש פעמים ביום במשך שבועיים רצופים. שלוש ארוחות מגוונות: סרדינים וכרוב חמוץ בבוקר, כרוב חמוץ וסרדינים בצהריים, ובערב גם כרוב חמוץ וגם סרדינים. הכל טובלים מחוסר ויטאמינים. אחדים לקו בצרבת, ההופכת את לילות השמירה לגיהנום. אחרים משלשלים ללא הרף — גם השלשול הוא מחלה קרבית. הפארונקל שלי הוא פיסגת הרומנטיקה המלחמתית. אם לא ישלחיני במהרה למרפאה יתפשט על כל גופי.

מאחרי הסלע הסמוך שוכב פארוק. פארוק הוא בן דמשק, והוא זכה בכינוי בגלל פרצופו הערבי השמנמן. הוא דומה לרועה זונות, וברי לי כי אמנם עסק בדמשק במקצוע מכובד זה. אולם פארוק עצמו מדלג על פרשה זו. לעומת זאת הוא מרחיב את הדיבור על שאר מקצועותיו — כיצד רימה קצינים בריטיים שבאו לדמשק בימי מלחמת העולם השנייה, מכר להם סחורות מזרחיות חסרות ערך ודרש תמורתן מחירים אגדתיים. פארוק מספר סיפורים אלה בהנאה

רבה, כהוכחה לפקחותו הרבה. משתדל הוא להוכיח שאינו נופל מחבריו „הלבנים“ במחלקה. תחילה מטה אני רק חצי און להשתפכות זו, אולם מחוסר היעסקות אחרת אני נאלץ להקשיב להם, ומגלה שהדברים מענינים. פה יכול אדם לשמוע את הסיפורים המופלאים ביותר מפי בחורים שלא היה שם לב לקיומם בימי שלום. עולם שלם מפריד ביני ובין פארוק, אך בשכבנו יחד, בשיעמום איום זה, מצטמצם ההבדל והולך.

השעות עוברות. אני נזכר שבארנקי שמורות כמה תמונות. אני מוציאן מן הכיס ומסתכל בהן — תמונות אחדות של בחורות שצילמתי בחופשתי האחרונה. הן היו רק „היכרויות“ סתמיות למדי, אך עתה הן נראות לי כולן חמודות מאד ואני מתאהב בכולן יחד. בשכבי על האדמה החמה מתעוררות בי תשוקות סתומות.

„הראה!“ תובע פארוק. הוא נוטל לידו את התמונות, משמיע שריקה ממושכת ומעגל את שפתותיו. „יא חביבי, איזו דפיקה!“ הוא נאנח, כדרך מחמאה. כדי להוכיח שגם הוא בגברים ייחשב, מוציא הוא מתחת ידיו חבילת תמונות של תימניות. אחת מהן, לבושה בגד ים, יפה עד להפליא. חימניה יפה עולה על אירופית יפה, אני מהרהר. היא חמה יותר, וכל עודה צעירה היא מוכנה ליהנות מן החיים.

אט־אט הופך המשלט לשוק של תמונות. הבנות עוברות מיד ליד, וכל אחד מחווה באופן חפשי את דעתו על חברות זולתו. „יא, איזו חתיכה!“ נאנח ג'מוס. „זו“ משיב קבאב בבזז, „לא הייתי נוגע בה בקילשון!“ ג'מוס אינו נכנע. „אולי לא בקילשון“, הוא אומר, „אבל במשהו אחר!“ אך קבאב מפקק בזלזול. „לא הייתי דופק אותה בשביל מאה לירות!“

מסביב מתגלים הסודות שבלב, בוקעים ותופחים, ולובשים צורות ראנדיוזיות. היכרויות מקריות הופכות „חברות קבועות“.

חברות הופכות ארושות, ארושות הופכות נשים-למעשה. כל אחד מבקש להוכיח שהבחורות עומדות בתור לפני מיטתו.

„שקט!“ צועק המס־מם. „הדפיקות שלכם אינן מענינות איש!“

המלחמה היא כריך - מריחה דקה של סכנה בין שתי פרוסות עבות מאד של שיעמום.

„היכון!“

האלחוטאי לוחש משהו למס־מם, והמס־מם צועק לאנשים. התצפית ראתה תנועה. משהו מתנועע על הכביש.

סוף־סוף! הידים טוענות בקדחתנות כדור בקנה. האנשים מנמיכים את ראשיהם מאחרי המחסות ומכוונים את הרובים ואת המקלע אל מפנה הכביש ממנו צריך האויב להופיע. הלהב מתנועע בין כתפי האתנח. שלושים רובים מכוונים ליריה, רועדים בידים.

על הכביש מופיע — אדם בודד.

הוא מטייל לתומו בכיוון לטרון. נראה שאינו יודע כלל כי יש לחימה בסביבה. אין הוא רואה את המחלקה. אין הוא מרגיש בשלושים הרובים המכוונים אליו, ובמשקפות הנעוצות בו לפחות משלושה כיוונים שונים.

אדם בודד פוסע על הכביש.

„מאתים מטר — לאויב שעל הכביש — כדור אחד — אאאאש!“

שלושים הרובים יורים כאחד. האיש נעצר לרגע. הוא מתחיל רץ. לעזאזל, גם אחד מן הכדורים לא פגע.

אך גורלו נחרץ. מתוך תאוות־שגעון יורים הרובים, כדור, כדור, עוד כדור. המקלע מתחיל להשתעל. לפחות מאה וחמשים כדורים מתבזבזים.

האדם מוטל על הארץ.

• • •

מכונית משא באה כדי לאסוף את הפצוע לבסיס. הוא מונח על הכביש, ומסביבו מעגל גדול של סקרנים. הפצוע מתפתל ביסוריו, צועק ומילל. כמה כדורים של המקלע פגעו ברגלו הימנית. החובש חוסם את העורק. הסיכויים להצלת הרגל קלושים. יתכן ויהיה צורך לקטעה.

„לשם מה מטפלים בו? הלא הוא ערבי!“ תמה הצוציק.
 „פצוע הוא פצוע!“ מלמד אותו החובש. „בכל העולם מטפלים בשבויים פצועים!“

„אל תהיה ילד. למי איכפת אם ימות?“
 „גם הוא בן־אדם? ערבי מסריח כזה?“
 החובש אינו שם לב. בתנועות זריזות הוא חובש את הפצעים.
 „צריכים לתקוע לו כדור!“ קובע קבאב, ומשחק בניצרת הרובה. קבאב הוא גבוה ושחרחר, קולו צרוד תמיד ועיניו אינן מסוגלות להתבונן מבלי להתנועע. מקצועו האזרחי אינו ברור.
 „הפסק!“ מתערב סאנשו. „לא צריכים להיות סתם פראיב!“
 „מה זאת אומרת?“ משמיע הצוציק את קולו. „ומה עשו הערבים ביעזור? ובבית־חרושת היוצק? לא שחטו? הם שוחטים, אנחנו גם כן שוחטים. זה הכל!“
 „תסתמו את הג'ורות!“ נוהם המס־מם מרחוק. „לא הורגים שבויים מפני שצריכים להוציא מהם ידיעות. זה ברור?“ וזה באמת ברור.

החובש מסיים את מלאכתו. מעמיסים את היצור המגואל בדם על הטנדר, והחובש יושב לידו. דרוש עוד אדם כדי להחזיק את הפצוע.

„הי, אתה שם!“ נזכר בי המסמם. „יש לך אות־הצטיינות על התחת. קפוץ למעלה ותקבל גם אתה טיפול“.
האנשים צוחקים.
„מחר אסדר לי פארונקל בין הביצים“, רוטן קבאב.

* * *

הדרך איומה. הסנדור מקפץ. הפצוע נאנק ומילל. אנחנו רוצים לעזור לו. אך מה אפשר לעשות?
„מויא! מויא!“ מילל הערבי.
אין לנו מים. אנחנו מחזיקים בו למען יפתח הטילטול. דמו מגאל את ידינו.
„אנא במות!“ הוא לוחש.
„מא בתמות“ מנסה החובש לנחם אותו בערבית הרצוצה שלו.
כאמאן שוויה יכון דקטור“.
„אנא במות! אנא במות!“ חוזר הפצוע.

מחשבות סתומות רובצות במוחי. צריכים להגיד לו שהכל יהיה בסדר, שהרופא יטפל בו, שנביא אותו לבית־חולים נקי. אך משהו חונק את גרוני. אני אוחו בפצוע, מרגיש את גופו המתפתל ואת כאביו, ונוזל חום, מגעיל, סמיך וחם מרטיב את ידי.
מוזר, תמיד נדמה לי כי הדם צבעו אדום...

* * *

מכניסים את הפצוע לאוהל המרפאה. הרופא בודק אותו וחובש אותו בתחבושת ארעית. הרופא הוא טיפוס שנוא. פולני קטן המתחסם אל כל חולה ופצוע כאל משתמט הראוי לעונש. אם אין לאדם ארבעים מעלות חום אין לו סיכוי להישלח על ידו לבדיקה רצינית.
אני פושט את מכנסי ומגלה את אחורי. הפארונקל תפוח

ואדמדם. חובשת קטנה, בעלת סינר לבן, מנסה לטפל בו. היא צעירה ומתביישת. אחרי שבועיים במשלטים אין גופי נקי ביותר. אך אין אני שם לב. עיני נעוצות בפצוע.

איש־מודיעין נכנס, הוא צעיר בלונדי בעל סנטר בולט. "מה המצב?" הוא שואל את הרופא. הרופא מושך בכתפיו. נראה שאין לבו לעבודה זו.

"מנין אתה?" שואל איש־המודיעין את הפצוע בערבית.

ההוא אינו עונה, רק מילל בקול נמוך, ככלבלב.

"מין פין אנתה?" צועק איש־המודיעין.

עתה עונה הפצוע במלים קטועות. הוא פלאח ממסמיה. יש לו אשה ושני ילדים קטנים. הוא רצה ללכת לעיר לוד כדי לבקש עבודה. אין הוא יודע היכן נמצאים הלוחמים הערביים. אין הוא יודע כלום על המלחמה. הוא פלאח פשוט הרוצה לפרנס את אשתו ואת שני ילדיו.

איש המודיעין מתרגז.

"כמה עיראקים יש בואדי־סאראר?" הוא שואל.

"בחיאת אללה, מא בערף!" מילל הערבי.

"קדיש עיראקין פי ואדי סאראר?" צועק איש־המודיעין ומכה

על חזהו.

הפצוע מילל ושותק.

"אל תתנו לו לאכול ולשתות!" אומר איש המודיעין ופונה

ללכת.

הרופא מושך בכתפיו, כמי שכל הענין אינו נוגע לו.

"אבל ... אבל הלא הוא פצוע!" נשמע פתאום קולה הדק של

החובשת הקטנה. פניה סמוקים.

איש־המודיעין פונה אליה כנשוך נחש. "מה את מתערבת?"

הוא צועק. "בעוד שבוע אנחנו מתקיפים את ואדיסאראר. את רוצה שהאנשים שלנו ימותו?"

"לא!" מודה האחות בבהלה.

"אז תשתקי ותעסקי בענינים שלך!" אומר איש־המודיעין, ויוצא.

הרופא רואה אותי. "מה אתה עוד מסתובב פה?" הוא גוער. אני יוצא את האוהל.

• • •

למחרת היום אני מעמיד פנים כאילו לקיתי בהרעלת דם. והמס־מם שולח אותי שוב למרפאה. החובשת איננה. חובש שמגמן מקלף מעלי את הפלאסטר. מורח בהיסח־הדעת אחת המשחות הצבעוניות שלו על הפארונקל. ממלמל משהו על תזונה לקויה ועל ויטאמינים ומדביק פלאסטר חדש על המקום.

אני רוצה לשאול על הפצוע. אך איני מעז לגשת ישר לענין. מחכה אני שהחובש יסיים את מלאכתו, מציע לו סיגריה ושואל לבסוף, כלאחר יד, מה קרה לפצוע. "מה, הערבי הזה?" שואל החובש באדישות גמורה. "קברו אותו".

"קברו?" אני שואל כמטומטם.

"מובן", אומר החובש, "צריך לקבור. ומה רצית? שנשים אותו בספירט?"

אני רוצה לשאול אם מת מפצעיו או שחיסלו אותו. אך איני שואל. אני מפחד מהתשובה.

• • •

אני נכנס לאוהל הזעיר שלי, משתטח על השמיכה ועוצם את

עיני. פקודת המס־מם היתה להישאר בבסיס עד חזור המחלקה כולה באותו ערב.

ובכן, מת אדם.

לוא נשאר במסמיה, היה חי עתה, לאשתו היה בעל, ולילדיו אב. אני מנסה לתאר לעצמי את פרידתו מהם: הוא אומר לאשתו שיוצא הוא ללוד כדי להשתכר כמה גרשים, הילדים רצים אחריו, אחד ילד והשניה ילדה. הוא גוזף בהם בצחוק ושולח אותם לאם. "מתי יחזור אבא?" שואלת הילדה. "בעוד כמה ימים!" אומרת האם. "הוא יביא כסף ויהיה מה לאכול..."

הוא לא היה מזיק לאיש. ובכן, מדוע מת?

ישנה מלחמה. משמע שמישהו צריך להרוג מישהו. כך זה צריך להיות.

האם איש זה, פרט זה, רצה במלחמה? זה אינו חשוב. בין הנהרגים במלחמה כמעט אין כאלה שרצו בה. הרוצים במלחמה בטוחים מראש כי לא הם יהיו הרוגיה.

מדוע מת, איפוא?

אני יודע שיש תשובה פשוטה. הוא היה אויב. מלה מוזרה, אויב. היא אומרת את הכל, והרי אין היא אומרת כלום. אדם חושב על "אויב", ולבו מלא שנאה, והוא רוצה להרוג ולהשמיד. אולם כשהוא רואה את האויב בעיניו, הריהו אדם — כמוהו. כשאתה מכיר אותו, אינך יכול לשנוא אותו.

מה היה קורה לוא ידענו כולנו, דוברי עברית ודוברי ערבית, איש את רעהו? האם יכלנו להרוג ולשנוא זה את זה?

מחשבות תפלות. האיש מת — ודי.

כן. בהחלט. די. אבל מדוע מת אדם עלוב זה? למה הפכה אשתו אלמנה וילדיו יתומים? האם יצאנו ללחום — בו? האם הוא — האויב?

• • •

אני זוכר בדיוק את הפנים. היה לו שפם. שפם גדול. ויבלת על הלחי הימנית. אני מנסה לגרש את הפנים. אך במקומם מופיעות פנים אחרות. שלושה פרצופים. הם צעירים יותר. היכן ראיתם? נחשון? לא. אחרי נחשון, אך לפני לטרון. היכן? כפר קטן, בתים עלובים, סרחון. הגה כן — סוכריר. נזכרתי.

עמדנו בלילה על המשמר במחנה הפלוגה, ארבעה אנשים ליד השער הדרומי. לכאורה היו רק שנים צריכים לעמוד פה, ושני האחרים תפקידם לסייר לאורך הגדר. רמלה אינה רחוקה, וסוכריר קרובה מאד. אך אנחנו מזלזלים בתפקיד. מאז פעולת נחשון לא קרה כלום בסביבה זו. לא יקרה כלום גם הלילה. הפלאחים שמחים שאיננו באים להתקיפם, ואינם מוציאים חוטם מכפריהם.

אנחנו יושבים מתחת למגדל־מים אנגלי ישן. סאנשו סחב ממחסן הגדוד שתי קופסאות של מנות־ברזל אוסטרָאליה, ומרוב שיעמום אנחנו לועסים את הסוכריות הקשות כאבנים ואת הפירות הכבושים. ג'וקר הביא מעט קוניאק, העוזר לנו להפיג את הקור מגופנו.

„סתם בולשיט“. מעיר סאנשו, בין לגימה לגימה. „אנחנו עומדים כאן כמו עמודי טלפון. והמחנה הוא כל כך גדול שכל ערבי בשריה יכול לעבור את הגדר בכל מקום שירצה“.

„הצבא המחורבן הזה פשוט לא יכול לסבול שנישן לילה אחד במנוחה כשאין קרבות!“ מתמרמר הצוציק.

„כשהמפקדים לא יודעים מה לעשות בנו, הם מעמידים אותנו לשמור על משהו“. מסביר סאנשו, בפתחו את מנת־הברזל השניה. „הוא מוציא את הסוכריות ומגיש לנו את שאר הדברים“. מחר יתנו לנו לשמור על בית־הכסא שלא יגנבו אותו!“

„בולשיט!“ מאשר ג'וקר. „אני שוכב לישון!“
 „נכון גדול“, קובע סאנשו, „מספיק שומר אחד. כל חצי שעה
 מתחלפים. אני ראשון. ג'וקר שני. אורי שלישי. הצוציק רביעי.“
 ג'וקר מעיר אותי כעבור שעה בדיוק. אני יושב, עטוף שמירת
 הצמר, ורועד מקור.

הלילה אפל. מרחוק מנצנצים אורות הקיבוץ. צרצרים מצרצרים.
 אני מנסה ללעוס את שרידיה של מנת־הברזל, אך אין להם
 טעם. אני מנסה לחשוב על משהו, אך המחשבות אינן מצטרפות
 לתבנית הגיונית.

מוזר, עוד לפני חמשה חדשים הייתי מסוגל לקרוא ספר רציני
 וליהנות ממנו. כיום איני מסוגל גם לקרוא ספר בלשים.

הצבא מטמטם את האדם לחלוטין. כשאתה נמצא בקרב אתה
 צועד, אוכל וישן, כשאינך בקרב אתה רק אוכל וישן, ישן ואוכל.
 אפילו הבנות חדלו להיות חלק מחיינו הנפשיים. הן משמשות
 נושא לבדיחות גסות יותר מאשר לתשוקה אמתית.

מה אמר על זה פרויד? השד יודע. לוא היה פרויד חייל בחיל־
 הרגלים ועומד ארבע שעות בכל לילה על המשמר לא היה מוצא לו
 מרץ לתהות על הפסיכופאתולוגיה של חיי יום יום, או לילה לילה.

סאנשו נוחר בקול רם. כל אדם נוחר כשהוא עייף, אך
 כשמעירים לו על כך מכחיש הוא בתוקף. יוצאים לפעולה בלילה,
 הסייר בודק מוצב חשוד, הטור נעצר ושוכב, ומיד נשמעת נחירה
 ממאות חטמים. הוליבוד מראה את גיבורי הקרב צועדים, רצים, זוחלים.
 אך איש לא הראה עדיין את גיבורי המולדת שוכבים ונוחרים בטור
 ארוך אחך, החל ממפקד הפלוגה הראשונה ועד למקלען של הכיתה
 האחרונה. אך זוהי, בעצם, הפוזה החיילית המייצגת ביותר. כשניתנת
 לחייל שהות של רגע הוא נרדם ונוחר. דומים כולנו להיות, ואין לנו
 תענוג גדול משינה.

מחוגי השעון זזים באטיות מאוסה. עוד עשר דקות. שמונה. חמש. שלוש. אפשר כבר לעורר את הצוציק. תהיינה דרושות לו שלוש דקות בכדי להתעורר. הוא שוכב מכווץ כקיפוד, ואני בועט בבליטה הדומה ביותר לאחוריים.

„יופ־טווי־מאט, נבילה!“ הוא מפליט, מתוך שינה.

„יופ־טווי־מאט אביך! קום! התור שלך!“

„מה השעה?“

„שלוש דקות לחצי!“

„אז מה אתה כבר מעיר אותי, טינופת שכמותך?“ הוא מנענע בראשו וממצמץ בעיניו. אני שוכב, מושך את השמיכה מעל לראשי. ונרדם מיד.

אני חולם על בית־הספר. יושבים אנחנו בכיתה ו' או ז', המורה מסביר פרק במשנה, משהו על פרה או שור. מלבד היושבים בשורה הראשונה אין איש מקשיב לדבריו. השיעמום הוא כה רב עד שנדמה ועוד מעט יירדמו גם הזכוכים באויר ויצנחו ארצה. הג'ינג'י היושב לידי הביא איתו כדור של אקדח, ואנחנו בודקים אותו בזהירות. בארץ יש מאורעות, אחינו המבוגרים הם גאפירים בשרות הממשלה או כופר־הישוב, ואנחנו משתעממים בבית־הספר. פתאום אני שומע את שמי. המורה מסתכל בי. „מה אמר רבן גמליאל ז“ הוא שואל. אינני יודע מה אמר רבן גמליאל. אין אני יודע גם רבן גמליאל זה מה הוא. כל הכיתה מסתכלת בי, שמחה לאידי. איני יכול לאמר מלה. הכדור נשטט מן השולחן ומתגלגל במעבר. „מה זה?“ שואל המורה. „כדור של אקדח מאוזר, קוטר 11.56 מ"מ“, אני מגמגם. „לא נכון“, צועק הג'ינג'י. „קוטר 11.54 מ"מ!“ „שתקו“, נוהם המורה, „בושה וחרפה. לכו שניכם לחדר המנהל!“

מישהו נוגע בי. „רבן גמליאל אמר ש... ש...“ אני ממלמל. אך

לפני עומד מוסא, המס־כף. אני מחפש את הרובה שלי. איננו. גם שאר הרובים אינם.

„הער את החברים הנחמדים שלך!“ מלגלג מוסא. „ארבעה גבורים ישנים יחד בשמירה, ובינתיים יכולים לבוא חמשה גדודים ערביים ולשחוט את כולנו בגלל נבילות מטונפות שכמותכם!“
אני מעיר את השלושה, ואנו עומדים באור השחר החיור, רועדים מקור.

„שלושה האינטליגנטים של המחלקה!“ נהנה מוסא, ומשפשף את ידיו. הוא קטן ושחרחר, גלב במקצועו האזרחי, והוא רוחש שנאה מיוחדת לסאנשו, לג'וקר ולי, מפני שהוא חושד בנו שאנו לועגים לו. בכל מילה בפינו הוא מחפש עוקץ נסתר. הוא משולל כל חוש הומור. ביחוד הוא כועס עלינו מפני שאנחנו מנסים להתלוצץ בקרב, בה בשעה שהוא אינו מסוגל להסתיר את פחדו. עתה יש לו הזדמנות בלתי־חוזרת להתנקם בנו, וניכר בו שהוא מנסה להעלות על דעתו את העונש המשפיל ביותר.

„לכו אל מפקד המחנה, התיצבו לפניו ואמרו לו שישנתם ארבעתכם בשמירה, ושלקחו מכם את הרובים!“

מפקד המחנה הוא „מייג'ור מיל“, קצין מקציני הבריגדה היהודית. אנו ניגשים אל הצריף שלו ומציצים בעד לחלון. הוא שוכב במיטה, פיו פעור במקצת והשרוולים הצבעוניים של הפיג'מה משווים לו צורה בלתי צבאית ביותר.

למראה הדמות הישנה עולה בנו כעס סתום. מדוע מותר לו לישון ולגז אסור? במה הוא עולה עלינו? הרי אין זה אלא מקרה שהוא מפקד המחנה ואנו טוראים.

אנו מוציאים את כעסנו איש על רעהו. אני מקלל את הצוציק שלא קם בשעה שהערתי, ואילו הוא מגדף אותי מפני שהערתי שלוש דקות לפני זמנו ולא חיכיתי עד שיקום.

כעבור חצי שעה של ויכוח פוער בקולי קולות נפתחת דלת "צדיף וראשו המנומנם של המייג'ור הלבוש פיג'מה נתקע החוצה. פניו תפוחים מרוב כעס.

"ימח שמכם וזכרכם, נאדות מסריחים שכמותכם" הוא נוהם בקול גדול, "זו שעה שלמה שאינכם מניחים לי לישון. מי שלח אתכם הנה?"

סאנשו מרכיב על פרצופו את הארשת התמימה ביותר. "מוסא, המס־כף שלנו, אמר לנו שניגש אליך ונעיר אותך".

"איני יודע מי זה מוסא, והוא יכול ללכת קיבינימאט!" קולו של המייג'ור עולה לשיא ומצטרד. "התנדפו מכאן מיד, ואל תראו לי עוד פעם את הפרצופים הנאלחים שלכם!"

אנחנו מסתלקים בריצה. מסביב לפינה אנחנו עומדים וכמעט מתפקעים מצחוק.

"איך סי־סי־סידרנו אות־ת־תתו!" מפליט סאנשו בקושי, בין התקפות הצחוק.

* * *

מחוסר עונש אחר מטיל עלינו מוסא שמירה של שתיים עשרה שעה ביום. הצוציק וג'וקר עומדים בשער הדרומי, הפונה לקיבוץ הסמוך, בעוד סאנשו ואני שומרים על השער הצפוני, הפונה לסוכריר. אנו משתעממים ולועסים לבנה של פירות כבושים שגשארה דבוקה לכיסי. לפני הצהרים מתקרבים אל המחנה שני אנשים. תחילה אין אנו מאמינים למראה עינינו. האחד הוא פלאח זקן, בכפיה ועקאל. השני הוא עירוני, כנראה יהודי. וזה מסביר לנו שהזקן הוא השייך של סוכריר, ושעליו לדבר עם המפקד שלנו. סאנשו קופץ כמובן על המציאה, מתנדב להביאו אל מפקד הפלוגה ושוכח לחזור.

כעבור שלוש שעות הוא חוזר, שבע, אחרי ארוחת שמנה שאכל

בחדר-האוכל ומבסוט מעצמו. הוא שמע את כל השיחה. הזקן בא להציע שלום. הכפר סוכריר, כך אמר, אינו רוצה במלחמה. תושביו מוכנים לקבל את מרות היהודים, בתנאי שהיהודים יגנו עליהם. יש בכפר רק מחורחר מלחמה אחד, ממקורבי המופתי, והשייך מציע לנו להפיל אותו בפח ולחסל אותו. הוא הביא עמו גם רשימה מלאה של הנשק הנמצא בכפר.

סאנשו מגרד את אזנו, סימן שנתון הוא במצב־רוח פילוסופי. „שמע, חבוב!“ הוא מתלהב. „אני מבזבז כאן את זמני. חיל־הרגלים טוב בשביל הצוציק ובשביל החמור הזה מוסא, אבל לא בשביל אדם אינטליגנטי כמוני“.

„חיל־הרגלים הוא המלכה של שדה־הקרב!“ אני מצטט לו מתוך ספר נשכח.

„כן, מפני שכולם מזיינים אותי“, משיב סאנשו. „בקיצור, זה לא בשבילי! אני לא נולדתי להיות טוראי בחיל־הרגלים. היום גיליתי את המקצוע האמיתי שלי בצבא. היודע אתה מהו?“
אין לי כל מושג מהו התפקיד המתאים לכוחותיו השכליים של סאנשו.

„צריך להקים מחלקה מיוחדת בשביל עבודה פוליטית בין הערבים“, מסביר סאנשו. „זהו ג'וב בשבילי. אני אומר לך, כל הפלאחים האלה אינם רוצים כלל במלחמה. אפשר לזכות אתם שלום אחת שנים. צריך פשוט לברר מי רוצה בשלום בכל כפר, לתת להם קצת כסף ולהשכיב את האפנדים התומכים עדיין במופתי. בעוד חודש יכירו כל הכפרים בשלטון שלנו“.

„ומה אם תהיה פלישה של הצבאות הערביים?“

„אם תושבי הארץ יהיו אתנו, לא תהיה פלישה. ואם תהיה פלישה, נוכל לסדר מלחמת־אזרחים בינם לבין עצמם. בכל מקום

ימצאו כאלה שילחמו לצדנו, אם יווכחו כי אנחנו עוזרים לפלאחים ולוחמים רק באפנדים. צריך רק קצת שכל גליצאי".

„אולי תקח חופש ותסביר את זה לבן-גוריון?" אני מציע.

התלהבותו של סאנשו נמוגה כערפלי הבוקר. „אי-אפשר לעשות שום דבר מפני שאין לכם שכל!" הוא מקלל. „אתם לא מבינים שהרבה יותר בזול לעבוד בין הערבים מאשר לעשות התקפות ולמות. אם אתם דוקא רוצים למות, לא איכפת לי. שתמותו כולכם ותקימו לעצמכם מצבות של גיבורים. רק אותי תשאירו בחוץ. חיל-הרגלים זה לא בשבילי".

* * *

בערב מתכוננת כל המחלקה — פרט לארבעתנו הפושעים — לנסוע לקולנוע ברחובות. אך ברגע האחרון מבטלים את החופשה. מתרחש משהו. הפלוגה היא ברזרבה. יש שמועה שפלוגה אחרת תתקוף את סוכריר.

סאנשו ואני מסתכלים זה בזה בתמהון. לשם מה לתקוף? הלא הציעו לעשות שלום?

המחלקה כולה רותחת. „ימח שמם!" צועק טרזן. „אני אכה את המפקדים האלה! למה לא נותנים לנו ללכת לקולנוע? כמה גדודים צריך בשביל לכבוש את הכפר המטונף הזה?"

„אם צריכים רזרבה אפשר להוציא אותנו מן הקולנוע בכל רגע!" מוסיף נחצ'ה.

„כלב מי שנשאר ברזרבה!" צועק טרזן. לפתע מוארים פניו באור גדול של רוח השכינה. „אתם יודעים מה?" הוא מכריז. „אנחנו נעשה כאן משתה ונגמור את היין שנשאר מפסח".

אנחנו פורצים את המחסן, מוציאים כחמשים בקבוקי יין אדום ומתכנסים בחדר התרבות הקטן. את החדר הזה ריהטנו אחרי ששדדנו

בית־קפה עזוב בסביבה. יש בו עשרה שרפרפים, רדיו שקיבלו מן הגדוד ושטיח שהתגלגל אל הפלוגה עוד בימי המחתרת בתל־אביב בדרכים מסתוריות ביותר.

תחילה שותה כל אחד רק לגימות אחדות, והבקבוק עובר מפה לפה. אנחנו צורחים את שירי הפלוגה, הרדיו מנגן במלוא עוצמתו, ובחדר משתררת אורה ביתית חמה.

„גם אלה שתיינים!“ צועק טרזן. „אני גומר בקבוק שלם בלגימה אחת בשביל עשרה גרוש“.

„גם אני! גם אני!“ צורח הצוציק.

„אני נותן חמשה גרוש אם תגמור“. עומד סאנשו על המקח.

טרזן יוצק לתוכו את היין, משתעל ושותה, גומר את הבקבוק וגובה את הכסף. הצוציק מגיע עד למחצית הבקבוק. פתאום הוא שם את הבקבוק על הארץ ובורח מן החדר. כולנו צוחקים.

טרזן עומד באמצע החדר, בקבוק בכל יד, ומתנדנד. „לשיר!“ הוא צועק. „תסתום את הרדיו המטונף!“ לרגע קט משתרר שקט, ואנו מסתכלים בו בעיני־זכוכית.

„אם כל הבחורות

תהיינה בקבוקים“,

שר טרזן,

וא כל הבחורים

יהיו לפקקים“.

הוא זורק בקבוק ריק על הארץ כדי לתת לנו סימן לשיר את הפזמון. הבקבוק מתנפץ לאלף רסיסים ואנחנו שרים.

„סותמים, סותמים, סותמים,

ימים וגם לילות,

ועוד הפעם. ועוד הפעם,
מבוקר עד חצות".

„אם כל הבחורים
יהיו לסדינים,
אז כל הבחורות
תהיינה מזרונים".

טרזון מנפץ על הקיר גם את הבקבוק השני.
„שוכבים, שוכבים, שוכבים
ימים וגם לילות..."

טרזון מפסיק בשירו כדי להריק בקבוק נוסף, ונחצ'ה מנצל את
השקט היהסי כדי לפתוח בשיר משלו.
„הלכה בומזי למטווח,
ושכבה עם איש פלמ"ח..."

„שתוק!" רועם טרזון. „לא רוצים מטווח! לא רוצים מלחמה!
אתה שומע? משהו ידבר על המלחמה אני אכה אותו!"
טרזון הוא הענק שלנו, גבוה ובעל גוף אתלטי. הוא קנה לו שם
בקרבות כנושא־פצועים. לא פעם נשא פצוע על גבו מרחק של
קילומטר. הוא עקשן כשתי פרדות, אינו גכנע לעולם בויכות ומאיים
בכל רבע שעה להכות מישהו. אבל איש לא ראה אותו עדין מכה אדם.
אני חושד בו מזמן שיש לו לב רך, ושהוא מתבייש בכך.
„אתה חייל או לא חייל?" צועק נחצ'ה.

„כלב מי שרוצה להיות חייל!" מכריז טרזון. „מי שרוצה לשחק
בחייל שיחליק על גבי ויעצור ליד הסיבוב בלשון. לחיים!"
„חה־חה־חה־חה". פורץ ג'וקר בצחוק. כולנו שיכורים כלום.
„מקצוע מטונף!" צועק טרזון.

„האסון הוא שהמקצוע לא מאורגן", מהרהר סאנשו. „היו צריכים

להקים אגודה מקצועית של חיילים. שתגן על הזכויות שלנו".

"אינטרנציונל!" צועק טרזן, "חיילי כל הארצות, התאחדו!"

"הקץ לניצול!" קורא נחצ'ה.

"קום התנערה עם חלכה, עם עבדים ומזי רעב", שר ג'וקר בקול גדול.

"צריכים לדרוש שמונה שעות עבודה", תובע סאנשו. "בכל משלט יהיה שלט: מותר לרצוח רק בין השעות 8 בבוקר ו-4 אחה"צ. העבריינים יוצאו מן האגודה".

"בוז לשעות נוספות!" צועק טרזן, ופותח בקבוצ נוסף.

"תוספת מיוחדת לעבודת לילה", דורש נחצ'ה.

"יום מנוחה בכל שבוע, חופשה שנתית על חשבון העסק"

נוכר ג'מוס.

"ומחוץ לשעות העבודה נוכל לעשות מה שנרצה". קובע סאנשו.

"אני אעבוד בקבלנות", מהקהר נחצ'ה. "פרס מיוחד בעד כל ערבי שאשכיב, חצי לירה לכל פגר."

"ימח שמך!" מתלקח סאנשו. "אצלנו עבודה מאורגנת. אין קבלנות, אתה כומע?"

"אני אכה אותך אם תעבוד בקבלנות!" מאיים גם טרזן.

"אבל הערבים לא יסכימו" מקונן ג'וקר, וכמעט פורץ בבכי.

"אני אשכנע אותם", מתנדב ג'מוס. "אתה חושב שלערבים אין שכל? הורגים עד ארבע אחרי-הצהרים, והלס. אחרי זה יוכלו לשחק אתנו פוקר."

ג'וקר עדיין איננו משוכנע. "ומה נעשה אם בן-גוריון לא יסכים?"

"לא יסכים?" נוהם טרזן, "אנחנו כבר נראה לו. לא מסכים. עושים שביתה."

„ומה אם יביאו מפירי שביתה?“ מתעקש ג'וקר.

„שיביאו את אנשי בית־רומאנו. לא איכפת לי.“ סאנשו יורק

בביטול לתוך הבקבוק.

„אני אכה אותם!“ מסיים טרזן את הויכוח.

הבקבוקים האחרונים נגמרים. רק בקבוק אחד עוד נשאר

לפליטה.

„תן!“ צווח טרזן ומושיט את ידו. אך מוסא הממ־כף כבר חטף

את הבקבוק.

„אני אכה אותך!“ טרזן פוסע פסיעה, נתקל בשרפרף ונופל

עלי.

„שק!“ צוחק מוסא. הוא מטפס על הארון הבנוי בקיר, בגובה

שני מטרים מעל הרצפה, נשכב עליו בפוזה דרמתית ושם את הבקבוק

אל שפתיו. היין נוזל מפיו, מרטיב את חזהו ומכתים את חולצתו. הוא

צוחק צחוק פרוע.

„אני הולך לישון!“ מודיע טרזן.

אנחנו קמים, כושלים, נאחזים בעמודים ובקירות. סאנשו, היחיד

שלא השתכר לגמרי, תופס אותי בצווארון ומוביל אותי לצריף המחלקה.

הוא זורק אותי אל מיטתי, ואני נרדם לבוש בבגדי.

כעבור פחות משעה מעיר אותי סאנשו.

„מה יש? השתגעת להעיר אותי באמצע הלילה?“ אני מתאונן.

אני מרגיש את עצמי ברע. משהו לוחץ על קיבתי, כמו בערב הקרב

הראשון.

„קום!“ אומר סאנשו ומנער אותי. „שכחת שיש לנו שמירה?“

אני נאנח, קם, מחפש את רובי ומתנדנד אחריו עד למחסן הגדול

שאנו מצויים לשמור עליו. שם אני מחבק עמוד ומקיא.

„נדמה לי שאני מת“ אני ממלמל. קיבתי מתהפכת.

„הלואי!“ מתפלל סאנשו, ללא חמלה.

אני משתטח על ערמה של שקי קמח ונרדם.

* * *

כשאני מתעורר מאירה השמש במלוא זוהרה. המחסן עזוב, סאנשו איננו והכרתי שוב בהירה. אני חוזר למרכז המחנה. לפני צריף המפקד עומדת שיירה של אלף לילה ולילה. הפלוגה שפעלה בלילה בסוכריר חזרה במשוריניה. הבחורים דומים לגיבורי האגדה: על ראשיהם כפיות ותרבושים, בחגורותיהם פגיונות נוצצים. המשוריינים עמוסים שלל צבעוני: — חרבות ארוכות, נרגילות, עבאי יית, מאסבחות.

בחור משופם, חבוש כפיה צהובה ועקאל מרובע עשוי חוטי זהב, כדרך חשייכים, מספר לסאנשו את פרטי הפעולה. „אלמלא האנגלים המטונפים היינו גומרים את כל העסק בסדר. הצפנו את כל המקום המחורבן וצעקנו להם ברמקול שיבואו למסור אֵז הנשק. היית צריך לדאות איך שרצו להביא את הרובים שלהם, הֵן תענוג להסתכל. אחרי זה הלכנו מבית לבית ועשינו חיפוש. פתאום מודיעים לנו שהאנגלים המטונפים באים עם טאנקים מסאראפנד, אז הטתלקנו מהר.”

„ימח שמם של האנגלים!“ מקלל מישוהו במשורין השני. „אני ראיתי רזאלה אחת, אחת עגולה עם עינים שחורות ורציתי להוציא אותה החוצה, כשאומרים לנו פתאום להסתלק.”
„פויה! אתה רוצה לאנוס ערביות?“ המשופם מעמיד פני צדיק.

„מה יש? אולי אתה רוצה שאאנוס יהודיות? מלחמה זה מלחמה, ואצלי אין חכמות.”
„למה לא ד' מתערב שני. אם מותר להרוג, אז מותר גם לאנוס?”

„זה משהו אחר בהחלט. במלחמה צריכים להרוג, אבל לאנוס זה גועל נפש!“

„ועוד ערביה מסריחה!“ מוסיף המשופם. בבוז.
„על טעם וריח אין להתוכח“, מעיר מישוהו בטון פילוסופי.

• • •

בשעת ארוחת הצהרים מספרים בחדר האוכל שיש במחנה שלושה שבויים ערביים, ושג'מוס, המצרי שלנו, נשלח לשמור עליהם. „בוא, ניגש לשם!“ אומר טרזן.

שלושת הערבים נמצאים באחד הצריפים העזובים במחנה. הם רובצים על הארץ ומתוכחים בקול נמוך. שלושתם צעירים מאוד, בני חמש־עשרה עד עשרים־וחמש, בחורים יפים וחסונים. אולם ברגע זה חרות הפחד על פניהם.

ג'מוס מאזין לשיחותיהם, אך מעמיד פנים כאילו אינו יודע מלה ערבית. הוא יליד מצרים ונראה בדיוק ככל אפנדי ערבי — קצת שמנמן ובעל שפם שחור שופע. בשעתו עבד במחתרת בארצות ערב, אך הדבר נמאס עליו ועם פרוץ המלחמה הצטרף לחי"ש. זר לא יבחין בפניו שהוא האדם המענין ביותר בפלוגה: חניך בית־ספר אנגלי גבוה במצרים, בעל־דרגה בצי הבריטי וחבר קיבוץ באחת מנקודות הספר. חוץ מזה הוא טוראי אצלנו.

הערבים מתוכחים ביניהם, וג'מוס מתרגם לנו בחוץ את דבריהם. השלושה הם אחים. הם נאסרו בלילה בסוכריר מאחר שלא נמצא בביתם המקלע שהיה צריך להימצא בו לפי הרשימה שנמסרה ע"י השייך.

„מדוע ברח ג'אבר עם המקלע?“ שואל המבוגר שביניהם, בעל תלתלים שחורים ושפם גדול. „צריכים להחזיר אותו!“
„הוא בודאי ברח לרמלה!“

„היהודים יכו אותנו ואחר כך יהרגו אותנו?“
 „לא נכון, היהודים יודעים שאנחנו לא אשמים.“
 „הקצין אמר שהם יהרגו אותנו אם לא נביא את המקלע!“
 „היהודים לא יעשו דבר כזה. הם יעשו לנו משפט ואז יראו
 שאנחנו חפים מפשע.“

„אבל לפני זה יכו אותנו!“
 טרון נכנס ומגיש להם סיגריה.
 „מויא! מויא!“ מבקש הצעיר.
 טרון נוטל את הכד הריק ועובר על פנינו מבלי להסתכל בנו.
 „ממילא רציתי ללכת לחדר האוכל ולשתות משהו.“ הוא מסביר. הוא
 מביא כד של לימונדה.

אין לנו מה לעשות פה, אולם משום מה איננו הולכים. יש לנו
 הארגשה כאילו נמצאים אנו בחדרו של חולה אנוש. בלבנו יודעים
 אנחנו שאיננו יכולים לעזור להם, ולולא התביישנו. היינו מודים
 שאנו מרחמים עליהם.

המבוגר קם ומסביר לנו בשפתי־ידים שהוא רוצה לבית־הכסא.
 הוא קושר בעצמו את עיניו בקפיה. אני מוביל אותו בזרועו לבית־
 השימוש שמעבר לכביש ומחכה עד שיגמור את צרכיו. אני אפילו מגיש
 לו עתון ישן.

בדרך חזרה שוכח הערבי לקשור את עיניו, ואיני מקפיד על
 כך. מה אכפת לי אם יראה עוד פעם את השמש?
 פתאום הוא פורץ בצעקה. הוא מצביע על קבוצה של ציבילים
 המתהלכים בכביש. „חואג'ה כהן! חואג'ה כהן!“ הוא קורא, ומסביר
 לנו משהו בתנועות־ידים קדחתניות.

אנו קוראים לאיש, והוא משוחח עם השבוי בערבית. הוא איכר
 מרחובות והערבי עבד פעם בפרדסו. הוא טוען שהערבי ידוע לו כידיד
 היהודים, ושהוא מוכן לערוב לו.

טרזון ואנכי רצים אל מפקד הפלוגה שלקחה את הערבים בשבי ומסבירים לו בהתרגשות מה סיפר לנו האיכר. אולם המפקד מנער את חצנו מכל הענין ושולח אותנו לאנשי המודיעין.

לבסוף אנחנו מוצאים את חדר המודיעין, ומתפרצים לזוכו. ליד שולחן יושב אדם שאינו מוכר לנו. אין הוא שייך לגדוד, ומן הסתם הוא נמנה על אנשי אחד המטות הבלתי־קריבים. אנו ניגשים אל שולחנו ושופכים עליו את כל פרטי הסיפור.

כשמתברר לו שאנחנו שני טוראים הוא מסמיק.

„איך אתם מעיזים להתפרץ אלי לחדר?“ הוא מתרשם. „איפה למדתם להיכנס אל קצין מבלי להתיצב? חזרו לדלת וקיפצי לדום!“ עולה בנו הרצון לתקוע בו מכות, אולם איננו רוצים להרגיז אותו, פן יזיק הדבר לשבויים. אנחנו חוזרים לדלת ועוברים לדום.

„חשבנו שמחובתנו להודיע לך מה ששמענו, כדי שֶׁ־א יהרגו את האנשים בטעות!“

„מה זה נוגע לכם? אולי אתם רוצים ללמד אותי את העבודה שלי? צאו מכאן לפני שאני מוסר אתכם למפקד שלכם!“ אנחנו יוצאים ועומדים ליד הדלת, מבלי לדעת אם עלינו לחזור ולהכותו או להרפות מכל הענין.

„איזה חרא לא־קרבי!“ טרזון רועד מרוב כעס.

איך מניחים למשתמט עלוב כזה להחליט על דברים הנוגעים לחייהם של בני־אדם?

אני מתנחם בעובדה שבכל זאת רשם את שם האיכר. אולי יסתפק למרות הכל בעדותו...

מה קרה לשלושה? שכחתי את כל הענין מזמן. אך עתה נראה לי שזה נורא חשוב. מה קרה להם? האם שוחררו? האם חזרו

לסוכריר? אך לפתע עולה על לבי שכל זה אינו חשוב, שהרי סוכריר עצמה איננה עוד. תושביה גורשו עוד לפני הפלישה המצרית. יומיים לפני שנפצתי עברתי בקרבת הכפר וכבר ראיתי בו תושבים חדשים, שדיברו בשפה סלאבית מוזרה. כפר נטוש. אחד מרבים.

עוד שלושה אנשים. עוד שלוש טיפות בים עכור זה ששמו מלחמה...

* * *

לעזאזל! הפסיקו את המנגינה הזאת!

איני רוצה לחשוב על ערבים. לא על הערבים האלה.

האין אפשרות לחשוב על ערבים מבלי להיזכר בזוועות?

אני רוצה בזכרונות נעימים, משעשעים. צריכים לפשפש בזכרונות. בודאי ישנם. צריך רק להתאמץ. קולות ערביים, צחוק...

הנה. אנחנו יושבים בכפר מנצובה. אט־אט עולה השחר ומאיר באורו החיוור את המשלטים המצריים מולנו. במרחק קילומטר אחד. אנחנו עייפים ומרוצים מעצמנו. כלילה עשינו מלאכה יפה. ארבעה אנשים, בלוי'ת שני קשרים, יצאנו אל מעבר לקרי האויב. התקרבנו אל המשלט הגדול מימין עד שנגענו בחוט התיל הדוקרן. ושמענו את שיעולו של השומר המשועמם ליד מכונת היריה. זחלנו בין השיחים וגיששנו בידינו על הארץ. עד שמצאנו את חוט הטלפון המחבר משלט עם המשלט הסמוך. הקשרים חיברו אליו את החוט שלנו והמשיכו את הקו אליהעמדות שלנו במנצובה. הגלילים הגדולים של החוטים השמיעו רעש איום, אך שום דבר לא קרה. זחלנו לאורך החוט כיסינוהו בעפר, וחזרנו. ג'וב נאה.

עתה יושבים אנחנו ומחכים לשיחה המצרית הראשונה. ג'מוס מחזיק בידו את מכשיר הטלפון. מתוך סקרנות התנדבתי לעזור לו. הוא ישמע ויתרגם, ואנכי ארשום.

„הלו פלוגה! הלו פלוגה!“ קולו של מצרי צעיר. הפלשתים נאיים מבטאים פלוגה.

„נעם, יא סידי!“ עונה קול מעודן יותר. מצוין! קצין־מטה כמג'דל. משמע שמאזינים אנחנו כאן לקו הטלפון העיקרי המחבר את כל החזית המצרית.

„מה הענינים?“ מתרגם שלום.

„אלחמד־לאללה.“ תשובה פילוסופית, בלתי־משוכנעת.

„אסמע, יא סוליימאן.“ נעימה רכה, מחניפה.

לכל הרוחות, מדוע מחויבים אנשי החזית בכל העולם להחניף ללבלרי המטות בעורף?

„מה יש?“ איש המטה מכיר בערכו.

„יא סוליימאן, הלא אתה יושב במטה ויודע את הכל. מתי נקבל

חופשה?“

המלה חופשה מלתי־קסמים היא. לבו של סוליימאן נמס. הוא נאנח

„אללה בערף, הלואי וידעתי!“

„בלי חכמות, יא שייך! הלא אתם, אנשי המטה, יודעים את

הכל!“

„בחיאת אללה, אינני יודע. אני רוצה חופשה בדיוק כמור,

אפילו יותר.“

ג'מוס ואני מחייכים. ברגע זה אינם ה„אויבים“ שלנו, אנשים

שיהרגונו מחר, או שנהרגם. הם חברים באינטרנציונל הגדול של

החייילים, אגודה עולמית של עכברי־חזית השותפים בכול — בסבל,

בגעגועים, בחיות, בפחד.

„אם תהיה חופשה, יא סידי, האם תודיע לי מיד?“ מתחנן איש

פלוגה.

„בהחלט, אם תהיה...“ נראה שסוליימאן אינו מאמין בחלום זה.

„מתי תיגמר כבר המלחמה?“ נאנח הפלוגאי.

„אסקט“ מתרעם איש המטה. „זה ביד אללה!“
אני רושם בקדחתנות. זה חשוב למודיעין שלנו. סימנים של
תבוסנות. עייפות מן המלחמה. והרי ממול יושבת הבריגדה המעולה
ביותר של הצבא המצרי...

שטויות! — אני אומר לפתע לעצמי. הן אותן המלים אומרים
גם אנחנו. עייפים מן המלחמה! וכי מי אינו עייף מן המלחמה? האם
לא היינו יוצאים במחול של השתוללות לוא התבשרנו עתה כי הושג
שלום?

ובעצם, מדוע לא? לשם מה נלחמים אנו? מדוע מכוונים הם
את מכוונותיהם האנגליות כלפינו? מדוע מכוונים המקלעים הצ'כיים
שלנו כלפיהם?

האם יש בכלל ריב בינינו? האם לא מעונינים גם הם וגם אנחנו
לסלק את האנגלים והאמריקאים והרוסים, ולפתח את מצרים ואת
ארץ־ישראל ואת סוריה ואת עיראק?

לרגע קט עולה בלבי רעיון משוגע ליטול מידי ג'מוס את מכשיר
הטלפון ולדבר אתם. יא סוליימאן, הייתי אומר, אנו מבוזזים כאן את
זמננו. לא אתה תשרת את מולדתך ולא אני את מולדתי אם נהרוג זה
את זה. אביך מוסלם ואבי כופר, והם שונאים זה את זה, אבל אתה
ואני, יא סוליימאן, איזה ריב יש בינינו? הן שנינו שייכים לאותה
אדמה, ומדברים כמעט באותה שפה, ואם נתקוטט יבואו האנגלים
והיאנקים והמוז'יקים ויבלעו את שנינו. לוא היה לנו שכל, יא
סוליימאן, היינו עורכים לנו סולחה, הייתי עוזר לך לסלק את האנגלים
מן הסודאן, ואתה היית עוזר לי להשקות את ארץ־ישראל, וכולנו
יחד היינו מפחים חיים חדשים בכל המרחב הדרום הזה וחיים יחד
בשלום ובידידות...

רעיון אידייתי. אסור לדבר בטלפון, פן ידעו שאנו מאוינים
לקו. ובכלל, מה קובעים סוליימאן ג'מוס ואני, וכל אותם המאות הרוב-

צים כאן זה מול זה ומנסים לרצוח איש את רעהו ? איזה ערך יש לדעותינו ? הן אין אנחנו אלא איכרים קטנים בלוח השח־מט, אשר מִי־שהו משחק בהם, מזין אותם כאוות נפשו, מִי־שהו אשר רגשותיהם ורצונותיהם של סוליימאן ושלי מענינים אותו כמו חיי המין של הפרעושים !

„מהר, רשום!“ קורא ג'מוס.

עיראק־סואידאן מדברת עם בית־ג'יברין. משוחחים על מכונות־ויקרס ועל טאנקים קלים. כנראה קצינים גבוהים, כי קולותיהם מעודנים יותר מקולותיהם של שני הקשרים שדיברו לפניהם. טייס שלנו הופל ליד בית־ג'יברין ועוד מעט יעבירוהו לחקירה לעיראק־סוידאן. מצוין. צריכים להודיע מיד למטה החטיבה. אולי אפשר לשחרר אותו בדרך.

„מתי היית לאחרונה במצר?“ שואלת בית־ג'יברין.

„אהה, מצר!“ נאנחת עיראק־סואידאן בקול רווי געגועים. „רק לפני שבועיים.“

„בחיאתך!“ בית־ג'יברין מקנאה. „איך גרופי?“ בדברו על בית־הקפה הגדול של אל־קאהירה ער קולו יותר מאשר קודם לכן, שעה שדיבר על מכונות הויקרס.

„מלא חיים! כמעט ואינך מרגיש במלחמה.“

„ימח שמם וזכרם של המשתמטים הארורים האלה!“ מתרעם בית־ג'יברין. „אנחנו רובצים כאן בזבל ושם הם חיים בגן־עדן. הייתי שולח את הפלוגה שלי וגומר את כולם.“ אל־קאהירה או תל־אביב, גרופי או פילץ, היחסים בין חזית ועורף אינם שונים.

„ואיך היתה האשה?“

„יא שייך!“ עיראק־סואידאן מנסה להעמיד פנים כועסות, אך אינה מצליחה. גם אצלם אין סודות־אהבה בין חייל לחייל. „מה אתה

יודע! זה היה כמו בליל הכלולות. במשך ארבעה ימים לא קמתי כמעט מן המיטה..."

מאושר שכמוך! ואיך הילדים?"

"שניהם בסדר. הקטן כבר קרא לי אבא. הוא דומה לי נורא.

ממזר שכמותו!"

"מצר!" חולמת בית-גיברין. "בית! נשים! בית-קפה! מוסיקה!

איזה חלום!"

חדלתי לרשום. אני חולם. גם ג'מוס מתרגם את המלים כסהרורי

— בית! נשים! בתי-קפה! מוסיקה!

איזה חלום!

ובינתיים איננו לא באל־קאהירה ולא בתל־אביב, אלא בבית־

גיברין ובמנצובה, מרחק של קילומטרים מעטים, ואנו חיים בשני

עולמות שונים. מוכנים לרצוח איש את רעהו בשם החרות הערבית

והקידמה הציונית, מוכנים להשתעבד לכל משעבד זר ובלבד שנוכל

להמשיך במלחמת־אחים חסרת־תכלית זו לשנים ולדורות...

לוא רק יכולנו לדבר איש אל רעהו, מלב אל לב, לגשור גשר

מעל לשטח־ההפקר מחזית לחזית!

• • •

רק פעם אחת ראיתי כיצד נגשר גשר כזה מחזית לחזית, גשר

בלתי־נראה שהחזיק מעמד ימים רבים.

רבצנו במשלט מול כיס פלוג'ה המנותק. הימים עברו בשיעמום

אינסופי, גשם נצחי הפך את האדמה לבוץ, שנדבק אל סוליות הנעלים,

האהלים הקטנים ברכס האחרון היו רטובים ביום ובלילה והשומרים

בשוחות עמדו במים עד לברכיהם. השעשוע היחיד של ג'מוס ושלי,

שנעשינו למזל־טוב מס־כפים, היה לסור אל האוהל הגדול של המטבח

ולהריק בסתר קופסת אננס או לשכב רבע שעה באוהל המי. פ. ולשוחת

אם תוכי.

תוכי הוא משוגע, ככל הקשרים. צעיר גבוה ורוזה, בעל עינים עצובות שקועות עמוק בחוריהן. הוא נראה כמת החי. הוא זכה לכינויו הודות לאי־יכולתו המוחלטת לשתוק אפילו שלוש דקות. לא פעם, כשצירפוהו לפלוגת הגיפים למשך פעולה מסוימת, סירבו הנהגים לקחת אותו במכוניות שלהם. מתוך טענה שפטפוטי הנצחיים באלחוט גירמים להם כאבי־ראש.

לתוכי יש תמיד מה לעשות. אין הוא מסתפק בתפקידיו הרגילים של קשר במשלט משעמם. בין התקשרות להתקשרות הוא מסובב את הכפתורים, מאזין לרשתות זרות או מקשיב לשידורי החדשות של תחנות בינלאומיות. הוא האדם היחיד במשלט כולו היודע את הגעשה בעולם ובחזית.

בוקר אחד, בלכתי עם ג'מוס אל אוהל המטבח כדי לבדוק את ההכנות לארוחת הצהרים, קורא לנו תוכי בהתרגשות רבה. הוא קלט את קריאת־הכיוון של תחנה ערבית וברי לו כי זו היא הרשת של הכיס המנותק. המנסה להתקשר עם עזה או חברון. ג'מוס קופץ על המציאה. מובטחים לנו כמה רגעים של ענין בים השיעמום.

„האלו — בא אלף ואחד — הלו בא אלף ואחד — כיף תסמעני — כיף תסמעני — חאוהל!“ (כיצד אתה שומע אותי, עבור!) מטרטר הקול המצרי. הרשת המצרית, כמו הרשת שלנו, פועלת לפי השיטה הצבאית הבריטית, ומלבד השפה אין כל הבדל בין שתי הרשתות. אפילו קולות האלחוטאים דומים.

ג'מוס מרכיב את האזניות ומחזיק בפום. מאבק נפשי מסתמן על פניו. יש פקודת־קבע לא להיכנס לרשת המצרית. פן ידעו כי המודיעין שלנו מאזין לשיחותיהם. אולם כולנו יודעים כי זוהי פקודה שיגרתית הסרת־טעם. מאחר שהקשרים המצריים יודעים בדיוק כמו הקשרים שלנו ששיחותיהם נקלטות ע"י האויב.

רק לרגע קט נמשך המאבק. הקללה המקפצת על לשונו של

ג'מוס מתפרצת. „הלו, יא מצרי, טיזאך חמרא ליש ? חאוהל !” (מדוע אהוריך אדומים ? עבור !)

באלחוט משתררת דממה. כשם שאסור היה לג'מוס להיכנס לרשת המצרית, כן אסור לקשר המצרי לענות ליהודי. אולם כיצד ישתוק חייל לנוכח גידוף נאה כזה, ביחוד כשהתשובה היא כה מובנת מאליה ?

„ליקקת לי הרבה, יא יהודי, יא כלב ! חאוהל !”

„אסקיט יא בן כלב, בן־זנונים מטונף, חאוהל !” ג'מוס מתחיל לתתלהב. לא לשוא גמר בהצטיינות בית־ספר גבוה באלכסנדריה.

המצרי בז לקללה כה בלתי־מעודנת. הוא מחפש משהו מיוחד, משהו סופי ומשכנע. „לוא ידעתי מי מתשעים ותשעה מאהבי אמך הוא אביך, כי אז הייתי עונה לך יא עקרוט ! חאוהל !”

אם היה סבור שסיים את הויכוח במליצה נעלה זו, הרי טעה טעות מרה. ג'מוס מפשפש בראשו ומעלה קללה יפה עוד יותר. „הלא אמך שוכבת עם גברים בהקפה, אי מאניוק ! חאוהל !”

עלבון צורב זה מוריד את המצרי מן הפסים. „הכן את אחותך לכשנכבש אח תל־אביב. יא אחו אל באימה, חאוהל !”

ג'מוס צוחק צחוק אלוטני. התפארות זו של המצרי המכותר עוברת כל גבול. „יא חתיכת זבל, הלא כל צי פארוק לא ימשוך את שפמך מתוך אחורי, יא מצרי נחס ! חאוהל !”

רמז דק זה למצבו המיואש של הכיס מרגיז את המצרי עוד יותר. „יא אבן אל שרמוטה, מחר נטביע אתכם בים הצואה שממנו יצאתם ! חאוהל !”

משהו מטרטר באלחוט. הפרעות אטמוספיריות. ימח שמו של הגשם הזה. ג'מוס לוחץ את האזניות אל אזניו. „הלו יא מצרי, אתה בשמע חלש מאוד, חזור מלים פעמיים. יא ג'ורה ! חאוהל !”
רגע של דממה. נראה שהמצרי מתקן את האנטנה שלו.

„אחרבן לך באזניים פעמיים, יהודי מסופלס! חאוהל!“ הקול
נשמע עתה ברור יותר.

„מה כל הטינופת בפיד? האם זה כל מה שמאכילים אתכם.
יא אחמד? חאוהל!“

„שמי איברהים, יא יהודי, בן-זונה, חאוהל!“
„אהלן וסאהלן, יא איברהים ביי המסורס, חאוהל!“
הפעם נעלב המצרי באמת. „מסורס אביך! יש לי כבר שלושה
ילדים ושתי נשים בטאנטה, יא מבוול, חאוהל!“
ג'מוס מהרהר רק רגע. פניו סמוקות עתה מרוב הנאה, עיניו
נוצצות. זה מכבר לא היתה לו שיחה כה מענינת.

„אינשאלה תמצא עוד שלושה כשתחזור! חאוהל“
„אתה חושב שהנשים שלנו הן כמו שלך, יא ערס? הלא הנשים
שלנו מחכות לנו בזרועות פתוחות! חאוהל!“
„ומתי אתה חושב שתראה את הזרועות האלה, יא מגנון? עשר
שנים לא תזון מן החור הזה! חאוהל!“

המצרי יודע, כמובן, שיש אמת רבה בדבר. סיכוייו לחזור
בקרוב הביתה קלושים מאד. אין לו כל סיכוי לפרוץ מן הכיתור. אם
המלחמה לא תיגמר בקרוב ייהרג, יגווע ברעב או יפול בשבי. הוא
מחפש לו משענת באיחולים לבביים.
„אני עוד אצא, אבל עד שאתה תגמור תהיה אשתך זקנה.
חאוהל!“

לכל דבר יש גבול. ג'מוס מוכן, לצרכי שיחה נעימה, להחליף
מחמאות על הורים ואחים. אולם כשהדברים נוגעים לחברתו שונה המצב.
אין לו אמונה רבה בנאמנותה. אין לו כל חשק לבלות עוד חמש שנים
בחזית. הוא שוכח את מוצאו המצרי ועובר לעברית צחה. „יופ־טוויר
מאט, ערבי מטונף!“

„אסקוט יא יאהודי, יא כלב!“

דוֹר־שִׁיחַ אֶלְחוּטִי זֶה פֶּתַח רוֹמָאן מִיּוֹחַד בְּמִינוֹ בֵּין אִיבְרָהִים וְג'מוֹס. מְדִי בּוֹקֶר, בַּהֲתַקְרַב הַשְּׁעָה עֶשֶׂר, מְסוֹבְבִים ג'מוֹס וְחוֹכֵי אֶת כַּפְתּוּרֵי הַמִּכְשִׁיר. בַּשְּׁעָה עֶשֶׂר בְּדִיוֹק נִשְׁמָע לִפְתָּע טְרַטוֹר חוֹק בְּגַל הַמְצָרִי, וְקוֹלוֹ הַחֲדָגוֹנִי שֶׁל אִיבְרָהִים מִשְׁמִיעַ אֶת קְרִיאַת הַמִּיּוּן: „הֵלוּ, בָּא אֵלֶּךָ וְאַחַד, הֵלוּ, בָּא אֵלֶּךָ וְאַחַד, הֵלוּ, בָּא אֵלֶּךָ וְאַחַד...“ תּוֹכִי מוֹסֵר צֶט הָאֲזֻנוֹת לְג'מוֹס, וְהַהֲפָצָה הַהֲדָדִית שֶׁל קִלְלוֹת עֲסִיסוֹת מִתְחִילָה. הַשִּׁיחָה הַיּוֹמִית מִמְלָאָה אֶת חֵייוֹ שֶׁל ג'מוֹס תּוֹכֵן חֲדָשׁ. מִרְבִּית הַתְּפִקִּידוֹ כַּמֶּסֶכֶף עוֹבְרִים אֵלָּי. עָלִי לְדַאֵג לַחֲלוּקַת הָאוֹכֵל וְהַשְׁמִירָה. ג'מוֹס עֶסוֹק. הוּא יֹשֵׁב בְּאוֹהֶלוֹ הַזֶּעִיר כְּשֶׁבִידוֹ שְׂרִיד שֶׁל עֶפְרוֹן וְרוֹשֵׁם קִלְלוֹת עֲתִיקוֹת עַל שׁוֹלָיו שֶׁל עֵתוֹן יֶשֶׁן. הוּא מִפְשֵׁשׁ בּוֹכְרוֹנוֹתָיו מִיָּמֵי בֵּית־הַסֶּפֶר, מַעֲלָה מִנְּבִכֵי הַתּוֹדָעָה קִלְלוֹת נִשְׁכָּחוֹת וְאַף מִמְצִיא קִלְלוֹת חֲדָשׁוֹת. מִשְׁאֵת נִפְשׁוֹ הִיא לְהַשְׁמִיעַ אֶת הַקִּלְלָה הָאַחֲרוֹנָה — קִלְלָה שֶׁתִּהְיֶה כֹּה מְזֻעָזֶעֶת, כֹּה מוֹחֲצֵת, עַד שְׁאִיבְרָהִים יִשְׁאֵר לֹלָא תִּשׁוּבָה וְיִוָּדָה בַּתְּבוּסָתוֹ.

אוֹלָם גַּם אִיבְרָהִים יֵשׁ לוֹ כֶּשֶׁרוֹן וּפְנָאִי. מְדִי בּוֹקֶר הוּא מוֹפִיעַ עַל גְּלִי הָאֵתֶר כְּשֶׁבִּפְּנֵי תַּפְרִיט חֲדָשׁ. הָאֲבוֹת וְהָאֲמוֹת שֶׁל שְׁנֵי הַצַּדִּידִים עַד לְדוֹר הַחֲמִישִׁי, אֲחִים וְאַחִיות, דּוֹדִים וְדוֹדוֹת, דֵּת, לְאוֹם וּמוֹלַדֶּת — הַכֹּל מִשְׁמָשִׁים נוֹשֵׂא לְגִידוּפִים אֵינְסוּפִיִּים, מִבְּלִי שֶׁהַקֶּרֶב הַגָּדוֹל יִתְקַרֵּב לַהֲכָרָעָה. וּבִינָתֵיִם, תוֹךְ כִּדִּי שִׁיחָה, מְגַלִּים אִיבְרָהִים וְג'מוֹס זֶה לָזֶה אֶת פְּרָטֵי חֵייהֶם. לֹא הָיוּ נִפְגָּשִׁים הָיוּ בּוֹדָאִי מְכִירִים זֶה אֶת זֶה מִרְחוֹק. בְּיוֹם הַחֲמִישִׁי לְדוֹר־קֶרֶב מִצְלִיחַ ג'מוֹס לְהַשִּׁיג חוֹפְשָׁה שֶׁל 24 שָׁעוֹת עַל סִמֵּךְ תִּירוֹץ מִפּוֹקֶפֶק. בְּשִׁיחַת הַבּוֹקֶר בֵּין קִלְלָה לְקִלְלָה, הוּא מוֹדִיעַ יְדִיעָה זוֹ לְאִיבְרָהִים. הֵלֵךְ שׁוֹקֵעַ בַּהֲרַהוּרִים. הַדֶּרֶךְ מִפְּלוּגָה הַמְּכוֹתֶרֶת לְטָאנְטָה הִיא כַּמְרַחֵק בֵּין כְּדוֹר הָאָרֶץ וְהַמַּאדִּים. הַמְּצַב בְּכִיס מִיּוֹאֵשׁ. הַדֶּרֶךְ הָאַחֲרוֹנָה לְקַבֵּלֶת כַּמּוֹיּוֹת קִטְנוֹת שֶׁל אֶסְפֶּקָה — כְּאִמְצָעוֹת שִׁיּוּדוֹת הַגְּמִלִים שֶׁהָיוּ מִתְּגַנְבוֹת בֵּין מִשְׁלֵטֵינוּ בְּלִילוֹת

חשוכים — נחסמה. אין ספק שכבר שורר שם מחסור חמור ברפואות, במזון ובתחמושת.

„אסמע יא ג'מוס, יא ערס“, פותח איברהים, ועוצר. בפעם הראשונה הוא משמיע בקשה אישית. נראה שלא קל לו לבקש טובה. יש לו אחות ביפו. מאז פרוץ המלחמה לא שמע ממנה דבר. אם ג'מוס מוכן לחקור על אודותיה יתקשר בעוד חצי שעה ויודיע לו את הכתובת.

לג'מוס אין זמן. הג'יפ החוזר לגדרה עומד לנסוע. בכל זאת הוא מחכה.

בחזור למחרת היום קודרות פניו. אני יושב באוהל הקטן, עסוק נרגיל בעיבוד מפתח צודק לחלוקת השמירה, כשהוא נכנס.

„נו?“ אני שואל.

„כלום!“ הוא עונה.

„לא מצאת?“

„איננה!“

„אצל המושל הצבאי חקרת?“

„הייתי בכל מקום. הבית הפוס על ידי יהודים. הערבים זוכרים

שעוד ראו אותה אחרי שיפו כותרה. הם חושבים שהיא נהרגה.“

בשעה עשר בדיוק יושבים שלושתנו מסביב למכשיר. „הלו בא

אלף ואחד, הלו בא אלף ואחד...“ נשמע קולו של איברהים. ג'מוס

מחזיק באזניות ואינו עונה. קולו של איברהים עולה ויורד, ולבסוף

מתיאש.

למחרת היום שוב מנסה איברהים את מזלו, ושוב יושב ג'מוס,

בפנים קודרות, ליד המכשיר ושותק. „פין אנתה, יא ג'מוס?“ מתחנן

איברהים. אך ג'מוס שותק.

„מה איכפת לך?“ מתערב תוכי, שהשתיקה מעצבנת אותו.

„תגיד לו את האמת, וחסל!“

„שק בתחת!“ עונה ג'מוס בקיצור.

ביום השלישי נשמע קולו של איברהים כהד רחוק. הסוללות
שלו נגמרות. במשך שניות מעטות עוד אפשר להבחין בקריאות הכיוון
שלו, עד שהן מתמזגות עם ההפרעות האטמוספיריות וטובעות בהן.
בכיס אין סוללות רזרביות.
הגשר הבלתי־נראה בין חזית לחזית נהרס...

„אתה צריך להבליג!“ אומרת רחל. „הכל יהיה טוב. מחר יעברו הכאבים. כעת עליך להבליג.“

הפצוע אינו שם לב אליה. הוא נתפס לרעיון אחד, ובראשו המעונה אין מקום לשני רעיונות.
 „אתם — שונאים — אותי“, הוא מפליט „אתם — כולכם — שונאים — אותי.“

רחל נדהמת. היא מביטה בו אובדת עצה
 „אתם — הורגים — אותי — מפני — שאני — איש — אצל...“
 המלים האיומות תלויות בחדר. לפצוע קשה יש רק משענת אחת להיאחז בה — האמונה ברופא, בבית־החולים, בצבא. מה נוראם צריכה להיות הרגשתו של אדם אשר הצבא זר לו והרופאים חשודים בעיניו? על מה יכול הוא להישען?

רחל בורחת מן החדר. יתכן שהיא בוכה.

האור נשאר דולק בחדר.

אנחנו לבדנו — הוא, אני והנשימה החורקת.

הוא מרגיש בקיומי. לאט־לאט הוא מזיז קמעא את ראשו, עד שעניניו נפגשות. מבטו ננעץ בי ומנקר את עיני. יש בו הבעה מרוכזת של שנאה — שנאה פרימיטיבית, פשוטה, אינסופית.

הרגשת אשמה נוראה עולה בלבי. מדוע הוא שנא אותי? האם הוא מרגיש שסיכויי שלי להישאר בחיים גדולים מסיכוייו? אני מרגיש צורך פנימי להתנצל בפניו, לאמר לו שאולי אמות גם אני, לאמר לו כל אשר ירצה, ובלבד שיסיר ממני את המבט המאשים הזה.

שמא הוא שנא אותי מפני שהייתי חייל ההגנה שעה שהוא היה חבר באצ"ל? אולי אספר לו שגם אני הייתי פעם חבר באצ"ל, לפני הרבה־הרבה שנים?

אי־אפשר לדבר. כל עוד דוקר אותי מבט זה. אני עוצם את עיני ומנסה להתכווץ מתחת לשמיכה, לבל יוכל לראות את פני...

• • •

איש אצ"ל.

1938. בעוד חודש אהיה בן חמש עשרה. זה למעלה משנתיים משתוללים המאורעות בארץ. מנהיגי הישוב מטיפים להבלגה ודורשים עזרה בריטית. הם תולים את תקוותיהם בחלוקת הארץ. מעוט קיצוני מטיף לפעולות תגמול ומתנגד לחלוקה. אני בן 14, ולבי עם המעוט הקיצוני.

השעה שמונה בערב. אני יורד ברחוב קאלישר ומתקרב לבנין בית־הספר הישן, בפינת רחוב התבור. לבי הולם בחזקה ורגלי חלשות. זוהי השעה הגדולה ביותר בחיי. מאחרי שנים של לימוד משעמם בבית־ספר עממי, שלא השאיר עלי כל רושם, חדשים של עבודה משעממת, תחילה בסדנא ואחר־כך במשרד. אולם לפני חיים חדשים. חיים של סכנה ותכלית. ככל בני גילי אני מרגיש משיכה עצומה לפור ליטיקה. החיים ריקים, מחוץ לפוליטיקה. אין להם טעם אחר.

בפתח בית־הספר עומרים שני צעירים עמידה מרושלת ומסתכלים בי בזלזול. אני עובר על פניהם כשלבי נרעד. שמירה! נחתרת! סרטים וספרים רומנטיים עוברים לנגד עיני. הנה הסכנה! הנה החיים האמתיים! תוסס בי רצון חזק ללחום לשם משהו, אף כי לא ברור לי לשם מה.

לרגלי המדרגות עומדים צעיר וצעירה, מבוגרים ממני.

„סיסמא!“ תובע הבחור.

„י — הו — אש!“ אני מגמגם. חזרתי על המילה לפחות מאה

פעמים מאז מסר לי הבוקר צעיר חשדן את ה„קשר“.

„עלה! קומה שניה! ימינה!“

„חכה שם עד שיקראו לך,“ מוסיפה הבחורה.

אני עולה במדרגות החשוכות. על ספסל בפרוודור יושבים כמה

נערים בגילי, נפחדים ונבוכים כמוני, המשתדלים לשוא להעמיד פני

והתיקים יודעי-סוד. מקצת הפרוודור, מתוך חדר סגור, נשמע מפעם לפעם קול עמום של רגלים הרוקעות ברצפה. מישם מתאמנים שם בתרגילי סדר.

התרגשותי גוברת מרגע לרגע. עוד מעט ואיחנק. קבוצת צעירים עולה במדרגות. קטעי שיחה לחושה מגיעים לאזני.

„...אתמול תפסו את הג'ינג'י...“

„...הוא לא יגלה כלום...“

„...יכו אותו...“

„...צריכים לדפוק כדורים...“

אחד מסתכל בנו ורוטן: „עוד מעט יהיה לנו גן-ילדים!“
 „אל תשויץ“, אומר שני. „הם ילמדו לירות יותר טוב מאשר אתה.“

מאסר! יריות! מכות! יהיה לנו תפקיד, משהו שאפשר יהיה לחיות למענו, להסתכן למענו.

הדלת ממול נפתחת. לרגע נשפך עלי אור בהיר.

„אתה שם, כנס!“

מישהו תופס בזרועי, דוחף אותי לתוך החדר, מושיב אותי על כסא, ונעלם.

אינני רואה מאומה. על השולחן, בדיוק לפני, ניצב זרקור קטן המאיר לתוך עיני. רק מרגיש אני כי מולי יושבים כמה אנשים, אולי שלושה, אולי ארבעה.

קול עמוק ובלתי טבעי קורא את שמי ואת כתובתי. אני מנענע בראשי.

חושש אני שאם אדבר יהיה קולי צרודי נרוני יבש.

„איפה אתה לומד?“ שואל הקול.

„אני...אני לא לומד. אני עובד אצל עורך־דין.“ ברוך השם
אני יכול לדבר, וקולי כמעט טבעי.
„עובד? המממ... כמה זמן?“ נראה שבאצ״ל אין רגילים לנערים
עובדים.

„למעלה משנה!“

מאחרי השולחן מתלחשים. אני מבחי, בקול אשה.
הקול העמוק שואל אותי שאלות שונות על דעותי הפוליטיות.
מתי החלטתי להתגייס לאצ״ל? האם אני מכיר את מטרותיו? האם אני
מוכן לקבל על עצמי את הסכנות?
„אתה שונא את הערבים?“ הקול משועמם במקצת. זוהי, כנראה
שאלה שיגריתית.
„לא.“ אני אומר.

מיד אני מרגיש שאמרתי משהו לא־נכון. דממה דקה משתררת
בחדר. אני ממטיר על עצמי גידופים אילמים. מדוע לא אמרתי להם
שאני שונא את הערבים? עתה לא יקבלו אותי לארגון.
„את האנגלים אתה שונא?“

„לא!“ שוב נפלטה התשובה בעצמה. עתה הכל אבוד. אני חש
שמעבר לשולחן מסתכלים בי ברחמנות, כאחד חולה שחסר לו אבר
חיוני בגופו.

חוקרים אותי חקירת שתי וערב. אני מנסה להסביר להם את
המחשבות הבלתי־מגובשות שעלו בלבי, שלא חשבתין עדיין עד סופן.
את האנגלים צריכים לסלק מן הארץ. את האפנדים הערבים צריכים
לגרש, ואז אפשר יהיה למצוא איזה סידור עם הערבים הפשוטים
ולהקים אתם מדינה. אני מגמגם ומסתבך ובז לעצמי.

כעבור חצי שעה מרפים ממני. אני חש כסמרטוט שנסחט.
למחרת היום מופיעה במשרדי נערה שחרחרת ומוסרת לי קשר:
„עליך להתיצב ביום הראשון הבא בשעה עשרים אפס אפס במקום

הידוע בתלבושת מסודרת. סיסמא — ראש-פינה."

* * *

מוצאי-שבת 7.45, ואני מטייל עם רבקה ברחוב אלנבי, לעבר כיכר מגן-דוד. אני לבוש בחליפה הטובה היחידה שיש לי, פרי חסכונותי במשך חצי שנה, ועונד בפעם הראשונה עניבה. גם רבקה, בת 15 כמוני, ציבעה את שפתייה בפעם הראשונה. מתחת לבית-שחיה נושאת היא חבילה גדולה, עטופה בניר חום.

לבי הולם. זוהי פעולתי האמתית הראשונה. אני פוחד, אך מעמיד פני גיבור קולנוע, כדי לעשות רושם על רבקה. רבקה נמוכה ממני, שמנמנת במקצת ובעלת נקודת-חן על לחיה השמאלית. בעיני היא הבחורה היפה בעולם.

אנו עומדים לפני הקיוסק של ויטמן. מחוגי השעון הגדול מעבר לכיכר זזים באטיות מרגיזה. אדם שמן, בעל פנים אדמוניות כעגבניה, עומד ומסתכל בי. לרגע נדמה לי שזהו ווילקינס, הבלש האנגלי המפורסם אשר הכל מדברים עליו. ברוך השם, הוא מסתלק. ליד מוכרות הגלידה מצטופפים כמה צעירים בחולצות כחולות. אולי הם אנשי הגנה? אני מנסה להרגיע את עצמי. אמרו לנו שתהיינה ברחוב משמרות של נושאי-אקדחים מבוגרים שיגנו עלינו במקרה הצורך. הרגע הנורא מתקרב. האם אהיה בסדר? משהו לוחץ על קיבתי וברכי רועדות.

"עכשיו!" אומרת רבקה. השעה היא שמונה בדיוק.

"שששששש!" ההמון מסביב מסתכל בשמים. מעבר שפת הים מתרוממת ראקיטה אדומה של פורים. זוהי מלאכתו של המפקד יורם. אני לוקח את החבילה, מסיר את העטיפה וזורק את החבילה מעל לראש הקהל. הכרוזים מתפזרים באויר ויורדים כשלג. ההמון מצטופף, מנסה לתפוס את הכרוזים בעודם מרחפים באויר ומתכופף. גם אני מתכופף ומרים כרוז. תוך כדי הליכה אנו קוראים את הכרוז ומיתממים.

תנועותי היו אוטומטיות. ברגע המכריע לא הרגשתי כלום. יהירות עצומה עולה בי. אינני פחדן. אני יכול לפעול ככל האחרים. „היי, אתה שם, בוא הנה!” שוטר יהודי הופיע מרחוב שינקין. לבי נעצר. צריכים לנסות בבלוף. יתכן שראה אותי זורק את הכרוזים. צריכים להפחיד אותו.

„אתה רוצה משהו?” אני מחייך חיוך מעושה ומעיף מבט רב־משמעות מעל לכתפי. אני מתפלא בעצמי על קולי התקיף. אני פוחד מאד.

השוטר פותח את פיו, כאילו רצה לאמר משהו והתחרט. אנחנו עוברים על פניו ונכנסים לרחוב שינקין, לעבר מקום המיפגש. בכרוז כתוב שכמעשה תגמול על התקפות הערבים זרקו חיילי הארגון הצבאי הלאומי פצצה אי־שם בשוק הערבי והרגו כך־וכך ערבים.

אני משתובב. אני מרגיש את עצמי כגיבור, ומצב רוחי מרומם. ביצעתי פעולה מסוכנת, אני אומר לעצמי, אני גבר. אני שם את ידי על מותנה של רבקה.

„עזוב!” היא אומרת ונחלצת מזרועי.

„עוקבים אחרינו!” אני משקר. הפקודה היא שבמקרה של סכנה עלינו לשחק זוג נאהבים, כדי להזם כל חשד.

אצבעותי משחקות על גבה. אני חש בחום גופה, וההרגשה משכרת אותי. אני מתאר לי את עצמי כשאני מתגנב לשוק הערבי, חבוש כפיה אדומה, ונושא פצצה גדולה בסל של ירקות. אני מניח אותה בקור־רוח, פוסע כמה פסיעות ומתחבא מאחרי בית. הפצצה מתפוצצת, ואנשים מרוסקים מוטלים על הארץ. אני מתחלחל קצת ומגרש את החזיון. אין טעם לחשוב על המוות. החיים יפים מדי.

עלינו להתייצב בגינה הקטנה, מאחרי בית־הבריאות שטראוס, הפונה לרחוב מזא"ה. בפינת חושך. באנו ראשונים. מקום הפעולה

שלנו הוא הקרוב ביותר. אני מושך את רבקה לעבר ספסל נסתר בין השיחים ומושיב אותה לצדי. היא מתרחקת ממני, אך אני תופס אותה בורועי.

„מה אתה משתגע?“ היא נוזפת בי ונשארת בידי.

אני יודע שעכשיו עלי לנשק אותה, אך איני יכול. פחדן! אני מקלל את עצמי בסתר לבי. אתה גבר או לא? היא מסתכלת בי ומחייכת. פתאום אני מנשק אותה. לרגע אני מרגיש את לשונה על שפתי, אך היא קופצת מן הספסל וסוחרת את לחיי.

מישהו מרשרש בין השיחים. הזוג השני מופיע.

„איך היה?“ שואל יוסקה.

„שום דבר מיוחד“. אני מנסה להבליט נעימה של זלזול, כאחד שאינו מתרשם מפעולות קטנות כאלה. „שוטר אחד ניסה להיטפל עלינו, אבל סידרנו אותו“.

„אלה הן פעולות לחינוקות“. אומר יוסקה. אני בטוח שפחד לפני חצי שעה פחד-מוות, כמוני. „מתי כבר יתנו לנו לעשות פעולות עם נשק?“

„יורם הבטיח שבעוד חצי שנה נתחיל לעבוד באקדחים“

מספרת רבקה.

„הלואי“, אני מפליט, ומנסה לפהק.

• • •

אני רובץ בבית על מיטתי ומחכה שהורי בחדר השני יירדמו שניהם עובדים עבודה גופנית מפרכת ומקדימים לשכב לישון.

„הקו האופיני למהפכה הוא התערבותם של ההמונים במאורעות דהיסטוריים...“ אני קורא בספרו של טרוצקי על המהפכה הרוסית. אין לי פעולה הערב. אבל הזמן יקר. צריך להשתמש בו לטובת הארגון, לטובת המהפכה. צריך ללמוד, ללמוד את המקצוע היחיד הנראה בבעל־טעם בדורנו — מקצועו של חייל-מהפכן.

למטה, בקומה השנייה, מנגן פאטיפון. בחור צועק משהו, ובחורה צוחקת צחוק פרובוקטיבי. טרוצקי נעלם לרגע. זוהי הג'ינג'ית, שכנתי. רוקדים שם כל ערב. נוער מנוון. אין להם מה לעשות. הג'ינג'ית היא גבוהה ויפה. פעמים אחדות ביום אנחנו נפגשים בחדר המדרגות, והיא מעיפה בי מבט מהתל. היא חושבת שאני ביישן. מפני שלא נסיתי עדיין „לעשות הכרה" אתה ולבוא למסיבותיה. לוא ידעה במה אני עוסק בערבים... לא פעם נכנס בי השטן ומפתה אותי לרמוז לה רמזים על השתייכותי למחתרת. לוא ראתה אקדח מציץ מתוך חגורתי היתה קרני עולה בעיניה. אולם צריך להתאפק.

שוב נשמע צחוק פרוץ.

מה עלובים הם אנשים אלה. ומה עלובים חייהם. מבליים את זמנם. כאילו הזמן הוא דבר מעיק, שצריך לבלותו, להרגו.

רוקדים. תנועות טפשיות, מיזמוז של פחדנים. משחקים משחקי נשיקות. צוחקים מלא כלום. והולכים לבתיהם, אחרי שעיפו כבר עד כי אין סכנה שיעלו בהם מחשבות.

אנחנו, אנשי הארגון, אין אנו זקוקים לבילוי זמננו. אנו חיים במתח גבוה, בפעולות בסכנה. הארגון הוא מקצוע, בילוי ואהבה גם יחד. הוא ממלא את ימינו וסוחט את מרצנו. המטרה ברורה. כל הבעיות וכל הפתרונות ברורים לנו. אין לנו צורך לחשוב על יסודות הדברים. במשרד אני מנמנמ מעבידי כבר שאל אותי לסיבת התרשלותי, ואיים עלי בפיטורים. כאישה חשובה לי המשרה. אמצא משרה אחרת. העיקר הוא להמשיך בפעולות, ביחוד עתה, אחרי שהבריטים פירסמו את הספר הלבן, והארגון פזח בהתקפה רבתי.

ההפגנה ההיא... פנ"ה נהדרת. התיקים של המושל וספריי האחוזה עלו באש. תאוזה י. ידים. עוד מעט נצא לפעולות גדולות עוד יותר...

• • •

בחדר הורי כבה האור. אני קם מהמיטה ופותח את ארוני. יש בו ארבע איצטבאות. שלוש העליונות עמוסות ספרים. כל בגדי וחפצי האישיים מיוכזים באיצטבה הרביעית.

אני מלטף את ספרי בעיני. גאותי על ספרים אלה. קניתיים אחד אחד, וקראתי את כולם. למענם ויתרתי על בגדים וביקורים בקולנוע. הספרים מסודרים לפי מקצועותיהם וגודלם. בשתי האיצטבאות העליונות ספרות פוליטית, ופוליטיקה היא מהפכה — מאקיאבלי, מארכס, לנין, גאנדי, סטאלין, היטלר — בלי הבחנה. על האיצטבה השלישית ספרים בתורת המלחמה ותולדותיה.

בן שש-עשרה אני. לא את כל הספרים הבינתי בנקל. קראתיים שנית ושלישית, עד כי נדמה לי שירדתי לסוף דעתם של המחברים. ואלה הם מורי.

אין בארון אף ספר אחד של שירים, לא ספר של ספרות יפה. אין ספר העשוי להיקרא לשם הנאה אסתטית.

אין אני נותן ערך לשירים, למוסיקה, לציור, או לכל יופי אחר. כשנולדתי כבר ערך מוסוליני את מסעו על רומא. כשהייתי בן עשר קם היטלר לגדולה. בן שלוש-עשרה הייתי כשפרצו המאורעות בארץ, והמלחמה בחבש.

איש לא חיינך אותנו לחפש את היפה ואת הנאצל. אמנם, מורינו לימדונו שירים — אך לא שירי יופי היו, כי אם שירים לאומיים, שירים שדירבנו אותנו להקריב את עצמנו למען המולדת. בשטחים אחרים לא התענינו מורינו. „טוב למות בעד ארצנו“ — הנה תמצית החינוך שזכינו לו. הוא בא במקום חינוך למוסיקה, לציור, לאסתטיקה, לשירי העולם.

הורי עמלים משחר ועד שקיעה. ואין להם זמן לטפל בי. וגם לוא היה להם זמן, האם היה זה משנה משהו? איש מאיתנו לא התחנך

על ברכי הורים. ההבדל בין הדורות שלנו גדול מדי. כולנו ניתקנו מן ההורים בעודנו ילדים.

אנחנו לוחמים למען העם, למען המולדת. לתפקיד זה מכינים אותנו — להיות חיילים אמיצים, באצ"ל ובהגנה. ואולי פעם, אם יבוא היום, נהיה חיילים באמת ונזכה להסתער בגלוי על אויב בשדה־הקרב. אני לומד בשקידה, ומכין עצמי לתפקיד זה, כחברי. אין אני לומד דבר שאינו נוגע במישרין למשימה. אין לי גם פנאי. נאלצתי לעזוב את בית הספר כדי להשתכר את מחיתי. אבל גם חברי, הממשיכים להשתעמם בגימנסיות, גם הם אינם לומדים כלום חוץ מהדרך הנאה ביותר להקריב עצמם למען המולדת.

• • •

בין הספרים דחוקות כמה חבילות, הנראות במבט שטחי כספרים עטופים בנייר. שש חבילות יש — ששה אקדחים, מחסן נשק האימונים של המחלקה.

אני מסיר את המעטפה מעל אחד הכלים — פאראבלום גרמני כבריק. האקדח מתפרק בקלות. אני מקנח כל חלק באהבה, משמן אותו מחדש ומרכיב את הכלי. לכאורה אסור עלי הדבר. הכלים אמנם שמורים אצלי. אך ורק ליורם, מפקד הגונדה, מותר לטפל בהם. יש בהם קסם מיוחד, משהו המושך ומהפנט אותך. יתכן כי אין זו אלא הידיעה שכל אחד מהם דיו כדי לשלוח אדם לעכו לשנים רבות.

אני מנקה את כל ששת האקדחים. בזה אחר זה — הפאראבלום, שהוא אהוב עלי ביותר מפאת נוחיותו וצורתו היפה, המאוזר הגרמני, שהוא מסובך ושנוא על כולנו, הפיבי הנחמד, הקולט, המזכיר לנו סרטי קאובויס נשכחים, הנאגאן הרוסי המיושן והאף־אן הבלגי, המשרה על האדם אוירה של בטחון. את כולם אני לומד היטב בערבים אלה בביתי. העובדה שאני מומחה בהם יותר מחברי מוסיפה כמובן, לגאוותי.

אחרי הניקוי אני דורך כל כלי, מאזן אותו באיטיות, מצליב את הכוונות ולוחץ על ההדק. בחלון הבית ממול עומד אדם. לוא טענתי בדור יכולתי לפגוע בו. חלחלה חמה עוברת בגופי.

עשר בערב. אני אורז את הכלים, שם אותם במקומם בין הספרים, מתפשט ושוכב במיטה. „ההחלטה המקורית של הסובייט להזדיינותם של עשרה אחוזים של הפועלים לא נתגשמה“, אומר טרוצקי, „אולם בכל זאת הצליחו הפועלים להזדיין באופן חלסי...“

בקומה התחתונה עוד מגנן הפאטיפון. איזה בילוי עלוב! בעצם, אין בילוי אחר לצעיר בגילנו. הוא יכול לעסוק באקדחים, והוא יכול לרקוד. ברירה אחרת אין.

לוא ידעה הג'ינג'ית מה שמור בארוני...

* * *

למחרת בערב אני מתהלך ברחוב אלנבי כשבידי שני ספרים גדולים וביניהם ספר שלישי, עטוף נייר חום. מפעם לפעם אני עומד ליד חלון ראווה ומעיף מבט לאחורי. כל אדם ההולך אחרי דומה לבלש, ואני עוצר כאלו לקשור את שרוכי נעלי, עד שעבר. כשאדם נושא סוד נדמה לו שכל העולם יודע זאת.

בפינת הרחוב בלפור טופח מישתו על גבי. כנשוך נחש אני פונה לאחורי. אין זה אלא מרדכי, הטרדן של השכונה.

„אתה קורא ספר?“ הוא שואל ומושיט את ידו אל הספרים שבידי.

„כן“ אני אומר. „כל כתבי אפלטון. אתה רוצה לקרוא?“ אני מגיש לו אחד משני הספרים.

הוא ממחר להיסוג. „לא עכשיו“, הוא מגמגם. „זה נורא מענין, אבל בפעם אחרת. עכשיו אני צריך לרוץ לחתיכה אחת“. בקריצת־עין יברבנית הוא מסתלק.

הנה הבית. למטה עומדים נער ונערה ומשוחחים. הם דומים

למאות זוגות אחרים המסתתרים ברגע זה בפתחי הבתים, מתלטפים. אולם בקרבת ידו של הנער חבוי כפתור של פעמון נסתר, קבוע בגדר מצידה הפנימי. יוסקה, תלמיד בבית-ספר טכני, התקין אותו למקרה של אזעקה.

אני עולה אל הגג. הפעולה מתקיימת בחדר-הכביסה לאור מנורת-לוקס עמומה. תריסר אנשי הקבוצה כבר נוכחים. המפקד יורם, צעיר בן 25, שהוא דוור במקצועו האזרחי, מסביר לנו את עקרונות הקליעה. הוא מצייר בעיפרון צלב קטן על הדלת. בקצה השני של החדר הקטן מונחים כמה כרים על שולחן. אנו משעינים את האקדח על הכרים, המשמשים במקום שקי חול, ומכוונים את הכלי אל הצלב. יורם בודק אם הקליעה מכוונת.

אנו עושים את המלאכה בחרדת-קודש, — עוצמים עין, עוצרים את הנשימה ומכוונים. קשה להציב את האקדח על הכרים, ותנועה קלה שבקלות דיה להפילו.

יורם עוצם עין ובודק. "מצוין", הוא אומר. "בדיוק לטבור".

חברי, שאינם יודעים כי חזרתי על תרגיל זה עשרות פעמים בבית, מסתכלים בי בקנאה. אני גאה מאד. ברגע זה בז אני, בז אינסופי, לכל מכרי שאינם חברים בארגון.

• • •

1940. בעולם מתנהלת מלחמה מוורח ללא קרבות, והארגון הכריז על שביתת נשק. אנו ממשיכים באימונים אינטנסיביים, עורכים מסעות מפרכים ו"מתכוננים". אולם עיקר תפקידי עתה הוא לחדור לתנועות-נוער שונות ולייסד בהם תאי מהתרת. בזה אחר זה אני ספורטאי ב"מכבי", ימאי ב"זבולון" ומדריך ב"נוער הציוני".

הארגון מספק לי רק חומר מועט לתעמולה, ואני גאלץ ברוב המקרים לסמוך על הבנתי שלי. במרוצת הימים חש אני כי גוצר הבדל-מה בין ההשקפות הרשמיות של הארגון ובין ההשקפות שאני

מפיץ בשמו. אולם אני מתעלם מפיקפוקי.

באחד הימים צועד אני בשורות „הנוער הציוני“ בהפגנת־המונים גדולה של תנועות הנוער. שכחתי מה היה הענין — חוק־הקרקעות או אנית־מעפילים שלא הורשתה להתקרב לארץ. „מוסדות הישוב“ הכריזו, כדרכם, על שבתון. אנו נושאים דגל והרבה סיסמאות רברבניות אשר איש אינו מאמין בהן. ליד בית־הקברות המוסלמי שעל שפת הים נואמים כמה אישים נאומים נבובים. הם נראים עלובים מאד, ואף אחד מאתנו אינו שם לב אליהם. מנהיג אחד, נמוך ובעל אף גדול, רוקד מרוב התלהבות. ידיו מתנופפות באויר וקולו מצטרד. הוא מבטית מלחמה עד טיפת הדם האחרונה.

„פטיפנים עלובים!“ מגדף שרוליק, אחד מאנשי הנוער־הציוני, הרשום בפנקסי כאיש־הגנה. „תמיד הם מדברים ולא עושים כלום!“ „ההגנה היתה צריכה לעשות משהו“, אני מעיר, כבדרך אגב. „מה אפשר לעשות כשהזקנים האלה עומדים בראש?“ הוא משיב כמיואש. אני רושם את הדבר במוחי, כדי להזכירו בדו"ח הבא שלי לארגון.

המנהיג ההיסטרי מנמיך פתאום את קולו ומבקש לקפל את הדגלים והסימאות. אנו שרים את „התקוה“, ומתבקשים להתפור בשקט.

„סקנדל כזה“, מתרגז שרוליק,

„בוא, נעשה משהו!“ אני מציע.

„מה אפשר לעשות?“ הוא מפקפק. אני יודע שההגנה אסרה על חבריה לעודר מהומות. גם הארגון העביר בינינו קשר לבל נשתתף בכל הפגנות שהן.

הדגל נמצא בידו. אינני מקפל אותו. אני צועד לעבר רחוב בני־יהודה, כשהדגל מתנופף מעל לראשינו. מכיון שהרחוב צר ואין דרך אחרת למרכז העיר מצטופפים מסביבנו המוני נוער.

איש לא הרגיש בכך — אך הנה צועדת הפגנה. אחד המדריכים של הנוער-הציוני מפלס לו דרך אלי ואומר לי לקפל את הדגל. אינני שם לב אליו. ההרגשה שאני מוליך אחרי הפגנה מעבירה אותי על דעתי. בלית ברירה הוא פוסע אחרי.

„ע-לי-יה חפ-שית!“ אני צועק. „ע-לי-יה חפ-שית!“

„ע-לי-יה חפ-שית!“ חוזר ההמון.

„הת-יש-בות! ה-ג-נה!“ צועק מישוהו.

„ח-רות-א-מ-ות!“ מדקלמת מקהלה מאחורי.

בהגיענו לכיכר מוגרבי מונה ההפגנה כמה אלפים. כמה בחורים, הרכובים על כתפי חבריהם, צועקים סיסמאות. הם הצטרדו מזמן ואיש אינו מבין את דבריהם, אך לפי הבעת פניהם עונים כולנו „יחייי!“ או „בוווו!“ מפעם לפעם שרים את התקוה.

בעיר כבר התפשטה השמועה שישנה הפגנה. משני עברי רחוב אלנבי מצטופף קהל סקרנים ומשתדל לברר אם זוהי הפגנה של ההגנה או של אצ"ל. יוסקה, חברי לקבוצה בארגון, עומד מן הצד ומסתכל בהפגנה בכוז. פתאום הוא רואה אותי. הוא רומז לי לגשת אליו, אך אני מתעלם ממנו. הוא נדחק בין השורות ובא אלי. „השתגעת?“ הוא צועק באזני. „הלא הארגון אסר להשתתף.“

לי לא איכפת כלום. אני שיכור. „לך קיבינימאט!“ אני מחזיר צעקה.

עיניו נפקחות לרווחה. לא עלה על דעתו שאפשר להפר את פקודות הארגון. הוא נעלם.

מדריכי הנוער-הציוני, הצועדים מאחרי כשליבם סולד מפני הפרת „המשמעת הלאומית“ הכרוכה בהפגנה זו, מטכסים עציה. „מה אפשר לעשות?“ אני שומע את קולו של מישוהו. „הוא מטורף. לא רוצה למסור את הדגל.“

ראש הקן בא ומפציר בי להפסיק את השגעון. ישנה שמועה.

כי שוטרים בריטיים הסתדרו ליד פסי הרכבת ושיפתחו עלינו באש אם נתקרב למשרדי מושל המחוז. כל הדם יהיה על ראשי. אני מהסס. ונכנע לבסוף. גסיים את ההפגנה ליד בית־הכנסת הגדול.

המדריכים ואני עולים על המדרגות. מישהו מרים אותי ומעמידני על המעקה. מסביב משתררת דממה. מאות זוגות עינים מופנות אלי ומנסות לנחש אם אני נציג ההגנה או האצ"ל. אני מרגיש כי עלי לאמר משהו, אך אין לי כל מושג מה לאמר. הדממה מבלבלת אותי. פתאום אני נזכר בהפגנה שערכנו בפקודת האצ"ל בערב פרסום הספר הלבן. לפני שנה, כששרפנו את משרדי המחוז. אז עלה מישהו על מדרגות בית־הכנסת והשביע אותנו אמונים לירושלים.

אבן גגולה מעל לבי. אני צועק: „אם אשכחך ירושלים, תשכח ימיני!“ הקהל שותק ומחכה להמשך הפסוק. אני נדהם בהרגישי ששכחתי. משתררת דממה, הנראית לי כנצחית. „תדבק לשוני!“ לוחש לי שרוליק. אני מזדקף. „תדבק לשוני לחיכי אם לא אזכרכי!“ הקהל מרוצה. צועקים „בוז!“ ו„יחי!“ אנו מקפלים את הדגלים והולכים הביתה.

• • •

הגרמנים כובשים את צרפת, האנגלים בורחים מדאנקרק. משהו מתבשל בעולם.

משהו מתבשל גם אצלנו. תחילה נפוצו שמועות מוזרות על חילוקי דעות במפקדת הארגון.

ביום בהיר אחד יודעים הכל: יש פירוד.

שמות, שלא ידענום עד כה, או שלחשנום בחרדת־קודש מפה לאוזן, נזכרים עתה בגלוי ונמרחים בבוץ. אנחנו, הצעירים, מהלכים כרחוב כאילו חרב עולמנו. עד היום היה הכל ברור ובטוח. בראש הארגון עומדים כמה אישי־על, חכמים ואמיצים עד אין גבול, היודעים

בדיוק כיצד נכבוש את ארץ־שראל משני עברי הירדן בעוד שלושה, או לכל היותר ששה חדשים. אנחנו צריכים רק למלא את פקודתם. עתה מאשימים איש־על אלה זה את זה בכל החטאים והפשעים — החל מרצח והלשנה וכלה בקבלת שוחד.

גם המפקדים הנמוכים, מפקדינו הישירים, מאבדים בן לילה את זוהר הגדולה שהיה להם בעינינו. עד עתה היו גיבורים. היו־דעים בדיוק מה לעשות בכל מצב. עתה הם נבוכים ואובדי־עצות כמונו, אנשים פשוטים, מסורים לארגון, אך ללא כל גדולה אישית. אתמול ניסינו לחקות את תסרוקתם ומבטא דיבורם. היום מתפלאים אנחנו כיצד צייתנו לפקודותיהם ללא פיקפוק.

אני מתעורר כאחרי חלום ארוך. אני רוצה להחזיק בחלום. אך יודע אני כי לא ישוב. פקוקים רבים שעלו בלבי בשנתיים האחרונות ושגרשתיים ממני, חוזרים ומבצבצים.

מה רוצה הארגון, בעצם? האם אני יודע מה כל מטרותיו? האם בכלל יש לו מטרה ברורה, אידיאל שלם?

האם לא שמתי בפיו, במשך עבודתי התעמולתית, הרבה דברים שהארגון לא דגל בהם מעולם? האם לא שמנו כולנו, הלוחמים הפשוטים, את האידיאלים הסתומים שלנו בפי זארגון, והשלינו את עצמנו שאמנם האידיאלים של הארגון הם?

האם לא יצרנו לעצמנו אשליה גדולה, פשוט מפני שהיינו זקוקים לאשליה כזאת, מפני שהיינו זקוקים למשהו שנוכל להתמסר לו, להקריב את עצמנו למענו, למצוא בו תוכן לחיינו וטעם למעשינו? בערב מזמינים את הפלוגה כולה — פלוגה ז' — למיסדר בבית־הספר ביל"ו. המשמר ליד השער מתווכח ומזניח את תפקידו. למעלה, באולם, יושבים על הארץ שמונים נערים וארבעים נערות — הגונדות עשרים־וחמש, עשרים־ושש ועשרים־ושבע של הארגון הצבאי הלאומי. בהיכנסו כבר גועש הויכוח בכל פינות האולם.

„רויאל שלך הוא טיפוס גאלח!“ צועק הבלונדי הקטן מבית-דיסטו מונטיפיורי. „סתם סוכן של האינטליג'נס הבריטי...“

„ימח שמך!“ רותח לעומתו יוסקה, „איך אתה מעז לדבר?“
 „האם לא הוא שלח אותנו להלשין על קומוניסטים יהודים? כן או לא? האם לא מסר את היהודים האלה לקלגסים הבריטיים? כן או לא?“

„מה אתה מתרגש? הקומוניסטים האלה הם אויבי הציונות וסוכנים של הרוסים. גם יאיר שלך הוא סוכן זר, רק לא של הקומוניסטים, אלא של הנאצים והפאשיסטים!“

„מה אתה מבין בזה, חמור מטורף שכמוך? הגרמנים כבשו את צרפת! אתה יודע מה זה? הגרמנים ינצחו במלחמה! עם האיטלקים אפשר להסתדר, הם בכלל לא אנטישמים והם מעונינים במדינה יהודית.“

„אהה! אברהם שטרן כבר רוצה להיות מגסוליני קטן, מה?“
 „אידיוט שכמוך, ז'בוטינסקי אמר שילך עם השטן אם זה יסכים לעזור לנו...“

„הק־שב!“ נוהם יורם. מתוך הרגל אנחנו קופצים ועומדים, מסתדרים בשורות, דופקים „דום“ ו„נוח“.

אהוד, מפקד הפלוגה, מקבל את המסדר. פניו היפים נבוכים ועצובים, כפניו של מצביא אחרי כשלון. הוא מוסר לנו שהחליט למסור את הפלוגה למפקד אחר, שמונה מטעם הארגון החדש — „הארגון הצבאי הלאומי בישראל“ — אשר בראשו יעמוד אברהם שטרן. אחרי „חפשים“ נעבור לחדר השני, בו ינאם לנו חבר המפקדה של הארגון החדש.

בחדר השני אנחנו יושבים בחושך על ספסלי התלמידים, ומתלחשים. פתאום נשמע בחשכה קול — הקול העמוק ביותר ששמעתי

„אנו הולכים אחרי מפקדינו המובילים אותנו אל הקרב, כל עוד הם מובילים אותנו אל הקרב...”
 יודעי־דבר מעבירים מיד לחש כי זהו קולו של אהרונצ'יק, מי שהיה מפקד המחוז.

הקול גואם. הוא נואם בפאתוס עצום, ואני מרגיש כיצד הוא משתלט בהדרגה על החברים היושבים סביב, מהפנט אותם ומדכא את פקפוקיהם. משום מה מרגיז אותי הדבר. הקול מהדהד בחדר, ואני בטוח שהוא נשמע היטב גם בבתים הסמוכים של שדרות רוטשילד. זלזול גלוי זה בחוקי הקונספירציה, שהיו עיקר חיינו במשך למעלה משנתיים, מרגיז אותי עוד יותר. מדי פעם אני מרגיש שהפאתוס מתחיל להשפיע גם עלי, אבל אני מגייס את כל רצוני כדי לעמוד נגד ההיפנוט. לנתח את המשפטים ולהבדיל בין הדימגוגיה לבין הטענות האמיתיות.

„אתם הקומץ הנבחר אשר יקים בדמו את המדינה העברית...”
 בפעם הראשונה בחיי מזדקרות במוחי כמה שאלות ברורות. מדינה? איזו מדינה? מה תהיה דמותה? מה יהיה המשטר בה? האם ישרור בה משטר של ניצול או משטר של צדק? האם יש בכלל אידיאל חברתי כלשהו לארגון?
 „ואם זקני ציון עומדים בדרכנו, אנחנו נטאטא אותם מן הבמה...”

הארגון הפר את מרות ה„זקנים” האלה במעשיו. האם הפר גם את מרותם ברעיונותיו? האם אין הוא בנוי על איתם רעיונות צרים של לאומנות מהולה בדתיות קלושה? האם אין הוא סובל מאותו כחנק רוחני של הגיטו היהודי? האם יש לו בכלל רעיון חדש שיוכל להנך בו את ההמונים? וכי כיצד אפשר לבצע מלחמת־שחרור מבלי לתת להמונים אידיאלים חדשים?

„באגרוף ברזל נשבזר כל התנגדות ערבית...”

יתכן שנצליח להקים מדינה על אף התנגדותם של הערבים. אבל מה יהיה הלאה? כיצד נתקיים לאורך ימים בים הערבי השונא אותנו? הנפתח במלחמת־נצח חדשה? הנבקש לעולם עזרת זרים, היום איטלקים, מחר רוסים או אמריקאים, ומחרתיים אולי חבר־לאומים חדש? האם לא תפקידנו הוא לעורר את המוני העולם הערבי לצדנו? האם לא תפקידנו להוליד רעיון גדול חדש, שיכלול גם את הערבים. שיקים לא רק מדינת־גטו שוביניסטית חדשה, אלא יתן חיים חדשים לכל המרחב שמסביב?

הקול העמוק אינו עונה גם על אחת השאלות האלה. הוא משתכר במלים מפוצצות — מדינה, שיחרור, מלכות, הרציון, תותחים, צוללות. אני רואה בחושך כיצד נוצצות מסביבי עיני החברים, כיצד מתמתחים גופותיהם.

הנואם מרגיש בחושך כי כבש את הלבבות. הוא מסיים בטכסיס מחוכם. "...ומי שאין לו האומץ ללכת אתנו בדרך הסבל והקרבנות, יקום עתה ויהיה חפשי".

איש אינו קם. כולם מהופנטים. אפילו היתה הכרתם צלולה לא היו מעזים לקום, פן ייחשבו למוגיל־לב.

לבי הולם בחזקה. אני יודע שעלי לקום ולאמר שלום לכל אשר נתן תוכן לחיי במשך קרוב לשנתיים וחצי, שנים יפות של סכנה ורומנטיקה ורעות יפה במחתרת. אני חושש פן לא יהיה לי האומץ לקום לעיני החברים — אך איזה כוח נסתר, שאין לי שליטה עליו, מקים אותי.

מאה ועשרים זוגות עינים נישאות אלי בחשכה.

"אתה חפשי?" אומר הקול העמוק, בבזז אינסופי.

אני פוסע לעבר הדלת, אינני יודע כיצד אני עושה זאת. חולשה מוורה ברגלי, וברכי כושלות.

אני יוצא, יורד במדרגות, עובר על פני המשמר שלא חדל

להתווכח, ופוסע ברחוב.

אני סהרורי. משהו בוכה בי, משהו נשבר בלבי, דבר שהיה יפה וגדול ופשוט. ובכל זאת, בפינה אחרת של לבי, ישנה רננה. אני יודע עתה שהמשבר הזה היה צריך לבוא. ואני שמח שעבר, ושעמדתי בו. נתרסקו אשליות. נמוגו חלומות. האמנו שנוכל לקבל את התורה מוכנה מידי אחרים, מידי המבוגרים. אולם להם אין עוד תורה שתוכל למלא את לבנו עד תום, לתת לחיינו טעם של אמת.

את האמת חייבים אנחנו לגלות בנו, רונן לבי, כי האמת היא חדשה ורעננה וצעירה, ורק אנו נבין אותה, והיא תפרוץ גבולות של גיטאות קטנים, ותתפשט על פני מרחבים, ויהיה בה מוסר, ושלוש, ושותפות, ודרך לחיים מלאים...

* * *

השנים חולפות. טרור. עוצר. מצב צבאי. מאסרים. חטיפות.

כולנו „עסוקים“. כל אחד עושה „משהו“. אחדים מאורגנים באצ"ל, או הצטרפו ללח"י, שנוצר מתוך ארגונו של אברהם שטרן. אחרים שייכים לפלמ"ח או לחי"ש. פה ושם קמות קבוצות חדשות המנסות לגבש לעצמן דרכים חדשות, חוגים רעיוניים וארגונים חדשים. צד אחד שווה לכל הנוער הזה: אין לו זמן ואין לו מרץ לפתח את עצמו, לחשוב על הצדדים הנעלים יותר של החיים. להתעמק בדברים שהם מעבר לתחומים הצרים של „חובה לאומית“.

אנחנו מוכנים בכל עת לטרוף זה את זה, לחטוף איש את רעהו, להכות ולענות. אולם ההבדלים בין הארגונים היריבים קטנים מאד. כולם פרי של אותו חינוך או חוסר־חינוך. מבדילה ביניהם הנאמנות או חוסר־הנאמנות למנהיגים אשר הנאמנים והפורשים כאחד מזלזלים בהם בסתר ליבם.

כמעט כל אחד מאתנו מוכן למות למען משהו. רק בודדים בינינו יש להם משהו לחיות למענו.

1947. החלטת או"ם. המלחמה.

נדמה שהסיוס המתמיד של מלחמת־אחים, בצילו חי הנוער את חייו עשר שנים, נעלם. ישנו הסכם. האצ"ל ביצע את שחיטת דיר־יאסין, אך מעשיו לא היו שונים בהרבה ממעשיהם של האחרים. גדודיו צורפו לצבא.

• • •

בבוקר הזעיקו אותנו מן הבסיס שלנו למחנה בו חונה גדוד האצ"ל שצורף בשעתו לחטיבה. איננו יודעים מה הענין. במחנה עומדת מכונית־קשר, ולידה שני אנשים בלונדיים — מפקד החטיבה ושלישו הקרבי. שמועות פאנטאסטיות מרחפות באויר — בריחה המונית של אנשי אצ"ל, הפקרת העמדות הקרביות, פתיחת פרצה גדולה בחזיתנו.

פוקדים עלינו להתקדם. בקצה המחנה, מרחק של קילומטר אחד או שנים ממשלטי החזית, נתקלים אנחנו בזנבה של שדרת־מסע הצועדת לפנינו. אנו נוסעים אחריה בג'יפים החדשים שלנו, שקיבלנו רק לפני שבוע, כשהמקלעים הטעונים בדינו. השדרה צועדת בכיוון לכביש המוביל לתל־אביב. האנשים אינם מזוינים. הם הולכים בדומיה, מבלי לאמר מילה, ומפעם לפעם הם מעיפים אלינו מבטים מלאי שנאה. ליד הסיבוב אנו נעצרים ותופסים עמדה. גם השדרה נעצרת — היא נתקלה ביהידה אחרת שלנו.

שעות אחדות עומדים אנחנו, אלה מול אלה. הם — מכותרים, בלתי־מזוינים, הדורי־שנאה. אנחנו — בלתי־בטוחים בעצמנו, בלתי־בטוחים מה הפקודה שנקבל. הנקבל פקודת־אש? ואם כן — מה יעשה כד אחד מאתנו?

אחרי הצהרים אומרים לנו להיסוג. הוסכם עם אנשי האצ"ל שיחזרו למחנה, כעצורים. אנחנו נושמים לרווחה

• • •

נמאסו עלינו הויכוחים. הם נמשכים כל היום, כי אין לנו וַיַּעֲסֻקוּת אחרת. אנו אוכלים את המנות שהובא מן הבסיס שלנו ושאִיבְדוּ כל טעם בדרך, אנו נוסעים מפעם לפעם בסיור מסביב למחנה האצ"ל, ואנו מתוכחים, מתוכחים ומתוכחים.

חלק מאנשי הפלוגה, מוותיקי חי"ש תל-אביב, שונאים את אנשי האצ"ל שנאה גדולה. במשך שנים ניהלו אתם מלחמה זעירה — חטפו ונחטפו, היכו והוכו, עינו ועונו. הם מקנאים באנשי הפלמ"ח שנשלחו לתל-אביב, שם מתנהל עתה, לפי השמועה, קרבי-אש אמתי על שפת-הים.

"הייתי הורג אותם כמו כלבים", אומר קבאב. בימי ההגנה עבד במלחמה בפורשים, ולא פעם התגאה בשיטות-העינויים החדשות שהמציא.

"מה, אתה מוכן להרוג יהודים?" שואל נחצ'ה, כשהכעס עולה בו.

"יהודים או לא-יהודים, לא איכפת לי. הם מפריעים תמיד, וצריך להרוג אותם אחת ולתמיד".

להרוג — הפתרון לכל. כשאתה מתרגל למחשבה שמותר לך להרוג למען המולדת, אין לך גבול. אתה מתחיל בהריגת ערבים — "האויבים", "פראי המדבר", "המסתננים", "אנשי הכנופיות", "נחותי הדרגה". ואז קשה לך לתפוס מדוע אסור להרוג יהודים המזיקים, לדעתך, למולדת. הסוף הוא שאתה מוכן להרוג כל אדם שאינו מסכים לדעתך.

ואם מותר להרוג — משמע שמותר לאנוס, כי קטן חטא האנוס מחטא הרצח. ואם מתחיל אתה לאנוס ערביות בכפר כבוש, — והחברה מחייכת ועוצמת עין — היכן גבול ה"מותר"? ואם מותר לאנוס, — משמע שמותר גם לשדוד. ואם מותר לשדוד מערבים — מדוע רק מערבים?

בתל-אביב יושבים בורגנים שלווים, המנופפים בדגל תכלת-לבן. הם שתקו כשחבורות של משתמטים הריקו את יפו, ואת רמלה, ואת חיפה הערבית. אם היה להם מזל, השתתפו גם הם בשוד. האם מבינים הם שלא יתכן כאן גבול? אם מותר היום לשדוד את רכושו של ערבי, אשר רצונו האישי לא הכריע במלחמה זו ושמן הסתם לא הזיק מעולם לישוב, מדוע אסור יהיה מחר „להחרים“ את רכושו של בורגני יהודי שצבר את הונו, לפי תורת מארכס, ע"י ניצול עבודת הזולת?

עקרונות של מוסר — או שמוחלטים הם, או סופם להיעלם בכלל.

* * *

השמש שוקעת. עלינו לצאת שוב לסיור בג'יפים לאורך המחנה, לעבר המושבות הקרובות.

ליד הגדר עומדים שני אנשי אצ"ל, כנראה עולים חדשים. „הייל היטלר!“ צועק אחד מהם. „גיסטאפו!“ צועק השני. הם מרימים את ידיהם, כדרך הברכה הפאשיסטית, כאילו היינו משמרות של אנשי ס.ס. עולה על דעתי שכך בדיוק ברכנו, לא מכבר, את משמרות הדיביזיה המוטסת הבריטית.

„ימח שמם וזכרם! צריך להכות אותם!“ צועק קבאב ורוצה לרדת מן הג'יפ. אנחנו עוצרים אותו בקושי.

הלילה קר. אנו לבושים חולצות-קיץ דקות, ורועדים מקור. לא התרגלנו לפעולה בג'יפים. בדרך יש כמה בתי-קפה מימי האנגלים. שמענו כי אחד מהם הוא בית-זונות. קבאב מתלהב. קודם רצה לצוד אנשי אצ"ל בורחים, אך עתה שכח מטרה זו. הוא מפציר בנו לרדת ולהכנס לבית. אנו יורדים מעל הג'יפ, אך את המקלעים אנחנו לוקחים אתנו, למען הזהירות.

החדר היה פעם בתי-קפה פרימיטיבי. כמה שולחנות וכסאות רעועים עוד שרדו לפליטה. על הקיר תלוי לוח-מטרה למשחק-תחיצים

אשר האנגלים היו רגילים להשתעשע בו, אולם החצים עצמם חסרים. בפינה עומד פאטיפון ישן. אני מנסה להפעילו, אך המחט משמיע רק חריקה מעצבנת. האוירה כולה עצובה ומעוררת רצון לבכות, כמראהו של חדר אחרי משתה.

אשה שמנה מקבלת את פנינו. היא בת שלשים וחמש לפחות. הניצוץ בעיניו של קבאק כבה בראותו אותה, אך הוא טרם התיאש. היא מביאה לנו ערק ובירה חמה, ויושבת בינינו. הכסא חורק כשהיא מטילה עליו את משקלה העצום. היא משתדלת להיות צעירה וקלילה, ופניה השמנמנות, בעלות הסנטר הכפול והעינים הקטנות, מגוחכות בצורה פאתטית.

„כמה שנים את במקצוע?“ שואל קבאב. לא אכלנו דיינו, והערק עולה לראשו.

„איזה מקצוע?“ היה לי בית-הקפה הזה, אבל מאז הסתלקו האנגלים זה לא מכנים כלום“.

„אני אכניס לך מה שצריך“, אומר קבאב. האשה צוחקת צחוק צרוד, ומעמידה פנים כאילו לא הבינה את הגסות. כשקבאב נוגע בה היא נחלצת מידיו בצניעות מעושה וכבדת-תנועה, כאילו היתה בתולה בת 17 המשתדלת לגרות את מאהבה הראשון. אני מרחם עליה.

צעירה גבוהה וחמודה עוברת את החדר. קבאב מרפה מן השמנה ומנסה לדלוג אחריה, אך השמנה אומרת לו שזו בחורה נשואה, ושבעלה נמצא בחדר הסמוך. קבאב מגדף ומתחיל שוב להתעסק עם מפלי הברש.

החדר מתחיל להגעיל אותנו. קבאב רוצה להישאר, אך אנו מוציאים אותו בכוח. הוא שיכור.

„להתראות!“ קוראת האשה. אין אנו שמים לב אליה. הג'יפ

נוסע.

„אוף! לא הייתי נוגע בה בקלשון!“ אומר ג'וקר.

למחרת היום פוקדים עלי ללוות קצין של אצ"ל שיסע העירה
במכוניתו כדי לדאוג לאספקה לאנשיו.

אני נכנס לחדר הפיקוד של גדוד האצ"ל. תחילה איני מאמין
למראה עיני. יושב שם יוסקה, חבר קבוצתי באצ"ל לפני שמונה שנים.
„מה, אתה כאן?”

„יופ־טוויו־מאט! מה אתה עושה כאן?”

„לא תארתי לי שאמצא אותך בהגנה!”

„לא ידעתי שאתה עוד באצ"ל...”

„אתה רוצה לשמור עלי ברובה?” הוא שואל בלעג מר.

„לא! כמובן שלא!” אני יוצא ומשאיר את הרובה אצל אחד
דחברים.

אנחנו נוסעים. לפני השער עוצר אותנו אדם ומתלחש עם
יוסקה.

„זהו מפקד הגדוד שלנו באצ"ל”, פונה אלי יוסקה „אתה מוכן

לעזור לו לצאת?”

אני מחפש תירוץ כדי לסרב. אנשי הפלמ"ח בשער יבדקו את
התעודות. בעצם לא איכפת לי.

יוסקה ממשיך לנסוע ויוצא בעד השער. איננו מדברים. יש לי
הרגשה לא־נעימה. כנראה גם לו.

„ובכן, עלית לדרגת קצין?” אני שואל.

„כן. לוא נשארת יכולת להיות עכשיו מפקד גדוד”. הוא מנסה
להתלוצץ.

„ואז משהו היה שומר עכשיו על שנינו”.

פתאום הוא מתפרץ. „אתה לא יודע מה שהיה כאן... שלשום
בלילה פרצו אנשי הפלמ"ח לצריפים שלנו כשישנו... לא ידענו
בכלום... פתאום הם פתחו ביריות לכל הצדדים... אחדים מאתנו ניסו
לפרוץ במכונית את גדר־התיל, ואז הפלמחניקים ירו עליה והרגו שני

אנשים... בחורה אחת, ימח שמה וזכרה, נתנה את הפקודה...
 „הלא גם באצ"ל נתנו בחורות את הפקודה להרוג אנגלים", אני מעיר.

„מה זה שייך?" הוא משיב בתמהון. „הרי אלה היו אנגלים. אבל בחורה מטונפת זו הסיתה את האנשים שלה לירות ביהודים".
 להגיון זה אין תשובה. אני שותק.
 „חץ מזה הם שדדו מכוניות, אופנוע, שעונים, ואפילו עטים גובעים". הוא ממשיך. „הם גרועים מהאנגלים".
 „בכלל, נדמה לי שהאנגלים לא היו אחרי ככלות הכול נוראים כל כך", אני מהרהר בקול. „אנחנו נוהגים בערבים בפחות עדינות מאשר הם נהגו בנו".

„יכול להיות", הוא מפקפק. „לא חשבתי על זה".
 אני יודע שגם האנשים שלנו שדדו כמה חפצים השייכים לגורד האצ"ל. מישוהו לקח אופנוע, וגם ג'מוס ואנכי לקחנו כורסא יפה לחדרנו בבסיס. הדבר נראה לנו טבעי ומובן מאליו, אחרי ששדדנו במשך חדשים את רכושם של ערבים.
 „מה דעתך על כל העסק הזה?" מגשש יוסקה.
 „להגיד לך בגלוי, ביגין שלכם לא מוצא חן בעיני. אינני אוהב אנשים הנואמים כל הזמן על כיבושים ומלחמות, וכשבאה המלחמה הם משאירים את אכילת הדיסה לאנשים שלהם".
 „ומה עם בן-גוריון שלך?"
 „למען האמת, אני מוותר על שניהם. שילכו, וירביצו מכות זה לזה".

יוסקה צוחק. „בעצם, לא איכפת לי גם כן. בכל הארגונים האלה היו המון ספטנים וכתבנים, והלוחמים האמתיים שפעלו והסתכנו היו קומץ קטן. כך זה היה באצ"ל ובלח"י, וכך זה עכשיו בצבא שלכם. כשתיגמר המלחמה יתפאר בן-גוריון בנצחונות הצבא וביגין ישויץ

בהישגי האצ"ל, ושניהם ידפקו את הלוחמים שנפצעו וסבלו ועשו את הכל בשעה שהם ישבו במשרדים".

"יכול להיות..." אני אומר.

בפעם הראשונה אני מרגיש כיצד התרחקנו כולנו. בחדשי הקרבות. מן המפלגות הישנות. כולנו מואסים, בעצם, בפוליטיקאים למיניהם, ושונאים את כל ה"ציונות" המזויפת המשמשת להם תחליף לאידיאלים אמתיים.

האם נשאר עוד הבדל כלשהו בין ג'מוס, חניך השומר-הצעיר, ובין יוסקה? שניהם קרובים מאד זה לזה, ושניהם עושים, בעצם, היסטוריה, בה בשעה שקיומם של יערי וביגין אינו חשוב כרגע לזכוב. לוא היו ג'מוס ויוסקה מנסים היום להגדיר מחדש את האידיאלים הסתומים שלהם, האם לא היו מזדהים לחלוטין? דרושה מלחמה כדי שאנשים יעמדו על המשותף להם.

האם תישאר שותפות זו גם אחרי המלחמה? או שמא שוב יתפורר מחנה גדול ואחיד זה לתריסר זנבי-מפלגות שילחמו זה בזה בשצף קצף לטובתם של מנהיגים מזדקנים וניסוחים עבושים?

• • •

בערב, בחזרנו אל המחנה, אני מרגיש שחסר משהו מאנשי תג'יפים.

"היכן נחצ'ה?"

טרון מסתכל בי. "אתה לא יודע מה קרה?"

"לא. הייתי בתל-אביב. מה יש?"

טרון מסתכל בשמים. כאילו ראה שם משהו מענין מאד.

"זה היה בעתון הערב אחיו נהרג בכפר-ויתקין".

"מה. הוא היה גאצ"ל?"

"כן. התגייס לשם במקרה. כשפרצה המלחמה".

אני פונה לו עורף ויושב בג'יפ. יש לי חשק לבכות.

פרק ד.

„ואכלת את שלל אויבך...”

הכאבים בבטני מתגברים. אני חש קבס, אך אין בתוכי מה להקיא.

מאז חדלתי לפני שמונה ימים לאכול ולשתות מצטברים מיצי הקיבה וגורמים לבחילה. בשעות היום משחילים בי צינור גומי המריק את המיצים, אך בערב רגיל הרופא להוציאו. הוא רוצה להרגיל את הקיבה לפעול כשורה. אך הקיבה, כנראה, אינה רוצה להתרגל. אני משתדל להתאפק. אני רוצה לעזור מהומה בבית־החולים. אני פוחד גם מפני הצינור. ומעל לכל — חוששני שאם תחזור האחות לחדר יפתח הפצוע השני שוב בצעקותיו האיומות.

„אחור־ו־ו־ות!”

איני יכול לסבול יותר. קיבתי מתהפכת, כאילו הייתי שיכור או חולה במחלת־יים. לוא רק יכולתי להקיא! רחל נכנסת. עיניה אדומות מרוב עייפות. היא מעיפה מבט אל הפצוע השני. השוכב ללא נוע ומסתכל בנו. האם הוא ישן? או שמא נודדת הכרתו בעולם אחר אשר לא נדע אותו?

„עשי לי טובה”, אני מתחנן. „אני מרגיש גורא! צריכים להכניס לי את הצינור”.

„עזוב שטויות”, היא מלגלת. „אתה פשוט אינך יכול להירדם. ומרגיז אותך שהרופא ישן במנוחה”.

„תהיי ילדה טובה”, אני מבקש, ונאלץ לחייך על אף הכאבים.

„כשאצא מבית־המטבחים הזה אתן לך גשיקה יפה”.

„באמת?”

„באמת־באמת!”

היא צוחקת ויוצאת לקרוא לרופא. אני מחבב אותה מפני שהיא מלגלת עלי כאילו הייתי אדם בריא לחלוטין המעמיד פני פצוע לשם הלצה.

עוברות דקות אחדות. הבחילה גוברת.

ד״ר קרני בא בריצה. הוא לבוש פיג'מת פסים וחלוק כחול. בידו הוא מחזיק את הצינור והקערה. רחל מביאה כוס מים.

„שוב רוצה אתה צינור?”

„כן!”

„אתה החולה הראשון בקאריירה המדיצינית שלי המבקש מרצונו הטוב ששימו לו צינור באף”. הוא מלגלג. לעגו אינו משנה את דעתי. מוטב רגע אחד של פחד מאשר שעות רבות של סבל וכאב.

„בדרך כלל אנחנו צריכים להחזיק את החולים ולהכניס להם

את הצינור בכוח”, אומרת רחל, כאילו היה זה שיא הבדיחות.

ד״ר קרני, נמוך־קומה ועצבני, הוא הרופא היחיד שאני מאמין לכל דבריו. הוא נוהג לאמר אמת לחולים ולבני משפחותיהם. אחותי מסרה לי שאמר להורי כי אהיה נתון בסכנה עד אשר יתחילו מעי שוב לפעול. שנא אני את הרופאים האומרים מדי בוקר לחולה כי מצבו משתפר והולך, ומשאירים אותו באי־ודאות גמורה עד צאתו את בית־החולים.

הרופא תוחב את הצינור לתוך נחירי. זה הרגע שיראתי מפניו. יש הרגשה שאני נחנק. אני מתפתל, פוער את פי ומשמיע קול־זוועות. כאדם התלוי על עץ התלית.

„שתה!” מצווה רסל, ומגישה לי את הכוס.

אני בולע מעט מים וחש כיצד גולש הצינור הקר אל קיבתי. עתה הוקל לי.

ד"ר קרני מחבר את הצינור אל מיתקן מסועף של בקבוקי־מים, מעין משאבה מסובכת המריקה את קיבתי באופן אוטומאטי. בקבוק אחד יוצר את הלחץ והבקבוק השני שואב את המיצים מתוך הקיבה. אני רואה כיצד עולה המיץ הירקרק ומתמזג עם המים הצחים. „הוטב לך?” שאל הרופא.

„כן, תודה!”

מעטים הם האומרים תודה לרופא או לאחות. תפקידם להכאיב לחולה, והוא שומר להם טינה תת־הכרתית, אפילו אם יודע הוא שהם עושים זאת למענו וכי יסוריו כואבים גם להם.

„עכשיו אתה כמעט דומה לפיל”, אומרת רחל. „איזה חוטם

חמוד?”

„רגע אחד, דוקטור”, אני מתחנן, כשהוא פונה לצאת. „מתי

אתה חושב שאוכל להתחיל שוב לאכול?”

„זה תלוי?” ניכר שהוא שוקל את דבריו. „עד עכשיו מהלך

הריפוי הוא משביע רצון. בהחלט משביע רצון. אם לא יהיו... המממ...

אם לא יהיו איזה סיבוכים נוכל לנסות להאכיל אותך דברים קלים,

נאמר — בעוד שבוע־שבועיים”.

„ובעוד שלושה חדשים תאכל תרנגולת צלוייה!” מוסיפה רחל.

„ואשתה כוס בירה קרה בקרח?” אני חולם.

„וסאלאט תפוחי־אדמה במאיונו?”

„אל תגרי את תאבוננו!” מחייך ד"ר קרני ומכבה את המנורה

הגדולה.

אני מסתכל לתוך מנורת־הקיר וחולם על הארוחה שאזמין

נשאחזור לתל־אביב. מנה ראשונה: מרק עוף עם אטריות. לא, קודם

כל סאלאט תפוחי־אדמה וכבד קצון. אחר־כך מרק. והמנה העיקרית —

תרנגולת צלוייה, תרנגולת שלמה, צלוייה היטב מכל צדדיה.

כאותה תרנגולת...

• • •

אֶתֶּה תִּרְנַגְלוּת...

היא נצלית על הפרימוס. ארבע תרנגולות שחוטות אחרות מוטלות מסביב על הארץ. סאנשו, מגואל בדם ומכוסה בנוצות מצוארו עד ברכיו, ממונה על הצליה.

יום חג הוא. ראשית, מפני שכבשנו את הכפר הזה — אל־חודאד — ללא קרב, בעזרת עשרים כדורי רובה ושני פגזים של ת־דוידקה המפורסמת, ששכחו להתפוצץ. אחרי יום־השחיטה בלטרון בשבוע שעבר היינו זקוקים לנצחון קל כזה שירומם את רוחנו. עוד לפני תריסר שעות, כשנכנסנו למשוריינים המקוללים — אותם, ארונות־מתים ניידים — היינו מוכנים לקרב־דמים ולקרבות. המודיעין הודיע שיש לצפות להתנגדות מרה. חבורה של לא־יוצלחים, אנשי־מודיעין אלה, בגללם גויסו ארבע פלוגות ל־פעולה זו.

ועוד חג לנו היום — יום ראשון הוא למדינת ישראל. שמענו את הידיעה עוד אמש, שעה שרבענו על הדשא של חולדה, חגורים ומזוינים, וצפינו לפקודת היציאה.

מוזר, מה מעטה היתה ההתרגשות! ותיקי חי"ש, פלמ"ח ואצ"ל שכבו על הדשא, צעירים שהמלחמה להקמת המדינה היתה תמצית חייהם משחר נעוריהם. יתכן שחשו כי ההכרזה עצמה אינה משנה בהרבה את המצב העובדתי. המדינה קמה ביום בו יצאנו לקרב הראשון כצבא עברי עצמאי, קמה באוהלי לוחמיה. דתנצחויות הפוליטיקאים בעורף, שהתוכחו עד אתמול — כפי שאומרת השמועה — אם כדאי להכריז על המדינה ואם לאו, היו חסרות ערך. אחרי ככלות הכל, לא ההכרזות תקבענה את עתיד המדינה. תקבענה העובדות. ואת העובדות יוצרים אנחנו, הלוחמים.

יש שמועה שהלילה פלשו המצרים לארץ, מודיע הצוציק.

בחזרו מ־סיוור במרכז הכפר.

„אז תהיה מלחמה אמתית“, קובע נחצ'ה. „אבל אנחנו נגמור

אתם מהר!“

„אתה חושב ככה?“ מפקפק סאנשו. „אל תשלה את עצמך. זה

יהיה כמו בלטרון, רק הרבה יותר גרוע — תותחים, אירונים, הכל“.

„מה אתה יודע?“ הצוציק מעמיד פנים חשובות מאד. „לנו יש

כל מה שצריך — אירונים אמריקאיים, תותחים אנגליים, קאטיושות רוסיות, אפילו צנחנים. יש לי בן־דוד מפקד גבוה בהגנה, והוא אמר לי. עד עכשיו לא השתמשנו בזה מפני שלא רצינו להזהיר את הערבים מראש. אבל עכשיו תראה“.

„שטויות!“ סאנשו עושה תנועה גסה בידו. „הכל אגדות בשביל

סבתות. המנהיגים לא הכינו כלום. הם בכלל לא האמינו שתהיה מלחמה. רק חשבו שהאנגלים או האמריקאים יגישו להם הכל על צלחת“.

„בשביל זה אנחנו נהיה עכשיו גיבורים ונציל את המולדת!“

מתרעם הצוציק, שמצב־רוחו השתנה בן רגע.

„יש לך ברירה? כשהזקנים עושים שטויות אז הנוער נעשה

גיבור והולך למות“. סאנשו נתון במצב־רוח פילוסופי מאז שחט את התרנגולות. הוא טוען שזה משפיע על נשמתו.

„אז אתה חושב שיהיה הרבה זמן מלחמה?“ הצוציק מתיחס

עתה אל דברי סאנשו כאילו היא מצביא עליון.

סאנשו הופך את התרנגולת ומגרד את אזנו הימנית. הבעת־

פניו הפילוסופית מתעקמת עוד יותר. „מי יודע? אנחנו לא נוכל לכבוש את קהיר ואת בגדאד, ואני מקוה שהם לא יקחו את תל־אביב, אז תהיה מלחמה עד ש... עד שיהיה שלום“.

כולם צוחקים, אולם אני מבין את אשר רצה לאמר. חשבתי על

זה לא פעם. לא הערבים ולא אנחנו נהיה מסוגלים לנחול נצחון שישמיד את הצד השני. אם לא נמצא בסיס לשלום אמתי בינינו

תימשך מלחמה זו בהפסקות עד שנמות. או עד שהרזסים או האמריקאים יכבשו את כל המרחב.

„אתם לא מבינים כלום“, קובע סאנשו. מאוכזב מחוסר־הכבוד

בו נתקבלו דברי חכמתו. „תביאו את הצלחות ותסתמו את הפה!“
אנחנו יושבים במעגל בחדר המטונף וזוללים את התרנגולות.
מחר לחשוב שלפני שעות מעטות היו תרנגולות אלה יצורים חיים
כמונו.

„אתם יודעים מה?“ אני מהרהר בקול רם. „אנחנו אוכלים את
התרנגולת, אחר כך הערבים יהרגו אותנו ויקברו אותנו, והגופות
שלנו יזבלו שדה־תירס, ואת התירס יאכלו התרנגולות, ואז יבוא גדוד
חדש ויאכל את התרנגולות.“

„דחילך!“ מבקש ג'מוס ונועץ את שיניו בבשר כרעה של
התרנגולת. „ספר משהו יותר שמח!“

„מישהו צריך לגמור מהר ולהחליף את ג'וקר“, מזכיר סאנשו.
אנחנו נמצאים בתפקיד. הבית שלנו הוא הקיצוני בכפר וחולש
על הכביש המוביל לרמלה. הקמנו בחוץ מחסום מפוקפק, ואיש אחד
שומר עליו.

„שכחתי בכלל לספר לכם את העיקר“, מתפרץ הצוציק. „אתם
לא יודעים מה שנעשה בכפר! אנחנו היחידים שנמצאים בתפקיד, כל
שאר המחלקות הלכו לחפש בבתים. המחלקה של שייקה מצאה איזה
בית של רופא אחד. אני אומר לכם, חלום! הם החרים שם שני פסג־
תרים, תמונות־שמן נהדרות, כורסאות, עטים גובעים, הכל. זה כפר גורא
עשיר!“

„ימח שמו של הסיני!“ מתלקח קבאב. הסיני הוא מפקד־המח
לקה שלנו, שיש לו פרצוף מונגולי. „תמיד הוא לוקח את כל הג'ובים
המטונפים. אנחנו תמיד עסוקים כשכולם עושים כיה“. „זה תמיד ככה“, מסביר סאנשו. „מפקד טוב זה קללה בצבא.“

כשיש מפקד טוב מטילים עליו את כל הג'ובים המסוכנים, והאנשים שלו מתים לפני שהם מספיקים להפליץ גאד. ובאותו הזמן יש מפקד אחר, שהמג"ד יודע שהוא לא שווה חתיכת חרא. אז הוא מפתח לתת לו ג'וב הגון ושולח אותו לכל היותר לשמירה או להבטחת-עורף או להטעיה. והאנשים שלו יכולים לדפוק בחורות עוד הרבה זמן אחרי שהחיילים של המפקד הטוב נרקבים כבר באדמה.

„איפה הצדק?" שואל הצוציק. „במלחמה הבאה אני הולך להיות שלם-גדודי בחי"ם".

* * *

אחרי הארוחה מגיע תורי לטייל קצת בכפר. אני רוכב על האופנים שמצאנו בבוקר באחד הבתים. נמצאו המון זוגות אופנים במקום, כי בעצם אין זה כפר אלא פרבר עירוני, שדייריו נסעו לעבוד ברמלה ובלוד.

בכל הכפר מפוזרות כיתות ומחלקות, שאנשיהן רובצים על כורסאות מהודרות ועמוסים במאסבאחות, תרבושים וחרבות. חברים אחדים מראים בגאווה שעונים ועטים נובעים.

ליד בית-הרופא השדוד התקבצה כל הפלוגה של שייקה ושומרת על אוצרותיה. האנשים מתווכחים על מחיר הפסנתרים שכבשו. הם השלימו עם הצורך לתת אחד מהם לחדר-התרבות של הגדוד, אך את השני הם חייבים למכור.

שמואל השמן קורא לי. ראיתיו לאחרונה בלטרון כשניסה להציל פצוע. הוא נשא אותו על גבו כששמע שריקה של פגז. הוא הפיל את הפצוע על הארץ ונשכב לצידו. כשהרים את הראש לא היה הפצוע בנמצא. רק כמה כתמים משונים נשארו בשדה.

עתה קורנות פניו של שמואל. „שמעת את הסיפור האחרון?" הוא קורא מרחוק. „בנימין הקטן שלנו מצא באיזה חור באחד הקירות קופת-ברזל חלודה. הוא עבד שעתיים עד שהצליח לפתוח אותה. ואתה

יודע מה מצא בפנים?"

אינני יודע.

"בפנים היתה ערימה של מטבעות בנות מיל אחד!" צוהל שמואל. "בסך הכל חמשה גרוש. זו היתה כנראה קופת-החסכונות של ילד קטן."

הכל צוחקים.

בדרכי חזרה אל המחסום שלנו מגלות עיני בית העומד במרחק מה מן הכביש ושדלתותיו לא נפרצו עדיין. אני משעין את האופנים אל אחד העצים ורץ אל הבית. הדלת הראשית עשויה מעץ עבה ונעולה היטב. אני הולם בה בכל כוחי בקת הרובה, אך הדלת אינה זזה. אולי ישנה דלת שניה? אני מקיף את הבית. אמנם, יש דלת אחורית. גם היא נעולה. הפעם אני הולם בה בחימה שפוכה, עד שהקת כמעט ניתקת מן הקנה. לשוא. הדלת איתנה.

עתה אני בטוח שבבית נמצאים אוצרות גנוזים. אחרת מדוע היה על בעליו לחסום אותו בקפדנות כזאת, בשעה שהכדורים שלנו כבר שרקו מעל לכפר? צריך להיכנס. אך כיצד? הנה חלון, אך הוא סגור בקרשים וברשת של מוטות ברזל עבים. אני חוזר לדלת האחורית ויורה כדור במנעול. גם הוא אינו מועיל.

מיואש כמעט אני עוקף את הבית. הנה סוף-סוף — חלון קטן, גבוה מאד, הסגור בקרש דק בלבד. מהלומות אחדות בקת הרובה דיין כדי לפתחו. אני מטפס על הקיר, מחליק ומשפשף את עור הברכים, מטפס שנית ונכנס.

החדר מרוהט בדלות. מיטה, ארון גדול בעל ראי, כמה שרפרפים. הארון פתוח. בגדים וניירות מונחים על הרצפה באי-סדר, כאילו חיפש הערבי משהו בחיפזון לפני שנמלט.

אני מפשפש במגירות ובארון. אין שום דבר מיוחד. מאסבאחה. פגיון. עקאל. אני מחפש כפיה ואיני מוצא. חוצפתו של ערבי, להשאיר

בבית עקאל בלי קפיה. בתור נקמה אני שובר את הראי הגדול בקת. בין הבגדים הפשוטים ישנן כמה סחבות משי בהירות. שמלות של ילדה קטנה. ובכן, היתה גם ילדה קטנה בבית. עוד פליטה קטנה. לרגע קט מנסה מצפוני להתעורר, אולם אני עומד על המשמר ומשתיק אותו מיד. אין טעם להיות סנטימנטלי. מלחמה היא מלחמה. אם יש מזל לפליט הוא חי ואוכל לחם חסד, והבת שלו תוכל לקבל נדבות. אם אין לו מזל — הוא מת. ככה זה.

בין הניירות יש תעודת זהות מימי האנגלים. אהה. מענין לדעת את רכושו של מי אני שודד. זוהי סקרנות טבעית בהחלט.

„שם נושא התעודה: עטאללה עבדאללה אבו סאלם“.

נעים מאד. נא להכיר.

מקום המגורים: אל־חודאד“.

כפר נאה. אין מה להתאונן. הכפר הערבי היפה ביותר שראיתי מאז פרוץ המלחמה. בשאר הכפרים לא היה מה לקחת, מלבד פרעושים. גם הבית טוב — בית אבנים מרווח. לולא המלחמה היית יכול להיות כאן חיים נוחים.

„משלח־יד: פועל“.

המממ. במה עסקת? אם לדון לפי החדר הזה, היתה לך משכורת לא רעה. בודאי עבדת ברכבת בלוד ונסעת כל יום לעבודה באופניים. הילדה בודאי רצה אחריך עד הכביש, עמדה וניפנפה לך בידה הקטנה־טנות. ובערב הבאת לה שקית של סוכריות מן החנות בלוד, אותן הסור כריות המגוונות, חסרות־הטעם, שאהבה.

בודאי חשבת לעלות בסולם, מה? אולי להיות פקיד נמוך, בעל משכורת חדשית, לאמר „יס סיר“ ו„נו סיר“, ואחרי שלושים שנה להגיע לפנסיה ולשחק עם נכדיך, בני השייך המכובד שישא את בתך לאשה. כל זה נגמר. מהיום אתה פליט, ובמשך שנים רבות לא תהיה נָדָאמביציה אחרת מלבד להשיג ארוחת צהרים מספקת לבתך הקטנה.

„הגזע : ערבי.“

סטיות. אין גזע ערבי בארץ, כשם שאין גזע יהודי. הגזע שלך הוא תערובת לבאנטינית. אבי־אבות־אבותיך היה, מן הסתם, פלאח כנעני. בתו נלקחה בשבי אחד הפולשים הישראליים הצעירים, וניניה שרתו את דוד ושלמה. אחר כך באו החיילים היוונים והרומאיים, ובודאי השאירו טיפה מדמם בדמך. אינני רוצה לחשוך חשדות, חלילה, אך זה היה טבעי בהחלט. כשניצח חאלד בקרב על הירמוק באו הערבים, נתנו לאבותיך את דתם ואת שפתם, ואולי גם נשאו את בנותיהם, ומאז אתה ערבי. ואם ערבי אתה, משמע שאנחנו צריכים לרדוף אותך, ואם אפשר—גם לרצוח אותך, את אשתך ואת ילדיך. מבין אתה, זהו חוק הטבע. יתכן שאבי־אבות־אבותיך ואבי־אבות־אבותי היו אחים, בני אותה משפחה ישראלית. ויתכן גם שאבי־אבות־אבותי לא היה כלל ישראלי, אלא צידוני או איש־קרת־חדת, שקיבל את הדת היהודית אחרי נצחון הרומאים. אבל כל זה לא חשוב. העיקר הוא שאתה ערבי ואני עברי, ושאנחנו צריכים להרוג זה את זה בהקדם האפשרי. זה הגיון פשוט, ולא כדאי לבלבל את המוח.

„הגובה : 5 רגלים ו־9 אינטש. צבע העיניים : חום כהה. צבע השערות : חום כהה. קומה : בינונית. סימנים מיוחדים : צלקות בשתי הרקות.“

כן, הנה התמונה. יש לך גם שפם גדול. ובכן — אפשר לאמר שבחור יפה אתה. גבוה, גברי, רחב־כתפיים. אם לדון לפי הצלקות, אין אתה מתנגד גם לקטטה הגונה. בודאי מצאת חן בעיני אשתך, והיא שמחה שקנית אותה מידי אביה.

מה אתה מסתכל בי בכעס כזה, יא עטאללה? בחיי, איני אשם. לא רציתי במלחמה, באמת לא. כמובן, אני יודע שאסור לגנוב. זה כתוב אפילו בתנ"ך, ובודאי גם בקוראן. בעצם גם אינני זקוק למאסבאחה ולעקאל שלך. יש לי די והותר. שדדתי דיי בכפרים אחרים. בודאי

אתן אותם במתנה למישהי, לאיזו בחורה שתבלבל לי את המוח בחופשתי הבאה. אבל תבין, אני מוכרח לבזבז ביזה.

זהו חוק פסיכולוגי, יא עטאללה. תענוג מיוחד במינו הוא לקחת רכוש זר, רכוש שאין צורך לשלם תמורתו או לעסול עבורו. זהו פיתוי שאי אפשר לסרב לו.

לפני כל התקפה חולמים על השלל, ואולי גם על בחורות שאפשר לאנסן. זהו מין אינסטינקט קדמוני הקיים בנו תמיד. בימים שקטים הוא חבוי בנו ואינו מעז להרים ראש בגלוי, אולם בימי מלחמה או מהפכה הוא מתפרץ ומשתלט עלינו, בדיוק כמו על אבותינו הקדמונים, לפני חמשת אלפים שנה.

ההיסטוריה מלאה דוגמאות. כל המצביאים הגדולים ידעו זאת וניצלו את האינסטינקט הזה כדי להלהיב את חייליהם. "חיילים!" אמר נפוליאון לחייליו הרעבים, "מעבר להרים אלה משתרעות ארצות עשירות, מזון, משקאות, בגדים, הכל יהיה שלכם אם תגיעו למקום אשר אני מוביל אתכם אליו!"

ובכלל, מה אתה רוצה ממני? האם היית אתה נוהג אחרת? לוא המצב היה הפוך היית שודד את ביתי, כשם שאני שודד את ביתך. ולוא הייתי נופל לידיך לא היית מסתפק בכך שתרחצ אותי, כפי שאנחנו רגילים לעשות, אלא היית גם חותך את אזני. זה לא היה איכפת לי, כמובן, אך בכל זאת...

די, מספיק. אין לי כל איבה אליך, באמת לא. לא היה איכפת לי לוא היית נשאר כאן, והיינו חיים זה בצד זה. לא היה איכפת לי גם שבאחד הימים ישא בני את בתך לאשה. לא, הדבר אינו אפשרי, כי בתך תהיה מבוגרת מבני שטרם נולד. אך בין כה וכה, אני מאחל לך שתצליח, ושבתך לא תגווע ברעב ולא תצטרך להיות לזונה כדי לפרנס אותך. ואם תגווע — תזכור שלא רציתי בזאת ושאניני אשם. כלומר, יתכן כי יש לי חלק באשמה, אך לא מדעת. באמת...

הבל הבלים. עם מי אני מדבר בכלל? קל לנצח בויכוח כשההוא אינו יכול לענות. ובכלל, לוא היה רואה אותי משהו מן החברים היה חושב שנטרפה עלי דעתי. החברים? כמובן, אין הם סנטימנטלים כל כך. ואולי גם הם מרגישים משהו בלבותיהם, ומסתירים זאת בדיוק כמוני?

רובצת על כולנו קללה: אנחנו אנשים מתורבתים־למחצה. התרבות לא העמיקה לחדור לתוכנו, עד כדי למנוע אותנו מרצח ושוד. אבל מצד שני חסרה לנו גם התמימות המאפשרת לערבים לרצוח ולשדוד ללא נקיפת מצפון.

משמע שאנשים מסכנים, אנחנו, רוצחים סנטימנטליים ושודדים בעלי־מצפון. אפילו לא סיגלנו לעצמנו אידיאולוגיה מתאימה שתאפשר לנו לרצוח ולשדוד במצפון שקט, כאבותינו הקדמונים בימי התנ"ך, או נושאי־הצלב בימי הביניים. חסר לנו הרגש הדתי המתאים. צריכים לחזור אל החברים. כאן אין כלום. אפילו נרגילה הגונה אין. אני מאוכזב ממך, יא עטאללה. צריכים לבקש נרגילה מאחד החברים שהיו יותר בני מזל. אפשר לצאת בפתח הראשי. המפתח נשאר במנעול. בעל הבית ברח בעד לדלת האחורית. הנה האופניים. כמה טוב לטייל על הגלגלים. ימה שמו של היל־הרגלים. יחיו הגלגלים, הגלגלים, הגלגלים...

. . .

גלגלים, ג'יפים. ארבעה ג'יפים בהפוגה הראשונה. סיור בודאי ראסראס. תפקיד עדין במקצת, כי השטח בו אנו מסתובבים שייך לצד העברי של גבול ההפוגה. אם ניתקל במשקיפי או"מ, עלינו להסתלק מיד. אם יהיו סיבוכים פוליטיים — נו, זהו עסקם של הפוליטיקאים, שיעשו גם הם משהו למען המולדת. הם בודאי ימצאו תרוץ. אחרי ככלות הכול. תפקידם קל מתפקידי. גם פחות מסוכן. עלינו להתקיף את שלושת הכפרים הערביים על הרכס שמולנו

באש מטווח רחוק. המטרה כפולה: לבדוק את כוחם של הערבים ועמדותיהם, ולרמוז לפלחים כי מוטב להם לנסוש את הכפרים לפני חידוש הקרבות. תפקיד הומאניטרי, כמעט. אם לא יברחו עכשיו, נצטרך לשחוט אותם בשעה שנכבוש את הכפרים, וזה לא יהיה נעים, לא להם ולא לבנותיהם. לזכותם של הפלחים יש לאמר שהם מבינים רמזים. רק לעתים רחוקות הם מתעקשים ונשארים בכפר אחרי שהמטר נזל עליו מטר כדורים. יש להם נסיון של דורות רבים בענינים כאלה. הדרך מאובקת. בשום מקום בעולם אין אבק לבן ונבזי כמו בסביבה זו. אתה נוסע חמש דקות ונראה כטוחן שנפל לתוך שק קמת. האבק חודר לעינים עד כי פנינו שטופות דמעות ואיננו רואים דבר. לכל הרוחות! — כיצד אפשר לנסוע בג'יפים הפתוחים ללא

חשק־נהיגה?

אין לנו כל סיכוי לקבל משקפיים, כי פלוגת הג'יפים כולה היא „בלתי־חוקית“, ממש פלוגת־מחתרת. היא לא נקבעה בתקן. היה זה רעיון מוצלח של מפקד־החטיבה, אחרי ש„חיות־הנגב“ מצאו חן בעיניו. אולם המטה הכללי לא אישר את הרעיון. וכשהמטה אינו מאשר, אין ג'יפים, אין מקלעים מתאימים ואין גם משקפיים. את הג'יפים „החרים“ מפקד החטיבה מגדודי הרגלים של החטיבה. רובם ג'יפים ישנים. כולנו בטוחים שייעצרו חמשים מטר לפני האויב ויסרבו לזוז. זה יהיה נחמד מאד, ממש הרפתקה. אנשי־המטה יוכלו לכתוב על זה מאמרים רומנטיים.

גם המקלעים שלנו נלקחו מן הגדודים. בכל ג'יפ יש שני מקלעים צ'יניים. משמע שחסרים ארבעה מקלעים בכל גדוד של חיל הרגלים. המקלענים עצמם בודאי שמחים שהתפטרו מן המשקל העודף. אולם החיילים המסכנים יצטרכו, מן הסתם, לרוץ בהסתערות הבאה שלהם בלי חיפוי מספיק של מקלעים..

אם ימותו אחדים מהן ללא צורך אפשר יהיה להקים להם מצבה

ולחקוק עליה: החיילים האלמונים שהקריבו את חייהם על מזבח התקו הקדוש.

העיקר הוא שאין משקפיים. אין משקפי־נהיגה בגדודים. משמע שאין מה להחרים. ימח שמם של קציני־המטה. לוא היה אחד מהם בידינו היינו קושרים אותו בחבל לחצובה האחורית של הג'יפ וגוררים אותו אחרינו על הארץ, עד שיתעטף כולו באבק וילמד להבין כראוי את פולחן התקו.

הנה הכפר הראשון. כמה כדורים. מספיק. רובים עלובים אחדים עונים. לא כדאי אפילו להסתכל. קדימה, לכפר השני. שלושה צרורות במקלע. אפילו אין עונים. חבורה משעממת, אין להם דם ספורטיבי. הכפר השלישי. אש! הפסק! פהוק. בסך־הכל טיול משעמם.

בדרך חזרה פותת הג'יפ הראשון באש ויורה כמה צרורות. קשה לראות מה הענין. עיני שוב דמועות. הנה — כמה דמויות בורחות בכוון לכפר השלישי. מהר, תן את המקלע! צרור! עוד צרור! הפסק אש — הג'יפ הראשון נכנס לשטח המטרה. בואו מהר, נסע לשם.

הג'יפ הראשון תפס נער רועה. כדור של מקלע פגע באחוריו. הוא צעיר מאד, לכל היותר בן 9 או 10. הוא פוחד ורועד, אך אינו משמיע כל אנחה של כאב. כולנו מתביישים קצת. החובש חובש את הפצע. ג'מוס מרגיע את הילד, ואנו שולחים אותו לדרכו. הוא פוסע כמה פסיעות ומעיף מפעם לפעם מבט חשדני אחורה. הוא חושש. כנראה, שנירה כדור בגבו. כשהוא נוכח לדעת שאנו באמת מניחים לו ללכת הוא מתחיל לרוץ מבלי להסתכל עוד לאחוריו.

„השד יודע איך הוא רץ עם הכדור בתחת“ מהרהר החובש בקול.

„מה יש? הרי זה פצע קל!“ משיב ג'מוס.

„לא כל כך“, מסביר החובש. „הכדור נכנס עמוק. אם לא

ינתחו אותו והפצע יתלכלך, יקבל הרעלת דם, ואז ימות.“

„מי ינתח אותו בכפר העלוב הזה?“ שואל ג'מוס.

החובש מושך בכתפיו.

מוזר, הילד רץ ואינו יודע כלל שלהלכה כבר מת.

• • •

אנו ממשיכים בדרך הביתה. פתאום נעצר הג'יפ הראשון. גם

אנחנו עוצרים.

„מה יש כבר שוב?“ רוטן נחצ'ה. „מצאו עוד ילד שאפשר

לדפוק לו כדור בתחת?“

„חמור!“ צועק קבאב בהתרגשות. „הנה הולכים המשקפיים

שלנו.“

„איפה?“ אני שואל. אני מסתכל סביב ואיני רואה כל משקפים.

„הנה, טיפש!“ קבאב מצביע על עדר של כעשרים פרות, הרר

עות לבדן ליד הכביש. זהו בודאי עדרו של הנער שפצענו.

פתאום אני מבין. ברור כשמש. הנה המשקפיים שלנו.

„אתה יודע כמה שווה כל פרה כזאת?“ מתלהב קבאב. „אני

אומר לך, הון ממש. צריכים רק למכור אותן לסוחרים הנכונים. זה

יספיק למשקפיים ולעוד כמה דברים.“

„מנין נשיג מכונות משא?“ תוהה נחצ'ה.

„אם נודיע באלחוט לגדוד הם ידרשו את כל הפרות בשביל

המטבח.“ מנבא טרזן במורת־רוח. „תמיד אנחנו צריכים לעבוד בשביל

החמורים האלה. לבד הם לא מסוגלים לעשות כלום. רק יודעים לנצל

אחרים.“

„אתם יודעים מה?“ סאנשו, הגאליצאי, יודע שוב את הפתרון.

„נודע להם באלחוט שמצאנו חמש פרות. את שאר הפרות נסלק מיד

לאחת המושבות, וחמש חתיכות ניתן לגדוד.“

מעליש. אין ברירה.

„הלו — תלם — גימל — אלף — חמש...“ הגדוד שולח מכונית.

בינתיים עלינו לדאוג שהפרות לא תתפורנה. כיצד משכנעים פרות? קל מאד, כמו בקולנוע מי ראה סרט של קאובוים? טום מיקס ובוק ג'ונס קמים לתחיה. הגיפים משמשים במקום סוסים. זוהי תקופה מודרנית. אנו מקיפים את העדר, רודפים אחרי פרות המנסות לברוח, ומחזירים אותן לעדר.

המכונית הגדולה באה. עתה מתחילה הפעולה העיקרית. נחמיה הנהג מנצח עליה. הוא טוען שבחיי האזרחיים הוביל לא פעם פרות במכוניתו. גם ג'מוס, וקיבוצניק שלנו, מעמיד פני מומחה ונותן עצות במקום לעזור.

תחילה בוחרים אנחנו פרה שמנה, הנראית כמנהיגת העדר. ארבעה אנשים אווזים בה ומנסים לדחוף אותה לעבר המכונית. הפרה אינה משתכנעת. מכים על אחוריה, אך היא אינה זזה. הצוציק מנסה למשוך אותה בקרניה, אולם היא כמעט דוקרת אותו, כמו במלחמת פרים ספרדית.

„חמורים! תראו איך עושים את זה“, מלמד אותנו נחמיה. הוא נוטל את זנב הפרה לידיו ומסובב אותו. הדבר מכאיב לה, כנראה, והיא מתחילה לזוז. אט־אט היא מתקרבת למכונית. הנה, הידד. הפרה הראשונה נלכדה.

הפרה השניה עקשנית יותר. הצוציק רוצה להוכיח את תפיסתו הטובה. הוא מחזיק בזנבה ומסובבו. אולם הפרה נזכרת פתאום שעליה לעשות את צרכיה. הצוציק מילל יללה גדולה ובורח. הכל צוחקים.

אני תופס את הפרה השלישית בזנבה, אך שוכח לסובבו. היא מזנקת ובורחת. אני נופל, אך אינני מרפה מן הזנב. היא גוררת אותי כעשרים מטר על הארץ, עד שאני נתקל באבן ומרפה ממנה. טרוץ רודף אחריה בגיף אך אינו מצליח לעקוף אותה. כשלון צבאי חרוץ. הפרה אבודה לנו.

העבודה קשה ומפרכת. כשיש לנו שלוש פרות במכונית פורצת מרידה והן קופצות למטה. כל הענין מתחיל מחדש. המכונית מתמלאת באיטיות.

„שימו לב, שם בא ערבי!“ קורא סאנשו.

על הרכס הסמוך, בשביל המוביל לכפר ג'דיס, הופיע ערבי בודד. הוא מרים את שתי ידיו. בידו הוא אוחז כפיה לבנה. „תרביץ לו כדור מעל לראש!“ פוקד אחד המפקדים. מרביצים כדור בודד. הערבי מתכופף לרגע, אך אינו נעצר. הוא בא לקראתנו. גם כדור שני אינו מועיל. הוא צועק משהו בערבית, מנופף בידיו ונראה נרגש מאד.

אחד האנשים הולך לקראתו. ג'מוס מתרגם.

הערבי מתחיל לדבר בשטף עצום. פניו עקשניות, והתמרמרות גדולה מצטיירת עליהן. הוא נראה מסכן מאד. „הוא אומר שהוא פלח מג'דיס“ מתרגם ג'מוס. „העדר שייך לו. הוא אומר שזה הרכוש היחידי לו.“ „את מי זה מענין?“ שואל קבאב.

„הוא אומר שאם נקח את העדר יישאר עני מרוד. יש לו אשה וארבעה ילדים.“

„תמיד יש להם ילדים,“ רוטן קבאב. „מה הם רוצים מאתנו? אנחנו לא עשינו את הילדים שלהם.“

„תגיד לו שהצבא העברי החריס את העדר ושיסתלק לכל הרוחות לפני שנתקע לו כדור בראש.“
הערבי צועק, מתחנן ובוכה. אני מבין רק מלים בודדות — „פלאח“, „מסכין“, „אולאד“.

„הוא אומר שלא יווצו מכאן אם לא נחזיר לו את העדר,“ מודיע

ג'מוס.

„תגיד לו שאם לא יסתלק מיד הוא לא יראה בחזרה את הילדים שלו,” אומר קבאב.

„הוא אומר שכדאי לו יותר למות מאשר לראות איך הילדים שלו מתים ברעב.”

מה לעשות בעקשן כזה ?

הכל מבינים כמובן שלא תהיה ברירה אלא להרוג אותו. אולם משום מה אין אחד הרוצה לעשות זאת בעצמו. אפילו הפראים המושׁר בעים שלנו אינם מתלהבים לענין הפעם.

מרחוק מופיעה מכונה צבאית. יושבים בה כמה אנשים מן הפלמ״ח. אנו קוראים להם והם נעצרים.

„מה הערבי המטונף הזה עושה כאן ?” הם שייכים כנראה ליחידה דה החונה בסביבה.

אנחנו מסבירים להם את הענין.

„אתם יודעים מה ?” הם מציעים אחרי הרהור קל. „תתנו אותו לנו, ואנחנו כבר נטפל בו.”

אנחנו שמחים לוותר עליו. מעמיסים אותו על המכונית ונעלמים לעבר המושבה הקרובה.

„סוף־סוף, אפשר להמשיך בעבודה !” נאנח נחצ׳ה.

לא נותר זמן רב, כי השמש נוטה לשקוע. לא נספיק עוד לקחת את כל העדר. אנו בוחרים בפרות הטובות ביותר ומעמיסים אותן על המכונית. אין לנו עוד סבלנות. הערבי עיצבן אותנו. אנו מכים את הפרות באכזריות. לבסוף עומדות שמונה פרות על המכונית. מספיק. אין טעם להמשיך. על השאר נצטרך לוותר.

„מה עם מטבח הגדוד ?” שואל טרון.

„שילכו לעזאזל,” מציע סאנשו. „אנחנו ניתן להם שתי פרות ודי. אם נמכור שש פרות בשוק השחור בתל־אביב זה יספיק בדיוק בשביל המשקפיים.”

אנחנו עייפים וצמאים, אך שבעים רצון. במקום לחזור ישר
 למחנה אנחנו עוברים במושבה הקרובה, כדי לשתות מעט בירה במו-
 עזון החיילים. את סאנשו ונחמיה אנחנו שולחים עם הפרות לדרכם --
 נחמיה כמומחה לפרות וסאנשו כמומחה לעסקים שחורים.

במועדון יש בירה קרה ושתי נערות חמודות. כל אחד מתפאר
 במספר הפרות שעזר לצוד.

„אחרי המלחמה נוכל לפתוח חווה של קאובוים,” מתכנן
 הצוציק.

קבאב פורץ בצחוק. „לפני שעה חירבנה לו פרה על הידים
 ועכשיו הוא כבר בוק ג'ונס ד’

„אין דבר,” מנחם אותו ג'וקר. „כל התחלה מלוכלכת!”

„העיקר הוא שיש לנו משקפיים,” מסכם ג'מוס את המצב.

פ ר ק ה.

„כי קָלֵב חַי...“

אני צמא. אני צמא.

לכאורה אין זה צמא אמתי. הנוזל הנשפך לתוך ורידי רגלי דרך צינור ההזנה המלאכותית צריך לספק את כל דרישות גופי. יש לי פשוט צורך נפשי ללגום כמה לגימות, אף כי הצינור התקוע לחטמי ויורד לתוך בטני שואב מיד את הנוזל החוצה.

„אל תהיה טיפש!“ אומר מוחי לגופי, „אין זו אלא סוגסטיה עצמית. אינך יכול להיות צמא. מה הטעם בשתיית מים אשר יישפכו לתוך הקיבה ומיד יחזרו משם לבקבוקי המשאבה?“

„סוגסטיה עצמית או לא,“ עונה גופי, „מי אתה שתשפוט? וכי מעט דברים עשיתי בחיי שלא היה בהם כל צורך? האם היה צורך בסיגריות? או ביינ? וכי מעט פעמים ישנתי בשמירה כשלא הייתי כלל עייף? אני מרגיש בצורך לשתות, ואיני יכול לעמוד בפני הרצון.“

„אל תהיה סמרטוט! יודע אתה שאסור לך לשתות!“

„מדוע לא? כשהצינור נמצא בקיבה מותר לשתות כמה שרוצים.“

ממילא תריק המשאבה את הקיבה!

„אסור לך לשתות, מפני שההוא יראה אותך, ואז יתחיל שוב

לצעוק.“

„ההוא ישן!“

„אתה משלה את עצמך אין הוא ישן. רק תזוז ומיד יפקח את

עיניו.“

„אני מוכרח לשתות, אחרת אשתגע!“

„אתה נבזה ותו לא! אם יראה הפצוע השני שאתה שותה יתגרת

צמאו מחדש. תהיה זאת התעללות זדונית, ממש עינויים של אינקווי-
זיציה. אסור לך לשתות!"

"הפצוע השני לא איכפת לי! שילך לכל הרוחות! יש לי צרות
משלי!"

"התבייש לך לחשוב כך על אדם גוסס!"

"לך קל לדבר! קל להיות מצפון מעורן מלהיות גוף אנושי."

אני מנסה להתאפק. אבל עצם המאמץ מגביר את הצמא. אני
מוכרח לשתות, פשוט מוכרח.

אני עושה פשרה עם עצמי: אניע את היד אל הכוס, לאט-לאט.
כמו באימוני-שדה, כשאתה עומד לזחול אל אדם בלילה כדי לנערץ
בו סכין, בין צוארו וכתפו, מאחוריו. אם יתעורר הפצוע אקפא ואחדל
מלהתנועע.

אני מאזין. נשימתו של הפצוע עודנה חורקת כמשור שבור.
שמה ישן הוא בכל זאת?

אני מזין את ידי באיטיות איומה לקראת הכוס. עוד שלושים
סנטימטר. עוד עשרים. הנה, עוד מעט...

פתאום מניע הפצוע השני את שפתיו. עיניו פקוחות. איך הוא
מפליט הגה, רק שפתיו נעות, כמו דג שזה אך הוצא מן המים ושוכב
על הדלפק של המוכר. הוא ראה את ידי. הוא ער.

מאוחר מדי. אינני יכול לחזור בי. אני תופס את הכוס ומביא
אותה אל שפתי. חלק מן המים נשפך בדרך, ומרטיב את הכתונת. אין
דבר. אני לוגם כמה לגימות חטופות ומחזיר את הכוס למקומה. מיד
עולות בועות בבקבוקי-המשאבה התלויים מעל לראשי.

הה. איזה תענוג, להרגיש את המים הצוננים בקיבה, ולוא גם לרגע
אחד בלבד!

הפצוע השני מסתכל בי. עודו מניע את שפתיו. נדמה לי
שהן כחלחלות. יתכן כי השפעת האור העמום היא.

אל אלוהים, שיאמר משהו! שיצעק. שירעיד את הכתלים, ובלבד שיחדל מתנועה איומה זו ויסיר ממני את מבטו.
 מה לעשות? אינני יכול לסבול מבט מאשים זה.
 האם הוא רוצה להענישני ולהעבירני על דעתי?
 מה אשמתי? אני לא שלחתי אותך למלחמה. אתה שומע? אני לא אמרתי להם לענות אותך בשעותיך האחרונות. לא איכפת לי אם תשתה דלי מים ותמות בהנאה.
 האשם אותם. השומע אתה? אותם, אותם ש...
 צעדים קלים. רחל האחות נכנסת. בידיה שתי זריקות.

* * *

כך ייראה המשיח באחרית הימים: פניו יהיו כפני רחל, יפות ואדמוניות, הוא יהיה לבוש חלוק לבן, מכותם במוגלא מכובסת ורפואות, ריחמה של כלורופורם וליזול ידוף ממנו, ובידיו יחזיק שתי זריקות.

„כבר אחת בלילה?“ אני שואל.

„כן“, עונה היא. הזריקות משמשות לנו במקום שעון. פעם היה לשעון מחוג אחד, והשמש סובבה מסביבו. לשעון שלי שני מחוגים חדשים. האחד של פניצילין והשני של סולפה. כל שלש שעות הם קופצים, בזה אחר זה.

„ישנת טוב?“ היא שואלת ומזריקה. רגע קט של פחד: תכאב

או לא תכאב?

„לא עצמתי עין!“

„אל תשקר! ישנת כל הזמן! בעצמי ראיתי.“

„בחיי לא! רק חשבת.“

„על מה?“

„על דברים שונים.“

„אז אל תחשוב,“ היא אומרת, ומזריקה את הזריקה השנייה. כמעט ואינה כואבת.

„השארי כאן,“ אני מתחנן.

„אני כאן כל הזמן,“ היא מנחמת. „אתה צריך לישון. אם תרצה, תישן. רק אל תחשוב על שום דבר. ספור כבשים!“

„אז ספור משהו אחר. או אל תספור. חשוב על השינה. חשוב שאתה ישן. זוהי סוגסטיה עצמית. השתמש בדמיון. התרכז במחשבה. חשוב שאתה ישן, אמא עומדת ליד מיטתך, אתה ילד קטן ואתה ישן...“

אני רוצה לחשוב על השינה. אני ישן, אני ישן, אני ישן...

* * *

אני ישן בפרדס ליד הכפר הנטוש המשמש לנו בסיס קרבי. אני — כלומר אותה ערימת בשר ועצמות הנושאת את שמי. אבל חלק ממני אינו ישן כי אם מרחף מעל עצמי ומרחף על פני הפרדס העלוב ורואה את עצמי, את החברים, את הכל.

כולם ישנים ונוחרים. כולם — כל המחלקה, אותם מן המחלקה שנשארו חיים ושלמים אחרי אחד־עשר ימים אלה. המחלקה המפורסמת, אנשי הג'יפים, הגיבורים שהעורף מזכיר את שמם לתהילה. לא, ברגע זה אינם דומים לגיבורים. כך לא ראה אותם העורף. אנשים עלובים ישנים כאן, ישנים ונוחרים, מתהפכים מצד אל צד, ומדברים תוך כדי שינה. בגדים מלוכלכים ומסריחים קמעה, עור חיזור מתוח על עצמות־הפנים הבולטות, לחיים שקועות.

אני ישן בשוחה. דומה אני לכולם, — מסריח, חיזור, מגודל זקן, פרוע ומכוער, בעל עינים החבויות כמעט בחוריהן. השוחה אינה שלי. מימי לא חפרתי לעצמי שוחה הגונה. אני שנא את העבודה הזאת. ומלבד זאת — אני מחוסן. הפצצות לא תפגענה בי. בכולם תפגענה. ורק בי לא. אינני יכול למות, להיפצע, לאבד אבר. לא יתכן שחתיכת

פלדה מחוספסת, גרוטא שאינה שוה פרוטה, תשים קץ לאורגניזם כה מסועף, בעל חושים, רגשות, מחשבות, אלף סודות של קיום. פשוט לא יתכן. יודע אני שכך האמינו כל אלה שעזבונו עד כה, בלי רגלים, בלי ידים, ולפעמים גם בלי ראש. ובכל זאת — אני מאמין...

מדוע שכבתי בשוחה? אינני יודע. החוש הששי המהולל. רק לוותיקים יש חוש זה. לכן הם חומר אנושי כה יקר. לכן שולחים אותם שוב אל הקרב, עוד פעם ועוד פעם ועוד פעם, עד שייגמר גם האחרון בהם. שהרי אם לא אותם — את מי ישלחו? את האהרים, שחסר להם חוש זה, שייהרגו בקרב הראשון? הגיון הוא, משותף לכל צבאות העולם: פעם אחת בקרב, תמיד בקרב. אנחנו רק יותר עקביים, והמשכנו באותו קו הגיוני: פעם אחת בעורף, תמיד בעורף.

של מי השוחה? אינני יודע. של אחד החברים שחזרו מן הפעולה אחרי. בודאי ראה אותי שוכב בשוחתו והיה עייף מכדי לגרשני. אותו לא הזהיר החוש המהולל. הוא לא הרגיש שאחרי הלילה הזה הם מוכרחים לבוא, מוכרחים להפציץ...

אחרי הלילה הזה...

איזה לילה! שוב התקפנו את בית־ג'מאל הארורה, בפעם השניה או השלישית, אינני זוכר. היה קרב. קרב? טבח היה. יצאו בחורים בריאים, ברובם טירונים ירוקים, לא ראו את הירח הבהיר, לא ידעו שהמצרים המתינו להם בדיוק במקום שהופיעו. וחזרו... אחדים. אחדים גם נשארו שם. אך הרוב הוחזרו, הוחזרו על גבי הג'יפ שלי, ערימות ערימות של בשר שותת דם — מעוכי־פנים, שבורי עצמות, חתוכי אצבעות, קרועי אזניים; מטען אחרי מטען, כל פעם ששה או שמונה גופות נאנחים, בוכים, צועקים ומחרישים.

והבונקר בקיבוץ, אליו הבאנו את הפצועים, אותה „תחנת־איסוף“ מחניקה, שם שכבו הפצועים, כמעט זה על גבי זה, וחיכו, סבלניים או מהוממים, ועד שהתובשים המטורפים־למחצה יגשו אליהם,

יְאוּלִי יוֹר קוֹ לָהֶם זְרִיקָה לַהֲפָחַת הַכֶּאֱבִים? הֵם לֹא יָדְעוּ כָּלֵל כִּי בְּנֵי
מִזֵּל הֵיוּ, וּפְצוּעִים שֶׁלָּנוּ, כִּי לֹא הָיוּ חֲבֵרֵיהֶם צְרִיכִים לְשִׁאתָם בִּידֵיהֶם
לֹא הָיוּ רַחֲמֵם מְגִיעִים חַיִּים לְבִינְקֶר הַזֶּה...

אֲנִי יֵשֶׁן שְׂשׁוּחָה. מִסְבִּיב. מִתַּחַת לְעֵצִים, פְּזוּרִים הַגִּיפִים, מוֹסּוּוִים
פָּחוֹת אוֹ יוֹתֵר

הַשִּׁינָה וְהִיא תַעֲנוּגָנוּ הָעִיקָרִי, תַעֲנוּגָנוּ הַיְחִיד בַּחַיִּים. אֲנַחְנוּ
יֹשְׁנִים בְּשִׁכְיֵבָה, בַּעֲמִידָה, אֲפִלּוּ בַּהֲלִיכָה. כָּל עוֹלָמָנוּ הוּא עֶרְפֵּל תַּת־
הַכֶּרֶת, מִשְׁהוּ מְטוּשָׁשׁ וּבִלְתִּי־מִצִּיאוֹתֵי. פְּעֵמִיִּים אוֹ שְׁלוֹשׁ פְּעֵמִים
בִּימָמָה בְּמוֹג עֶרְפֵּל זֶה לִפְתָּע, אֲנַחְנוּ הוֹפְכִים חַיּוֹת־טֶרֶף, פּוֹצְעִים
וּנִפְצָעִים, הוֹרָגִים וְנִהָרָגִים, רוֹדְפִים וְנִרְדָּפִים. כָּל עוֹד נִמְשַׁכֶּת הַפְּעוּלָה
עֲרִים אֲנַחְנוּ מֵאֵד, עֲרֵנוֹת בִּלְתִּי־נֹרמָלִית הַמוֹתַחַת אֶת הָעֵצִים עַד
לְקֶצֶה גְּבוּל הַיְכּוֹלֹת וּמַחֲדֶדֶת אֶת הַחוּשִׁים. מִיד עִם גֹּמֵר הַפְּעוּלָה
מִתְמוֹטֶטֶת הַכֶּרֶתָנוּ, מִתְרוֹפֶפֶת כְּקַפִּץ שֶׁנִּמְתַּח מִתִּיחָה רַבָּה מְדִי. כִּבֵּר
בְּדֶרֶךְ חֲזָרָה אֲנַחְנוּ יֹשְׁנִים, מְכוּוֹצִים עַל הַהֲגָה אוֹ עַל הַמְקַלֵּעַ, יֹשְׁנִים
וְנוֹסְעִים, יֹשְׁנִים וּפּוֹסְעִים, יֹשְׁנִים וְשׁוֹכְבִים.

כֵּךְ חַיִּים אֲנַחְנוּ מִזֶּה אַחַד־עֶשֶׂר יוֹם.

אַחַד־עֶשֶׂר יוֹם? הֲאֵם לִפְנֵי שְׁנַיִם־עֶשֶׂר יוֹם יֵשְׁבוּ יְצוּרִים נִרְדָּפִים
אֱלֹהִים בְּקִנְטִינָה גְּדוּדִית, מְבִרִיקִים וּמְרוֹצִים אַחֲרֵי הַפּוּגָה שֶׁל חוֹדֶשׁ,
עֲלִיזִים וְרַב־בְּנִיִּים? הֲאֵם לִפְנֵי שְׁנַיִם־עֶשֶׂר יוֹם יִשְׁבְּתִי אֲנִכִּי בְּבֵית־קֶפֶה
בְּרַחוּבוֹת, עַל גִּבֵּעַ שֶׁל תּוֹת־שָׂדֶה עִם קִצְפָּה, וְהַתּוֹכַחְתִּי עִם גִּמּוֹס עַל
יוֹסִפִּין שֶׁל בְּנוֹת־הַמוֹשְׁבָה שֶׁעֲבָרוּ עַל פָּנֵינוּ? לֹא, הֵיוּ אֱלֹהִים שְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה
שָׁנָה, וְאוּלֵי גַם שְׁנַיִם־עֶשֶׂר גִּילְגוּלֵי־חַיִּים שׁוֹנִים.

אֲנִי יֵשֶׁן. אֵינִי זֶה שִׁינָה מִתּוֹקָה שֶׁל שִׁיכָחָה. אֲנִי עֵר בַּחֲלוֹם, עֵר
יוֹתֵר מֵאֲשֶׁר הֵייתִי לִפְנֵי שְׁעֵצְמָתִי אֶת עֵינִי. הַחֲלוֹם מְצִיֵּר לִי עוֹלָם שֶׁל
מִמֶּשׁ, גִּבְעָה מוֹכֶרֶת, לֵיד כְּבִישׁ מִתְפַּתֵּל. הֵיכָן הַגְּבִיעָה? אֵינֶנִּי יוֹדֵעַ. אֲנִי
שׁוֹכֵב עַל הָאָרֶץ וְסוּדָאנִי שָׁחוּר זֹחֵל לְעוֹמָתִי. אֲנִי רוֹאֶה אֶת פָּנָיו
בְּבִרְוֹר, וְאֲנִי רוֹצֶה לְבִרְוֹה, אֵךְ אֵינֶנִּי יֹכֵל לְזוֹת. אוּלֵי אֲנִי מֵת, וְאוּלֵי

פשותק. הסודאני זוחל באטיות איומה, לפי כל הכללים. כמו בשעור ראשון של אימוני-שדה. על פניו חיוך זוועתי. לא, אין זה דיוך. כדור ריסק את פניו מאוזן עד אוזן, והחור דומה לפה צוחק. אני מכיר את הסודאני הזה. במשך חמשה ימים שכב בצד הדרך לקיבוץ, תפוח ומסריח. אחד האנשים שהגנו במשלט 125. עתה הוא בא להתנקם בנו. משהו אמר לו שאני הרגתי אותו. אני יודע שיכול אני להימלט מידיו לוא רק אוכל להוכיח לו כי לא אני רצחתי. אך איבני יכו להוציא הגה מפי.

ואולי בכל זאת רצחתיו?

אולי היה זה הוא — אותו גוש עיחור שהתנועע באו לילך חשוך חמשה מטרים לפני, ואשר תקעתי להוכיח צרור שלב ממקלע. אז, בדיוק ברגע שחדרנו ללב הריכוז המצרי, כשהגיפים שררו דילגו על השוחות שלהם...

עוד רגע והוא יגיע אלי. הוא אוחו סכין בידו. גם את הסכין אני מכיר. זו הסכין שלי, זו שמצאתי באל-חודאד. הוא שם אותה על צוארי ומנסה לשחוט. אולם הלהב קהה. שכחתי להשחיתו. הוא מתחיל לנסר את צוארי כאילו היה בול עץ. הלוך וחזור, הלוך וחזור. הנסירה רועשת נורא. היא מטרטרת ומטרטרת...

מסביב מתפוצץ העולם.

אני פוקח את עיני, ובאותו רגע ממש אני קופץ מן השיחה בה שכבתי. מסביב עשן לבן וסמך, וסרחון מתקתק של אבק-שריפה. אני רץ לתוך הפרדס ורץ מבלי להסתכל, עיוור למחצה. חסרה-הכרה נתקל בענפים ובעצים, רץ, שומע שריקה חדה, נשכב, נצמד אל האדמה, נכנס לתוכה עד שגרגירי החמר חודרים לתוך נחירי, פי ואוזני.

הפצצה השניה מתפוצצת, מעיפה רגבים, מרעידה את האויר, מסתירה את העצים בעשן סמיך.

„חובש. חוב—א—א—ש!“

מישהו צועק. עוד אחד. שני פצועים. האחד הוא נחמיה הנהג.
מי השני? מישהו רץ, מישהו מגדף.

הטרטור באויר מתגבר שוב. מטוס צולל. לרגע קט שורת
מסביב דומיה גמורה, כאלו עצר העולם את נשימתו. ופתאום מטרטרות
מכונות־היריה. שורקים כדורים, מצליפים, צווחים, מרשרשים בעלים,
הופכים את המעיים. גם המטוס השני צולל. האויר חי. גם האדמה
נושמת, נאנחת, חובקת אותי בפחד, מושכת אותי אליה...

המטוסים מסתלקים. אני רץ חזרה אל מקום הריכוז. החברים
קמים, זה אחרי זה. חיוורים וירוקים. כולם ישנו עד שהפצה
הראשונה העירה אותם. נחמיה הוער ע"י הריסס שפילח את בטנו.
אלי התעורר רק כשפניו כבר היו גזורים. עיניו התכולות מסתכלות
מתוך הפנים המכוסים דם בתמהון מוזר, כאילו עדיין אין הוא מאמין
שנפגע. עוד שנים נפצעו, נהגים שבאו אלינו רק אתמול כדי למלא
את מקום האבידות, ושאננו יודעים אפילו מה שמותיהם.

באופן אינסטינקטיבי אני מחפש את חפצי. בלי אומר ודברים
יודעים כולנו שעלינו לזוז מכאן, לפחות עד לעבר השני של הכפר.
לפני שיחזרו המטוסים. ילקוט־הצד שלי מונח לרגלי אחד העצים,
פתוח והפוך. החפצים פזורים על הארץ — מגבת נקיה, שלא השתמשתי
בה מאז עזבנו את המחנה, נרתיק של כלי רחצה, מיותרים לחלוטין.
איזה ספר־כיס שלא פתחתיו עדיין, כמהגליונות ניר מלוכלכים, וזנב
עפרון. כלי האוכל שלי אבדו מזמן. כל המחלקה אוכלת מתוך שלוש
או ארבע צלחות, העוברות מיד ליד. כובע־הפלדה, הרובה והתחבשות
מונחים בגיף, כולם מלוכלכים ומאובקים.

אני מוכן לזוז.

* * *

„אני לא יכול יותר“, ממלמל הצוציק, „אני לא יכול, פשוט

לא יכול!“

הפעם איננו מסתתרים בפרדס, אלא בשטח כמעט פתוח, מוקף גדרות של צבר, ובו מפוזרים עצים מעטים. שטח זה מעורר פחות חשד מן האויר.

אנחנו שוכבים מתחת לעצים, שנים-שלושה מתחת לכל עץ, עלובים ימטומטמים. לא שרד בנו גם המרץ הדרוש כדי לחפור לנו שוחות חדשות, אף כי לפני חצי שעה ניצלנו רובנו רק הודות לשוחות בהן שכבנו. לא שרד בנו מרץ — לא לאכילה, לא לשיחה, אף לא למחשבה הגיונית.

במוחי מרחף לו איזה פתגם אנגלי ששמעתי אי-פעם, על אודות גבעול הקש האחרון השובר את גבו של הגמל, שהטעינו עליו מטען כבד מדי. דומים אנחנו לגמל הזה. במשך אחד-עשר יום הטעינו עלינו מטען על גבי מטען — עשרות התקפות-מצח, סיורי-קרב, ריצות תגבורת, מכות-אש, תמרוני איגוף והסחה. הפצצה אחרונה זו של הבוקר שברה את גבנו. אנחנו גמורים.

* * *

עד כה נגמרו רק אנשים בודדים מתוכנו.

מחזה מוזר הוא. יכול אתה לחוש מראש שאדם זה או אחר עומד להיגמר. הוא מתחיל להתנהג בצורה שונה מן הרגילה אצלו, — מתכ-וץ בשמעו התפוצצות רחוקה, מעיף מבטים משונים סביבו, כחיה נר-דפת. יכול אתה כמעט לספור את הימים — עוד שתי פעולות, עוד פעולה אחת. ואז, בהגיע המועד, מתחולל בו המשבר. למראית עין זהו משבר פתאומי. הוא מרגיש שאינו יכול להמשיך עוד, שאינו יכול עוד לצאת לקרב.

אחדים מודים בכך בגלוי. אלה הם המסכנים ביותר. הם מתח-ננים לשלחם לאחור, לאיזה תפקיד במטה, או לאחד השרותים בעורף. „עד עכשיו הייתי בסדר גמור“, הם רגילים לאמר בטון בכיני

לכל הנתקל בהם. „הייתי בכל הקרבות. אף פעם לא השתמטתי. באמת לא. אבל כעת אני לא יכול יותר. אתה מבין ? — לא יכול יותר. אם אצא עוד פעם, אמות. אני יודע שאמות.” ואתה מסתכל בו ברחמנות מהולה בגועל, כמו בכלבלב שרדסתהו מכונית, והמיילל לו בפינת. לעתים קרובות גם אין הם משקרים. באמת היו, עד אותה יום, בכל הקרבות. אחדים הם וותיקים ממש. אלא שעתה בא המשבר ושביר אותם, כשם שכדור או רסיס שברו אנשים אחרים.

אולם רוב האנשים הגמורים אינם מעיזים גם להודות בכך. הם מוציאים להם מבחר גדול של תרוצים עלובים ושקופים. לאחד מכאיבה שן. השני נזכר שהוא בן-יחיד. שלישי אינו יכול לכופף רגלו. מובן שאינך מאמין להם, והם גם יודעים שאיש אינו מאמין להם. אתה כועס עליהם, מפני שכל אחד העוזב אותנו במצב כזה מגביר את סיכויינו למות.

„אפשר לחשב זאת באופן מאתימטי,” גילה פעם ג'מוס. „אם יש במחלקה שנים-עשר איש, ובממוצע נפגע איש אחד בכל יום, הרי מוכרח אתה למות או להיפצע תוך שנים-עשר יום. אם באותה מחלקה יש רק תשעה אנשים, והם נפגעים, באותו קצב, מוכרח אתה למות או להיפצע תוך תשעה ימים.”

זה הגיון פשוט : כל אדם העוזב אותנו מגדיל את הסיכון של כל האחרים, מפני שאותה מנה של פעולות וסכנות מתחלקת על מספר קטן יותר של אנשים. בצבא אין סופרים אנשים, כי אם יחידות. על פלוגה למלא תפקיד של פלוגה, יהיה מספר אנשיה אשר יהיה. אם הושמדי מרבית אנשי הפלוגה ונשארה בדוחק מחלקה אחת, הרי אותה רחלקה גאלצת למלא תפקיד של פלוגה, לבצע התקפות פלוגתיות ולהגן על משלטים פלוגתיים.

אבל גם ג'מוס, עם כל חישוביו המאתימטיים, מבין שאת ה„גמר רים” ריכים לשלוח הביתה נוכחותם בפעולה מסוכנת יותר מהיעדרם.

פחדן לא יציל אותך כשאתה שוכב פצוע בשדה, ונהג מוג'לב יהפוך את הג'יפ בתעלה כשהפגז שורק מעל ראשו.

ממילא אין כל אפשרות להחזיק אדם „גמור“ בחזית. הוא תמיד מוצא את דרכו לעורף. הפחד מחדד את מוחו. בית־הסתר נראה לו כגן־עדן רחוק. ומי יחזיק בו ?

„בכלל,“ סיכם ג'מוס את דעתו באותו ויכוח, „זה בלתי־מוסרי להחזיק פחדן ביחידה קרבית. כשכבר יוצאים הם לקרב, הם נהרגים תמיד הראשונים.“

רק פעם אחת ראיתי אדם שנגמר לחלוטין. היה זה ישעיהו, בחור חמוד מבין העולים החדשים, שנגמר בזמן הפגזה. הפגז נפל לתוך הח־פירה בה שכב, ובגלל עיקול החפירה לא פגעו בו הרסיסים. כשראיתיו היו פניו ירוקים־אפורים, והוא היה חרש ואילם. במשך שעות רבות רעד בכל גופו.

לא כל האנשים הנגמרים הם פחדנים מטבעם. אלא שהפחדנים הכרוניים נגמרים תמיד הראשונים. אלה הם יצורים אומללים, ואין להבין כיצד הגיעו בכלל לחזית. למחלתם אין תרופה. הם פוחדים בכל פעולה מחדש, והפחד מעביר אותם על דעתם. הם מסכנים מאד.

רובנו איננו מאמינים שיכולים אנחנו להיפגע, גם אם מדברים אנו על המוות במשך שש־עשרה שעות ביממה. בלעדי אמונה מגוחכת זו לא היינו יוצאים לקרב. רק לעתים רחוקות מאד חוזר אלינו הפחד—לפני הקרב הראשון, אן כשקורה משהו בלתי־רגיל, כבאותו לילה, שעה שנכנסנו בטעות לתוך הריכוז המצרי בבית־ג'מאל, או כשצולל עלינו מטוס. הפחד הוא רגש נורא. הוא הופך את הקיבה ומעביר צמרמורת בגוף. הוא עושה אותך לאדם נבזה, המוכן להפקיר כל חבר כדי לה־ציל את עצמו. הוא עושה אותך גם לטיפש, ומשתק את כוח־הרצון שלך דוקא ברגע שאתה זקוק לו ביותר, כשרק הגבות מהירות יכולות להצילך.

ברגעים כאלה תלויים חייה במפקד. אם המפקד הוא בסדר, יפעיל אותך בעל כרחך ויחליץ אותך מן המיצר. לכן מפקד פחדן הוא אסון לאנשיו. מוסא, המס־כף, הוא דוגמא נאה. באחת הפעולות, כשמצאתי לי שוחה ושכבתי בה, נפל עלי כגוש־מתכת ודחף אותי החוצה. הוא דא שכח לי זאת לעולם.

בדרך כלל שונא הפחדן הכרוני את שאינם רגילים לפחד. הוא קורא להם „גיבורים“. אצלנו זוהי מלת־גנאי.

* * *

עד כה נגמרו רק אנשים בודדים אצלנו.

עתה מרגיש אני כי נגמרנו כולנו, כיחידה לוחמת.

בעצם כבר אין אנחנו יחידה, אלא אך כנופית־לוחמים מצומקת. תוך אחד־עשר הימים ירדנו עד למחצית מספרנו. אחדים נהרגו. רבים נפצעו, ומספר ניכר „נגמר“ ונעלם. זה התחיל להיות מחלה מידבקת לפני שלושה ימים, אחרי ליל בית־ג'מאל. רק מעטים מבין ה„נגמרים“ חוזרים כעבור ימים אחדים, מבושים במקצת ומוכנים לנסות עוד פעם. השאר חוזרים לעורף, וטרון מבטיח לנו שכולם עולים תוך חדשיים לדרגת רב סמל בצבאות בית־רומנו. כחיילים קרביים וותיקים זה פשוט מגיע להם...

שוכבים אנחנו מתחת לעצים המפוזרים ומסתכלים לתוך החלל הריק. החום מחניק. העצים דלילים, וצילם מועט. אני פושט את חולצ־תי. היא מיוזעת ומלוכלכת. בפעם האחרונה פשטתי אותה לפני שנים־עשר יום.

„היי, לבש את החולצה, נאד שכמוך!“ צועק מוסא המס־כף, השוכב מתחת לעץ הסמוך.

„מה יש?“ אני מיתמם.

„אתה רוצה שיהרגו את כולנו?“

גופיתי היתה פעם לבנה. אמנם, דרוש מעט דמיון כדי לזהות

את צבעה עתה, אך היא עלולה לבלוט על פני הקרקע, ולגלות אותנו למטוסים. הרעיון אינו נוגע ללבי. החולצה מגעילה אותי, והחום גרוע מן המוות.

„אל תריב עם החרא הזה, חבל על המרץ!“ ג'מוס, השוכב לצדי, מדבר כמעט מבלי לפתוח את פיו. עיניו הפקוחות למחצה נשואות לשמים, ללא נוע. זקנו המגודל מכער את פרצופו מאד, וגם שפמו הגדול, שהיה פאר המחלקה, דומה לגידול־פרא מלוכלך. „שילך קיביניפיני!“ לא שרר בי כח־רצון עד כדי להתווכח. אני מתכסה בחולצה הרטובה, כבשמיכה.

איש אינו ישן. רק שוכבים אנו ללא תנועה. מחוסרי אונים, סרוחים על האדמה הקשה, גם מבלי לסלק את האבנים הקטנות הדוק־רות את גבינו.

מפעם לפעם נושא מישחו את ראשו, מקשיב לרגע קט, וחוזר להשתרע מלוא גופו. זוהי תנועה אבטומטית. בודאי היה נדמה לו ששמע מרחוק טרטור אורון.

משהו מרחף באויר. איש אינו מדבר על כך. אך כולנו הוגים בו, הגות מטומטמת־למחצה, החודרת רק עד סף ההכרה, הפוגה.

בשעה שבע בערב יכולה להיות הפוגה.

הא, פא, וו, גימל, הא. חמש אותיות, שיש בהן משמעות כה עצומה, כה כבירה, עד שאין אנחנו מעזים לחשוב עליה במפורש. הפוגה היא הצלה. הפוגה היא חיים. הפוגה היא אברים שלמים, הפוגה היא סיכוי להיות בן־אדם, ולוא גם לכמה ימים. הפוגה היא גן־עדן, דברים שאסור אפילו לחשוב עליהם כאן, מפני שאחרת נשתגע. מפני שאחרת נצא מדעתנו, נילל, נצעק, נתגלגל על הארץ, נעמוד על הראש, ונבכה.

בסתר לבנו מאמינים כולנו שהפוגה תכנס לתוקפה. מאמינים

ללא כל טעם והצדקה, פשוט מפני שאנחנו רוצים להאמין. אמונה ילדותית, נאיבית, חזקה שבעתיים דוקא מפני שאנחנו מסתירים אותה מפני הזולת ומפני עצמנו. שהרי אם נדבר עליה, כן, אפילו נחשוב עליה במפורש, ירגיז הדבר איזה שד, ואולי איזה אלוהים, והוא יקח אותה מאתנו כדי להתנקם בנו.

אין אנו מאמינים בשדים, אך יודעים אנו לבטח שישנם. עולם שלם של שדים טמירים, הסובבים אותנו, מגינים עלינו ורודפים אותנו. ישנם שדים טובים, המחסנים אותך בפני כדורים. הם שוכנים במטפחות־ראש, בכובעים מסוימים, ולפעמים גם ברכיסים ובקלעים ישנים. אולם ישנם גם שדים עוינים, הרושמים את שמך על כדורים.

„לכל כדור יש כתובת“, אמר לנו פעם דודו הסייר, לפני שיצאנו לקרב הראשון. „כשהוא יוצא את בית־החרושת כבר רשומה עליו תעודתו. לכן אין כל טעם לפחד. זה לא יעזור לכם. אם תרוץ, תעמוד או תזחל על הארץ, הכדור שלך יפגע בך, וכדור זר לא יפגע.“

ראיתי אותם בעיני ממש, את השדים הקטנים, מרחפים בבית־החרושת לנשק. אינני יודע היכן היה בית־החרושת, באנגליה או בגרמניה או בצ'כיה, אך ראיתי את הפועלים, עושים את מלאכתם החדגוֹר־נית ליד המחרטות הגדולות, מבלי לחשוב במי יפגעו כדוריהם, אב ביוונים, בסינים או בארצי־שֶׁרָאִלִיִּים. להם זה לא היה איכפת. הם חשבו על נשותיהם בלילה, על משכורתם הנאה, ועל הצעצועים שיקנו כמתנה לילדיהם. והשדים הקטנים הסתובבו ביניהם, כשהתווים המודפסים בידיהם, ועל כל כדור הדביקו תו. תוים אחדים היו ריקים, אך על האחרים היו רשומות כתבות: „יהודה כרמי, תל־אביב“, בדיו אדום. משמע שיחטוף את הכדור בבטן או בראש, וימות. „ישראל דרור, כפר־סבא“, בדיו ירוק. משמע שיחטוף אותו בקרסול ורק יאבד רגל. יתכן שבאותו רגע השתעשע ישראל עם בחורה על שפתי־מה של תל־אביב, ניתר בחול והתין עליה מים, ולא ידע כלל שעל הכדור כבר רשום שמו.

וכי בראותו את הבחורה בפעם הבאה כבר יצלע על קביים, וההיא תפנה את ראשה הצידה, כאילו לא הכירה אותו.

דודו הסייר ידע את הכל. הוא הכיר את עבודת השדים על בוריה. רק דבר אחד לא ידע: שבשעה שהסביר לנו את התורה הזאת כבר היה מונח הכדור שעליו רשום שמו בתיבה של תחמושת ברמא־ללה. כדור של מקלע, חדש ומבריק, ועליו כתובת בדיו אדומה — „דוד ציוני רחובות, בן 28, בעין השמאלית.“

אסור להרגיז את השדים. ביחוד לא ביום בו עלולה ההפוגה להיכנס לתוקפה.

בעצם, אין זה חשוב. כי ברור לכולנו: אם תתיה הפוגה ואם לאו, אנחנו לא נוכל להמשיך. לולא דובר על ההפוגה בכלל, היינו יכולים, אולי, להחזיק מעמד עוד ארבעה או חמשה ימים, ארבעה או חמשה ימים תמימים, תריסר או חמש־עשרה פעולות. אולם אחרי שכבר דובר על ההפוגה, אחרי שכבר הגינו בסתר לבנו באפשרות שאמנם נשאר בחיים, שאמנם לא נמות בשבוע זה, לא נוכל לצאת עוד פעם לגיהנום. האכזבה תשבור אותנו.

* * *

„היתה זונה קטנה בלא־ואליטה, בקושי בת 15, והיא היתה בוכה

תמיד אחרי ששכבה עם מלח...“

ג'מוס ואנכי משוחחים. אנחנו מדברים בכוונה על דברים שאינם נוגעים לענין, על דברים רחוקים מלאנכוליים, השייכים לעולם אחר.

ג'מוס מספר על שרותו באנית־משחית בריטית. בלילות מכור כבים שטה האניה בים הגדול, ומשמר בודד עומד על הגשר, מתבונן באופק המואר באור הירח, חולם על ערבים נוגים בארצות זרות. קבוצה של מלחים יושבת בבית־מרוח נידח באלכסנדריה, שלולית של בירה וזנבות סיגריות על השולחן, נער ערבי, עיוור בעין אחת.

ממלא את הכוסות, שירים עצובים על סקוטלנד מהדהדים בפניה. זונה קטנה מהלכת ברחובות לא־ואליטה, מציעה בקול נפחד את גופה למל־חיים שיכורים, מנסקת בשפתים קרות את פניהם הנפוחות. אני מתבונן בה ללא תשוקה, מתוך סקרנות לאה. שדיה קטנות ועגולות וגופה צר ושחום, ואני מרחם עליה מרחוק ובהיסח הדעת.

אנחנו חולמים. מרחפים על ימים ויבשות. אך חלק מתת־הכרתנו אינו מאזין לשטף החרישי של המלים, אלא מכוון את האוזן אל רחש האויר, קולט כל רשרוש רחוק, מוכן בכל רגע להתעורר בקפיצה ולהשמיע לשאר אברי הגוף את אות־האזעקה: מטוסים!

בתמהון־מה אני מרגיש שאני צריך לעשות את צרכי. מוזר הוא שאברי הגוף הזה עודם פועלים את פעולתם השיגרית הרגילה. כאילו היינו באמת בני־אדם חיים, ולא צללים מתוך חלום־תעתועים, פרי דמיונו החולני של מישוהו גדול ומסתורי.

„בוא לחרבן!“ אני אומר לג'מוס.

הוא קם, משולל רצון עצמי, כמהופנט או סהרורי. חיות־עדר אנחנו, העושות באופן אינסטינקטיבי כמעשה שאר החיות בעדר. אם אחד אוכל, רעבים כולנו; אם אחד שוכב לישון, עייפים כולנו. אני הותך בפגיוני חור קטן בגדר הצברים ואנחנו מתרחקים כמה עשרות צעדים. שם, בין שיחי צבר אחריה ייו משלשלים את מכנסינו וכורעים.

פעם, לפני הרבה־הרבה חדשים, עת היינו טירונים, היינו מתביישים לעשות את צרכינו זה לצד זה. במחנה „יונה“ היו בתי־הכסא פתוחים ומסודרים כמו־קארוסלה. החיילים היו יושבים עליהם בצוותא, זה בצד זה, כל אחד גלוי לעיני חבריו. בימים הראשונים הרגשנו סלידה. היינו הולכים לעשות את צרכינו בשעות שהחברים היו עסוקים באימונים, או הולכים מרחק רב לבית־כסא גידת, בפניה רחוקה של המחנה. גם היינו מתביישים להתפשט ולהתקלח במקלחת

המשותפת הגדולה. היינו עומדים בפינה ורואים בקנאה כיצד הוותיקים מאתנו פושטים את בגדיהם לעיני כל, קופצים אל מתחת לסילון המים ומציגים את גופותיהם לראווה.

„בתולות תמימות!“ היו הם צועקים אלינו, ומתיזים עלינו את המים הצוננים. „ממה אתם מפחדים? לא נאנס אתכם“. ואנחנו, מבוישים, היינו מסירים לאטנו את בגדי־האימונים המלוכלכים, מקווים בסתר לבנו שהללו יגמרו ויסתלקו לפני שנגמור להתפשט.

עתה אנחנו מוכנים להתפשט ולהתקלח אפילו בנוכחות כל הגדוד, ולא איכפת לנו לעשות את צרכינו בצוותא, בשורה ארוכה. אפילו נעים לשוחח בשעה שאנחנו עושים את צרכינו. הפעולה משרה על האדם רוח פילוסופית.

אנו כורעים בין הצברים זמן רב. המזון הלקוי והארוחות המקריות, יחד עם האבטיחים הרבים שמצאנו במקשות בצדי הדרכים ואכלנו בכמויות ענקיות, קלקלו את מערכת העיכול שלנו. כולנו סובלים קצת משלשול. פתאום פורץ ג'מוס בצחוק.

„אתה זיזוכר את פ־פלוגה א' שלנו ב־בייבנה?“ הוא מגמגם. בין פרץ צחוק לפרץ צחוק.

„חא־חא־חא“, צוחק גם אני, „אי־זה פ־פעולה מ־מחורבנת!“

לפלוגה א' שלנו, זכרונה־לברכה, היתה מזכירה נאמנה שליוותה אותם, באותה פעולה, עד לבסיס־היציאה, והכינה להם דלי מלא חלב. רק כעבור שתיים־שלוש, בהתקרבתם אל הכפר הערבי, הרגישו שהחלב היה מקולקל. אנשים שלשלו במשך כל פעולה ובדרך חזרה, ויש אומרים שגם באמצע ההסתערות כרעו לעשות את צרכיהם.

אנחנו צוחקים צחוק היסטרי. הצחוק מרעיד את גופנו עד ששרירי הבטן כואבים. התקפה כזאת יכולה להימשך גם חצי שעה ומעלה. מתי היה זה? לפני עשרה ימים, בשעת ההפגזה בקיבוץ.

„אתה זוכר את האנשים שקברת באמצע הקיבוץ?”

התקפת־הצחוק שפסקה לרגע מתחילה מחדש. שכבנו או בשוחה בשעת ההפגזה הגדולה, ופתאום רצה לקראתנו דמות פרועה וצעקה: „היכן ג'מוס, הזרג המטונף הזה?”

„מה כואב לך?” שאלתי והוצאתי את ראשי החוצה, בשעה שג'מוס התכווץ והסתתר מאחורי.

„החרא הזה קבר כמה אנשים והשאיר את הרגלים בחוץ?”

אנחנו שכבנו בחפירה וצחקנו, צחקנו וצחקנו, עד שהעינים זלגו דמעות, והאנשים יצאו מן הבונקר הסמוך כדי לשמוע את הבדיחה. לבסוף צחק אפילו הקיבוצניק הפרוע עצמו. התגלגלנו מצחוק, נאחזנו איש ברעהו וניגבנו את פנינו במטפחות המטונפות, שעה שמסביב התמוטטו הצריפים ונפלו גושי־ביטון ממגדל־המים. „זה ה־היה ט־טוב, מה?” ג'מוס משעין את זרועותיו על האדמה, פן יפול לתוך צואתו.

בעוד אנחנו צוחקים לזכר בדיחה מוצלחת זו עולה פתאום באזנינו קול מוכר. שלושה ספיטפיירים מתקרבים אלינו. האינסטינקט הראשון הוא לברוח ולהתחבא מתחת לשיחים, אך אינך יכול לרוץ כשמכנסיך מורדים ואתה עושה את צרכיך. אין גם טעם לנוע. התנועה רק תגלה אותנו. אני רק מכסה את גופייתי בחולצה, שהיתה מונחת לידי. מוטב לשבת בשקט.

„כמה מגוחך יהיה אם נמות בפוזה זו”, אני מעיר לג'מוס.

„אתה חושב שיש הבדל?”

בעצם הוא צודק. מה ההבדל? אדם מת אינו מחזה יפה גם בפוזה הטובה ביותר. רק בקולנוע מקפידים המתים על מראהם האסטטי. המתים שראינו אנחנו היו כולם דומים זה לזה — גושי־בשר מעוכים, שהזכירו יותר סמרטוטים ישנים מאשר יצורים חיים.

„חוץ מזה הרבה יותר טוב לקבל רסיס בבטן אחרי שחירבנת והמעיים שלך ריקים“, מוסיף ג'מוס.

זוהי, כמובן, אמיתה ישנה. כשהיינו עוד ירוקים הקפדנו על דברים כאלה. לפני הקרב הראשון אפילו כרעתי להריק את מעי, לכל מקרה שלא יבוא. מאז נהיינו פאטאליסטים. יכול אתה למות כשמעיך ריקים, ולהישאר בחיים אחרי ארוחה שמנה. בדרך כלל מוטב לאכול היטב לפני הפעולה, שהרי אינך ידע מתי תאכל שנית...

המטוסים אינם מצליחים לגלות את מקום-הריכוכ החדש שלנו. הם חגים מעל לכפר, יורים לשם פאנטאזיה כמה צרורות לתוך הפרדס בו חנינו הבוקר ומסתלקים.

„אולי הם רוצים לגמור את התחמושת שלהם לפני שתהיה הפוגה?“ אני שואל את עצמי בקול רם.

הנה! הפרתי את החוק האילם. בפעם הראשונה נפלה המלה הקדושה.

„לא תהיה הפוגה!“ קובע ג'מוס.

„מדוע לא תהיה?“

„יימצאו תמיד איזה פוליטיקאים שאוהבים את המלחמה.“

„אולי אצל הערבים! אבל מה אצלנו?“

„ועוד איך אצלנו!“ מכריז ג'מוס. הוא מקווה, כמובן, שאסתור

את דבריו ואשכנע אותו שאינו צודק.

אך אני מתמלא חימה איומה. אני מתאר לי איזו דמות נאלחת של פוליטיקאי במשרד נוח בתל-אביב, המשקיף על שפת-הים, כשלפניו כוס קפה ולחמניה מרוחה בחמאה. אני רואה אותו בעיני ממש — יש לו פנים שמנות, חולצה מגוהצת, ושן זהב בלסת העליונה. הוא מדבר בקול גבוה, כמו סריס, לוגם בנחת לגימה ארוכה, מקנח את שפתיו בגב ידו השמנמנה ומסביר את הענין לחברו, בעל האף העקום. „אנחנו צריכים ללחום!“ הוא מכריז. „תקוות הדורות תלויה

בנו. הנוער הנהדר שלנו יגשים בדמו את החזון הציוני! בלב אמיץ
נצעד בנתיב הסבל והתהילה..."

ובמשך כל הזמן הוא יושב שם ואנחנו רובצים כאן. יש לו
טחורים והוא חיוני.

"לוא רק יכולתי לתפוס בידי את אחד הפוליטיקאים האלה..."
אני מהרהר בקול רם.

"מה היית עושה לו?"

"הייתי... הייתי..." אני מחפש תמונה שתספק את דמיוני
הסאדיסטי. "הייתי סוגר אותו שלושה ימים בתא אחד עם גויה
מסריחה..."

"זה כלום!" אומר ג'מוס בבוז. "יש לי משהו הרבה יותר טוב.
חשבתי על זה כמה פעמים בשביל לדפוק את מוסא המסכף. מה
אתה יודע..."
"מה?"

"תאר לך שאנחנו סוגרים את כל העסקנים המתלהבים למלחמה
בחדר אחד. אחר־כך אנחנו לוקחים רימון־יד, מוציאים את הניצרה
ואת הנפק, וסוגרים בחזרה את המדוכה. את הרימון הזה אנחנו זורקים
לתוך החדר דרך החלון. הם יראו איך שהרימון נופל ביניהם והמנוף
עף ממנו, ואז ימותו כולם משבץ־לב, כמו גיבורים". ג'מוס נהנה
מן ההמצאה.

"אבל מה יהיה אם הם בכלל לא יידעו איך פועל המנגנון של
רימון־יד?"

ג'מוס חדל מצחוק. פיו נשאר פעור והוא נראה עצוב מאד.

* * *

אנחנו מסיימים את מלאכתנו. אין לנו כל חשק לקום. הכריעה
הזאת נוחה, ומשום מה היא מתאימה למצב־רוחנו.
"תן נייר!"

אני מוציא מכיסי עתון ישן ששמרתיו למטרה זו. אני קורע
בנדיבות לב את מחציתו ומוסר אותה לג'מוס. שנינו שוקעים בקריאת
הכותרות, ומקנחים באותה שעה את חטמינו.
„זרגים נאלחים!“ מקלל ג'מוס.

„מה כואב לך?“

„שמע מה שכותב כאן הפרשן הצבאי שלהם: אפילו יצליח
ארגון האומות המאוחדות לכפות על הצדדים שביתת־נשק לשנים
מעטות, אין ספק ששני הצדדים יזדיינו בקצב מוגבר לקראת טיבוב
שני, שיכריע את גורל המאבק...“ ג'מוס קורע את הדף ומקנח בו את
אחוריו בקפדנות. „עוד לא גמרו מלחמה אחת וכבר חושבים איך
להרוג את אלה שישארו בחיים“.

„בוא, נסתובב קצת“ אני מציע.

אין לנו חשק לחזור אל ערימות הגופות הרובצות מתחת לעצים.
יש לנו רצון להיות לבדנו. אנו מטיילים בשדות הכפר. מסביב מונחים
על הארץ אבטיחים רקובים מעבר למקשה משתרעת גינת־ירק יבשה.
שיחי־בר מלאים פירות. בעוד חודש־חודשיים יהיו גם אלה רקובים.
פירות רקובים, בתים עזובים. עמל של דורות הולך לטמיון.
לכמה שעות עבודה מפרכת בשמש היה זקוק כל צמח זעיר כזה? אינני
אוהב עבודה חקלאית. פעם, בהיותי נער בן 10, עבדתי חצי שנה
בנהלל, ומאז אין עבודה זו רומנטית בעיני. אינני יודע גם להבחין בין
צמח אחד לרעהו. אולם ג'מוס הוא חבר באחד הקיבוצים של השומר
הצעיר בנגב הרחוק. הוא יודע לקבוע בדיוק את זהותו של כל צמח.
מדוע משקיעים בני־אדם עבודה כה מיגעת באדמה, כשאינם

מסוגלים להימנע ממלחמות המשמידות את פרי עמלם?

„אני לא יודע“, מהרהר ג'מוס. „צמחים מתים ופירות רקובים
הם הרבה יותר עצובים מאשר פגר של בן־אדם. אחרי שאתה רואה
את זה אתה לא יכול להאמין יותר באלוהים“.

„האמנת פעם באלוהים?“ אני שואל בסקרנות.

„אתה לא מבין. אני לא מתכוון לאיזה אבא טוב בשמים, שנותן לילדים שלו סוכריות ומרביץ להם מכות בתחת, כמו שכתוב בתנ"ך. אני מתכוון לאיזה מין מוסר...“

„לא להדליק חשמל בשבת? או לא לערבב חלב עם בשר?“
 „אל תהיה ילד! מה שהיהודים שלנו קוראים דת זה סתם שטות. סתם מין ערבוביה של אמונות תפלות. אני מתכוון לדת אמיתית, שתגיד לך מה מותר לעשות ומה לא...“
 „קבאב הוא דתי“, אני מזכיר לו. „נדמה לי שגם הצוציק הוא מבית דתי“.

„מה זה נוגע?“

„אתה לא מבין שזה מוכיח את הכל? אם אדם כמו קבאב יכול לרצוח כל פלאח בדרך ולהיות באותו זמן דתי, אז אני מחרבן על הדת“.

„זה מוכיח רק שהדת היהודית היא מנוונת. אבל זה גם מוכיח שאנחנו צריכים איזה מין דת חדשה, שתאסור עלינו לרצוח פלאחים ושבוים וגמלים...“ פתאום הוא מפסיק וצוחק. „בחיי, לא ידעתי שאני דתי. אני חושב שכולנו משתגעים כאן!“
 „קראתי פעם שאדם נעשה דתי כשהוא מרגיש שהוא עומד למות“, אני מנחם אותו.

• • •

אנחנו חוזרים לשדה־הריכוז. יתכן שאפשר לשמוע חדשות באלחוט. אך החברים עודם מוטלים סרוחים. איש אינו רוצה לשמוע חדשות. כולנו פוחדים מהן.

אני מציץ בשעון בהסתר. השעה חמש. עוד שעתיים. ג'מוס מוציא מילקוטו כמה ביסקויטים יבשים, ואנו לועסים אותם באיטיות, כדי להעסיק את עצמנו. הדקות זוחלות. פה ושם מציצים חברים

בחשאי בשעוניהם. הם מתחילים פתאום לגרד את זרועותיהם או להתמתח, ומחייכים ציוך אידיוטי כשהם מרגישים שהתבוננתי בהם. מרחוק נשמעות יריות בודדות, מכיון מנצובה, שנכבשה אתמיל על-ידי חברינו.

פתאום מונחים השעונים לפני עיניו של כל אחד. היה זה כאילו בהסכם חשאי. איננו מסוגלים עוד לרמות זה את זה. עינינו צמודות למחוגים, איננו חושבים עוד על דבר מחוץ להפוגה. תהיה הפוגה. לא תהיה הפוגה. לא תהיה הפוגה. לא תהיה הפוגה. ... שש. שש וחמש-עשרה. שש ושלושים. שש ארבעים-וחמש. ארבעים-ושש. ארבעים-ושבע. עוד שלשים שניה, עשרים שניה, עשר שניות. שש וארבעים ושמונה.

ליד מנצובה מתחילה הפגזה גדולה. הרעמים גוברים והולכים, כאילו רוכזו שם כל התותחים של החזית. התקוות עולות. זה יכול להיות סימן טוב. לפני התחלת ההפוגה הראשונה פתחו המצרים בהפגזת-סרק עצומה, חמש דקות לפני הפסקת-האש, לשם פנטזיה, ואולי גם כדי להראות לנו שלא הסכימו להפוגה מתוך חולשה. אומנם, הפעם אין זו הפגזת-סרק. הפגזים מתפוצצים באיזה מקום בקוים שלנו, אולי במנצובה, או בקיבוץ הסמוך.

המטוסים הארורים שוב מופיעים ומחפשים. אנחנו מתכווצים ושוכבים כמתים.

אל אלוהים, רק לא למות עכשיו. אל אלוהים...

המטוסים מסתלקים. שש חמשים-וחמש. שש. שבע. שמונה. עוד

שתי דקות. עוד דקה. ההפגזה נמשכת.

שבע.

ש — ב — ע.

ההפגזה נמשכת.

אולי שעונינו אינם מדויקים?

כמה דקות של צפיה מתוחה. מסביב למנצובה נטוש עתה קרב גדול. אנו שומעים בבירור את מכונות־היריה.

החלים היפה של ההפוגה נמוג. רק עתה מרגישים אנחנו באיזה בטחון האמנו בו. איש אינו מדבר. שוב רובצת המחלקה על הארץ. ללא תנועה, כשהרגשה של יאוש מטומטם מציפה את כולנו.

בסתר לבו נאבק כל אדם עם עצמו, מנסה שוב להתגבר על עצמו, למען יוכל להחזיק מעמד עוד ימים אחדים. צריך להחזיק מעמד אינני יכול. צריך — להחזיק — מעמד רק ימים אחדים. ממילא ייגמ הכל בעוד ימים אחדים.

„בעוד שבוע ניגמר כולנו“, אני ממלמל.

„אולי ניפצע?“ ג'מוס עודנו רואה קרן־אור באופק.

להיפצע — זוהי התקווה הגדולה. פצע, פירושו בית־חולים מיטה לבנה גרעין. אתה יוצא מן החזית בכבוד, ואינך מרגיש רגש של אשמה כלפי חבריך.

„עם קצת מזל אפשר להיפצע ברגל“, מהרהר ג'מוס בקול „מתחת לברך. שוכבים חצי שנה בבית־חולים, והרוב חוזרים להיות כמעט בריאים“.

האידיאלים שלנו השתנו. עוד לפני חצי שנה נשבענו לעצמנו: רק לא להיות נכים. מוטב למות, ובלבד לא לאבד זרוע או רגל. כיום מוכן כל אחד לאבד את ידיו, רגליו ועיניו, ובלבד שישאר בחיים. „אבל אולי לא ידע המצרי מה אתה רוצה, וידפוק לך כדור בקורקבן או בביצים?“

אני מנסה לקלל בלבי את המצרים, אך בדמיוני עולה תמונה של פלוגה מצרית מעבר לחזית, כשהיא מצומקת ועלובה, ושרידיה סרוחים על הארץ בדיוק כמונו. הם מקללים בודאי את המלחמה במלים שלנו. להם הדבר קשה בודאי עוד יותר, כי להם אין אפילו ההרגשה

שיצאו לקרב לשם הגנה עצמית. ברור לי כי בלעדי הרגשה זו היינו כולנו עורקים מזמן.

פתאום נשמעת צעקה צרודה מקצה השדה. ליד הג'יפים. סאנשו. העובד באלחוט, מפנף בפום המכשיר וצוות. תחילה נדמה לנו שקיבל התקפה של היסטריה. אך הנה מתקבצים מסביבו החברים, וכולם צועקים בבת אחת. בזה אחר זה קמים הרובצים על הארץ, טרזן, נחצ'ה. ג'וקר, קבאב, הצוציק, ועל פניהם הבעה של אי־אמון המפנה את מקומה להבעה של אושר ילדוטי.

המטה מודיע שההפוגה נכנסה לתקפה.

ההפוגה — נכנסה — לתוקפה.

ג'מוס ואני ממשיכים לשכב. אני מרגיש ריקנות גדולה בלבי. עתה, כשחיינו הוחזרו לנו כמתנה, אין אנו יודעים מה לעשות בהם. במשך אחד־עשר הימים הנוראים חיינו באי־בטחון כה מוחלט עד כי נמנענו מלהגות אפילו ביום המחרת, והשבוע הבא נראה בעינינו כחיי־נצח שחולמים עליהם בסתר, אך אין מאמינים בהם. משהו מוזר קורה.

משהו חסר.

איננו יודעים מהו. אנו מקשיבים, ממצמצים בעינים ומנסים לעמוד על פשר השינוי.

התותחים ליד מנצובה נדמו.

לרגע קט נשמעת רק צריחתו של סאנשו. טרזן מניח את כפת: הגדולה על פיו של זה, והצעקה נפסקת באמצע. במרחב כולו אין קול.

• • •

מפקד הפלוגה בא ממטה הגדוד, מעברו השני של הכפר. פניו קורנות. הוא נפצע פעמיים הוא עומד לשאת אשה. והוא שוא את המלחמה.

יש לו תפקיד אחרון בשבילנו: מסביב למנצובה נשארו מפורזות הגויות של כמה מצרים. צריכים לערוך אצלן חיפוש ולהוציא את הניירות מכיסיהן. זה תפקיד פופולרי. יש הרבה קופצים עליו. גם הג'יפ שלי יוצא.

מנצובה דומה לשוק ערבי בסרט הוליבודי. זה עתה מוחלפת הפלוגה של שייקה, שכבשה אמש את המקום. הכיתות המוחלפות מפורזות בכיכר הגדולה, כשמסביבן ערימות-ערימות של שלל. אי-הסדר מבלבל את העין. האנשים שוכבים על מחצלות מקופלות, בין שרפרפים, פרימוסים, תרנגולות, גרגילות וחרבות. עשרות עוזים וכבשים מסתובבות ביניהם ומקימות רעש מחריש.

אני מחפש את שמואל השמן. הוא ישן על מקלעו, כשהעוזים דורכות עליו ומלקקות את ערפו. אני בועט באחוריו.

„מה שלומך?“ הוא אומר, מחייך, ועוצם את עיניו.

„בן-אדם. מה אתה ישן?“ אני צורח באזניו. „לא שמעת שיש

הפוגה?“

„ממממ“, הוא ממלמל.

„הפוגה! אתה שומע? — הפוגה!“ אני צועק ומנער אותו.

„כן“, הוא אומר, ונרדם. לוא היה נדון למיתה ומקבל את פקודת-

החנינה שעתיים לפני ההוצאה להורג, לא היה מגיב אחרת. הייל אמת.

„הנח לו“, מעיר אחד המסכפים של פלוגת ההחלפה. „הם עבדו

כל הלילה בכיבוש המקום המטונף הזה, וכל היום הדפו התקפות-נגד“.

אנחנו יוצאים לשדה. מהלכנו בשדות, תועים בדרך ומגיעים

כמעט לשדה-התעופה הקטן הנמצא בידי המצרים. אין אנחנו מוצאים שום גויות.

„זונות!“ מגדף קבאב. „המצרים המטונפים האלה לקחו את

הנבילות שלהם אתם“.

„ואני רציתי להוריד אקד ופגר של קצין“, מתלונן הצוציק.
 בדרך חזרה למנצובה אנחנו ואים נקודה לבנה חשודה. פלאח.
 עוד לפני שהוא מספיק לקום קוצץ עליו הצוציק, תוקע את אגרופו
 בפניו, מוציא מכיסו ארנק ומושך יד הכפיה מראשו.
 הפלאח רועד מפחד ושופך עיניו של מלים. הדם נוזל מאפו.
 אך הצוציק כבר הרפה ממנו, כדי לדוק את השלל.
 „הוא אומר שהוא פלאח ממנובה“, מתרגם ג'מוס. „הוא ברת
 אתמול וחזר כדי לקחת חפצים מן הבית.“
 „מרגל מצרי“, קובע קבאב. „דאי לדפוק אותו!“
 „אנחנו צריכים למסור אותו מודיעין“, מחליט המסמם. „הם
 כבר יגמרו אותו.“

במנצובה אנחנו מוסרים את האיש למשרד הפלוגה. פקודתנו
 היא להישאר במקום במשך הלילה כתגבורת למקרה הצורך. אנחנו
 נרדמים על ערימה גדולה של קש, ליד הג'יפים. הדבר האחרון שאני
 זוכר הוא שהקש מלא פרעושים והם עוקצים.

* * *

למחרת היום כבר יושבים אנו בחדר־התרבות הפלוגתי במחנה.
 חזרנו רק בשעה שמונה בערב, זרקנו את בגדינו המלוכלכים לתוך
 פינה, רצנו ערומים אל המקלחת ולבשנו בגדים נקיים.
 עתה יושבים אנחנו דחוקים וצפופים בחדר־התרבות הקטן,
 שהוא צר מהכילנו. המפקד רוצה לדבר אתנו.
 „מה הוא יכול להגיד לנו בשעה כל כך מאוחרת? כבר אחרי
 עשר בערב!“ תוהה הצוציק.
 „בודאי איזו הודעה דחופה, שנצא מחר בבוקר לחופשה של
 שבועיים!“ מנחש נחצ'ה.
 „אולי אפילו שלושה שבועות! עכשיו יש הפוגה, וזה מגיע לנו“

„היתה שמועה שישלחו את כולנו לשבועיים חופש ושבוע אחד לבית־הבראה“.

„אני לא רוצה הבראה“, קובע טרון. „תנו לי להיות בבית, וזה ההבראה הכי טובה“.

„אל תשלו את עצמכם“, מזהיר סאנשו. „לא יתנו לכם יותר משבוע חופש, וחוץ מזה יתנו לכם רק מחמאות, שהייתם חיילים טובים והבאתם כבוד לגדוד“.

אולם לנו חשובים ברגע זה גם דברי שבת. דומים אנחנו לילדים קטנים המצפים לאבא, שיאשר להם כי היו ילדים טובים. גם פני החברים דומים כעת לפני ילדים — אדמדמים מרוב ציחצוח, שערות רטובות ומסורקות, לחיים חלקות. מלבדי גילחו כולם את זקניהם.

הרגשה יפה נרחפות בחדר. חצי הפלוגה הושמד באחד־עשר ימים אלה. אבל אנחנו חיים. אנחנו בריאים ושלמים. אנחנו אוהבים זה את זה, על אף כל חולשותינו ומגרעותינו הגלויות לעין. ביחידה רבית לומד אתה להיות סובלן לגבי חולשות חבריך.

טרון הוא עקשן כפדר. במידה שאין כמעט אפשרות להתוכח תו על כל דבר שהוא. אולם אחרי הקרב במשלט 125 חזר ברגל עד קרי המצרים כדי לחפש פצועים. נחצ'ה הוא איגואיסט בחסד, אדם ידואג רק לעצמו, אבל בדרך לבית־ג'מאל ירד במטר הכדורים מן הג'יפ כדי להעמיס עליו את גויתו של נינו. אין ספק שקבאב רוצח יתוך הנאה, אבל הוא נשאר אתנו עד היום אם כי כולנו יודעים שהוא יחד פחד מוות בכל פעולה. אפילו הצוציק, הבתולה הבלתי־קדושה לנו, אהוב עלינו ברגע זה אחרי ככלות הכל, הוא שייך לחבריאי.

„בחיי, לא תארתי לעצמי שאשאר בחיים“, לוחש טרון לעצמו, להתפעלות־מה.

„אתה כבד מכדי שנסחוב אותך לבית־הקברות“, מנחם אותו

סאנשו. אך בעצם רק ביטא טרזן את אשר חושבים כולנו בלבנו. איש לא העז לקוות שישאר בחיים.

המפקד נכנס. הוא יושב על שולחן, מולנו, וסוקר אותנו במבט המור.

„עכשיו יבואו הקומפלימנטים!“ לוחש סאנשו.

„אתם הייתם לוחמים טובים“, פותח המפקד. „עשיתם את שלכם. בסדר! אבל חייל טוב הוא לא רק לוחם טוב. חייל צריך גם לדעת איך להתנהג. אתם הייתם מתחת לכל ביקורת! הייתם פרוצים וחסרי משמעת! שיחקתם בקלפים בניגוד לפקודה המפורשת!“ עיניו נתקעות בטרזן, שחקן-הפוקר העיקרי שלנו. באחד-עשר ימים אלה הפסיד לפחות מאה לירות.

„כל זה צריך להשתנות, החל מהיום. מחר בבוקר יעירו אתכם בשעה חמש חמשים וחמש לריצת בוקר. בשמונה מפקד-בוקר. אני רוצה שכל הרובים יהיו מבריקים, הנעלים מצוחצחות. הבגדים נקיים והפרצופים מגולחים!“ עיניו ננעצות בי. „אסור לגדל זקנים“.

אנחנו מסתכלים איש ברעהו. פני החברים אינם דומים עוד לפני ילדים קטנים. הם התמתחו והסמיקו. אפשר כמעט לשמוע את רחש לבם כרחש גלים רחוקים.

„החל ממחר אנחנו חוזרים למשטר צבאי! אתם תצאו לאימונים! תרגילי-סדר. תס"ח. תרגולת-קרב! אנחנו נעשה סוף להתנהגות הפרועה הזאת! הפונים למפקדים יעמדו דוב! אני לא רוצה לשמוע עוד ויכוחים עם מם-כפים! זה ברור לכולם!“

„מה עם חופש?“ שואל סאנשו. קולו שקט. אך אני יודע שהוא מתוח כקפיץ, מוכן להתמודדות. הוא לא קם ממקומו. עכשיו יכולה לבוא ההתפוצצות. גם המפקד מרגיש בזאת. על צורת השאלה אין הוא מגיב.

„אין שום חופשה! ההפוגה אינה שלום, ואנחנו ממשיכים להיות

מוכנים למקרה הצורך. הפלוגות תצאנה בתורנות לחופשה של 24 שעות. הפלוגה שלנו תהיה האחרונה".

"מדוע לא יביאו חטיבה מתל-אביב כדי לשמור על המשלטים המטונפים בהפוגה?" מתפרץ טרין.

"כשהמטכ"ל ישאל אותך תוכל להגיש את הצעותיך", עונה המפקד בקול עוקצני. "זה הכל! אתם חופשים עד חמש המשים-וחמש" "הקשב!" צועק הרס"פ. המפקד יוצא.

מיד הופך החדר למרקחה. הכל מדברים בבת אחת, אך כעבור דקות מעטות מתגברים הקולות של אנשי המחלקה שלנו, "הותיקים".

"מה הוא חושב לו? הוא האבא שלנו?" רועש קבאב.

"אני לא אשאל אותו אם אני רוצה לשחק בפוקר!"

"יופ טוויו מאט! כלב מי שיוצא עוד פעם לתרגילי-סדר!"

"אני לא אקום לפני שבע בבוקר! שירץ בעצמו!"

"שישימו את כולנו בבית-הסוהר, ודי!"

"אני לא נשאר אפילו יום אחד בגדוד המחורבן הזה! בקרבות

זהו בית-מטבחיים, ובהפוגה הם רוצים לרכב עלינו כמו על טירונים ירוקים!"

מישהו תוחב בלוק נייר ועט גובע תחת אפי: "כתוב!"

אני מפהק. זוהי המרידה החמישית או הששית שאני משתתף בה. אני מכיר את הנוסח כמעט בעל-פה. "הואיל והצטרפתי לפלוגת הג'יפים מתוך אמונה שזוהי יחידת-קומנדו בעלת חובות וחכיות מיוחדות... אני מבקש בזה להעביר אותי ליחידת-קומנדו בחטיבה אחרת".

כל אחד צריך לכתוב לעצמו מכתב לחוד, כדי שלא תהיה אפשרות להאשים אותנו במרידה מאורגנת. האינטליגנטיים גומרים מהר, אך ישנם אחדים שאינם יודעים לכתוב וצריך להכתיב להם כל

מלה. קרוב לחצות מוכנה כל החבילה ואנחנו שמים אותה על שולחן המפקד, בחדר־המטה החשוך.

במיטה אנחנו ממשיכים לדבר על המרידה. "מה לדעתך יצא מזה?" שואל ג'מוס את סאנשו.

"כרגיל. מחר יבוא המג"ד ויאסוף אותנו ויאיים עלינו שישים את כולנו חצי שנה בבית־הסוהר, ואחר כך יגיד שאנחנו הפלוגה הכי טובה בחטיבה ושלא נהיה פתאום טפשים. ואחר־כך יגיד שממילא רצה לתת לנו חופשה של שלושה ימים החל ממחרתיים".

אין זה תפקיד קל להיות מג"ד ביחידה לחמת. אין הוא יכול לשים אותנו בבית־הסוהר, מפני שמלבדנו אין עוד וותיקים בגדוד, ותחטיבה לא תוכל לוותר על פלוגת־הגיפים. גם אין הוא יכול להעביר אותנו, ואנחנו גם איננו רוצים בכלל לעבור. צדק סאנשו, הסוף יהיה שיושג הסכם של פשרה, נהיה שוב ילדים טובים ובמקום אימונים נצחצוח נצא לכמה סיורים נחמדים.

בל זה יאריך יומיים.

אינני יכול לחכות יומיים. אני צריך לנסוע לתל־אביב, עוד מחר.

"ג'מוס, אתה ישן?"

"לא! מה יש?"

"אתה רוצה לבוא אתי מחר לתל־אביב?"

"שלך לבצח. מתי?"

"נצא אחרי־הצהרים דרך החור שבגדר, נבלה ערב בתל־אביב ונחזור מוקדם בבוקר דרך החור. איש לא ירגיש בזה, ועד שהענינים יסתדרו כבר נהיה בחזרה".

"טאוב", הוא מפקד. "דחילק, תן עכשיו לישון!"

• • •

תביתה. הביתה. הביתה.

המנוע מזומזם. משני עברי הכביש רצים העצים לקראתנו ונעלמים.

לעזאזל! סע יותר מהר. הנהגים הציביליים האלה אינם יודעים נסיעה הגונה מהי. במקום להתמסר לתענוג העילאי של המהירות הם דואגים לרכושם העלוב. כאילו היה ערך כלשהו למכונית כזאת. מחר תיפול עליה פצצה ותרסק אותה לאלף רסיסים.

כל שניה של נסיעה מקרבת אותי לתל־אביב. רעיון מוזר. מה יהיה פרצופה של תל־אביב? לא ראיתי אותה זה עידן ועידנים. לפחות שבועיים. תל־אביב היא גן־עדן, רחוקה ודמיונית, מישכנם של אנשים אגדתיים, אינם חוששים בכל רגע לחייהם, חיות משונות הקרויות בפינו פוליטיקאים ובחורות יפהפיות, חייכניות ועגלגלות. הלבושות לרוב בפיג'מות של משי. כך, לפחות, אמר השיר האוסטרלי שהיינו מזומזמים אותו, והעלון הפורנוגראפי הצרפתי שהתגלגל בדרכים מסתוריות לבסיס הקרבי. הבחורות הללו לא עוררו אצלנו כל תגובה מינית — במשך אחד־עשר ימי המתח המטמטם היינו כולנו יצורים ללא־מין — אלא כעין געגועים מלאנכוליים. כך, בודאי, חושב אדם טובע על היבשת הרחוקה.

נס־ציונה. ראשון־לציון. אני נוסע הביתה, משמע שאני חי.

שתי מלים מוזרות. אני חי! אני חי! אני חי! מדוע, בעצם? מדוע דוקא אני? מדוע אנ ולא נינו, למשל? לוא היה אותו סודאני מטה את הברן שלו קצת ימינה, היה המצב עכשיו הפוך. אני הייתי נרקב עתה באדמה ונינו היה נוסע הביתה. מצחיק מאד.

על כל פנים, אני חי. זוהי עובדה שאין לערער עליה. גם אברי שלמים. ורק לפני יומיים קנאתי בנחמיה, שהרסיס ריסק את מעיו ושישכב עתה כמה חדשים בבית־חולים!

צריכים לעשות משהו. מה? לשתות? לא, השתיה היא צורה של התאבדות, מעין הרדמח החושים. ואני אינני רוצה להרדים אח

חושי. להיפך, אני רוצה להפעיל אותם היום במלוא העירנות, במלוא החיות. בחורה? זהו. צריך לתפוס בחורה. עוד הערב, גלי כל הכנות מוקדמות. לשכב אתה עד שתיים בלילה, לישון ארבע שעות, ולחזור למחנה לפני שמישהו ירגיש בהעדרו.

בחורה. מוזר, גם עתה אינני מרגיש כל התלהבות מינית, אני רוצה בה כדי להוכיח לעצמי שאני חי, שכל אברי פועלים במלוא יכולת התנועה והרגש, כדי לחוג את הרעיון הגדול הזה, העילאי, הבלתי־נתפס, המוזר והמזעזע: חיים.

* * *

„באמת לא היית בחזית?“ שואלת אמי.

„בחיי שלא“, אני נשבע. „היה לי מזל של כלב. מחזיקים אותנו

כל הזמן ברזרבה כדי להבטיח את העורף“.

אמי היתה רוצה לנשק אותי, אך היא יודעת שאני שוא נשיקות משפחתיות. אין אנחנו משפחה הנוהגת להתמוגג בסנטימנטליות. היא מסתפקת בתשובתי ויוצאת לקנות לי משהו מיוחד לארוחת הערב.

אבי מעלעל בעתון. אני יודע שהוא איננו מאמין לי, ושהיה רוצה לשאול אותי על הקרבות, אך אין הוא מעז לשאול, פן יתברר לו שהייתי באמת בחזית. אני מסתכל בו כאלו היה אדם זר. בזמן האחרון הזדקן ושערותיו הלבינו כליל. הוא עובד עבודה קשה מדי, והוא דואג דאגה רבה מדי לדברים הנעשים סביבו, ביחוד מאז נהרג אחי אבנר בקומנדו הבריטי.

טיפוס מוזר, אבי. במשך ארבעים וחמש שנה חי בעולם של משרדים ונייר, בנו של מורה שהקים לעצמו בנק קטן בעמל של שנים. לפתע החליט לבוא ארצה. הוא טוען שהרגיש בעצמותיו כי מתקרבת שואה. אך אני חושד בו שהיתה חבוייה אי שם בלבו מנה הגונה של אידיאליזם והרפתקנות, שלא מצאה לה מוצא בהווי הבורגני והסדיר שבו חי. את מעט הכסף שהביא עמו הפסיד תוך חדשים מעטים, בגלל

אמונתו המופרזת בבני־אדם. מאז הוא עובד — יחד עם אמי — עבודה גופנית מפרכת ומשתכר בקושי את מחיתו. בכל זאת נדמה לי שהוא מאושר יותר מאשר היה שעה שישב במשרד וטיפל בניירות.

אני מקנא במקצת באבי. הוא שייך לדור שזכה להתחנך חינוך אמתי. אותו חינוך הומאניסטי, על ברכי התרבות הקלאסית, הצליח איך שהוא, ליצור אנשים שלמים יותר מאשר הננו. יש להם משהו לאבי ולבני־דורו, החסר לנו. אולי מפני שהיה להם זמן ללמוד ולעצב את עצמם, בגיל בו כבר היינו אנחנו לוחמים וותיקים. ואולי גם מפני שאנחנו חיים בחלל ריק מתרבות ולמדנו בבתי־ספר שגם לא ניסו לחנך אותנו.

מאז הצטרפתי למחתרת, לפני עשר שנים, התרגלתי לחיות חיים עצמאיים ולהיות שתקן בחוג המשפחה. אבי חושב שיש לי טינה כלפיו מפני שהיה נאלץ להוציאני מבית־הספר בגיל שלוש־עשרה, אך למעשה אני מחבב את הורי ומתבייש בחיבה זו, ככל חברי.

„האם זה היה אצלכם נורא מאד?“ שואל אבי. קולו שקט מאד, ואין הוא מסתכל בי. הוא היה חייל במלחמת־העולם הראשונה, ואין לו אשליות רומנטיות בכל הנוגע למלחמה.

אני מרגיש שהוא יודע את הכל, ולפתע אין בי כל רצון לרמות אותו.

„כן“, אני אומר.

אבי ממשיך לעלעל בעתון.

„אבל עכשיו תהיה הפוגה“, אני מוסיף.

„כן, ברוך השם!“ הוא מדבר כאילו רצה לשכנע את עצמו. אך בסתר לבו יודע הוא, כמוני, שאנחנו נפר הפוגה זו, כדי לפרוץ את הדרך לנגב.

כשאבי יוצא באה אחותי הבכירה. היא אם לשתי בנות, והאשה המעשית ביותר שהכרתי מימי.

„שמע נא“, היא ניגשת ישר לענין. „אתה צריך להפסיק. בשבוע שעבר אבא כמעט השתגע. מרוב דאגה איננו מסוגל עוד לעבוד. אם יקרה לך משהו הוא יאבד עצמו לדעת. אחרי ככלות הכל, מספיק שנהרג אחד במשפחה. יותר אי־אפשר לדרוש!“

„אז מה את רוצה?“ אני שואל.

„אתה יודע יפה מה שאתה צריך לעשות. אתה יכול להשתחרר בקלות. או לפחות לעבור לתפקיד בעורף. פגשתי לא מזמן ברחוב את אחד החברים שלך והוא אמר שהציע לסדר אותך כאן במשרד.“

אני מושך בכתפיים. „זה לא ילך“. לוא הייתי עוזב את חברי כדי לעבור לתפקיד לא־קרבי, הייתי מתבייש אחר־כך להראות את פרצופי. לא פעם, כשהיה לי ריב עם המפקדים, שיחקתי ברעיון לעבור מן הפלוגה לתפקיד קרבי אחר — לצאת עם יחידות מובחרות לפעולות מיוחדות, כסופר קרבי נודד. או אפילו לשחק תפקיד דומה לזה של הקומיסאר הקרבי ב„אנשי פאנפילוב“. אבל לצאת לתפקיד לא־קרבי? אחותי מתרגזת. „חמור שכמוך! אולי אתה אוהב את המלחמה?“

„לא“, אני מודה.

„אולי אתה רוצה לעשות טובה לבן־גוריון?“

„ודאי לא!“ אינני יכול להסביר לה שיכול אדם לשנוא את המלחמה ובכל זאת להשאיר ביחידה קרבית, פשוט מפני שהוא קשור לחבריו ומפני שאין זה הוגן לנטוש חבר בצרה.

„לשם מה נמצא אתה בכלל בחזית?“ היא שואלת. „בנו של השכן ממול התגייס רק לפני שבועיים, והוא הלך ישר למשרד. עכשיו הוא כבר קצין גבוה, מפני שיש לו אבא עשיר, ואתה עם כל הקרבות שלך, נשארת סתם טוראי.“

„אולי!“ אני עייף מן הויכוח.

„מה אתה חושב? אם תיהרג ישימו לך מצבה גדולה על הקבר? איש לא יגיד לך תודה, וכולם יגידו שהיית טיפש, ולאבא יכתבו מכתב

יפה, כמו זה שקיבל בבר פעם, ואם יפנה לאיזה משרד ממשלתי ישלחו אותו לכל הרוחות!"

אחותי מתחממת. "ואפילו אם תחזור חי, מה יצא לך מזה? בינתיים תופסים המשתמטים את כל העמדות במדינה, וכשתחזרו הביתה יצפצפו אלה עליכם ויתנו לכם פקודות. אחרי מלחמת־העולם עלו המשתמטים לגדולה בכל הארצות, ומחיילי־החזית החוזרים עשו בעיה סוציאלית. מה אתה חושב, אצלנו זה יהיה אחרת? שנתיים אחרי המלחמה זה לא יענין אף אחד אם היית בעסלוג' או בבית־רומנו'."

אני יודע שהיא צודקת. יתכן באמת שכולנו טיפשים, ושאנחנו נמצאים בחזית כדי שהחכמים מאתנו יקימו לעצמם מדינה וישלטו בה. זהו תפקידם של הטיפשים מאז ומעולם — לשמש בגופם טולם חי, עליו מטפסים החכמים למרומי הגדולה. אחר־כך מקימים מצבות לחכמים ושוכחים את הטיפשים.

* * *

אני משלח את כולם מן החדר ונועל אותה, באמתלה שאני רוצה לנחות.

בחדרי שורר תוהו ובהו. שולחן הכתיבה עמוס חפצים שהבאתי עמי ב"חופשות" קודמות — מזכרות־שלל קטנות, דפים קרביים, קטעי יומן, מכתבים של חברים וכמה עשרות תמונות שהחרמתי בבתיים ערביים. זהו אחד משגעונותי — אני אוסף תמונות של פלאחים, בעיקר של ילדים ונשים, כדי להזכיר לעצמי ברבות הימים מי היו "האויבים" שלנו.

ספרי מכוסים אבק. אני מסתכל בהם בלי אהבה. נדמה לי כי בחדשי המלחמה למדתי יותר מאשר מכל הספרים האלה. ביחוד מרגיזים אותי הספרים על "אמנות המלחמה". כתבנים ארורים אלה. ששאבו את חכמתם מן הנייר, לא ידעו כלל מלחמה מהי. אחרת לא

היו מסוגלים לכתוב עליה ספרים כה נבונים, יבשים ותכליתיים. גם ספרי הפוליטיקה חדלו למשוך אותי. מאז פרוץ המלחמה לא קראתי כל ספר רציני, אלא רק כמה סיפורים היתוליים ורומנים קלים. אבל גם אלה נמאסו עלי.

בכל זאת אני מתגעגע קצת לשקט ולבידודות של ימים עברו. כמה היה זה יפה, לשבת ליד מנורת־השולחן הקטנה, בחדר מואר למחצה, ולקרוא ספר של חכמה. הרדיו ביגן מנגינה קלאסית שקטה, והיה נדמה לי שאני מבין את העולם.

לא היה לי רגע אחד של בדידות מאז עברתי את שער מחנה האימונים. יתכן כי זהו סוד הטימטוס הצבאי, אי־אפשר לחשוב בריצנות על בעיות העולם אלא בבדידות.

נדמה לי שהמקום היחיד בצבא המאפשר בדידות לפרט הוא הקנטינה הגדודית. היא מלאה המולה ורעש, ואיש אינו שם לב לרעהו.

אני מתחיל לסדר את החדר, מנקה את האבק, מטאטא את הרצפה. לאט־לאט הוא חוזר ולובש צורה אנושית. אני מכין את הכל לקראת הלילה, בשיטתיות תכליתית, כאחד היוצא לפעולת־פשיטה נועזת במיוחד, — שם את כוסות היין במקומן, מכין סיגריות וגפרורים ולוקח מעט עוגות מאמי. אחר־כך אני נכנס למקלחת. המקלחת הצוננת מרעננת אותי. בימי הקרבות אמרו שמקלחת קרה אחת שוויה כארבע שעות שינה.

פתאום אני מוכרח לצחוק בקול רם. מצחיק אותי הרעיון שאני מכין את הכל כדי לשכב עם בחורה, ואינני יודע אפילו עם מי אשכב.

• • •

השעה שמונה. הכל מוכן. אין לי אלא למצוא בחורה. הכרתי בחורות רבות בימי שרותי. גישתן של הבחורות השתנתה. אולי בגלל המחסור בבחורים בעיר, אולי בגלל הערצתן את

ה"גיבורים", ואולי מפני שהרבה דברים שהיו פעם קדושים נראים עתה מגוחכים. קל להכיר בחורה. קל להזמינה, ואם אינך מנשק אותה בפעם הראשונה היא חושבת אותך למסורס.

הבחורה המוסרית ביותר שהכרתי בימי המלחמה היתה עופרה. היא היתה בחורה עדינה, בת לאב אדוק, ולמדה הוראה. הכרתיה בבית־קפה והזמנתיה לבלות אתי את הערב.

"למה לך לבזבז את השעות המעטות שלך אצלי?" שאלה. "אני לא אתן לך מה שאתה מבקש. אבל אם תרצה אכיר לך את אחת החברות שלי. אמרו לי שהיא פותחת את רגליה לבחור עוד לפני שהוא מספיק לבקש את זה".

תחילה אני ניגש אל שפרה. אני מחבב אותה במקצת, ונעים לי להיות בחברתה. יש לה חבר המשרת בחטיבה אחרת ושאינו מפריע לי לעולם, מפני שאינו מזדמן אף פעם אחת לתל־אביב כשאני בחופשה.

אני שוכב על הספה בחדרה. מספר צ'יזבאת מימי הקרבות ומסתכל כיצד היא מסתרקת לפני הראי הגדול. יש משהו מגרה באשה מסתרקת, ביחוד כששערותיה ארוכות. אני מתגנב אליה מאחריה ומחבק אותה. היא מתפתלת בורעותי, ספק בצחוק וספק ברצינות.

"פרא אדם!" היא צוחקת.

פתאום אני מתבייש בפני עצמי. אני מרגיש שלא ארצה לאנוס אותה, ופונה ללכת.

"מה? אתה כבר בורח?" היא שואלת ושולחת בי מבט מאוכזב. נראה שהתכוונה לצאת אתי הערב.

"אני צריך עוד הערב לחזור למחנה," אני מתנצל.

"למה אין אתם מקבלים פעם חופש הגון?"

"חסרים כאן בחורים?" אני מלגלג.

„באמת חסרים,“ היא מודה. „יש כאן כל מיני יצורים העובדים במשרדים, אבל אין כיף ללכת אתם.“

„האם מותר לגיבור־חזית לנשק אותך?“

„לא.“

„חבל!“ אני אומר. „שלום!“

ברחוב אני מזהה. מוטב ללכת לחברתה של עופרה. האסון הוא שהיא גרה בקצה העיר, ואם אצטרך את־כך ללוותה הביתה לא אספיק בכלל לישון הלילה.

„הלו, מה שלומך?“ שואל לידי קול עוגב.

אני פונה.

„אהלן!“ אני צוהל. זוהי ג'וקי. איני יודע מה שמה האמתי. בימים המעטים שבילתה בגדוד קראו לה ג'וקי, מפני שהיא קטנה ועגלגלה. היא תהיה בסדר. אני שמח שאינני צריך ללכת אל חברתה של עופרה.

„את באה כאילו שלח אותך אלוהים“, אני מכריז בכנות גמורה.

„אתה משקר,“ היא מחייכת.

„בחיי שלא! רק הערב חשבתי עליך!“

„בחייך?“

„בחיי. בואי נלך!“

היא מהססת. „אבל יש לי ראנדבו עם חתיך אחד!“

„איזה מין חתיך?“

„אחד קצין מיפו!“

„זה הכל?“ אני שואל. „עובי שטויות!“ אני שם את ידי על

מותנה.

„אז לאן נלך?“

„לא חשוב!“ אני מעמיד פני תם. „בואי לקולנוע!“

תוך כדי הליכה היא שואלת על הגדוד. מדברים על התמונות

שצילמתי. אני מזכיר לה שצילמתי אותה יושבת ליד האלחוט. היא רוצה לראות. אני מציע שבדרך לקולנוע נכנס לביתי. הכל מתקדם לפי התכנית. אין לי כל חשק לבזבז שעותיים יקרות בקולנוע טפשי. בחדרי אני שם לפניה ערימה גדולה של תצלומים. היא מפשפשת בהם, ובינתיים אני מוזג שתי כוסות עראק.

„לא, תודה ו' היא מסרבת.

„את חיילת או בובה?״

היא שותה כוסית. אני פותח את הרדיו. צלילי מוצארט נשפכים לתוך החדר. אני כורע בישיבה ערבית, מסתכל בה ומתחיל להריק את הבקבוק.

איזה חיים! ועוד שלשום בשעה זו שכבתי על ערימת קש מפורעש במנצובה, מוכן בכל רגע לקפוץ על הג'יפ כדי להדוף התקפה!

בין התצלומים סדרה של תמונות שצילמתי בשעת הטבח של לטרון. תמונה אחת, שצילמתי במרחק של מאה מטר מן הערבים המתקדמים, אחרי שרוב היחידות כבר ברחו ורק כיתות מעטות נשארו בשטח, מראה ארבעה בחורים עייפים עד מוות הנושאים על אלונקה בחור פצוע בחזה שחבריו הפקירוהו, כנראה, בשדה. התמונה צולמה במצלמה שמחירה שלוש לירות, אך היא מראה בבירור את פני הפצוע, את הדם המטפטף מחזהו ואת הבעת פניהם של מציליו.

„איזו תמונה נהדרת!“ אומרת ג'וקי.

אני נזכר בפצוע. ברגע זה אני שונא אותה. כדי להתנקם בה אני מראה לה אוסף של תמונות־זוועה — את תמונת המצרי הקבור במשלט 125 אשר רגלו מזדקרת מתוך הקבר, תמונתו של סודאני הרוג, ששפכו עליו בנוזין ושרפוהו מפני שהתעצלו להפור

באדמה הקשה ולקברו. תמונתו של ילד ערבי בן שלוש שאביו נהרג.
ענינה בתמונות פג במהרה.

„בוא, עזוב את התמונות האיומות האלה“, היא מבקשת.
ויושבת לידי על הספה. „הערב אין מלחמה. טוב ז“

אני מנשק אותה. טיפשונית, האם היא חושבת שאפשר לסגור
את המלחמה במגירה, כמו תיק ישן, ולפתוח מגירה של שלום?
חולצתה נשמטת מתוך חצאיתה. אני מלטף את גבה ומכסה
אותה בנשיקות. בעצם, מדוע לא? מדוע אי־אפשר לסגור את
המלחמה במגירה, אם רוצים בכך?

„אם תעזרי לי, אשכח את המלחמה!“ אני מושך אותה אלי.
„זה לא יפה!“ היא נאנחת.

כמעט פורץ אני בצחוק. זה לא יפה. ואם שולחים אותנו למות
ולרצוח בני־אדם, האם זה יפה? פלאח מסכן אשר כדור של רובה
מפלח את מוחו בודאי אנו חש נעימות כמו ברגע זה.
אני מלטף את ירכיה. הן עגולות וורודות לאור המנורה
המסוככת.

„לפחות כבה את האור!“ היא מפצירה בי.

אך אני אינני רוצה לכבות את האור. רוצה אני לראות את
השרירים המשחקים, את האברים הנעים, שהם כה שונים מאברי
הגופות שראיתי בימים האחרונים מוטלות בצדי הדרכים ומפוזרות
בשדות. למה לזכור את המתים? למתים אין גופות אלא רק פגרים,
מסריחים וסמרטוטיים. הנה גוף חי, גוף יפה. אני לוחץ אליו את פני,
„אתה גס רוח!“ קובעת ג'וקי.

„כן!“ אני אומר.

מזור שהאנשים סבורים כי יכול אדם לרצוח ולהרוס ולשדוד,
ולמחרת היום, בבואו הביתה, לחזור ולהיות אותו בחור עדין ותמים
ונחמד שהיה, אזלי, אי־פעם.

יש להם, לבני־אדם, מוסר משונה. נאה להרוג ולהשמיד, אך לא נאה לגעת בבחורה. ההגיון הפשוט מחייב כמעט את ההיפך. עיניה עצומות ונשימתה כבדה. מוזר שאינני מתלהב. אני כאילו אינני נמצא כאן בכלל, אלא מרחף אי־שם ממעל ומביט בה ובעצמי, מעט בלגלוג ומעט בסלחנות. אני שוכב אתה כאילו כדי למלא איזו חובה שמישהו הטיל עלי, או כדי לשאוב לתוכי זכרונות שאוכל להעלותם שעה שאתחזר לקרב, ואולי גם כדי להתנקם באיזו צורה מסתורית בעולם.

• • •

היא שוכבת לצדי, מחייכת, ועדינה מאד. היא מלטפת את שערותי, כאילו עשיתי לה טובה כלשהי. אני מרגיש כי מתחילה לעלות בי בחילה ואני מהרהר כיצד אפשר לקום מבלי להעליבה. שריריה התפרקו וגופה לאה, ושוב מזכיר הוא לי עתה את הגופות שבצדי הדרך.

„בואי, נלך לבית־קפה!“ אני מציע, וקם.
 „מדוע?“ היא שואלת. נראה שאין לה חשק רב לקום.
 „נדברתי עם כמה בחורים מן הפלוגה,“ אני משקר.
 היא נאנחת, ומתלבשת. אני שותה עוד כמה כוסיות ערק, כדי לשטוף את הטעם הרע.

על אף ההאפלה תוססים החיים ברחובות תל־אביב. בתי־הקפה מלאים עד אפס מקום. המונים יוצאים מן הקולנוע. בצד השני של הרחוב מנסה מישהו לנשק בחורה, והיא צוחקת צחוק שופע.
 „איזה חיים היום!“ ישנה צהלה באויר, ואני שמח.
 „למה רק היום? כך זה כל ערב?“ מזכירה לי ג'וקי.
 רוחי נעכרת. כל ערב! גם שלשום, גם ביום שלפני שלשום. ידענו שקיימת אי־שם תל־אביב אגדתית, שמחה ורוננת, אך משום מה לא עלה על דעתנו שרוננים שם אנשים חיים, צעירים

ובריאים, באותו רגע בדיוק בו דוהרים אנחנו בג'פים לקראת מכונות היריה. טינופת ארורה.

ב"כסית" יושבת חבורה גדולה של חיילים לבושי־הדר, מאותם שקוראים להם אצלנו בחטיבה "שועלי־בית־רומנו", וביניהם כמה סופרים צעירים ואינטליגנטים אחרים. מכר מקרי מזמין אותי לשבת ליד השולחן. כנראה כדי להרגיז את האחרים. הוא שיכור במקצת. "הנה חייל אמתי!" הוא מציג אותי בתרועה גדולה. לי לא איכפת. אני יושב.

המסובים שולחים בי מבטים של מורת־רוח, וממשיכים בויכוח. הם מדברים על עיצוב החוויה המלחמתית, על הצורך בדיסטאנץ למאורעות, על ספרות אקטואלית ואפית ורומנטית. אני קצת מרחם עליהם. איזו תמימות עילאית, לשבת במשך כל המלחמה בבית־הקפה או באיזה משרד של מטה ולהאמין שיוכלו אחר־כך לתת ביטוי לחוויה קרבית שלא היה להם העזו הנפשי להשתתף בה! כיצד ימצא סופר את הדרך אל לב דורה, כשאין הוא מוכן ללוותו בדרכו?

מישהו מזכיר את ההצעה שהיתה כלולה במכתב לאחת ממערכות העתונים, לתת אותות־ציון מיוחדים לחיילים קרביים. הרעיון מעורר רוגז רב מסביב לשולחן.

"לעולם לא נרשה להנהיג אצלנו הפליות!" מכריז אחד, בעל פנים נשיים שמנמנים וקול גבוה.

"בוז להפליות!" צועק מכרי השיכור, הממלא תפקיד חיוני באחד משרותי התרבות. "הבה נלך כולנו לחזית!"

בעל הפנים השבנמנות פונה אליו בכעס. "התפקידים שלנו חשובים יותר מאשר סתם לטייל עם רובה בחזית! בכלל, מי הלך לחזית? רק אנשים גברוטיים שברחו מפני התסביכים שלהם. אנחנו

אשמים בעצמנו שעשינו להם פרסומת ספרותית ועכשיו חושב הקהל שהם רומנטיים!"

"באמת," אומר אני, "לולא עשיתם להם פרסומת לא היה איש יודע על קיומם. חבל שאנשי החזית אינם יודעים להעריך את שרותכם!"

"הם מוסתים!" הוא מתרגש ומרים עוד יותר את קולו הגבוה. "הסוף יהיה שכל פרחח שהיה במקרה בחזית יחשוב שיש לו פריבי-לגיות. צריכים לסלק את המסיתים, ואז יהיה הכל בסדר!"

"אולי בכל זאת תניחו להם לסיים את הקרבות לפני שתשימו אותם בבית-הסוהר?"

"צריכים לסלק את המסיתים," הוא מתעקש.

"אין התנגדות, אבל אל תשכח לשים שלט בחזית שהקרבות נדחים עד להודעה חדשה!"

מכרי השיכור לוחש באזני מה דרגתו ותפקידו של כל אחד מן המסובים כאן. אם לשפוט לפי הדרגות, הרי אפשר להרכיב מיושבי השולחן את חבר המפקדים של גדוד קרבי.

אחד הקצינים בקצה השולחן מפליג בינתיים בניתוח אסטרטגי מקיף, כשהוא מסמן מפעם לפעם את התכניות שלו בעט נובע על המפה.

"קודם כל צריכים להתקדם עד לירדן", הוא אומר. "את ג'נין ושכם אפשר לקחת בקלות..."

"ובכמה קרבנות אתה חושב שזה יעלה?" אני שואל בעדינות.

"זה לא חשוב!" הוא מכריז בתנועת-יד גראנדיוזית. "בשעות היסטוריות אסור לעשות חשבון של קרבנות. הנוער שלנו מוכן לכל קרבן!"

הוא נראה לי כבן עשרים וארבע, ואני מתאר לי כיצד היה נראה כטוראי בחיל-הרגלים בשעת הסתערות.

"החזית בדרום אינה פעילה למדי..." ממשיך האיסטראטג

דחובב מבית־רומנו. אני שיכור במקצת ועולה בי רצון כביר להכות אותו. אם תתפוס אותי המשטרה הצבאית יתגלה שאני נמצא בעיר בלי רשות.

„בואי, אלוה אוּתך הביתה“ אני מציע לג'וקי.

„אני עוד רוצה להישאר קצת“ היא מפצירה. החברה המפוארת של בעלי הדרגות והשמות המפורסמים עשתה עליה רושם, והיא רוצה להשתמש בהזדמנות כדי „לעשות הכרה“ עם כל המסובים. „אני יכול לקחת אותך אחר־כך במכוניתי הביתה“ מציע כובש־הירדן, ומצביע על מכונית צבאית.

„מצוין!“ אני אומר.

„לא תכעס עלי?“ שואלת ג'וקי, מתוך נימוס.

„להיפך, להיפך,“ אני מרגיע אותה. ברוך השם, אוכל ללכת לישון מבלי ללוותה הביתה. עוד נותרו לי חמש שעות. „כאמור,“ ממשיך האסטרטג, „אחרי שנכבוש את ג'נין ורמא־ללה נוכל לפתוח בתנועת־מלקחיים...“

פרק ה.

„עַד הַשְּׁמִידָה אוֹתָם!“

הריח הזת.

הוא חודר לגחיריים וממלא את גופך — ריח מתוק־מגעיל של כלורופורם מעורב בליזול.

לוא יכולתי לברוח רק לחצי שעה מריח זה, לגשום אויר צח! בית־החולים הוא ממלכת הריחות. הילד הג'ינג'י, השוכב באולם הגדול, טוען שהוא יכול לקבוע את שעות היום לפי ריחות אלה. הג'ינג'י הוא בן 17. הוא הלך לפלמ"ח כדי לחפש הרפתקאות. אומרים שהיה בחור יפה, טיפוס מושלם של צבר שויצר, בן אחד הישובים בעמק. הוא עצמו טוען שהיה הפרש הטוב ביותר בסביבה. זה היה, כמובן, לפני שקרה לו „המקרה“. עם כיבוש מג'דל מצא ערימה של רימוני־יד גרמניים, ורצה לדעת כיצד הם מתפרקים. רימון אחד התפוצץ בידו. קטע את רוב אצבעותיו ועקר את שתי עיניו. בעוד חודשיים יהיה בן 18, והוא מודה שמימו לא שכב עם בחורה.

הג'ינג'י הוא מומחה לריחות של בית־החולים. בבוקר, אחרי שטיפת הרצפות, שולט הליזול על כל שאר הריחות. אולם לפני הצהריים חוזר ומשתלט הריח המבחיל של הכלורופורם והקרבול. ריח הצואה, המתפשט לעתים קרובות באולם, מגעיל פחות מריח הכלורופורם. אלה הם הריחות העיקריים. יש גם ריח לדם, למוגלה ולהפרשת הפצעים המגלידים.

אומרים שחוש הראיה הוא החוש החזק ביותר של האדם, בה בשעה שאצל החיות מפותח יותר חוש הריח. אם כן הוא, הרי המלחמה הפכה אותנו לחיות. יתכן גם שריחות מבחילים נחרתים עמוק יותר

בזכרון מאשר מראות מבחילים. כשאדם חושב על רופא שיניים הוא בזכר תחילה בריח המיוחד לו, ורק אחר־כך עולה לנגד עיניו מראה מכשירי־העיניים.

המלחמה היא ענין לחוש הריח. אולי זו הסיבה לחוסר הבנתם של האנשים את המלחמה. הם רואים את המלחמה בקולנוע, אך הקולנוע אינו מתאר את הריח. גם ספרי המלחמה אינם יכולים להעלות את ריח המלחמה בנחירי הקוראים. לכן נראית להם המלחמה כה רומנטית. היו צריכים להמציא המצאה חדשה כדי להנציח ריחות ולהביאם אל נחירי הקהל, כשם שמכונת־הקולנוע מביאה להם את המראה והקול.

הבחורות בעורף קוראות בספר שלא התרחצנו שבועיים וזה נראה להן כדבר רומנטי מאד. לוא יכלו להריח אותנו באותו רגע היו בורחות מאתנו בבחילה.

„ומרחוק יריח מלחמה, רעם שרים ותרועה“ אמר איוב. יתכן שגם הוא היה פעם חייל. רק חייל בעל עבר קרבי יכול היה לכתוב ספר כה פציפיסטי. רק הוא יכול לדעת שהמלחמה מסריחה. שאר האנשים רואים את המדים המצוחצחים של תהלוכת־הנצחון. זה דרכו של עולם מאז. בודאי לא נשתנה הרבה מימי איוב.

„ומרחוק יריח מלחמה...“

• • •

ריח אבק־השריפה, מלך ריחות המלחמה. גם הוא ריח מתוק. לפעמים הוא משתלט על מקום ומכסה אותו לגמרי, כמו בעיבדיס ובנגבה. ריח נאמן הוא, המלווה את האדם בכל ימי שהותו בחזית. כשהוא מריח ריח זה, אפילו במטוות, נמתחים עצביו ונרעדים קרביו, כאילו היה מטרה להפגזה כבדה.

מתי הרחתיו לראשונה ? אולי בשעה שהמטרנו אלפי כדורים על דיר־סומין העלובה, זה הכפר הראשון שכבשנוהו בהסתערות־

גבורה וגרשנו מתוכו את תושביו. לא, הרחתיו עוד לפני כן. במטות הראשון שלנו, יומיים לפני אותה הסתערות, כשקיבלנו לראשונה רובים אישיים.

איזה מאורע גדול היה זה בחיינו. רובים אישיים — יותר מכל דבר אחר סימלו לנו את הגשמת „חזון הדורות“. רובים חדשים, סוכים במשחה, שאחדים מהם עוד נשאו עליהם את צלב־הקרב. בית־החרושת הציכי יצר אותם למען הצבא הנאצי. לרוע מזלו של בעל המפעל התאבד היטלר לפני שהספיק לקבל את הרובים ולשלם תמורתם. אך מנהל בית־החרושת לא התיאש. הוא גם לא הפסיק את הייצור. רק את הצלב הוציא מן הדפוסים והשאיר מקומו פנוי בשביל הכוכב המחומש של סין הקומוניסטית, או הסהרון של פאקיסטאן, או המגן־דוד של המדינה הציונית החדשה. „זמנים חדשים, סמלים חדשים,“ בודאי חשב לעצמו בעל המפעל, אם היה בעל נשמה פילוסופית, „רק הרובה הוא ערך קיים, הרובה והזהב שישולם תמורתו!“

היכן היה המטות? זה היה ליד הרמת. השדה היה מכוסה רובים, מקלעים ורימוני־יד, ובפעם הראשונה הרגשנו שאמנם חיילים קרביים הננו. כיתה אחרי כיתה הסתדרנו בקצה השדה, כדי לנסות את הרובים החדשים ולהרגיש את חבטתם בכתפינו.

ישראל, מפקד המחלקה שהצטרף אלינו באותו בוקר, עבר בינינו ולימד אותנו כיצד לירות ירית צלף. בחור יפה היה, ישראל, חייל אמתי, כגזור מתוך מודעה של גיוס. אנחנו, הטירונים הירוקים, קנאנו בו מאד.

כעבור שמונה שעות כבר היה מת, ההרוג הראשון שלנו. כדי „לחסן“ אותנו ולהרגיל אותנו לשאת ביסורי החזית אמרו לנו ללכת ברגל מקיבוץ אחד לשני. הגדוד כולו צעד בשורה עורפית ענקית בלילה החשוך. הפלוגה הראשונה איבדה בחשכה את הקשר עם שאר הפלוגות. אנשיה שכבו על הארץ, מוכנים להגנה היקפית. כשהופענו פתאום

עשרה מטרים לפניהם על קו הרקיע, אחז אותם פחד גדול והם פתחו עלינו באש. ישראל היה הראשון שנפגע.

טיפשים יאמרו שלא היה חלל־מלחמה. לי נדמה שהוא חלל־המלחמה האמתי. היו צריכים להקים לו מצבה ולחרות עליה: "פה נח החייל האלמוני, שנפל קרבן לטיפשות ולפחד"
מה גורם למלחמה אם לא הטיפשות והפחד?

במלחמה יש לכל דבר ריח משלו. אפילו לאהבה. זוכר אני כיצד נישקתי לראשונה את ג'וקי. זה היה בבית־סאראח, אחד הכפרים הנטושים, שהצטיין בפרעושים. שפכנו על עצמנו דליים של די. די. טי. נוזל, אולם לפרעושים זה לא הפריע כלל. אנשי המדע אומרים שבעלי־חיים יכולים להסתגל, במשך הזמן, לכל התנאים. פרעושים אלה, על כל פנים, הצליחו לחיות יפה ולהשמין בים של די. די. טי., ממש כשם שאנחנו הצלחנו להסתגל לטינופת של המלחמה. זהו אחד מפלאי הטבע. טיפשים אומרים שהפצצה האטומית תשמיר את הגזע האנושי. אין הם יודעים למה מסוגלים בני־אדם. יולד גזע אנושי חדש שיהיה מסוגל לחיות בקרני־המוות. גזע זה יתפלג ברבות הימים לכמה אומות יריבות, ויהיה צורך באמצאה מעולה יותר שתצריך שוב גזע אנושי חדש. זוהי תורת־ההתפתחות שלנו בבית־סאראח, ביוני 1948. דארווין היה מתגאה בנו.

ג'וקי בילתה כמה ימים אתנו בכפר הארור. כמו מאתנו נדף גם ממנה סרחון של די. די. טי., שיכול היה להרוג שור. רק את הפרעושים לא הרג. הם טיילו להם להנאתם על רגליה ועל זרועותיה בשעה ששוטטנו בכפר כדי לחפש לה מזכרות — צמידים ומאסבאחות. נשקתיה באחד הבתים, על ערימה של תבן, ריח הדי. די. טי. התמזג יפה עם שאר הריחות של הבית, ריח הפחם השרוף וגללי העזים, ויצר

אתם יחד סימפוניה גדולה של סרחון, סימפוניה של אהבה חיילית. לכמה רגעים נשכחו גם הפרעושים...

מחר שרוב ריחות המלחמה ריחות מתקתקים הם, מתקתקים ומגעילים. ריח של גופות נרקבות. אומרים שאפשר להתרגל אליו. אנחנו לא הצלחנו בזאת. אולי אין אנחנו חיילים וותיקים די צרכנו. במלחמת־העולם הראשונה שכבו החיילים במשך שנים בחפירותיהם, חפירה מול חפירה, וברצועה הצרה של שטח־ההפקר שביניהם שכבו תמיד כמה גויות מסריחות אשר איש לא העז להתקרב אליהן ולקברן. רק לפעמים, כשהסרחון גבר עד לבלי נשוא, הכריזו על שביתת־נשק לכמה שעות כדי לקבור את הפגרים.

בעצם, זוהי ההגדרה המסמלת את שביתת־הנשק. דרוש זמן־מה לצדדים הלוחמים כדי לקבור את הפגרים המסריחים יותר מדי. אחרי־כן אפשר תמיד להמשיך במלאכת־הקודש הלאומית וליצור פגרים חדשים, מבין אלה שקברו את הפגרים הקודמים.

בעיראק־שארקיה רבצנו שבועיים בואדי ובו שרר סרחון מתמיד של נבילה. מקור הסרחון היה תחת ערימת עפר במרכז הוואדי. מעולם לא הצלחנו לגלות מה טמון בתוך ערימה זו — אולי חמור, אולי גמל, ואולי גם בן־אדם.

גם זה אופיני למלחמה — אתה מריח את ריח המוות, ואינך יודע מי מת, מי הרג אותה, ולשם מה.

לפעמים אתה יודע מי ההורגים ומי ההרוגים, ואינך יודע מדוע נהרגו. זה גם אינו חשוב. רוב האנשים נהרגים במלחמה בלי סיבה. אינך שואל את עצמך מדוע אתה הורג. שאלה זו אתה משאיר לממונים עליך. גם עליהם ממונה מישהו, ומישהו זה מעביר את האחריות למישהו אחר, עד שהיא מגיעה למישהו עליון שאינו אחראי, לכאורה, בפני איש, אלא רק בפני ה"היסטוריה" ו"משפט הדורות". מישהו זה יושב לו במשרד, ליד עציץ של פרחים, והמלחמה היא בשבילו דבר

מופשט, בעיה תיאורטית שעל גבי הנייר. הנייר הוא לבן ונקי ואינו מסריח. יתכן שמישהו זה אינו יודע כלל שיש ריח למלחמה. „מרחוק יריח מלחמה...“? לא תמיד מרחוק. יש והריח מתקרב אליך, יש והוא עוטף אותך כליל, מחניק אותך, נועץ את ציפורניו בריאותיך, כמו ביום ההוא, הנורא, יום המוות.

„פי! פי!“ צועק קבאב ורועד מצחוק. „האת מאסארי! פי! פי!“
 „די, נמאסת!“ מתרגז נחצ'ה, „סתום כבר את הג'ורה!“
 אנחנו יושבים במחנה, בקנטינה של חיל-האוויר. הקנטינה הגדודית שלנו נמצאת בבסיס הקרבי, יחד עם מטה הגדוד, השירותים וכל הפלוגות. במחנה שלנו אין כלום, אפילו הבחורות ניצלו את העדרו של המג"ד והסתלקו לתל-אביב. לא היתה לנו ברירה אלא להיכנס לקנטינה של חיל-האוויר. נכנסנו כולנו יחד, שמונה-עשר איש, הקמנו יעש גדול ותפסנו מקום במרכז החדר. מלבדנו נמצאים במקום רק כמה מאנשי חיל-האוויר, שאנו מתיחסים אליהם כאל משתמטים. אנחנו שונאים את אנשי-האוויר, מפני שבגללם גרשו אותנו מן הצריפים היפים שהיינו שוכנים בהם לפני שהוקם חיל ארור זה.
 „היי, הבא בירה!“ צועק נחצ'ה, כדי להסית את דעתו של קבאב.

המוכר מעווה את פרצופו. „זאת קנטינה של חיל-האוויר,“ הוא מודיע בבוז, „אנחנו לא נותנים כלום לאנשים מחיל-הרגלים!“
 „באמת לא?“ שואל נחצ'ה. קולו עדין ורך. אנו נהנים בחשאי. כשנחצ'ה משתמש בקול עדין זה הריהו זומם משהו.
 „לא!“ איש הקנטינה מגלה גרגר אבק על חולצתו הנקיה ומסלק אותו בתנועת-יד רבת-משמעות.
 „חבל,“ אומר נחצ'ה.

איש הקנטינה מתכופף במהירות הבזק. נחצ'ה שלף אקדח גדול. שלושת הכדורים יוצרים משולש של חורים בתקרת־העץ. מיקבץ! קובע נחצ'ה בסיפוק, כאילו היה נמצא במטווח. יש הקנטינה רותת. פניו עודן חיוורות. „אני אודיע על זה למפקדי המחנה!“ הוא צורח. „הם כבר ידפקו אתכם!“

„תחוב אותם בתחת.“ מציע נחצ'ה ומשחק בניצרת האקדח. „אבל לפני זה תביא לנו בירה, שלושים וששה בקבוק!“

„מהר!“ תובע קבאב. „אחת־שתיים!“

„ושיהיו קרים!“ מוסיף הצוציק.

איש הקנטינה מביא את הבקבוקים.

„חבורה של משתמטים מחורבנים.“ קובע קבאב, ופותח את הבקבוק הראשון בקנה האקדח. „כשאנחנו יוצאים להתקפות, הם מצחצחים פצצות ומסובבים ברגים באוירונים ישנים שאינם שווים כלום!“

„כשצריך אותם הם אינם.“ מאשר טרזן. „המצרים יכולים לדפוק אותנו מן האויר כמה שהם רוצים. האוירונים שלנו לא יבואו אלינו כל זמן שיורים!“

„כמובן, הרבה יותר נוח לשבת באוירון ולזרוק פצצות על גשים ותינוקות בעזה, במקום לבוא לחזית!“

אנשי חיל־האויר היושבים מסביב מתחילים לרתוח. אפשר כמעט לשמוע כיצד עולה חום גופם. אנחנו נהנים, עוד מעט תהיה קטטה הגונה. כבר זמן רב לא היתה לנו קטטה הראויה לשמה.

„ותמורת הגבורה הגדולה הזאת מפנק הצבא את המשתמטים האלה ונותן להם כל טוב!“ נחצ'ה מרים בכוונה את קולה למען ישמעוהו בכל האולם.

„נתנו להם את הבתים הכי יפים ומזורגים רכים וכילות בה בשעה שאנשים הגונים שהולכים לקרבות צריכים לישון בתורבות ישנות!“

„אפילו את החתיכות הכי טובות שולחים להם“, מעיר הצוציק
 אנחנו שונאים במיוחד את הבחורות של חיל-האוויר, מפני שב־
 רובן הן יפות מן הבנות שלנו, ואינן רוצות ללכת אתנו.
 „מה יהיה חילזון ברבים?“ שואל נחצ'ה את קבאב.
 „חילזונות“, מתרעם קבאב בתמימות מעושה.
 „פויה!“ מתרעם נחצ'ה. „אל תשתמש במלים גסות. לא חיל־
 זונות אלא חיל־אוויר!“

„התביישו לכם!“ קוראת בחורה בלונדית, היושבת עם עוד
 שלוש כמות ליד שולחן סמוך. „רק יודעים לסנף את הפה שלהם,
 וזה הכל!“

„זה לא מוצא חן בעיניך?“ שואל נחצ'ה. הוא פונה אל טרזן
 בתמהון רב. „זה לא מוצא חן בעיניה.“

„חכי, פה את יכולה להרים את האף מפני שיש תמיד מאה
 בחורים על כל בחורה. אבל כשתצאי מן הצבא לא יסתכל עליך
 אף אחד!“

„זה תמיד ככה“, מלמד אותנו סאנשו. „חוק של היצע וביקוש!“
 „די, שימו אותן בספירט“, מתערב ג'וקר. „אין לכם כבר על
 מה לדבר? מנין לך האקדח היפה הזה?“

נחצ'ה מלטף את האקדח שלו באהבה. „אתה זוכר את הרובה
 האנגלי שמצאתי אצל ההרוגים אחרי ההתקפה על בית־סאראח?“
 „בודאי“, נזכר ג'וקר. „נשק גטוש. צריך למסור אותו למחסן
 הגדוד.“

„שישקו לי!“ נחצ'ה מלווה את הפסוק הזה בג'סטה מתאימה
 „לקחתי אותו לקיבוץ הקרוב והצעתי להם להחליף את הרובה באקדח.
 מה אתה חושב? הם קפצו על זה. בימי הסליק היו צריכים אקדחים,
 אבל כעת הם רוצים רובים, ובן־גוריון לא גותן להם. צריך לדעת
 להסתדר, זה הכל!“

„פּי! פּי!“ מתפרץ קבאב מחדש. „האת מאסארי! פּי! פּי!“

„אתה כבר שוב מתחיל?“ מתרגז נחצ'ה.

הבוקר התקפנו את אלדאבה. היתה זאת כמעט הצגת קולנוע. כמה קצינים, אורחים וקציני־התרבות עלו על מגדל־המים של הקיבוץ הסמוך כדי לחזות במחזה. אנחנו התפרסנו בשורה רחבה, עשרה מטרים בין ג'יפ לג'יפ, ודהרנו לקראת הכפר. תוך כדי דהרה ירינו אלפי כדורים. קשה לירות במקלע תוך כדי נסיעה, ביחוד מתוך המקלע האחורי אשר לועו שלו נמצא בין אזניהם של הנהג והמקלען הקדמי. בשעת הנסיעה נשמט המקלע מתוך ידיו של נחצ'ה והכדור עבר בין רגליו של טרזן, שישב לפניו.

בכפר עצמו לא מצאנו אף נפש חיה אחת. הפלאחים ברחו כשראו אותנו מרחוק. בפתחיהם של כמה בתים עוד בערו פרימוסים ופחמים. הפרענו להם בארוחת הצהרים.

משועממים במקצת עברנו את הסימטאות הצרות, אשר הגיפים הצליחו רק בקושי לעבור בהן. חלמנו על ארוחת הצהרים שנאכל ברחובות ועל המקלחות במחנה. אחרי פעולות קטנות מסוג זה אנהנו רגילים „להיעלם“ לכמה שעות, בדרך חזרה אל הבסיס הקרבי.

פתאום ראינו אדם. זה היה מוזר מאד, לראות אדם חי במקום כזה. לרגע היססנו. היתה זאת אשה זקנה, לפחות בת 80, עטופה בסחבות, שישבה בפתח ביתה. בברחם מכפריהם משאירים הפלאחים תמיד את הזקנים והעיוורים מאחריהם.

אנחנו, בג'יפ הראשון, עצרנו מיד. החלפנו מבטים.

„לא כדאי“, השיב סאנשו על השאלה שלא נשאלה.

המשכנו בנסיעה.

בפינת הרחוב שמנו לב שהגיפ השני בו ישבו נחצ'ה, טרזן וג'מוס, לא בא אחרינו. בעמל רב הפנינו את הגיפ שלנו, וחזרנו על

עקבותינו. הג'יפ השני עמד ליד ביתה של הישישה. נחצ'ה עמד לפניה וניפנף את אקדחו מול פניה.

„האת מאסארי! האת מאסארי!“ צעק. כרוב הבחורים האמין גם הוא כי לכל ערבי אוצר גנוז, קבור אי שם באדמה.
„מאפיש, יא חאואג'וז“, יללה הזקנה בקול בכיני.

„פי! פי!“ קרא נחצ'ה בכעס וירה ארבעה כדורים לתוכה. הכדורים הקפיצו את גופה המצומק שנשאר יושב בפתח נשען אל המשקוף. כך ישבה, מתה, באותה צורה שישבה כשראינוה לראשונה... עתה מתבייש נחצ'ה במעשהו ואינו רוצה שיזכירוהו. אצלו זה תמיד כך. אין הוא מסוגל לרצוח בפשטות. לשם הנאה, כמו קבאב, ולהרגיש את עצמו כגיבור שתרם את תרומתו למאמץ המלחמה. מדי פעם, אחרי שרצח פלאח או שבוי, הוא משתדל לשכות את מעשהו ומתרגז כשמוזכרים אותו.

אולם קבאב אינו מוכן להניח לו. נחצ'ה הוא „אינטליגנט“. בעל משרד גדול, ורצח זה גורם לו, לקבאב, סיפוק רב. אם אדם כזה מסוגל לרצוח פלאחים, משמע שגם הוא, קבאב, שאיננו אלא פועל במוסך, יכול עוד להימנות על האנשים ההגונים.

לכאורה אי־אפשר לכעוס על נחצ'ה. אין הוא אשם. תאוות־הרצח תוקפת אותו כמחלה, והוא חסר ישע לעומתה. חוץ מזה הוא כחור כהלכה. לעולם לא ישאיר חבר פצוע בשדה. האם לא ירד במשלט 125 ברגע הנורא ביותר מן הג'יפ. במרכז העמדות המצריות, כדי להעמיס עליו את הגויה של נינו? ביחס לקבאב אינני בטוח כל כך. לא הייתי רוצה לצאת אתו, לבדנו, לסיור מאחרי קוי האויב.

„מה יש?“ שואל קבאב. „אתה מתבייש שהשכבת את הערביה הסרוחה הזאת?“

„די כבר! מה אתה חולם כל היום על ערביות?“ טרזן יוצא

להגנתו של נחצ'ה. השנים הם „זוג“, אף כי, כרגיל, אין כל דמיון ביניהם.

„מה אתה מתערב?“ פונה אליו קבאב. „הרי לך אין דם להשכיב אפילו ערבי אחד!“

טרון מתרגז. „לי אין דם? אני יכול להרוג לך כפר שלם אם אני רוצה.“

האמת היא, כמובן, שלטרון אין דם להרוג ערבים מחוץ לקרב. עם כל עוצמתו הגופנית יש לו לב רך מדי, והוא מתבייש בזה מאד. „מה אתם יודעים?“ ממשיך קבאב בקול חולם. „אתם זוכרים שכבשנו את אבו־שובאק, בהתחלת המלחמה? לא, אתם לא הייתם שם. הייתי אז בפלוגה א'. אמרו לנו לדפוק את כל הגברים מבני 15 ומעלה. הערבים המטונפים אפילו לא ברחו. הם עוד לא הכירו אותנו. אז אני נכנס לבית אחד ומוציא איזה ערבי מטונף שנראה כמו בן 50, אז ילדה בת 15 מחזיקה אותי ומתחילה להתחנן שלא אשכיב אותו מפני שהוא האבא שלה.“

„אז מה עשית?“ שואל הצוציק בסקרנות.

„מסרתי את האבא לחבר אחר וחזרתי אל הקטנה. בהתחלה היא לא רצתה, ונשכח אותי בידיים, אבל כשכיוונתי אליה את הרובה היא שתקה. היא היתה מלוכלכת נורא, אבל היה לה גוף נהדר, לגמרי מפותח, כמו אצל אשה. חבל שהייתי צריך להרוג אותה אחר־כך.“

„מה? הרגת אותה?“ הצוציק מאוכזב, כאילו קיווה לפגוש את הילדה בעצמו.

„גועל נפש!“ מעיר טרון. „גם כן מעשה־גבורה!“

„היתה לי ברירה?“ מצטדק קבאב. „אתם לא יודעים מי היה אז מפקד הפלוגה שלנו. החמור הזה, עדי, היה בחור נהדר, אבל בענינים כאלה היה משוגע. הוא נשבע לנו לפני הפעולה שיתקע כדור בכל מי שיגע בנשים. אמרו לנו להשכיב רק את הגברים. לוא היתה

הקטנה רצה אליו ומקימה צעקה היה עושה לי משפט צבאי!"
 "אני לא הייתי עושה את זה", קובע טרזן. "לדפוק ילדה ואחר-

כך להרוג אותה, זה כבר יותר מדי!"
 "רק אל תעשה את עצמך צדיק", תוקף אותו קבאב. "אתה
 חושב שאני לא יודע שכולכם חולמים לפני כל התקפה לתפוס בחורה
 ערביה?"

"פשוט אין הודמנות", מעיר הצוציק בצער. "עכשיו הן תמיד
 בורחות לפני זה. אם כבר נשארתי מישחי אז זו זקנה כמו באלדאבה".
 "אבל איך שהגוף שלה קפץ כשנחצ'ה תקע לה את הכדורים",
 נזכר קבאב. "עם אקדח כזה אפשר להרוג שלושה חמורים בכדור
 אחד".

נחצ'ה מסתכל בפארבלום שלו, כאב בבנו הבכור. "קודם רצו
 לתת לי מאוזר מחורבן. אבל אני ראיתי את הפר הזה אז אמרתי להם
 — אז זה או כלום. אז הם נתנו לי אותו".

"חמור?" אומר ג'מוס. "מאוזר הרבה יותר טוב. לא הייתי נותן
 את הכלי שלי בשביל שלושה פאראבלומים".

ג'מוס מקנא בנחצ'ה. הוא היה הראשון שהביא אקדח לפלוגה,
 ובעצם היה הוא אבי אופנת האקדחים. יום אחד חזר מחופשה
 כשמאוזר ענק תלוי מחגורתו וכמעט מסיר מעליו את המכנסים. הוא
 טוען שקיבל אותו מהקיבוץ שלו כמתנה, אך קרוב לודאי שסחב אותו
 ממחסן הקיבוץ. במשך זמן מה עמד המאוזר שלו במרכז ההתענינות
 הפלוגתית, אולם כאשר הופיע נחצ'ה עם הפאראבלום גדחק
 המאוזר לפינה. הכל מסכימים שהפאראבלום הוא יותר יפה.

מאז התחיל מרוץ־האקדחים. נקבע חוק אילם — אין זה נאה
 לאיש הפלוגה להתהלך בלתי־מאוקדח. למג"ד אין אקדח. גם לסמג"ד
 אין אקדח. אולם לרוב אנשי הפלוגה נמצאו במרוצת הימים אקדחים
 מסוגים שונים ותקופות שונות — החל מן האקדח החלוד של טרזן.

אשר השמועה אומרת שמתושלח עצמו השתמש בו לראשונה, וכלה בוובלי המבריק של נחמיה הנהג, שעבר בירושה לסאנשו כשנחמיה נפצע. לא חשוב כמעט מה טיב האקדח ומה מוצאו. כל עוד יוצא הכדור בצד הנכון ונשמע רעש הגון, הרי כבודו מובטח.

היו גם אומללים אחדים שמאמצייהם עלו בתוהו, ושנידונו לקיום שפל של פרולטארים חסרי אקדחים. אחדים מהם, כמו גינו המנות, נכנעו למרי גורלם ואף ניסו להעמיד פנים שחצניים כאילו כל הענין הוא למטה מכבודם. אולם גורלו של הצוציק שלנו הפך לטרגדיה. הוא חלם על אקדח עשרים וארבע שעות ביממה, בהקיץ ובשינה. מדי ראותו בית ערבי נטוש שטרם נפרצו דלתותיו, או פגר עזוב שטרם נבדקו כיסיו, ניצנצה בלבו התקוה שהנה בא הרגע הגדול. אולם הערבים החליטו, כנראה, להרגיו את הצוציק, ובלעו את אקדחיהם לפני מותם. אפילו בנטשם את בתייהם לא שכחו לקחת עמם את כלי־השעשועים. רק לפני שבוע השיג הצוציק סוף־סוף אקדח משלו. קבאב טוען שקנה אותו בכסף טוב, עשרים לירה שהשיג מאביו העשיר שהוא חרשתן.

עתה מוציא הצוציק את אקדחו, בשלוות־נפש מעושה. "משוגע מי שסוּחב אתו תותח כמו נחצ'ה וג'מוס", הוא קובע בבזבז המסתיר בקושי את קנאתו. "אני מעדיף אקדח קטן ונח"י" יש לו פי. בי. קטן, בעל קוטר של 7.65 מ"מ, מודל ישן שהשתמשו בו במלחמת־העולם הראשונה, אם לא לפניה. "ענבי רוש", מלגלג נחצ'ה.

"מה יש?" הצוציק נעלב עד מעמקי נפשו. "לי זה מספיק. אני יכול להרוג בזה כל בן־אדם שאני רוצה!" "בזה?" קבאב פורץ בצחוק גדול. "בזה לא תוכל גם לעקור שן של זבוב!" לקבאב יש צחוק משלו, המקמט את פניו ומעלימן ונשארות רק עיניו הקטנות והירוקות.

„אני עוד אראה לכם!“ רותח הצוציק. „את הערבי הראשון שנפגש אני אשכיב בכדור אחד!“
 „שילינג בשביל כל ערבי שתהרוג עם הצעצוע הזה“, מציץ נחצ'ה.

„אני נותן עשרה גרוש“, מעלה קבאב את המחיר. כולנו צוחקים. הצוציק מגוחך קצת. לולא פרצה המלחמה היה יושב עתה על ספסל הלימודים ומשנן את ההיסטוריה של יהדות ליטא במאה הי"ט.

האקדה, משום מה, אינו מתאים לו. אין הוא תלוי על גופן כאותה טבעיות גאה כעל גופם של טרזן או ג'מוס. רק הצוציק אינו צוחק. פניו קודרות.

„אל תתרגש!“ מנחם אותו נחצ'ה. „בואו, נשתה עוד משהו“. „זו גם כן שתיה?“ מתמרמר קבאב. „אני יכול לגמור חבית של בירה מבלי להרגיש כלום“.

„צריך לשתות קוניאק בחיל הזונות הזה“.

„אני בטוח שיש להם! הקצינים שלהם בודאי לא שותים בירה. הסמרטוט הזה מן הקנטינה בודאי יש לו קוניאק במקום נסתר“. איש־הקנטינה יושב ליד הדלפק ומסכם חשבונות. „הי, אתה שם!“ צועק לו נחצ'ה. ההוא לא זה.

„אתה רוצה עוד חור בתקרה?“ נחצ'ה מרים את הפאראבלום וישם את אצבעו על ההדק. „מה אתה רוצה?“ איש הקנטינה מואיל בטובו לקום ולגשת אלינו.

„תביא בקבוק קוניאק!“ תובע נחצ'ה.

„אין לנו קוניאק. לפי פקודות מטכ"ל אסור להביא משקאות לשטח של מחנה. גם את הבירה אנחנו מביאים באופן פרטי“.

„אל תנאם לנו ציונות. קח לירה!“ נחצ'ה מנפנף את השטר לפני עיניו.

„טוב, אני אראה!“ איש־הקנטינה נעלם ומביא את הבקבוק. „איזה עסק!“ החוש המסחרי של סאנשו מתעורר. „לירה בשביל בקבוק קוניאק!“

„מה אתה צריך כסף? מחר תמות בין כה וכה!“

„אכלו ושתו כי מחר נמות!“ מדקלם הצוציק.

„איני יודע“, מהרהר סאנשו. „אפשר שיורידו לנו רק רגל ואז צריכים כסף.“

„המולדת תדאג לך!“

„אל תצחק אותי! המולדת תתן לך מדליה ובעיטה בתחת!“

„שתהיו כבר כולכם פגרים מסריחים“, מאחזל לנו קבאב. „מי נותן לי לירה אם אשתה את כל הבקבוק בבת אחת?“

אל תספסר. עשרים גרוש יספיק!“ טבעו הגאליצאי אינר מרשה לסאנשו להציע סכום מבלי לעמוד על המקת.

„לך קיבינימאט! כלב מי ששותה בקבוק כזה בשביל פתות מחצי לירה.“

„אל תשתה“ מוותר סאנשו. פתאום צץ בו רעיון. „כל אחד יתן שילינג, וזה יהיה יחד חצי לירה.“

„אוי־קיי!“ מסכים קבאב.

אנו מסתכלים בו כבסוס במרוץ. כל אחד מחשב את הסיכויים בלבו. קבאב כבר הריק שני בקבוקי בירה, ולא אכל כלום. גם ארוחת־הצהרים ברחובות, אחרי שחזרנו מאלדאבה, היתה דלה. לציבילים כבר אין מה לאכול. ההגיון מחייב שחצי בקבוק יספיק כדי לשכר לחלוטין, בודאי צפוי לנו מחזה משעשע.

הנוזל נעלם בגרונו של קבאב. תחילה בלגימות גדולות ותכופות, אך לאט־לאט נחלש הקצב, הלגימות מתמעטות וקטנות.

מסביב שוררת דומיה גמורה. אפילו אנשי חיל־האוויר הפסיקו את פטפוטיהם ומסתכלים בבקבוק בצפיה מתוחה.
כבר אחרי השליש הראשון מתחיל קבאב להתיאש. נראה שלא יגיע אפילו למחצית הבקבוק.

„אתה זקנה או חייל?“ מאיץ בו נחצ'ה.

„מרץ! מרץ!“ צועק הצוציק, כמו במגרש כדורגל.

קבאב אזור כוח ולוגם כמה לגימות אמיצות. הוא עובר את החצי הראשון ומגיע כמעט לשני שלישים לפני שהוא נכנע.
„זה ל־לא קוק־קוניאק“, הוא ממלמל. „ז־זה שתן של ז־זבובים!“

אנחנו שותים את השארית. הבקבוק עובר מפה לפה, והנוזל הנוער מחמם את לבנו. ארבע לגימות מספיקות כדי לשכר את הצוציק כאילו שתה עשר כוסות.
„אני עוד אראה לכם!“ הוא מאיים. „אני אדפוק אתכם אחד־אחד באקדח שלי!“

„עשה דו־קרב עם קבאב!“ מציע טרזון.

קבאב הוא בדיוק במצב־הרוח המתאים. הוא שולף את האקדח הצ'כי המשונה שלו וטוען כדור בקנה.
„ההזיקו אותו! הוא שיכור!“ צווח הצוציק בבהלה.
אנחנו צוחקים וקמים מן השולחן. הגיעה השעה לחזור לבסיס הקרבי.

בלילה אין קבאב מניח לאיש מאתנו לישון. עד עשר בערב הקיא. מימי לא ראיתי אדם מקיא כל כך הרבה. השכבנו אותו באחת השוחות. זמן מה שתק, והיה נדמה לנו שיישן לפחות עשרים וארבע שעות. אך היתה זאת תקוות שוא. מאז חצות נואם הוא לנו גאומים אינטימיים, כחולה קדחת. ואין אלה גאומים, אלא שירים. הוא שר

אותם בקול חדגוני, כל משפט באותה מנגינה, כדרך המתפללים בבתי־הכנסת התימניים, או כקוראי־הקוראן בתחנוני־הרדיו הערביות: שתי שורות של שירה, הפסקה ארוכה, ושוב שתיים־שלוש שורות. „פעם הייתי גיבווווור“, בוכת־מתפלל־שר קבאב, עכשיו אני פחדאאאאן!”

הפסקה גדולה. אנחנו נהנים, כמו בקולנוע. רק הצוציק ישן. ידענו תמיד שקבאב הוא פחדן בעומק לבו. רוב האנשים המתפארים ברציחות הם פחדנים המנסים להסוות את חולשתם. ישנם גם פראים אמיצי־לב, כמו נחצ'ה, אבל אלה אינם מתפארים בדרך כלל במעשיהם.

„בן־דודי הוא גיבווווור“, מכריז קבאב. „הוא הרג ארבעה אנגלים בלחיייהי!”

ההצגה מתחילה להימאס. מחר יהיה לנו סיור גדול. אנחנו רוצים לישון.

„מרים שלי מזדיינת עם בן־דודייהי!” קבאב מגביר את קולו, כאילו עומד הוא לפרוץ בבכי. „היא שוכבת אתו בגן הדסאאאאא!” לעזאזל, שישתוק כבר! אהבותיו העצובות אינן מענינות איש. „אוי מרים, מריאאאאאם. למה עזבת אותייהי! אני פחדן ובן־דודי הוא נבילאאאאא!”

„די, שתוק כבר!” צועק נחצ'ה.

„קחו אותו והשכיבו אותו רחוק בפרדס“, מציע סאנשו.

„אי־אפשר להשאיר אותו לבד?”

„אפשר להשכיב את הצוציק על ידו?”

הצוציק ניעור, מסכים. אחרי מנה כזאת של קוגיאק הוא מסוגל לישון אפילו ליד סוללה של תותחים בני מאה ליטראות.

„אני רוצה לנשק את מריאאאאאם“, שר קבאב, כשנושאים אותו לעברו השני של הפרדס. „למה את מזדיינת עם בן־דודייהי.....”

• • •

מניחים לנו לישון עד הצהרים. בשתיים־עשרה מעירים אותנו, מגישים לנו ארוחת־צהרים טובה, ושולחים אותנו לסיור. גם קבאב משתתף. הוא רענן לגמרי ושכת, כנראה, את כל מעשיו בלילה הקודם. כשמזכירים לו בעדינות שהיה שיכור הוא צוחק, כאחד היודע ממותחים אותו.

„אני שיכור? הייתי פיכה לגמרי! רק העמדתי קצת פנים! אני יכול לשותות עשרים בקבוקי קוניאק ולא להרגיש כלום!“ הוא מדבר בכנות. פשוט שכח את הכל.

אנחנו יוצאים בשלושה ג'יפים. לפני היציאה קוראים לנו משהו מתוך גליון מודפס במכונת כתיבה. אנחנו עוסקים אותה שעה בהרכבת המקלעים, והמלים השיגריות מצלצלות כמיותרות. „...למנוע בעד הערבים שעברו את הגבול לחזור ולקצור את השדות הנטושים... להרוג את כל האנשים והחיות... לשרוף את הגרנות...“

הנוף מרהיב עין. השמש לוחטת, אך אינה מטרידה, רובנו מגולים עד לחגורה, ויושבים במכוניות לבושים מכנסינו הקצרים בלבד. הדבר מתנגד לפקודות־הקבע, אך אין בכוחה של פקודה להתגבר על סיסמתנו: „ללחום ולמות — בנוחיות!“ בסיורים כאלה אין לנו, כמובן, כל סיכויים למות, אלא בתאונת דרכים. הפלאחים המסתגנים לשטח זה כדי לקצור מעט דורה ולהחזירה למשפחותיהם הרעבות בסביבות חברון אינם אנשי מלחמה. בדרך כלל הם באים בלילות וחוזרים עם שחר. בשעה זו אין לנו סיכוי רב לפגוש אותם. ליד שער הקיבוץ מצטרף אלינו אחד מבוגר, מאנשי הקיבוץ, הטוען שהוא סויר.

אלדאבה. אנו עוברים את הכפר. הזקנה, שנהרגה אתמול בידי נחצ'ה, עדה יושבת בפתח הבית, כשהיא נשענת אל המשקוף. היא כבר התחילה להסרית. הסרחון המתוק ממלא את הסימטה ומעורר בנו

בחילה. אולם בלעדיו אי־אפשר היה להרגיש שמתה.

בקצה הכפר ישנו גרנות ענקיות. מצוין. יש מה לשרוף. אם אינך סובל מהתקפות פילוסופיות, אין לך מלאכה משעשעת יותר. היא מצריכה מומחיות רבה, שהאדם רוכש אותה רק מתוך גסיון של ימים רבים. יש להעלות אש קודם כל בצד המוסתר מן הרוח. גם אז אין בטחון שהגורן תישרף כולה. יש ונשרף רק חלק, ואז אפשר להצית את החלק השני בסיור הבא.

כעבור רבע שעה בוערות כל תריסר הגרנות. מחזה מרהיב עין, ממש אסתטי. ברגעים כאלה אתה מבין לנפשו של גירון קיסר, וגם לנפשם של טימור—לגג והוואנדאליים. מרוב התלהבות ניגשים ג'מוס וחבר הקיבוץ האורח אל בתי־החימר הסמוכים ומציתים גם אותם.

* * *

הלאה. עלינו לסייר את שטח הגבעות המשתרע מזרחה, בכוון לכפר רומייל.

בעברנו את הרכס השלישי עומד לפנינו חמור. אין זה מטבעו של חמור להתהלך לבדו. יש אנשים בסביבה. בובי, המס־מם הצעיר שלנו, ממריץ אותנו להתקדם. אולם אין אפשרות לכך. הצוציק כבר שלף את האקדח שלו וקפץ מן הג'יפ. אנו מסתכלים במחזה בענין. האם אפשר בכל זאת להרוג חמור בפ. ב. קטן כזה ?

„הוא לא ימות.“ מנבא קבאב.

„נראה.“ סאנשו דוחה את פסק־דינו.

הצוציק ניגש אל החמור בזהירות עד למרחק של מטר, מרים את הכלי ותוקע בו כדור בין העינים. החמור מרים את הראש ומסתכל בצוציק כאילו מתוך רחמנות, מבלי להראות כל סימן שקרה לו משהו. אנחנו צוחקים.

הצוציק מתרגז ותוקע בראשו של החמור כדור שני, שלישי, רביעי וחמישי.

החמור אינו מגיב.

„זוֹזוּ!“ צועק קבאב ומרים את רובהו. גם בשאר החברים אחת יצר־המטווה. שני מקלעים וחמשה רובים ממלאים את החיה בעופרת. לרגע קט הוא מוסיף לעמוד.

פתאום, בלי כל תנועה קודמת, הוא מתקפל ונשכב.

* * *

ודאי הספיקו המסתננים לברוח אל מעבר לרכס השני, ואנו דולקים אחריהם.

מאחרי הרכס עומד גמל.

„חכו תנו לי!“ צועק נחצ'ה, ומאזן את רובהו. נחצ'ה מתימר להיות צלף.

הכדור השני פוגע בצוארו של הגמל. סילון של דם מזנק בקשת גדולה, כמו ממזרקה. זרם הדם נמשך ונמשך. הגמל מסתכל בנו בעיניים עצובות נורא. פתאום כושלות רגליו הקדמיות. כעבור רגע מתקפלות אט־אט רגליו האחוריות. הכל נעשה בתנועות מוזרות, רבות חן, כמו בבאלט.

אין דבר עצום יותר בעולם מאשר חיה גוועת. היא כאילו שואלת אותך לפרש מעשיך. אין היא מבינה אותך.

המבינים אנחנו את עצמנו?

* * *

אנחנו סורקים את שדה־הדורה. יודעים אנחנו שהערבים מתחבאים כאן באיזה מקום. יש להם רק סיכוי אחד להינצל: לשכב ללא תנועה.

אך הנה מתנועע משהו לבן. הג'יפים קופצים לשם. שני ערבים.

„קומו כלבים!“ צועק קבאב בקול גדול. הוא קופץ מן הג'יפ

ובודק את כיסיהם. לאחד יש פגיון יפה. קבאב שם אותו בכיסו. עוד מזכרת.

שניהם בני 50 או 60. הם משתדלים לעמוד, אך ברכיהם כושלות. הזעה מטפטפת מפניהם. הם מנסים לחייך, אך פניהם רץ מתעוותים במין העוויה עמוקה.

טיפשים נוראים, מדוע חבשו את הקפיות הלבנות, המגלות אותם למרחקים ?

ג'מוס שואל את השאלות השיגריות. הם אנשי אلدאבה שברחו לסביבת בית-ג'יברין. אין להם מה לאכול. יש להם נשים וילדים. הם באו לקצור דורה.

בשעה שהם מדברים, משפטים קצוצים ומבולבלים, נשמעת בקישה.

קבאב טען כדור בקנה.

עתה הם מתבלבלים לגמרי. הם שופכים את המלים, כשעיניהם פעורות בהבעה איומה.

„דחילכום, ודחיל רבכום ! מא בידנאש נמות ! מא בידנאש נמות !”

אין הם רוצים למות, והם יודעים בבטחה איומה שהם עומדים למות. הם מדברים משהו, על ילדים ועל נשים, מתוך איזו תקווה בואשת שכל עוד הם מדברים לא יקרה להם כלום.

קבאב מאזן את הרובה. אחד מן השנים כורע ארצה ותופס את ידו.

„יא חאואג'ה" הוא צועק.

מימי לא שמעתי תחנונים כה מיואשים.

„הי, שים לב !” צועק פתאום הצוציק.

במרחק, בקצה שדה הדורה, התרומם עוד ערבי ובורח. הג'יפ שלנו קופץ מן המקום ודולק אחריו.

חמור! לוא שכב בשקט בין גבעולי הדורה לא היינו מרגישים
בו כלל.

עוד לפני שאנו מדביקים אותו אנו שומעים מאחרינו שתי
יריות.

• • •

הערבי מבין שאין לו מנוס. הוא עומד ומחכה לנו.
הוא מדבר בשקט. שמו אחמד. הוא תושב אלדאבה. הוא מכיר
היטב את היהודים מן הקיבוץ השכן.
„זה נכון!“ מאשר חבר הקיבוץ, שנלווה אלינו. „אני מכיר
אותו. הוא תמיד חי בסדר אתנו. פעם רצה אפילו למכור לנו אדמה.“
בובי, המס־מס, מהסס. „אולי גיקח אותו שבוי?“ הוא שואל
בקול ספקני.

אך בינתיים כבר הגיע קבאב. אי־אפשר לעצור בו.
„אל תהיה ילד!“ הוא צוחק.

זה ארגומנט קטלני. בובי הוא בן 19, צעיר בשש־שבע שנים
מ־רובנו. הוא רגיש מאד לעובדה זו. בלבו הוא ילד טוב, ואינו אוהב
מעשים כאלה. אך הוא חושש להיראות רכרוכי, ילדותי ובלתי־גברי.
והפקודה...

הערבי מחייך, אִתּוֹ חיוך מעושה ונורא של היודע כי גורלו
נחרץ ברגע זה לחיים או למות, והסבור משום־מה שהבעת־פנים שקטה
ובטוחה תעזור לו להשפיע על שופטיו.
החיוך מרגיו את קבאב עוד יותר. „מה אתה צוחק?“ הוא אומר
לו. „אנתה בתמות!“ עיניו הקטנות נוצצות, כעיניה של חית טרף.
„אינשאללה“, אומר הערבי.

קבאב טוען כדור בקנה. אני רוצה להסב את פני ואיני יכול.
הקיבה שלי מתהפכת.

ריבוננו של עולם, מדוע לא אוכל להתרגל לעולם למחזה הזה?

גם טרזן החויר. חבר הקיבוץ פוער את פיו, כאילו רצה לאמר משהו, אך אף הגה אינו נפלט מפיו. הוא יודע כמוני ששום דבר לא יעזור.

אך בינתיים תפס הצוציק את זרועו של קבאב.
 „תן לי ו' הוא צועק, „אני רוצה לנסות את האקדח ו' פניו הילדותיות, פני תלמיד בית־הספר, סמוקות. האקדח רועד בידו.
 „לך לעזאזל ו' קבאב דוחף אותו בגסות.
 „אתה כבר הרגת שנים ו' הצוציק עומד על זכותו.
 קבאב מגדף, אך מוריד את רובהו. הוא שוכנע, כנראה, שמן הצדק הוא להשאיר גם לצוציק חלק.
 הצוציק מרים את האקדח. הערבי מסתכל בו.
 „הסתובב ו' צועק הצוציק. קולו דק והיסטרי. אין לו האומץ לירות כשהוא מביט בו.
 הערבי אינו זו. יש איזו שלווה עילאית בפניו, כאילו השלים את חשבונו עם אללה. יתכן שהוא בז לנו ברגע זה. אפילו אינו עוצם את עיניו.
 הצוציק יורה, שתי יריות. הערבי נופל על גבו, מהדף הכדור. הוא נאנח אנחה חרישית של גסיסה, אך גופו מתנועע.
 „ימח שמך ו' אומר קבאב, והולם בצוציק מאחוריו. עד שזה כמעט נופל על האדם הגוסס.
 קבאב מצמיד את לוע רובהו אל ראשו של הפצוע ולוחץ על ההדק. הגולגולת נפתחת ומשהו לבן נשפך מתוכה על הארץ. הפצוע הפסיק להתנועע.
 קבאב מפרק את התרמיל וצוחק צחוק פראי. על פניו מצטיין רגש הסיפוק של אומן אשר עשה את מלאכתו.
 „אתה רואה ז' הוא שואל את הצוציק בלעג. „האקדח שלך לא שווה כלום. הכי טוב זה רובה.”

פרק ז.

„ופגריהם יעלה באשם...”

אני מסתכל בשעון. ארבע חסר עשר דקות.
בארבע צריכה רחל להזריק בי את הזריקות.
עוד עשר דקות. שש מאות שניה. שש מאות נשימות־חריקות
של שותפי לחדר.

האם לא ייגמר הלילה הזה לעולם ?

שש דקות... בשש דקות יכול להסתיים קרב, יכולים ליהרג
עשרות ולהיפצע מאות איש. התקפת הג'יפים במשלט 125, שהכריעה
את גורל החזית, ארכה פחות משש דקות. בשש דקות אלה שכלו
הוריו של נינו את טעם חייהם והפך פינחס נכה לכל ימי חייו. בשש
דקות השתנה גורלן של עשרות משפחות. זה נושא לספר — לתאר
את חייהן של משפחות אלה. את חייה של כל אחת מן המשפחות
יש לתאר פעמיים — פעם אחת כיצד היו גמשיכים חייה לולא שש דקות
אלה, ופעם שנית כיצד גמשיכים חייה באמת. הצעירה שבדאמיטה לא
תינשא לקפטן הצעיר שנהרג, פנחס לא יהיה עוד אלוף ישראלי לריי
צת־מרחקים, איש לא ישיר את עשרות המנגינות אשר נינו היה מחברן
לוא נשאר בחיים, וארושתו תשכח, במרוצת הימים, כי כמעט נישאה
לקומפוזיטור.

בכל דר"ח של קרב רושמים את האבידות — כלי־נשק, תחמושת,
הרוגים, פצועים. אך מי רושם את האבידות האמיתיות — השירים
שלא חוברו, הספרים שלא נכתבו, ההישגים שלא הושגו, ההמצאות
שלא הומצאו מפני שאדם נתקל בכדור, שמחירו חמש פרוטות, לפני
שהספיק לעשות משהו ?

מדברים על גאונים כבטהובן, שקספיר, פסטר, מי יודע כמה בטהובן קבורים בבתי הקברות על וורדון ? אולי מתיבשות עצמותיו של עוד קירי בשמש של קאסינו או בחוף של אנציו ? ואולי נשאר תלוי גופו של איזה אינשטין על אחת מגדרי־התיל של עיראק־אל־מאנשיה או בית־עפא ?

שמונה דקות לפני ארבע. מוזר, מעולם לא היתה לי הזדמנות למדוד כמה זמן דרוש להרהורים מסוג זה. אומרים שהזמן הוא ממד יחסי. בשתי דקות יכול להיוולד אדם וליהרג אחר. בשתי דקות יכול לעלות בלבו של אדם רעיון למחזה שירעיד את לבותיהם של מיליונים. ובאותן שתי דקות אפשר לפטפט על ענינים של מה בכך, או סתם לישון.

יתכן שברגעים אלה ישנים הוריו של הפצוע השני, ואינם יודעים כלל שבנם נאבק עם המות. איש לא אמר להם. אחרת היו באים למחרת היפצעו, מסתכלים בו בעינים פעורות ובוכים מחוץ לדלת. טבעם של הורים לבכות כשבנם נוטה למות. ואז כבר מאוחר. גורלו נחרץ כשהיה עוד בריא ושלם. מי דאג לו אז ?

מה היה קורה לוא סירבו הנשים בכל העולם ללדת ילדים כל עוד קיימת האפשרות כי תשכלנה את בניהן במלחמה ? לא. לא תיתכן שביתה של אמהות. להיפך, לעתים נדמה כי הנשים מתלהבות למלחמה יותר מאשר הגברים. הן אוהבות את המדים. הן מעריצות את הכוח הגס בכל גילוייו. מרבית הבוחרים שהעלו את היטלר לשלטון היו נשים. וכל קול של אשה גרם למותו של נער גרמני.

יתכן שבמטה פלוגתו של הפצוע השני מונח מכתב סגור שעל מעטפתו כתוב, בכתב ידו : „להעביר במקרה שאמות“. מעשים השאירו מכתבים כאלה בצאתם לפעולה. רובנו נמנענו מכך. מדוע. בעצם ? מכתב כזה הוא מלודרמה מגוחכת, ואנו בושים בכאלה. אין אדם יכול לגשת למזכירה של פלוגתו ולהגיד לה ללא בושה שתשמור על

המכתב פן יקרה לו משהו. גם לא היה מה לכתוב. „הורים יקרים, כשתקבלו את מכתבי זה תדעו שאינני עוד בין החיים...” מלים אוֹי־ליות. מה יכול אדם לאמר להוריו? „אני מבקש מכם סליחה על כל הצרות שגרמתי לכם...” או „אני מקווה שניפגש בעולם טוב יותר.” והרי איש אינו מאמין שקיים עולם טוב יותר. אפשר גם לסיים בנוסח מודעג־אבל של מוסד ציוני: „בתקומת המולדת תמצאו נחמה...”

היתה גם אמונה תפלה שמנעה בעד כתיבת מכתבים כאלה, אחת האמונות התפלות שהשתלטו על חיי החזית והשפיעו עליהם יותר מכל פקודות הקבע ותורות המלחמה. ידענו כולנו שהכותב מכתב־פרידה סותח פה לשטן וסופו ליהרג בקרב הראשון. גם ראינו זאת במו עינינו. דני נהרג שש שעות אחרי שהפקיד מכתב־פרידה בידי המזכירה. אפשר שאין זו כלל אמונה תפלה אלא ענין של סוגסטיה. אדם יושב וכותב מכתב כאילו כבר מת, והמחשבה הזאת נוטלת ממנו את קלות־הדעת הדרושה לו כדי להתחזיק מעמד בקרב. הוא נעשה לפחדן, והפחדן מת, כידוע, הראשון.

יש הטוענים שהחייל יכול „להרגיש” מראש שעומד לקרות לו משהו. גם דני טען זאת כשהרעיש עולמות כדי שישחררוהו מאותה פעולה. אולם זוהי שטות. איש לא היה יוצא לקרב לוא היה באמת „מרגיש” כזאת. אמנם, יש וגם חייל חסר־פחד מרגיש מועקה בצאתו לקרב, אולם הוא יודע כי זוהי תוצאה של חוסר־שינה או חוסר־ארוחה. גם אני הייתי באחד הלילות בטוח שאמות, מאחר שלא ישנתי שלושים ושש שעות. אולם דוקא באותו לילה תעינו בדרך, ולא נתקלנו כלל במצרים. ואילו ביום שנפצעתי לא הרגשתי שום „הרגשות”. יצאתי לאותו פטרול כצאת אדם לבית־שימוש או למיפקד־בוקר — לצאת ידי חובה בלתי־נעימה אך בלתי־חשובה כל עיקר.

פטרול ארור! מדוע לא נתנו לנו חיפוי של מכונות־יריה? מדוע שיגרו אותנו בכלל לאור היום לשטח...

לא ! לא לחשוב על זה ! הפצע יתחיל שוב לכאוב !
היכן רחל ? הלא השעה ארבע. רחל, בואי מהר ...

* * *

הנה רחל. רעננה ומחייכת. השד יודע כיצד היא יכולה עוד לחייך. הרגל ? לא, אין מתרגלים. זהו שריון מקצועי. „אני לובשת חלוק, אני אחות, אינני יכולה להתרגש!“

מספרים על אחות אחת שעבדה כל היום בחדר־הניתוח ועזרה לרופא המנתח לקטוע אברים ולתפור קרעי בשר אדם. בערב פשטה את החלוק, יצאה לכביש והתעלפה בראותה כלבלב שנדרס. היא היתה מחוץ לתפקיד...

„איך ישנת?“ מחייכת רחל.

„לא ישנתי!“

„אתה ילד נורא־נורא־רע“, היא נוזפת בי.

„כן, אמא'לה!“

„בתור עונש תתן לך אמא שתי זריקות.“

„אין כבר מקום ברגליים!“

„אמא תמצא!“

פעם התאהבו גברים בבחורות שידעו לבשל ולסרוג גרביים. אחר־כך התאהבו בעלמות שהטיבו לנגן על פסנתר ולקשקש צרפתית. אני מוכן להתאהב ברחל אך ורק בגלל כשרונה להזריק זריקות.

„ועכשיו התינוק שלי יהיה ילד נורא־נורא־טוב ויישן.“

„אז לא תתני לי עוד עונש של זריקות?“

„לא, אתן לך זריקות כפרס!“

„אבל אני לא יכול לישון. באמת לא!“

„אז אמא תשיר לך שיר־ערש, טוב?“

„טוב.“

„מה רוצה התינוק שאשיר לו?“

"משהו יפה, משהו שלא נוגע למלחמה".

"טוב, אשיר לך על העיניים הירקות".

"לא! זה לא!"

"מה יש?"

"לא חשוב. תני לי במקום זה נשיקה".

"למה לך נשיקה מבחורה כל כך זקנה?"

"תני לי נשיקה".

היא אוחזת בזהירות בצינור התקוע באפי ופיה הקטן נוגע

בשפתי.

"את בובה נורא!"

"לא יפה לדבר כך אל אחות".

"חכי, כשאצא מכאן אתן לך נשיקה אמיתית".

"באמת?"

"רבע שעה לפחות. חמש שניות לכל זריקה שנתת לי".

"פויה! לא יפה".

"את חושבת שזה יותר יפה לתת זריקות לאנשים חפים מפשע?"

"תנינוק מסכן שלי. עכשיו הרדם".

"אני לא יכול!"

"רק עוד שעתיים".

"רק!"

"לא יפה. נתתי לך נשיקה, ועכשיו אתה צריך לישון".

"טוב".

הצעדים הקלים מתרחקים. מישהו נוחר באולם הגדול.

השיר הזה. מה רצתה לשיר?

עיניים ירוקות... לא, לא השיר הזה...

• • •

"שופעות עיניך אור ירוק,

והן כשתי אבני ברקת.

לבי צמא לרגע שקט...

במבי שרה במקלחת השניה. יש לה קול יפה, והיא אהבת לשיר. אולם אין היא שרה עתה לשם תענוג. השיר משמש לה כשלט אוהרה. האומר: „לא להיכנס — המקלחת הזאת שמורה כרגע לנשים בלבד“. יש לנו מאה ועשרים בחורים בקורס המס־כפים, ורק שלוש מקלחות. מכיון שבמבי היא הבת היחידה שלנו אין אנחנו יכולים להקציב לה מקלחת מיוחדת. לפיכך עליה לשיר כדי למנוע את כניסתם של הבחורים בשעה שהיא רוחצת.

אני מצטרף לשירה. השמיעה שלי לקויה ביותר.

„מי זה שם?“ צועקת במבי, מעבר למחיצת הברד המפרידה בין

שתי המקלחות השכנות. יש לה מבטא רוסי מובהק.

„אורי, מפקד־כיתה־לעתיד־לבוא, לפקודתך!“

„אם תפקד על כיתה כמו שאתה שר, תשאר כעבור שבוע מפקד־

בלי־כיתה“.

„טפשונית, זוהי רק המקוריות שלי. איני יכול לחזור על מנגינות

שחיברו אחרים“.

„סוף העולם, לא ידעתי שאתה קומפוזיטור“.

„אם לא תפסיקי לצחוק לי, אציץ מעל למחיצה“

„רק תנסה, ואני אשים לך מחר בבוקר תמיסת־יוד על הפצעים

שלך שתקפץ עד לשמים ותגיד שלום לאלוהים“.

„טוב, אז לא. אז רק ספרי לי“.

„מה?“

„יש לך גוף יפה?“

„ככה. אני יכולה לסבול“.

„מה הצבע?“

„שתוק כבר. אני צריכה לשיר“.

המים שוטפים, השמש מחממת את גופי. תענוג לחיות. דרושה מלחמה כדי ללמד את האדם להעריך את התענוגות הפשוטים של החיים. מעט שמש, מעט מים, מעט התפרקות של שרירים. „שופעות עיניך אור ירוק, והן כשתי אבני ברקת...”

אני מסבן את אברי בזהירות. אני עושה זאת כחייל וותיק — מסבן כל אבר לחוד ושוטף אותו במים. לפני שאני ניגש לסבן את האבר השני. יש לי נסיון עשיר מאד במקלחות צבאיות. המים עלולים להיפסק ברגע הקריטי ביותר. פעם נשאר נחצ'ה בלי מים בשעה שכל גופו היה מסובן יפה. היינו נאלצים לאסוף מימיות מלאות בכל המחנה, והפנינים שנפלטו מפיו של נחצ'ה באותה שעה היו יכולות לשמש בסיס רחב למלון הגידופים של ועד הלשון.

איזו יצירת פלא, גופו של אדם. הוא מסוגל למאמצים עצומים. הוא מצויד בחושים עדינים ביותר, אשר כל אחד מהם הוא פלא בפני עצמו. וכל זה יכול ליהפך בין רגע לערימה מגעילה של בשר גטול־חיים...

„היִי־היי, בוי!”

ג'וקר נכנס למקלחת. הוא פושט את בגדיו, מותח את שריריו ומושיט יד ענוגה כדי לחוש את קור המים.

„בררררר!”

גופו מכוסה פצעים קטנים ושריטות, כגופי. הקורס עודו מבוסס על החכמה הצבאית הישנה לפיה חשוב יותר „לשפשף” את גוף המפקד מאשר לפתח את שכלו. מישו סבור, כנראה, שאלופי מצעד וריצה חשובים לצבא יותר ממפקדים המסוגלים לחלץ את אנשיהם מתוך משברים קרביים בלתי־צפויים.

„לבי צמא לרגע שקט, נוסעת את רחוק־רחוק...”

„שאנס בשבילנו?” מתפעל ג'וקר. „מה זה? קונצרט?”

„זה בשביל בחורים גסים שרוצים להיכנס למקלחת של במבי“
אני מסביר.

„זה מטריאליזם היסטורי“, צוחק ג'וקר.
„מה פתאום?“

„אינך מבין? התנאים החברתיים החיצוניים גורמים לפיתוח
האמנות“.

בדרך כלל מתבייש ג'וקר להראות שזכה פעם להשכלה גבוהה.
היא מכוסה אצלו בשכבה עבה של הסוואה שנערמה בשעה שעבד
בתל־אביב כפועל שחור. רק לעתים, בשיחות פרטיות בינינו לבין
עצמנו, מבצבצת האוניברסיטה מתוך דבריו.
„שטויות“, אני מעיר, כדי להסית אותו להיכנס לויכוח. „העיקר
זה האדם“.

ג'וקר מסבן את גופו בזהירות, לפי אותה שיטה בדוקה, ומתיז
את המים לכל עבר.

„טוס אחד שווה יותר מאשר עשרה בני־אדם!“ הוא מצטט.
„מה אתה מקשקש בקומקום?“ מתרעמת במבי, מעבר למחיצה.
„פשוט מאד“, מסביר ג'וקר. „את יכולה לייצר בן־אדם כל
תשעה חדשים, אבל נסי פעם לייצר סוס!“
„אתה גס רוח“, מסכמת במבי את הויכוח המדעי.
„שופעות עיניך אור ירוק...“

• • •

„ארוחת צ־ה־רא־א־ים!“

לשמע מלות־הקסם בוקע הים האנושי מתוך האוהלים. תור
ענק מסתדר לפני אוהל־האוכל, מקשקש בצלחות הפח ומקים רעש
עצום. הסמל התורן, אחד ה„חניכים“ הנושא בכבוד רב זה במשך
יממה אחת, מנסה לשוא להבליט את כושר־המנהיגות שלו ולהכניס
מעט סדר בעדר המקשקש־רוטן־צוחק־מגדף.

ג'מוס ואנכי יוצאים אחרונים מאהלנו ומתקדמים בפסיעות עצלניות לעבר המטבח. אין אנחנו נושאים אתנו כלי-אוכל. „גועל נפש, איך שאנשים נדחקים בתור“, מעיר ג'מוס בקול רם.

„חוש העדר“, אני מסביר, בג'סטה של עליונות. האחרונים בתור מעיפים בנו מבטים זועפים למחצה, אך איננו שמים אליהם לב. אנחנו מקיפים את צריף המטבח ונכנסים לקודש הקדשים, נוטלים לנו כלי-אוכל מן הערימה השמורה לקצינים ויוצאים בעד הדלת השניה לרחבה הקטנה שבפתח אוהל-האוכל. התורנים מחלקים שם את המנות לראשוני העומדים בתור. „אהה, האריסטוקראטים כבר הופיעו“, צועק אחד מן הסוף. ג'מוס מעיף בו מבט קריר, ואינו משפיל את עצמו לתגובה. „אולי תסלקו מכאן את פרצופיכם הנאלחים ותעמדו בסוף התור?“ מעיר הסמל התורני.

„ששששש, כך אין מדברים אל מפקדי החטיבות“, מלמד אוהן יושע השמן. „אולי יואילו כבודכם להסב לנו פעם את הכבוד הרב ולעמוד אתנו בתור של האנשים הפשוטים?“ הטכס הזה חוזר שלוש פעמים ביום. הכל יודעים שאנחנו לא נעמוד בתור, והכל השלימו עם עובדה זו מזמן. לוא היינו עומדים לפתע בתור היו אלה מרגישים עצמם מקופחים, כאילו הציגו להם סרט אימונים על לחימה-בשטח-בנוי מבלי להוסיף אליו, כדרך המסורת. סרט של מיקי-מאח.

לכאורה לא היה איכפת לנו שנעמוד בתור. זה היה יכול להיות אפילו נעים. אולם משום מה מרגישים אנחנו שתהיה זאת בגידה בפלוגת-הגיפים שלנו, אם אנחנו, נציגיה הרשמיים, נעמוד בתור יחד עם שליחיהן של פלוגות חיל-הרגלים ה„פשוט“. אחרי הכל, „האצילות מחייבת“. אצלנו, בפלוגה, אין איש עומד בתור. בעל המרפקים

החזקים ביותר זוכה למנתו ראשון. רק לעתים, כשאחד המפקדים היה מנסה לקבל את מנתו לפני הטוראים, היינו נזכרים בקדושת התור. התורנים מעמיסים על צלחותינו מנה נדיבה של בשר, אטריות, מרק ולפתן.

ג'מוס מעקם את אפו. "מה, שוב החרא הזה?" הוא רוטן ומעמיס על צלחתו ערימה נוספת של בשר. "את הכלבים שלי לא הייתי מאכיל זבל כזה".

"מה אתה כבר שוב רוצה?" הטבח עומד בזעם בפתח המטבח. "אני מכיר אתכם", ממשיך ג'מוס לרטון, "את הבשר הטוב אתם אוכלים בעצמכם ואת השיריים אתם זורקים לנו".
 "איך אתה מעז..." רוחח הטבח. הכיפה כמעט נשמטת מעל ראשו, מרוב כעס.

"הוא צודק בהחלט!" העומדים בתור מצדדים עם ג'מוס. מאז הרעיבו אותנו ביום הכיפורים, אין הטבחים שלנו אהודים על הקהל. בדרך כלל אין הטוראים רוחשים כבוד לטבחים, פרט לטבחים של פלוגותיהם. כשהמדובר הוא בטבחים דתיים, המסרבים לבשל בשבת, רעים היחסים שבעתיים.
 "בקיצור, כל מה שאתם יודעים זה לערבב דיסה עם סודה?" קובע ג'מוס. "אם תבוא פעם אלי לקיבוץ אלמד אתכם לבשל".
 "איזה סודה?" הטבח מעמיד פני תם.

"אתה חושב שאנחנו לא יודעים שאתם שמים סודה באוכל שלנו?" שואל ג'מוס. ישנה שמועה האומרת שבמחנות האימונים מערבבים את האוכל בסודה או בברום. כדי להקהות את החוש המיני של ה"חניכים" ולשמור על כוחותיהם. הדבר לא הוכח לנו מעולם, אך ה"וותיקים" למדו לרחוש אימון לשמועות. השמועות הנפוצות בצבא נכונות לרוב, אף כי איש אינו יודע מה מקורן.

„בטח הם שמים סודה!“ מכריו מונדק בקול רם. „מאז באתי לקורס המטונף זה לא עומד אצלי!“

„אצלך זה לא עמד אף פעם“, מלגלג הטבח.

„אז למה זה עמד אצלי ביום הכיפורים?“

„ביום הכיפורים זה היה אצבע אלוהים“, מנחם אותו הטבח.

„לאלוהים שלך יש כנראה הרבה אצבעות!“ הפעם זוכה מונדק

לרעם של צחוק. האנשים שמחים לנקום את נקמת קיבתם שנשארה ריקה ביום ההוא.

„אתה רוצה שאוכיח לך שיש סודה בטה?“ מתערב ג'מוס. „אז תשמע.“

שלשום יצאנו להתאמן במכונת ויקרס, ופתאום אנחנו מרגישים שהמכונה דולפת ואין מים לקירור הקנה. נו, מה יכולנו לעשות? במימיות שלנו היה הטה מארוחת הבוקר, אז שפכנו אותו לתוך המכונה אתה יודע מה קרה?“

„מה?“

„הקנה התכוף!“

הטבח ממצמץ בעיניו ומנסה להבין את הבדיחה. אין הוא מחונן בחוש הומור. פתאום הוא תופס את העוקץ.

„יש לכם מוח כמו ג'ורה סתומה“, הוא קובע ברוגז. „הסתלקו

כבר ותנו לאחרים לגשת!“

יש לנו מקומות מיוחדים, אשר איש לא יעז לשבת עליהם. אנחנו יושבים לשולחן הראשון, סמוך לשולחן הקצינים, כשגבינו אליהם. בצורה זו יכולים אנחנו „לפקח“ על כל הנעשה באוהל. לג'וקר שמור מקום לידנו.

אט־אט מתמלא האוהל. גם הקצינים נכנסים בזה אחר זה, יושבים ליד מנותיהם המוכנות ומנסים לפלרטט עם במבי, הסועדת ליד שולחנם.

באוהל מדברים רק על נושא אחד: ההתקפה הגדולה שהחלה

לפני ארבעה ימים לאורך כל החזית, ושכל גדודינו משתתפים בהם. אנו, אנשי הקורס, נחשבים לחומר אנושי יקר מכדי שנשותף בקרבות לפני סיום הקורס.

"כלב מי שנשאר פה לשחק בתרגילי־סדר כששם יש קרבות", צועק מונדק הרזה מן העבר השני של האוהל. מונדק הוא אחד הטיפוסים הפופולריים ביותר בקורס, מאז נחר בקול רם בשעת ההרצאה האחרונה על באליסטיקה.

"עד שאנחנו נבוא לשם לא יהיה מי שידפוק את המצרים!"
 "מי צריך בכלל את הקורס המחרבן הזה? כטוראים היה לנו יותר טוב!"

"אנחנו עשינו את כל העבודה השחורה, ועכשיו יבואו איזת אנשי גח"ל ומח"ל ושמח"ל לשחק כובשים על חשבוננו!"
 אני מעיף מבט מעבר לכתף. המפקדים בולעים את מנותיהם בדומיה, ומעמידים פנים כאילו לא שמעו את המהומה. בסתר לבם מוכנים גם הם להסתלק מן הקורס ולהצטרף ליחידותיהם. אבל משמעת היא משמעת.

ג'וקר מתקרב אל שולחננו. הוא נושא צלחותיו על קצות אצבעותיו, כמלצר.

"ובכן, יוצאים הלילה?" לוחש ג'מוס.

"אורקיי, אורקיי! אם אתם רוצים ליהרג, נוכל לזוז מכאן".
 מאז אמש עסוק ג'מוס בארגון בריחה קיבוצית של אנשי־הג'יפים מן הקורס.

"ובכן, שימו לב", הוא לוחש לנו. "לא לוקחים כלום. רק את הרובים, תחמושת, כלי רחצה וקובעי־פלדה. את הבגדים נשאיר בינתיים פה".

"איך נגיע לגדוד? היודע אתה בכלל איפוא החזית?"
 "לא חשוב, נגיע, נעלה על אחת ממכוניות־האספקה בכביש".

ג'וקר בולע את ארוחתו במהירות הבזק ומצית לעצמו סיגרית. הוא משפשף את אפו הארוך. משמע שהוא נתון במצב רוח פילוסופי. "בעצם, מה התחלתם פתאום להיות כולכם גיבורים כאלה?"

"אל תקשקש בקומקום", מתרעם ג'מוס. "פשוט יותר נוח לדהור בג'יפים מאשר לזחול פה בין הקוצים".

"זה הכל?" קולו של ג'וקר ספקני ביותר.

"חוץ מזה, איך נסתכל אחר־כך בפרצופם של טרזן ונחצ'ה וכולם אם נשתמט פה בשעה שהם יכולים ליהרג?"

"איזה רגשות עדינים", מלגלג ג'וקר. "אתה יודע מה? אני פשוט חושב שאתם אוהבים את המלחמה".

"אל תהיה אידיוט!" הפעם כועס ג'מוס באמת. "אני שונא את המלחמה כמוך בדיוק. אבל כשאני נמצא ביחידה אני לא יכול לשכב במיטה נוחה כשאחרים יוצאים לתפקיד".

אני יודע למה הוא מתכוון. פעם, כשהפלוגה היתה במחנה, הסתלקתי לערב אחד לתל־אביב. כשחזרתי למחרת נודע לי שהפלוגה יצאה באופן פתאומי לפעולה, ושהסיני, מפקד המחלקה שלנו, חטף כדור בראש. איש מן החברים לא אמר לי דבר. הם רק הסתכלו בי, ואני הייתי מוכן להתאבד.

"מה אתה מרמה את עצמך", מתפלסף ג'וקר. "אתה יודע כמוני שזאת לא הסיבה האמתית. בכל אופן, לא הסיבה היחידה. האמת היא שהמלחמה כבר נכנסה לדמנו. כשאנחנו מריחים את הסכנה אנחנו משרבבים את הלשון ומתיחמים כמו כלב שהריח כלבתא. אחרי חצי יום בחזית שוב נקלל את המלחמה ונתפלל שתהיה הפוגה, אבל כל זמן שאנחנו פה, אנחנו מתגעגעים להיות שם".

"אולי", מודה ג'מוס.

"בעצם זוהי מחלת־רוח", מהרהר ג'וקר. "שגעון, כמו עישון חאשיש. זה הכניסו לנו עוד כשהיינו ילדים".

„הרי אתה בכלל לא למדת בבית־ספר כאן בארץ“, אני תמה.
 „מה זה חשוב? זה בכל מקום אותו הדבר. אני למדתי ברומניה
 וג'מוס במצרים ואתה בארץ, ואין כל הבדל בחינוך שקיבלנו. כל עם
 מחורבן המציא לעצמו גאלריה של גיבורים וגנרלים ומרשלים
 והיסטוריה של מלחמות ונצחונות, ואחר־כך מכניסים לראשי הילדים
 שמלחמה זה דבר יפה ורומנטי ושהדבר הנשגב ביותר הוא למות בעד
 ארצנו. כל חרא ששחט מאה אלף חיילים מסכנים יש לו מצבה ונכנס
 לספר ההיסטוריה“.

„אולי תשנה את העולם?“ מציע ג'מוס.

„שהעולם ילך קיבינימאט. אבל אם לי יהיו ילדים, לא אשלח
 אותם לבית־ספר מפני שבעוד חמש שנים יספרו להם שהמלחמה שלנו
 היתה משהו נהדר, וכל אחד מהם יתפלל שאלוהים יאפשר גם לו
 להשתתף במלחמה כזאת“.

„לך בכלל לא יהיו ילדים“, מנחם אותו ג'מוס. „למחרת היום בו
 תיגמר המלחמה תלך ברחוב אלנבי בתל־אביב, ולבינה תפול לך על
 הראש ותרסק לך את הגולגולת“.

„אני עוד אחרבן על קברך...“ מתחיל ג'וקר, אולם פתאום
 משתררת דומיה מוזרה באוהל הגדול. אפילו המצמוץ של מנשה הוללן
 משתתק.

מפקד הקורס נכנס לאוהל. הוא חזר זה עתה ממטה החטיבה.
 „שימו לב, בחורים!“ הוא צועק. על פניו חיוך של סיפוק. „הלילה
 כבשה חחטיבה את בארחתאבה. הדרך לנגב פתוחה. המצרים מכותרים
 בכיס ליד מג'דל“.

„ואנחנו משחקים כאן...“ ממלמל מונדק בקול רם.

„סתום פיך!“ רועם המפקד. „לפי פקודת מטה החטיבה, אנחנו
 יוצאים בעוד שעותיים לבארחתאבה. אני רוצה שכל הנשק יהיה נקי.
 לוקחים ציוד ובגדים למערכה של שבועיים. את כל שאר הבגדים

והמזרנים יש לרכז באוהל התרבות!" מפקד־היציאה בארבע אחרי־
הצהרים בדיוק!"

* * *

"שופעות עיניך אור ירוק, והן כשתי אבני ברקת..."
במבי פורשת את שמיכותיה ליד אוהל המטה ומתכוונת לשכב
לישון. בקפדנות רבה היא סורקת את שערה הבלונדי השופע. אני
פורש את שמיכותי לצידה. מצב־רוחי מרומם. שלוש המחלקות של
הקורס מתחפרות ברגע זה במשלטים המפוזרים סביב לכפר, שנכבשו
מידי המצרים, ואילו אני הצלחתי להתמנות לתפקיד של רץ פלוגתי
— תפקיד המאפשר לי להישאר ליד אוהל המטה בכפר ולהתבטל.
"אולי תסדרי קודם את אוהל המטה?" קורא פריצי, קצין
המודיעין היקה, לבמבי.

"אל תבלבל את המוח! כעת אני עייפה!" היחסים בין במבי
ופריצי מתוחים מאד.

"אני... אני... אגיד למפקד הקורס", מתרגש פריצי. לעומת
במבי הוא חסר־אונים. שום משמעת אינה מחייבת אותה, ואין הוא
יכול לעשות לה דבר.

במבי כועסת על פריצי מפני ששלח אותי אליה. לפני שעה,
לקרוא לה שתבוא ותשב ליד הטלפון. אותה שעה ישבה עם שייקה,
אהוב לבה, בין שיחי הצבר. אחרי חיפוש רב מצאתי אותם יושבים.
מרחק מטר אחד בינו לבינה, ושותקים.

היה זה מגוחך במקצת. שייקה הוא מפקד־פלוגה, ולפני שבא
להדריך בקורס היה אחראי לחייהם של מאה ועשרה איש. מעולם
לא עלה בדעתי שהוא צעיר ממני בשש שנים ושיתבייש לגעת
בבחורה. יתכן שהרומן שלו עם במבי הוא אהבתו הראשונה. באותו
רגע היה דומה לנער שהתבגר בטרם עת.
"מצחיק נורא..." אני ממלמל לעצמי.

„מה מצחיק?“ שואלת במבין. היא התעטפה בשמיכותיה ומסתכלת בשמים. אף כי הלילות כבר החלו להיות קרים, הכוכבים עודם בהירים.

„אינני יודע... את, ושייקה, ובכלל...“

„מדוע זה מצחיק?“ עיניה הכחולות נוצצות בחשכה.

„אני מכיר אותך כבר כל כך הרבה זמן בחטיבה, ולא עלה אף פעם על דעתי שאת בחורה... זאת אומרת, כמו כל הבחורות בעיר... איך להסביר לך, את... את שונה איך שהוא...“

„אולי אתה חושב שהמלחמה עשתה אותי לגבר?“ קולה מר במקצת.

„לא, חס ושלום, רק...“

„אל תתבייש, הגד מה שאתה חושב — שאני לא מספיק נשית.“

או מה?“

„לא רציתי לאמר את זה... אני רק לא יכול לתאר לעצמי שאת

חינשאי פעם ותלדי ילדים ותהיי עקרת בית, ובכלל...“

במבין שותקת. „אתה יודע“, היא נאנחת פתאום, „לפעמים זה נראה גם לי קצת מוזר. חבל שלא נולדתי בחור. לכם הכל יותר טוב וקל. אם בחור לא מתרחץ שבועיים ומתהלך חצי ערום ומקלל בכל השפות אז הוא חבר'מן, אבל אם בחורה עושה זאת אז אומרים עליה שהיא גסה ולא־נשית.“

„לא אמרתי שאת גסה. אבל בכל זאת אין הצבא מקום

לבחורות.“

„אולי לא עזרתי לכם די?“ תובעת במבין. „אולי לא עשיתי

כל מה שיכולתי בשבילכם?“

„בהחלט, את באמת היית נהדרת. את יודעת שכולם אוהבים

אותך בגלל זה... אז, כשנתת לנו את המטפחות האדומות...“

זה היה לפני שיצאנו לקרב אחד־עשר הימים. במבין נתנה אז

לכל אחד מאנשי הג'יפים נשיקה ומטפחת אדומה, והתנתה תנאי שכולם יחזירו לה את המטפחות בגמר הקרבות כשהם בריאים ושלמים. באמת קשה לתאר את השנה האחרונה בלי במבי וחברותיה, אותן הבנות המעטות שהצטרפו לגדודים הקרביים, כאלחוטאיות, חובשות וסמלות־סעד. אך אין ספק שהן שילמו מחיר יקר בעד שרות זה. הן הקריבו את אופן הנשי.

„אז מה אתה מבלבל את המוח? אם אתה רוצה בחורה עדינה, איש לא ביקש ממך שתשא אותי לאשה. אני כבר אמצא לי בחור“.

• • •

„לבי צמא לרגע שקט, נוסעת את רחוק־רחוק...“

אני יוצא עם במבי לסייר במשלטים. אכלנו את ארוחת הצהרים לפני זמנה, כי הטבחים מתכוננים לפעולה גדולה. חבורה של צלמי קולנוע, בלוית סופרים צבאיים, אנשי תרבות ועוד כמה יצורים מסוג זה הגיעו לכפר, ולמענם עומדים לביים מחדש את כיבוש הכפר. למען היופי הציטו שלושה בתים, וכל אנשי הדרג העורפי של הקורס — טבחים, נהגים ואנשי הקנטינה — צוידו בסטנים, מקלעים ורימונים. עליהם לכבוש את הבתים בתרועה גדולה, למען הסרט. „איזה צחוק!“ אומרת במבי, ומסתכלת מרחוק במחזה. טבח אחד חבש תרבוש ומשחק תפקיד של שבוי מצרי. אחד הצלמים מסביר לטבחים בדיוק כיצד יש לכבוש את הכפר. כל כלי הנשק יורים בבת אחת — סטנים, רובים, מקלעים.

„לוא היה להם תותח היה יורה גם הוא יחד עם הסטנים“, לועגת במבי. „ואחר־כך שולחים את זה לכל העולם כדי להדגים איך גבורינו כובשים את כל הארץ במחי יד אחד, וכל המשתמטים בתל־אביב ימחאו כף. גועל־נפש“.

אנחנו עולים על הרכס. מולנו המשלט הגדול של שייקה. אבל

לא לשם מופנות עינינו. גם את הצגת-הקולנוע בכפר שכחנו. אנחנו מסתכלים בשדה שלפנינו.

בשדה מונחות כשמונים גויות של מצרים.

„פו, איזה סרחון!“ אומרת במבי.

אנחנו מתקרבים. שלשום היה פה אחד הקרבות האיומים ביותר של המלחמה — קרב מגע של כידונים, סכינים וצפורניים. הגבעה עברה ארבע פעמים מיד ליד. למחרת הכיבוש נקברו עשרות ההרוגים שלנו, ואילו הגויות המצריות רוכזו בשדה זה למען לא ירעילו את האויר במשלט עצמו. יצטרכו להביא יחידה מיוחדת כדי לקבור אותם. הבחורים שלנו בודאי לא יעשו זאת.

מדוע הולכים אנו להסתכל בגויות אלו? יכולנו לעקוף את המקום. קרבינו רועדות. אולם אנחנו מוכרחים להסתכל. דומים אנחנו לקופים שהופנטו על-ידי נחש. יודעים הם שהנחש יבלע אותם, אך אין הם יכולים להתרחק.

ההרוגים שוכבים בפוזות מוזרות. האחד הסתיר את פניו בידי, כאילו פחד להסתכל בכידון שנתקע באותו רגע בבטנו. שני הרים את ברכיו עד לחזהו והתכווץ כקיפוד. אך רובם מוטלים על הארץ בחוסר כלל הבעה.

גויות אלה אין מציגים בקולנוע. מה שרואים על הברזן לא גויות מתים, אלא אנשים חיים שאינם נעים. מראהו של אדם מת שונה לחלוטין ממראה איש חי, גם אם הוא ישן או המום. המת אינו דומה כלל לאדם. משהו חסר. הדת קראה לו „נשמה“.

„הם החזירו את נשמותיהם לאלוהים...“ הפסוק עלה משום מה על לבי. אם כן, הרי נוקט אלוהים בשיטות מוזרות כדי לקחת בחזרה את אשר נתן.

„מה זה?“ קוראת במבי בחרדה.

משהו זו בין ההרוגים. לרגע קט עולה בי הד של אגדות-ילדות

נשכחות. אך אין זה שד. גם לא נשמה החוזרת לאלוהים.

ג'וקר קם מן הארץ ומזדקף. פניו סמוקות מאד, וברור מיד כי אין הוא חש עצמו בטוב. בידו הוא מחזיק סכין.

„השתגעת?“ אם לשפוט לפי הבעת פניה, במבי בטוחה שיצא מדעתו. „מה אתה מטפל פה בהרוגים?“

„אני... אני... אני...“ מגמגם ג'וקר.

עתה רואה אני מה עשה. הוא התחיל לנתח את גופו של מצרי שמנמן שכידון בקע את בטנו.

„בואו מפה. ואני אסביר לכם!“ ג'וקר ממחר פתאום להתרחק מן המקום. אנחנו פוסעים כמה מאות פסיעות בדומיה. אנחנו מרגישים עצמנו ברע. כולנו אוהבים את ג'וקר, ואיננו מבינים מה קרה לו. הוא האחרון בינינו העלול להתעלל באיש חי, או לרצות בדם קר.

„ובכן“, הוא מסביר, „אינני יודע אם סיפרתי לכם שהתחלתי פעם ללמוד רפואה באוניברסיטה ברומניה... זה... זה היה לפני זמן רב, לפני שהגרמנים נכנסו. חשבתי שאהיה פעם רופא גדול. אתם מבינים, היתה לי משפחה עשירה... אחר כך באו הנאצים, וברחתי... הייתי עם הפרטיזנים, ואחר כך בצבא האדום, ואחר־כך בבריגדה העברית, שהגניבה אותי לארץ... כמובן, לא היה לי כסף להמשיך בלימודים, וגם לא ידעתי עברית, ולכן אני פשוט פועל שחור, נושא משאות בבית־חרושת אחד... אבל לפעמים אני חולם על חזרה ללימודים... ועכשיו, כשראיתי את כל ההרוגים, רציתי פשוט לבחון את עצמי אם אני יודע משהו באנאטומיה...“

הוא מוציא מטפחת מלוכלכת מן הכיס ומנגב את הזיעה ממצחו. משהו מבריק גופל על הארץ. שיני זהב.

ג'וקר מסמיק שוב. „ראיתי את זה בפיו של ההרוג, והרי הוא כבר לא צריך את זה...“

„טוב מה אתה מתרגש?“ מעירה במבי. „תראה, שם מונחת אשה הרוגה!“

„היא היתה אצל המצרים“ מספר ג'וקר. „לא יודעים מה בדיוק עשתה פה... אני חושב שלא אנסו אותה.“

האשה שוכבת על גבה. מישוהו ירה כדור בחזה, כנראה מטווח קרוב. יש לה עינים שחורות, והזכובים צובאים עליהן.

* * *

„שופעות עיניך אור ירוק...“

בכפר פעילות גדולה. לפני שעה באה פקודה מן החטיבה להעתיק את העמדות מערבה, מרחק של קילומטר וחצי, לרכס הסמוך. לרגל המאורע שיחררו אותי מכהונתי כרץ פלוגתי והחזירני למחלקה שם עוסקים הכל באריזה.

בין האנשים שורר אי־רצון רב. מכל הפקודות האפשריות, הרי הפקודה להעתיק עמדות ממשלט אחד למשנהו היא הבלתי פופולרית ביותר. הכל נראה כה חסר־טעם — מתחפרים, זזים כמה מאות מטרים, ושוב מתחפרים, זזים. האדם המתכנן את ההעברה במטה מעביר, רק את אצבעו מנקודת־גובה אחת לחברתה. לגבי האנשים פירוש הדבר עמל של ימים ולילות — נשיאת משאות, התחפרות, משיכת גדרי תיל.

„זה תמיד ככה בחיל הרגלים המטונף הזה“, מקלל ג'מוס, „רק גומרים לחפור קבר במקום אחד, וכבר פוקדים עליך לזוז ולחפור במקום אחר...“

„חושבים שאנחנו בהמות משא...“ רוטן מונדק.

אנחנו באמת דומים קצת לפרדות עמוסות. אני נושא על גבי ילקוט מלא חפצים — „צויד למערכה של שבועיים“ — ורובה, ובחגורתי מאה כדורי רובה, שלושה רימונים ואת־חפירה, קובע הפלדה מעיק על ראשי ובכל יד אני נושא תיבה מלאה פגזים של

פיאט. אחרים נושאים במקום זה ארגזים של תחמושת רזרבית. בקבוקי מולוטוב, מקלעים, חלקי מכוונות יריה, מרגמות.

אחרי חמשים המטרים הראשונים אנחנו עייפים ומתנדנדים כשיכורים. השורות משתבשות והמפקדים אצים אנה ואנה, במאמץ שוא להסדיר את היחידות ולהוציא את האנשים מאדישותם.

„מפקדי־כיתה אתם רוצים להיות? לא הייתי נותן לכם אפילו להיות טוראים ראשונים...”

„אתה שם! אל תזחל שם כמו תרנגולת הרה...”

אולם האנשים מרוגזים. על אף הקור השורר הלילה נוטפת הזעה מגופותינו. מפעם לפעם גובר בנו הרצון לזרוק את המטען, ודרוש מאמץ עילאי של רצון כדי לעמוד במבחן.

„גיבורי המולדת! רצו להיות בחזית...” רוטן ג'וקר.

„לוא חזרנו לג'יפים היינו כעת מלכים”, עונה ג'מוס.

מהלך המרחק הקצר אורך שעות. אנחנו מגיעים למשלט „שלנו” קרוב לחצות. כשאך נודע לנו כי זה מקומנו, משליכים אנו מעלינו את כל הציוד ונשכבים על הארץ ללא תנועה.

„אל תשכבו לי פה כמו זונות אחרי עבודת לילה”, צועק מפקד המחלקה. „שימו לב! עד אור הבוקר צריכים אנו להיות מוכנים להתקפה מצרית. הגנה היקפית. מיד אראה לכם את העמדות של כל כיתה. אני רוצה שההתחפרות תהיה לדוגמה. תראו שלמדתם משהו בקורס. שוחה אחת לכל שני אנשים, תעלות קשר בין השוחות, שוחות מיוחדות למכוונות־היריה. בבוקר נמשוך קונצרטינות מסביב לכל המשלט. נו! קומו כבר! לכל הרוחות...”

„שישק לי”, ממלמל מונדק, אולם הכל קמים וניגשים לעבודה. השוחה הכפולה היא המצאת השטן. יכול אדם להשתמט מן העבודה כשהוא צריך לחפור שוחה לעצמו, אך כששנים חופרים שוחה אחת מקפיד כל אחד על חברו, למען לא יקופח בחלוקת העבודה.

• • •

„שופעות עיניך אור ירוק...”

אני מזמזם מתוך עצלנות. שוכב אני על גבי, ראשי נשען אל עץ, ואני מעיף מבטים לאים לעבר השטח המצרי.
ג'מוס ואנכי התנדבנו להשאר כל היום „בתצפית”. מקום התצפית הוא כרם קטן, מרחק של כמה עשרות מטרים מגדר התיל של המשלט. שורר בו שקט עילאי.

במשך שעה־שעתיים קראתי בספר אנגלי של סיפורים קצרים. הסיפורים ריתקו אותי, ורק לעתים רחוקות מצאתי שהות להשקיף לסביבה. אין גם מה לראות — רק הכפר הסמוך, שתושביו נטשוהו בלילה בו נכבשה בארחהבה.

גם ג'מוס קורא ספר אנגלי. רוב החיילים קוראים אנגלית. המעטים היודעים לקרוא רק עברית קוראים רומאנים ועירים מתורגמים. מן היום שהתגייסתי לא ראיתי אדם קורא ספר של ספרות עברית מקר רית. משום מה אין בה כדי למשוך את לב הצעירים. לוא היו הסופרים מצטרפים ליחידות צבאיות ממש וחיים את חייהן, היו מבינים מה תלושות יצירותיהם. השפה נבובה מדי והעלילות אינן מרתקות.
„בוא לחרבן,” מציע ג'מוס.

„עזוב,” אני מסרב, „אין לי כוח”.

הבדידות היא נהדרת. אין לאדם אפשרות להיות בודד בצבא. אוכלים, ישנים, מתקלחים ועוגבים בחברה. להיות לבד — שני אנשים בכרם — במשך כמה שעות, כשהשמש מחממת את גופותינו הערומים למחצה ואין צורך להזיז אבר — זהו גן עדן. התענוג הגדול ביותר בחיים.

„מצחיק נורא” מהרהר ג'מוס.

„מה?”

„לפני שבועיים הרעשנו עולמות כדי לבוא הנה...”

לפני שבועיים! מאז לא עשינו כלום — תצפית, שמירה, התחפרות, ובכל זאת נמאס הכל, החזית, המלחמה כולה. גם אין לנו חשק לחזור לקורס, להמשיך ב"שפשוף", להיות מפקדי־כיתות. לשם מה? הכל הבלים, הכל הבל. יש רק טעם אחד בחיים — לשכב בשמש, להתחמם, מבלי לזוז. כל מאמץ אינו כדאי. העולם הוא ערימה של זבל, חסר תקנה ותכלית. לא, העולם בסדר, בני־האדם הם זבל. צריך להשיג מיד את כולם ולהתחיל מן ההתחלה, מן הקוף...

"ראה מה נעשה שם," מעיר ג'מוס בקול עצל.

בכביש המצרי, מרחק שני קילומטרים, נעה שיירה של מכוניות דרומה.

"בודאי נוסעים לעזה," סבור ג'מוס.

"איך? הלא הם מכותרים."

"ודאי מצאו איזה דרך. אולי לאורך שפת־הים."

במאמץ רב אני מרים את המשקפת. אין ספק — הם מסתלקים.

זהו ציוד כבד — תותחים, מרגמות כבדות.

"צריך להודיע למטה..."

"לשם מה?"

"אולי אפשר למנוע את נסיגתם."

"מה איכפת לי שיסוגו? זה הפתרון הטוב ביותר לכל העסק."

ובכלל. המטה בודאי ראה אותם בעצמו.

לכאורה הוא צודק. זהו הפתרון הטוב ביותר. לשם מה ללחום?

לשם מה להרוג? אם הם נסוגים ברצון, יבושם להם. ברכתנו האילמת שלוחה להם.

הכל כה חסר־טעם — החזית, המלחמה, הכל. בשביל מה להת-

אמץ? בשביל מה לעבוד, ליצור יצירות שתיהרסנה מחר? הרי העולם כולו הוא ערימה של זבל.

לשכב אפרקדן, עירום למחצה, להתחמם בשמש, להתבונן
בעננים הזעירים החולפים בשמים, ולא לחשוב על דבר — זה מיטב
החיים. הנה כל הפילוסופיה של החזית במשפט אחד.
„שופעות עיניך אור ירוק, והן כשתי אבני ברקת...”

פרק ח.

„וְהֵעֵלֵיתִי אֶתְכֶם מִקְבְּרוֹתֵיכֶם...”

הפצוע השני גונח. ראשו תלוי על צידו, כאילו לא נותר לו עוד הכוח לישרו. נדמה לי שצבע עורו כהה יותר מאשר היה בערב. הוא נראה אדמדם־כחלחל, כצבע פניו של אדם טבוע. פסוקו של שיר מנקר במוחי. נשמה מפרפרת... איזהו השיר? היכן שמעתיו?
„אשר המוות בו.

אשר פירפר בצפורניו ולא אופל...”

מלים, מלים, מלים. השמע המשורר את קולה של נשמה המפרפרת בצפורני המוות? האם שמע מימיו חריקה איומה זו? האם שמע את הגניחות? מדוע מותר למשוררים ולסופרים לכתוב על דברים אשר אין הם יודעים אותם? מדוע מותר להם לפאר את המלחמה, את המוות, את היסורים האחרונים של יצור עלוב וחסר־ישע?

מטילים עונש על המוכרים רפאות־כזב, על הסוחרים המשתומשים במשקלות מזויפים. מדוע אין מטילים עונש על המזינים את נפשנו במלים מזויפות?

הנשימה החורקת ממלאה את החדר. רגע אחד היא מתגברת. כטרטורו של מטוס הצולל לקראתך, ורגע שני היא נפסקת כליל. אני נבהל ונושא את ראשי כדי לקרוא לאחות, אך הנה נשמעת שוב החריקה הצרודה, מסתיימת באנחה ממושכת, פוסקת ומתחילה שוב.

— הוא נושם בצרורות! — עולה בדעתי. רעיון אוילי. זוהי נשימתו של אדם הנוטה למות.

אינני יכול עוד לחשוב. אני נאלץ להאזין לחריקה קטועה זו,

זה קולו של מלאך המוות. הוא בא בג'יפ שבור, חורק ומטרטר. דפנות הג'יפ עשויים מנייר — גליונות עתונים, דפי שירים, שעורי מורים.

יבורך הגשם. הוא משתיק את החריקה, מטביע אותה באלף קולותיו. גשם מבורך, משקיט ומרגיע, מתקתק כמקלעים רחוקים, אשר כדוריהם אינם יכולים להגיע אליך...

● ● ●

האנשים עומדים בשלוש שורות לרגלי השעון, אשר מחוגיו מתקרבים לחצות, וג'מוס עומד לפניהם, צועק צרפתית ומשוץ ישראלי. האנשים רועדים מקור בחולצותיהם הדקות, וקשה לברר אם חסר מישוהו ואם לא. אורחים בוודים, עטופים מעילים עבים, עוברים ומעיפים מבט חטוף במחזה.

„אטאנסיון!“ צועק ג'מוס. הוא היחיד מבין שלושתנו, מפקדי-הכיתות, השולט בשפה הצרפתית, ולכן הוא ממלא את תפקידו של הסמל. הסמל ממלא את תפקיד מפקד-המחלקה השוכב בבית-החולים.

בשפניו מרוסקות מרסיסי רימון־יד.

בילינו ערב בתל־אביב. החופשה קצת מפוקפקת, במקרה הטוב ביותר. אך יודעים אנחנו כי בקרוב תעלה המחלקה שלנו למשלטים. החלטנו לתת למארוקאים שלנו ליהנות ככל האפשר מן החיים בטרם יעמדו בפעם הראשונה במבחן החזית.

אין להם הנאות רבות, למארוקאים אלה. הישוב, שהביאם ארצה למען ילחמו את מלחמתו, והשולח אותם לחזית כמעט בלתי־מאומנים וללא בגדי־חורף, איננו פותח לפניהם את דלתותיו. מארוקאי — שם גנאי הוא. השפה הצרפתית דיה כדי לפסול צעיר בעיני צעירה תל־אביבית.

לכאורה לא עשיתי כלום הערב. לא היה לי חשק לבלות עם בחורה, ולא רציתי להיפרד מג'מוס. ישבנו שנינו בבית־קפה זעיר ונידח, שתינו כוסות בירה בשרשרת, אילמים וחרשים, שרויים במלאנכוליה מוזרה אשר בעצמנו איננו יודעים את מקורה. יתכן כי גרמה לה הבדידות הגדולה, בה אנו חיים, אחראים לאנשי גח"ל שאינם יודעים את שפתנו, והמזכירים לנו בעצם נוכחותם מה רבו הנופלים והפצועים והמסתדרים.

„טרה ביאן, עלו על המכונית!“ צווח ג'מוס.

הבחורים מטפסים זה על גבי זה, דוחפים זה את זה ומקללים. כל אחד רוצה לתפוס את המקום היקר מאחרי תא הנהג ומשלה את עצמו כי שם יהיה מחוסן יותר מפני הגשם והרוח.

בתא הנהג יש מקום רק לשנים, מלבד הנהג. בדרך כלל נוהגים אנחנו לעמוד בין פקודינו, כדי לפתח אורה של חברות ואמון הדדי. אך עתה נראה הכל חסר־טעם וחסר־תכלית. כל עקרונותינו הנעלים מתנדפים בגשם ובדכאון. לעזאזל, גם אנחנו גרטבנו שעה שהיינו טירונים. אז זה נחשב לדבר טוב — חיסון קרבי, פיתות של כושר הסבל. שיסבלו גם הם קצת.

יאנק, המס־כף השלישי, מתנדב לעמוד מאחור. יאנק הוא מסכן. איש גח"ל מפולין, שהוטל עליו להדריך כתה של תורכים שאינם מבינים מלה אחת בפולנית. בעוד הוא אינו מבין מלה אחת תורכית. ג'מוס ואנכי נדחקים לתוך תא הנהג. נחמיה מניע את המכונה. הוא שייך עתה למחלקת התחבורה של הגדוד, מאז חזר מבית־החולים. נדמה לי שהוא מתבייש קצת מפנינו, מפני שלא חזר לפלוגה קרבית. כאילו אפשר היה לכעוס עליו! מעטים הם הפצועים קשה המסוגלים לחזור. אחרי הבראתם, לשרות קרבי. טבעו של אדם להפוך פחדן אחרי היפצעו. שהרי אין הפחד אלא אבדן אמונתו של האדם בחסינותו האישית. יכול הוא להיות גיבור כל עוד הוא בטוח שהכדורים יפגעו רק בזולת, ובו עצמו לא יפגעו. משנפגע, פגה האשליה. כל פצוע קשה החוזר ליחידה קרבית זכאי לאות־הגבורה.

„חכה!“ קורא ג'מוס.

„מה יש?“

„ראיתי משהו... תיכף תראה“.

יש לו עין חדה. בחורה עומדת בכיכר ושולחת במכוניתנו מבטים רבי־געגועים.

„האם תפצה את להצטרף אלינו?“ ג'מוס מדבר בקולו העדין.

השמור במיוחד למקרים כאלה, ויורד אליה.

היא יפה מאד, בלונדית, ובעלת גות מעוגל. ג'מוס גאה בכושר־האבחנה שלו.

„לא... זאת אומרת... אולי... אני צריכה לסרפנד“. רמז של

תקוה מבצבץ בקולה.

„מצוין!“ מכריז ג'מוס. „נוכל להביאך עד ראשו, ושם תמצאי

בנקל מכונית אחרת“. הוא מחדד שפמו הגדול ומעמיד פנים של מפקד־פלוגה לפחות.

„הי, אתה שם, בחור!“ הוא פונה אלי, מעל לכתפו. „עלה על

המכוננית! לכאורה הייתי מחויב למלא את „פקודתו“, כי יש בינינו הסכם ישן לפיו חייב כל אחד מאתנו לעזור לשני „לעשות רושם“ בעיני חברותיו וידידותיו. אולם למעלה קר ורטוב, ולדעתי שייכת הבחורה לשנינו במידה שווה. איני זו ממקומי.

„המממ“ ג'מוט יודע כיצד להיסוג נסיגה אלגנטית. „לא אהיה ג'נטלמן על חשבונך. יכול אתה להישאר כאן. הואיל להיכנס פנימה, ואני אעמוד על המדרגה“.

„באמת לא איכפת לך?“ שואלת הבחורה בפיקפוק־מה ויושבתי לידי. אין לה ברירה. בשעה זו לא תשיג טרמפ אחר.

„להיפך!“ מרגיע אותה ג'מוס. „אעשה זאת בתענוג רב. זה גם יעזור לי להעיף עין על אנשי“.

אנחנו נוסעים. הרחובות ריקים. בהגיענו למפנה אבו־כביר מתחיל לרדת גשם שוטף.

הבחורה אינה חשה עצמה בטוב. מצפונה מתעורר. יתכן גם שהתרשמה מהתנהגותו הג'נטלמנית של ג'מוס. בימים אלה אין צעירה המשוטטת בדרכים פוגשת בחורים רבים המתיחסים אליה בעדינות כה מהודרת.

„אתה יודע מה?“ היא מציעה. „הכנס פנימה, ואיך שהוא כבר נסתדר שלושתנו“.

„אם הדבר לא יקשה עליך...“ מוותר לה ג'מוס ברוחב־לב ונכנס. אנחנו מתפתלים כמו דגים, ופתאום יושבים שלושתנו בנוחיות גמורה: ג'מוס ואנכי על הספסל, והבחורה עלינו — מחציתה על ירכו השמאלית של ג'מוס ומחציתה על ירכי הימנית.

מאחרי גבה קורץ לי ג'מוס בעיניו. כלב שכמותו, הוא מבין בפסי־כולוגיה.

הבחורה מתביישת, ומחפשת נושא לשיחה כדי להסיח את

דעתנו מן המצב העדין. בינתיים היא זוה אנה ואנה, בהפשה אחרי ישיבה נוחה, ודעתנו אינה מוסחת כלל.

„אתה כאן המפקד?" שואלת הבחורה את ג'מוס.

ג'מוס עושה תנועה של ביטול ענוותני. „אני רק ממקד פלוגה". הוא מודה.

„באמת?" הבחורה שולחת בו מבט של הערצה, וחדלה להתבייש. „מדוע אין לך סימני־דרגות?"

„כוונתך לכתפיות האלה?" ג'מוס שולח את ידו לכיס חולצתו ומוציא מהן שתי כתפיות של סרן. „רגיל אני להסירן בהיותי בתל־אביב. איני אוהב לענווד את הסימנים לעיני הבריות". „למה?" ענוותנות כה רבה חורגת מתחום התפיסה של הבחורה.

ג'מוס מחייך חיוך של עליונות. „הלא תביני, מעדף אני שהבריות יעריכוני כאדם, ולא כנושא־דרגה. אחרי ככלות הכול, כל משתמט בתל־אביב עונד בימים אלה דרגה של סרן, ואין זה נאה למפקד קרבי להידמות אליהם".

הערצתה של הבחורה גדלה מרגע לרגע.

„האם אין זה משפיע לרעה על האנשים שלך שאינך עונד את הדרגות?"

„להיפך", מבטיח לה ג'מוס. „מפקד טוב אינו שולט באנשיו באמצעות הדרגות, אלא בכוח אישיותו. מלבד זאת, האנשים אוהבים מפקדים דימוקרטיים, ובראותם כי אנו מתהלכים בתל־אביב במדי טוראים הם רוחשים לנו כבוד רב יותר".

„אבל במחנה אתם לובשים את הדרגות?"

„לצערנו כן, כי אין לנו ברירה!" נאנח ג'מוס. הוא קורץ לי בעין. „מוטב שנענווד שוב את הכתפיות". „ומה אתה?" פונה הבחורה אליו.

„מי, הוא?" מתערב ג'מוס, עוד לפני שאני מספיק להעמיד את העובדות על אמיתותן, „זהו סופר צבאי".

„באמת?" שואלת הבחורה, ונראה שקרני עולה בעיניה. אני רוצה לאמר לה שהצבא לא העניק לי תואר מצלצל זה ואף לא העמיד לרשותי מכונית פרטית, אלא שאני בסך הכל מפקד עלוב של כיתה קרבית עלובה עוד יותר. אך למה לקלקל לג'מוס את הרושם? אם אזם את דבריו יפר הדבר את חברותנו. בליט ברירה אני מוציא מכיס חולצתי את הכתפיות שלי — כתפיות של סגן־ראשון. — ועונד אותן על חולצתי.

האמת היא שאנו נושאים אתנו כתפיות אלה מתוך מחשבה קרבית צלולה. יודעים אנחנו שהחיילים משני הצדדים נוהגים לרצוח בחום הקרב את כל השבויים חסרי הדרגות, ואילו בקצינים אין הם פוגעים לרעה. רחמנות זו אינה נובעת, כמובן, מטוב לב, אלא מטעמים של יעילות צבאית — קציני המודיעין דורשים במפגיע כי קצינים שבויים יובאו אליהם כדי לסחוט מהם ידיעות.

חשבוננו, שנתגבש אחרי שעות רבות של הרהורים מבוסס על התקוה שבמקרה של נפילתנו בשבי נספיק לענוד את הדרגות ולהינצל, בדרך זו, מידיהם של הלוחמים המצריים הפשוטים. אחרי שיעבירונו לעורף נוכל כבר להסתדר, איך שהוא.

אחרי שהתחלנו לשאת אתנו את הדרגות נתברר לנו, כמובן, שיש בהן כדי להועיל לנו גם במצבים פחות מסוכנים. קל לנו לעצור מכונית לשם טרמפ כשאנו מופיעים בלבוש קצינים. ספסר הנוהג במכונית יעבור בבוז על פני טוראי פשוט, אך יחשוב זאת לכבוד לעצמו לעצור ולארץ במכוניתו סרן או סגן־ראשון.

רק פעם אחת קרה לנו שעצרנו, בטעות, את מכוניתו של מפקד החטיבה. רק במאוחר ראינו את פניו. מן הסתם התפלא במקצת על שני הקצינים שהפכו לפתע את אחוריהם והסתלקו בריצת־מרוץ אל

מעבר לרכס הקרוב...

„אנחנו, מפקדי־הפלמ"ח הוותיקים, איננו רואים בדרגות..."
ג'מוס פותח בנאום־הסברה מקיף. רברבן ארוך. אך בעצם, מדוע לא?
יש לו שפם, מעיל־הסוואה ואקדח גדול, והוא בודאי מוכשר להנהיג
פלוגה בקרב יותר ממפקדי־פלוגות רבים שהיתה לי הזכות
להכירם בשנה האחרונה. מעטים יכולים להתפאר שהשתתפו במספר
כה רב של קרבות. הוא בוגר בית־ספר גבוה, המארוקאים שלנו
מעריצים אותו, והוא שולט בחמש או שש שפות. הוא באמת שרת
בשעתו בפלמ"ח, אך עבר עם פרוץ המלחמה כטוראי פשוט לחי"ש,
כי החליט להימנע מלקבל על עצמו תפקיד אחראי מאד שלא נעם לו.
אולם בצבא, כמו בכל משטר טוטאליטרי, אין הסגולות
האישיות של האדם קובעות אלא במעט. הכל עולים בדרגה לפי חשבון
אחיד, פחות או יותר. מוסא המס־כף היה פחדן בחסד ונטול כל כשרון,
אך מפאת הוותק שלו בהגנה פיקד במשך שמונה חדשים על כיתה
שכל אחד מאנשיה עלה עליו בנסיון קרבי, בכשרון אישי ובאומץ־
לב. אם המלחמה תימשך זמן מספיק וייהרגו מפקדים בקצב מתאים,
יהיה ג'מוס בעוד שנה מפקד־מחלקה ובעוד שלוש שנים מפקד־פלוגה.
לוא היה אידיוט גמור ופחדן, לא היתה הקריירה שלו משתנה בהרבה,
להיפך, מן הסתם היה משיג העברה לאחד המשרדים בעורף, שם כבר
הספיקו חברינו לשעבר ממחנה האימונים הגיע לדרגות של סגן־
ראשון וסרן.

הצבא הוא בית־חולים מצוין לכל החולה ברעיונות טוטאליט־
ריים. חולשותיו, הטבועות בטבע מהותו, גלויות לכל עין. אין הצבא
יכול להיות מנגנון יעיל, מפני שהכל מודים כי מצוה היא „לדפוק
אותו", להשתמש בכל האפשר ולהתבטל — פרט לאנשי היחידות
הלוחמות ממש, המתקינים לעצמם משטר השונה מאד מן המשטר
הצבאי הרגיל. הצבא דורס את האדם ושובר את רצונו, וממילא אינו

מסוגל להפיק ממנו את התועלת הרבה ביותר. כשאין הצבא דורס את האדם, הוא משחית אותו. קצין, החפשי למעשה לנהוג בפקודיו כאוות נפשו, סופו להיכנע לפיתוי הקל ולגהוג בהם בשרירות־לב... „אולי יש לכם סיגריה?” מתחננת הבחורה. כמעט שכחתי אותה.

הסיגריות בכיסי, אך איני יכול להגיע אליהן כשהיא יושבת עלי.

„הואילי נא לזוז קצת ימינה”, אני מבקש. היא זזה ויושבת בחיקו של ג'מוס. אני מוציא שלוש סיגריות ומחלקן. „ועכשיו”, אני פונה לג'מוס. „הואיל לתת לנו אש”. הוא בולע את הקללה העולה על שפתיו, מעביר את הבחורה לחיקי ומפשפש בכיסיו. גופה רך וחם. אנו מגיעים לפרשת בית־דגון. נחמיה הנבזה קנא בנו, כנראה, ונסע במהירות השטן.

„אולי תביאו אותי לסרפנד?” מציעה הבחורה. ג'מוס מסתכל בי. לא היה איכפת לנו לבלות עוד רבע שעה במצב הנוכחי. אך למעלה עומדים האנשים, והם רועדים ורטובים. „לדאבוני הרב אין לנו אפשרות”, מתנצל ג'מוס. „אנחנו יוצאים לסיוור חשוב. אך נוכל להביאך עד ראשון־לציון”.

„לא, תודה!” הבחורה כועסת. נראה שהיא רגילה לכך שהחיילים ממלאים אחרי בקשותיה. אולי גם נדמה לה שהדבר מגיע לה, אחרי שישבה על ברכיו. ג'מוס, הג'נטלמן, פותח לה את הדלת. אנחנו ממשיכים בדרך.

במחצית הדרך לראשון לציון משתעלת המכונית. ועומדת. נחמיה מקלל, יורד, פותח את כיפת־המנוע, בודק ומושך בכתפיים. המכונית מקולקלת. זה טבען של מכוניות צבאיות. הנהגים אינם קשורים אליהן בלבם, ומשמידים אותן בקבלנות בנסיעתם המרושלת.

שיעור מספר 2 בתורת המשטר הטוטאליטרי.

המפקדים יורדים. המארוקאים יושבים למעלה. צפופים כדגים קפואים. יאנק טוען שהוא מבין במכוניות ומתחיל לטפל במנוע. הקור איום. לאנשים אין בגדי חורף. הציוד המעט הנשלח אלינו מצטמק בדרך — תחילה לוקחים אנשי המחסן את הטוב בעיניהם, אחר־כך המפקדים, אחר־כך ה"וויטיקים", וכשמגיע תורם של אנשי הגח"ל לא נשאר כלום. ג'מוס ואני, שמטרנו את מעילינו לאנשים עוד בתל־אביב, קופאים מקור. שינינו חורקות.

"נסה להדליק!" קורא יאנק. נחמיה דורך על הכפתור, ופתאום אור מסביב. יאנק הפך עטוד אש. בגדיו נרטבו בבנוזין ובוערים. משתררת בהלה כללית. המארוקאים צועקים וקופצים ארצה. אני מחפש שמיכה ואיני מוצא. רק יאנק עצמו אינו מאבד את השליטה על עצביו. הוא מתגלגל בחול ומכבה את עצמו.

צריכים להביאו מיד לבית־חולים. פניו וידיו השחירו. בגדיו קרועים, אולי אפשר להשיג עזרה ראשונה במשטרת בית־דגן? כיצד להגיע לשם כשהמכונית אינה פועלת?

"אני ארוץ", ממלמל יאנק. אני מצטרף אליו ושנינו רצים. יתכן שהרוח הקרה מפחיתה את כאביו. אני סופר את הצעדים בקול רם, כדי להסית את דעתי. יאנק מהדק שיניו, רץ ושותק.

באמצע הדרך משיגה אותנו המכונית, שהתחילה בינתיים לפעול. ג'מוס מעמיס עליה את יאנק, והם נוסעים ליפו. אני חוזר אל האנשים.

המחלקה עומדת על הכביש כעדר שאין לו רועה. אדם אחד שוכב על הארץ. מתוך דברי האנשים, חלקם בצרפתית וחלקם בעברית, אני מבין שישן במכונית עד ששמע לפתע את הצעקה "אש!", פקח את עיניו וראה את הדליקה. הוא קפץ בבהלה קפיצת־שחיין כשראשו קדימה, ולקה, כנראה, בועזוע מות.

מטר קל יורד עלינו. אנחנו צריכים לחכות למכונית. אין ברירה. בינתיים עלולה המחלקה כולה לחלות בדלקת-הריאות. מכונית-משא מתקרבת. אני עומד על הכביש ומנפנף ביד. היא כמעט דורסת אותי. ברגע האחרון אני קופץ הצידה, והיא ממשיכה כאילו לא ראתה אותי כלל.

הדקות עוברות. אנשים אחדים מתחילים להשתעל. הם מתלחשים בצרפתית, ואני מבין שהם משוחחים על הימים הטובים שבילו במארוקו, לפני שנטרפה דעתם והתנדבו לשרות צבאי בארץ. כביש רטוב בשעות הקטנות של הבוקר, אשר בו עוברית מכוניות נהוגות בידי נהגים סאדיסטיים, אינו המקום הנוח ביותר לחינוך ציוני. עשר דקות. עשרים דקה. מרחוק מופיעים שני אורות. אני עומד שוב באמצע הכביש ומנפנף בידי כטחנת-רוח. מכונית פרטית מהודרת. היא תספיק להעברת הפצוע.

המכונית ריקה. הנהג עוקף אותי, יורד בשני גלגלים מן הכביש מבלי להאיט את המהירות, ונעלם. נראה שיש לו נסיון רב בתמרון זה. ממזר! אני מקלל. חתיכת טינופת! נבילה סרוחה! בן-זנוגים ארור! לפני שמונה חדשים עוד לא העזת לנסוע בכביש זה. קפצת על „כביש הבטחון" הרעוע ולבך שמח בראותך את כובע-הגרם מופיע בצד הדרך. עכשיו אתה גיבור, חרא שכמותך. עכשיו לא איכפת לך שמחלקה שלמה תעמוד על הכביש כעני בפתח, ובלבד שתהזור לרבץ למענך במשלט מסרית. הלואי שהערבים היו חותכים את אזניך ושמים אותן בפוך המטונף. הלואי והיית נופל לידינו, אמיץ-לב שכמותך...

הגשם גובר, ואתו גובר כעסי. ברגע זה מסמל הנהג בעיני את כל אותו „עורף" שנוא. זה השוכב באלף מיטות נוחות וחמות, ובזו לנה, זה שהרס את הרוח היפה של יחידותינו וכפה עליהן משטר שנוא, זה שספסר בדם חברינו בטרם הספיק לקרוש. צריכים ללמד אותם לקח. את כפויי הטובה האלה.

עולה בי הרצון הפשוט, הפרימיטיבי, להשתמש בנשק, לפגוע באדם. אינני מאבד את השליטה על עצמי. אין זה אותו מצב של אבדן־החושים אשר הרופאים רגילים לכנותו בבית המשפט „סירוף דעת זמני“. אני פועל בהכרה מלאה. אני מוציא את אקדחי מנרתיקי.

האנשים משתתקים. בדומיה הפתאומית משמיעה הדריכה נקישה חדה. אינני נוצר.

אני חייל. כחייל החלטתי, ככל חברי, שחובה היא לירות בחבר המפקיר פצוע בשדה־הקרב. בקורס המס־כפים הורוני שתפקידי לירות בפקודי אם הוא מסרב לזנק קדימה בהסתערות או עורק בקרב. ידעתי שמקרים אלה עלולים לקרות, וכי אז אצטרך להשתמש בנשק ואולי להיות לרוצח, כדי להגן על אותם כללים פשוטים אשר חיינו תלויים בהם. אך כל אלה היו ענינים של חובה, בלתי־נעימה אך הכרחית, שהיתה עלולה לגפול עלי. הפעם גובר בי היצר להרוג בן־אדם, מרצון, כמעט מתוך הנאה.

תאוות־הרצח שולטת בי. ברגע זה אני יודע שאשתמש בנשק. מרחוק נראים שני אורות. אני מרגיש כיצד פוצרים האנשים את הנשימה.

מכונית־משא מתקרבת. הנהג רואה אותי ואינו מאט את המהירות. אני משמיע שריקה חדה במשרוקית. באותו רגע נוגה אור הפנסים על זרועי הנשואה והמחזיקה באקדה. המעצורים משמיעים חריקה צורמת. המכונית נעצרת כמעט במקום.

„אתה לוקח פצוע לבית־החולים ביל־וי“, אני פוקד על הנהג.
 „אבל אני לא נוסע לשם. אני נוסע לגדרה.“
 אני מכוון את האקדה אל חזהו.
 „בסדר, בסדר!“ הוא מגמגם. „העלו אותו למעלה“

„עלוי אני פוקד על האנשים. הם מטפסים על הדפנות.
 „אינני לוקח בני-אדם“, עומד הנהג על שלו. „רק את הפצוע.“
 „באמת?“ אני מלגלג, ומשחק באקדח. היצר הרצחני חלף,
 ואני בז לו בוז אינסופי.

הוא לוקח עשרים איש ונוסע.
 נותרנו עשרים וחמשה איש. אם נמשיך לעמוד במקום עוד חמש
 דקות נחלה כולנו. אני מרגיש עייפות אימה, אדישות גמורה. אך
 יודע אני שאם יחלו מחצית האנשים אצטרך לעלות למשלט עם
 המחצית השניה בלבד, ופירוש הדבר יהיה שמירות כפולות וסכנות
 כפולות.

„לרוץ!“ אני צועק.
 איש אינו זה.
 „אתה! אתה! ואתה!“ אני דוחף אותם. אחד נשכב על הארץ.
 „קום!“ אני צווח ויורה כדור באדמה. הוא קם. אנחנו רצים. האברים
 הקפואים מתחממים.

„לשיר!“ אני צועק.
 אני פותח בשיר פורנוגרפי צרפתי, שלמדתי מהם. אינני
 מחונן בשמיעה טובה, וקולי צורם גם ברגעים כתיקונם. עתה הוא
 נשמע כיללת תנים צרודים. אין זה חשוב. אחד, שני, שלישי,
 מצטרפים.

„גיד הבלונדית שלי
 טוב לישון, טוב לישון...“
 אנחנו צורחים ורצים. הגשם מרטיב את בגדינו והכביש חל,
 אולם הרגשתנו משתפרת.

מכונית באה אחרינו. אני מנפנף שוב באקדח ויורה כדור
 באויר, כהקדמה למשא-ומתן. אך עתה אין זה אלא אחיות עינים.
 עבר ממני הרצון לירות.

„השתגעת?״ קולו של ג'מוס. הוא חזר במכונית שלנו מבית־החולים.

האנשים מטפסים למעלה, ואני נכנס לתא.

„ימח שמו של כל העולם!״ אני מתפלל.

כל העולם שרוי בגשם, השדות, הכביש, הלילה. באורות המכונית נראים רק קוי הגשם היורד. עולם אפל ורטוב. אנשים אפלים ורטובים. מחר נהיה כולנו חולים.

• • •

גשם. גשם. גשם.

אנחנו חוזרים בשעה מאוחרת בערב מחגיגת־נצחון באחת ממושבות הדרום. קצינים מפוארים ישבו ליד השולחן ונאמו גאומים מפוארים על הקרב שלא השתתפו בו. הלוחמים עצמם, טוראים ומפקדים, ישבו בפינה, עוזבים ונשכחים; חבורה עלובה מאד. הם האזינו לנאומי התהילה, כאילו לא היו כלל מכוונים אליהם, וזכרו את מאות החברים שנפלו באותה מערכה...

המחלקה ממלאה את האוטובוס החשוך עד גדותיו. מחר בבוקר, לפני עלות השחר, נעלה אל המשלט. בפעם הראשונה יהיו המארוקאים שלנו בחזית. בפעם הראשונה אצטרך לפקד על בני־אדם בפעולה. הספקנו לתת להם כמה שיעורים ברובה, שיעור אחד במקלע, ולא נתנו להם גם שיעור אחד באימוני־שדה ובאימוני־לילה. לפי התכנית היינו גאלצים להדריכם תחילה בתרגילי־סדר ובתס״ח. לפי המחשבה הצבאית זה חשוב יותר. משהו בודאי מתאר לעצמו שיקבלו פני הסתערות מצרית ב„דגל ׳שק״, או יתקדמו בלילה לעבר מכוונת־יריה מצריות בשדרת־מסע.

הגשם הזה! הוא יהפוך את המשלט לגיהנום. הוא ימלא את השוחות מים, ימרח את הנשק בבוצ וידביק עקבים גבוהים לנעלינו. הלחימה בגשם היא אמצאת השטן.

ג'מס עומד ליד הדלת ומנצח על השירה. יש לו קול ערב, ממזר שכמותו, והוא אוהב לשמוע את קולו. הבחורים שרים. מה הם חושבים ברגע זה? בודאי סבורים הם שהחזית תהיה רומנטית. בעוד שתיים-עשרה שעה כבר ידעו כי החזית היא שוחה בה מגיע הבוץ עד לברכים. תמונה עולה לנגד עיני. פלוגה של טירונים יוצאים להתקפת לילה על בית-ג'מאל, שרים וצוהלים. מאה בחורים. עשרה, עשרים מהם חזרו בכוחות עצמם. אחרים חזרו בגיף שלי, שותתים-דם וגונחים. השאר לא חזרו כלל.

פנסייה-מכונית מאירים קטע של גדר-תייל עזובה וקובע-פלדה אנגלי מנוקב. היכן אנחנו? כמוכן, במשלט 125. פה עברנו בג'יפים שלנו באותו לילה, לפני שעלינו על שוחות המצרים. לצד הדרך שכב אדם מת. ראינו אותו בהושך ולא ידענו אם מצרי הוא או אחד מחיל-הרגלים שלנו.

„אטאנסיון!“ צועק ג'מס. „שימו לב, בחורים, כאן נערכה התקפת-הלילה הגדולה...“

מלבד היותנו מפקדי-כיתות הננו גם קומיסארים פוליטיים. צריכים אנו להכניס את האנשים למשפחת הלוחמים. תפקיד חשוב הוא הנעדר לחלוטין מתפקידי צבאנו. שולחים לנו קציני-תרבות, אנשים מן העורף, שהלוחמים מתיחסים אליהם בביטול סלחני. היו צריכים להטיל תפקיד זה על לוחמים וותיקים, שימשיכו לצאת עם האנשים להתקפות-כידונים ולעמוד יחד אתם בשמירת-לילה, לשמש דוגמה באומץ-לבם ובסבלנותם. אחר-כך יוכלו להסביר במלים פשוטות את אשר יש להסביר. ג'מס היה מתאים לתפקיד זה. גם אני חלמתי על כך לא פעם. אך בצבא שלנו אין מקום לכך. חדלנו מזמן להיות צבא מהפכני, וכבר הספקנו לרכוש את כל המגרעות של צבא סדיר חלודי.

מי היה החייל ששכב לצד הדרך? קובע-הפלדה האנגלי היה

שייך לו. המצרים חובשים קובעי־פלדה כאלה. אך במערכה על משלך
125 היו אותם הקובעים גם לשלנו.

חושך, טיפות גשם עדינות, שירה, חמימות של מחלקת בחורית,
עולות בי מלים ומצטרפות לחרוזים. זה אחד מחטאי. יודע אני שאין
לי כל כשרון שירי. התחלתי בגיל צעיר מדי לעסוק בענינים צבאיים
ופוליטיים. שירה ופוליטיקה אינם מתמזגים. בכל זאת קשה, לפעמים,
להתאפק.

הוא שכב בצד הדרך
עת דהרתי בגיפ אל הקרב.
הוא שכב ערירי ובלִי־נוע,
המוות סגר את עיניו.

המכונית מזומזמת. שירת האנשים מגיעה אלי מרחוק. אני רואה
את החייל, שוכב על גבו, ליד הקובע.

הלחם לצדי או מנגד ?
את זאת לא אדע לעולם.
כה דומים בני־אדם אחר מוות,
אחד הוא צבעו של הדם.

מתי היה זה ? כמעט חמשה חדשים חלפו מאז. ההודעה בודאי
כבר נשלחה למשפחה. איזה לבלר, באחד המשרדים, נטל לידו את
הכרטיס האישי. שם היה רשום: „במקרה של פגיעה להודיע ל...”
כמה פעמים מלאנו שאלון כזה ? לפני כל התקפה היתה המזכירה באה
ומבדחת את רוחנו בצורה זו.

אך ידעתי — גם לו היתה אם,
וגם לו, במרחק, חרד אב.
אי־שם יושבים ומבכים הם
את הבן שיצא ולא שב.

מוזר, ראשו היה מונח על ידו, כאילו נרדם. ילד קטן, שתעה
בדרך ושכב לישון בצד הדרך.

האם — בנך יגע ונח לו.

בין פרחי השדה הוא נרדם.

אני לבנך שם הצדעתי

כי היה היה — אדם.

אדם — מלה מוזרה. אין בני־אדם בדורנו. יש גרמנים, אנגלים,
רוסים, ערבים ועברים. אין להם זכות קיום, אלא במסגרת אומותיהם.
עוד בעריסתו לומד התינוק לקפוץ „דוּסִי“. עברי אתה — עמוד דוס!
מותר לך לשיר שירי־ילדים ולקרוא ספרי־ילדים שהאומה הכינה לך —
עמוד נוח! גם מותר לך לשחק — משחקי־מלחמה, כמובן. בבית־
הספר לומד אתה איך הרגו או נהרגו בני עמך מאז בריאת העולם.
השאר אינו חשוב — שורה אחת. סדר! שים לב כיצד מתנהגים בני
עמך המבוגרים. בבוא היום תצטרך לחשוב, לדבר ולנוע בדיוק
כמותם — לימין 'שר! המנהיג הדגול החליט לגמול לך חסד ולהעיף
בך מבט — לשמאל שור! המולדת בסכנה, פראי־האדם החליטו
להכחידנו, האומה זקוקה לך — ריצה, רוע!

אם יש לך מזל, יימשך הדבר שמוגים שנה.

המארוקאים שרים. אין דבר, ישירו נא. מחר בבוקר, כשאצווה
להם לחפור שוחות, יבכו. השירים הצרפתיים יפים, אף כשאינך מבין
אלא חלק מתוכנם. הם צוהלים, הם רוננים. לנו אין שירים כאלה. כל
שירינו עצובים ונוגים, אפילו שירי הלכת. זוהי השפעה סלאבית.
ואולי זה גם היה צריך להיות כך. אנו יודעים להתלוצץ, להמציא
בדיחות, אף כשאנחנו מהוממים מסבל ועייפים עד מוות. אולם לצהול
איננו יודעים. דור בלי רננה אנחנו, בלי חדות־חיים. איננו יודעים
ליהנות מן החיים, לחוש בצדדיהם הקלילים, להשתעשע סתם.
שעשועינו היו תמיד עלובים. קולנוע, ריקוד מטומטם, ואחר־כך מעט

תאורה מינית. זה הכל. לא היה לנו פנאי להיות בני־אדם שלמים. היינו תמיד עסוקים מדי. משחק אקדחים, כרוזים, עתונים בלתי־חוקיים — אלה היו שעשועינו. אנחנו רק חצאי בני־אדם, מכונות־עבודה, מכונות־לחימה.

„בחורה כן, כן, כן!

בחורה, לא, לא, לא!

בחורה על שתי ברכי...”

המארוקאים צוהלים. לנו אין שירים כאלה. אפילו ההמנון שלנו הוא שיר של בית־קברות.

ידי גוגעת במשהו חם. מישוהו יושב במקומו של ג'מוס. מי זה? אה, שולה הקטנה. אני מלטף אותה בהיסח הדעת. היא נצמדת אלי. מוזר נורא. מעולם לא עלה על דעתי ששולה היא בחורה. היא קטנה ושקטה ושחומה, ואיש אינו שם אליה לב. היא עובדת באיזה מקום בגדוד — במחסן, במטבח או באלחוט, איני יודע היכן.

„היי, נשתה, כן, כן, כן!

היי, נשתה, לא, לא, לא!

הגביע עד תום...”

האוטובוס רונן. מסביב חושך, והגשם מצליף על הגג. בחוץ קר, ובפנים חם, חום גופם של חמשים גופים היוצאים מחר להיפצע וליהרג, שהם אוהבים אותי ושאני אוהב אותם.

ידי חודרת אל מתחת לאפודתה של שולה ומלטפת את גופה הקטן. יש לה גוף חמוד, ואנחנו כלל לא ידענו. זרועה על גבי. היא מתביישת ופוחדת, מן הסתם לא חיבקה מימיה בחור. איש לא שם אליה לב. דרושה מלחמה, דרוש משלט רטוב, דרושות שוחות כלאות בוך, כדי ששימו אליך לב, שולה הקטנה, כדי שירגישו שאת בחורה, שיש לך נשמה וגוף, שאת יכולה לתת לבני־אדם כמה שעות יפות. אולי השעות האחרונות בחייהם.

האוטובוס נכנס למחנה, והאורות נדלקים. אני מסיר את ידי מגופה, והיא מפנה את פניה. באור היא מתביישת. הבחורים יוצאים בהמולה גדולה. "יש לנו עבודה", אומר ג'מוס. "יוצאים בשלוש בבוקר. צריכים לפקח על אריזת החפצים..."

"אני חוזר עוד מעט", אני ממלמל.

ג'מוס מסתכל בי, מרים את גבות עיניו ומהרהר.

"אה — אין דבר", הוא מחליט. "אל תמהר. אני כבר אסתדר".

מאז נפצע יאנק, המס־כף השלישי, נשארנו רק שנינו לבדנו אחראים למחלקה של חמשים איש המדברים בחמש שפות. אני מוביל את שולה אל אהלי פלוגת המטה. הגשם עודו מטפטף, ואני פורש את מעילי העבה על ראשינו. מעיל טוב הוא. לקחתיו בבארחאבה, בשדה ההרוגים. קודם לכן היה שייך לסרג'נט מצרי נמוך ושמן. הוא נהרג מדקירת כידון בבטנו. מעילו נשאר בבונקר ולא נפגע. הוא פרוש על ראשינו, ומתחתיו אני מחבק את שולה הקטנה.

שולה מאיטה את צעדיה. באהלי המטה הכל שקט. פה ושם בוקעת נחרה עמוקה מפתחו של אוהל. רק בצריף האלחוט עוד דולק האור, וקול רדום של בחורה מקשקש מלים חסרות תוכן. "הלו — בועז — משה — גימל — חמש — הודע — עוצמת —

איתותי — בועז — משה — גימל — עבור..."

אנחנו עוקפים את מעגל־האור של הצריף ותועים בין האהלים. המחנה עודו חדש, ועדיין לא התרגלנו אליו. אהלי הבנות טובים משאר האהלים. יסודותיהם מרוצפים כראוי, ויש להם גם קירות־אבן נמוכים.

"כאן אני גרה", אומרת שולה בקול מהסס.

"כן", אני מאשר.

„שלום?”

„אני נכנס?”

„לא”, היא אומרת בבהלה ואוחזת בי.

אני מרים אותה בזרועותי, מתכופף קמעא, ונכנס. דרושות לי כמה דקות עד שאני מתרגל לחושך. באוהל חמש מיטות. על ארבע מהן שוכבות בחורות וישנות. אני מניח את שולה על המיטה החמישית, שוכב לידה ופורש שמיכה עלינו. המיטה קפיצית וחורקת. שולה אחוזה פחד. אין היא יכולה להפליט הגה, מחשש פן תתעוררנה הבנות. אני מצמיד את פי אל פיה. שיניה נפתחות לאיטן ולשוני מחפשת את לשונה. לשונותינו חבוקות ומשוחחות ביניהן. „הנח לי”, אומרת לשונה, „אם יתפסו אותך כאן ישימו אותך בבית־הסוהר”.

„טיפשונת קטנה”, עונה לשוני, „בית־הסוהר חם ויבש, והמשלט רטוב וקר. השוטרים הגדודיים יביאו בירה מן הקנטינה, את תבואי לבקרני ואין מס־כף אחר שיצא במקומי”.

„תהיה שערוריה”, אומרת לשונה.

„אשה קטנה”, מלגלת לשוני. „בעירק־אל־מאדי אין שערוריות. רק מוות יש שם, ואברים מרוסקים...”

„אתה לא תמות”, קוראות ידיה וחובקות אותי.

„כולנו נמות”, עונה ידי, „כולנו נמות, אך מפני שלא נרצה למות נתכופף בשוחות מלאות־מים ונזחל בכוח ונהיה עלובים מכל חיות השדה...”

„שכח את כל זה...” מתחנן גופה.

„אני רוצה לשכוח”, משיבה ידי. „בחוץ גשם וקור ומוות ואת חמורה ועדינה...”

המיטה השניה חורקת וקול בחורה שואל מתוך שינה: „האם את שם, שולה?”

שולה קופאת לידי מרוב פחד.

„כן“, היא ממלמלת.

„האם היה יפה זי“

„חמד!“

המיטה חורקת שנית, וכעבור רגע נשמעת שוב נשימה כבדה

ואיתנה.

אני מנשק את שולה עד שנשימתנו נחנקת, אני מועך את גופה הקטן עד שצלעותיה כמעט נשברות, ולרגע קט נשכח העולם בחוץ, זה העולם המטונף, המכוער והמרופש, וחיים יפים גועשים בנו, מזדקפים ומתפרצים. שוטפים אותנו בחומם.

עצבות גדולה יורדת עלינו. אנחנו שוכבים זה לצד זה ללא נוע, לחיה על לחיי, נשימתה החמה מלטפת את צוארי, ואני רוצה לשכב כך עד סוף העולם, עד תום הזוועות, ואני יודע שאקום בעוד שעה, שאוביל עשרים ושלושה צעירים חפים־מפשע אל בית־המטבחיים. ושאיש מאתנו לא יחזור משם שלם בגופו ובנפשו....

• • •

טיפות גשם זעירות, עדינות, דקיקות...

אני יורד ממכונית האספקה ונכנס למחנה. שטח הפלוגה ריק לגמרי. הכל נמצאים במשלטים.

ג'מוס ואנכי החלטנו כי די למחלקה במפקד־כיתה אחד במשלט. לפיכך נעלמים אנחנו בתורנות. פעם בשבוע נוסע הוא לרופא־האזניים ברחובות, ופעם בשבוע נוסע אני לרופא־השיניים במחנה. אמנם, שיני בסדר גמור, אולם יש לי פתקה של הרופא אשר כמה מלים לטיניות רשומות בה. על סמך פתקה זו יכול אני לקבל חופשה בכל עת שאני מחליט להשתמש בה. הרב־סמל אינו מבין לטינית.

אני מציץ לתוך האוהל, מכניס לילקוט את הבגדים הצואים ואת ספרי־הכיס שסיימתי קריאתם ומתכוון להחתים את החובש במרפאה

על הפיתקה לפני שאמשיך בנסיעה לתל-אביב. אוהלנו הוא נאת-מדבר במחנה עלוב זה. ג'מוס ואני ריכזנו בו את כל השלל ששדדנו במשך השנה — את הכורסא הגדולה שלקחנו מן האצ"ל ביום אלטאלנה, את הנרגילה שרכשתי באל-חודאד, שני כסאות שהוצאנו מבית-קפה יהודי שבו נדרש מאיתנו מחיר רב מדי תמורת גביע של גלידה עם קצפת, שולחן מתקפל של מטה-גדוד מצרי וכווננית לספרים שמצאנו במחנה אנגלי עזוב. אפשר לחיות במקום הזה.

בדרך למרפאה ננעץ בי זוג עיניו של פני. פניי שייך למטה הגדוד, בחור בעל פנים טראגיות וכתפים כפופות, אשר איש אינו יודע מה בדיוק תפקידו.

„טוב שאתה כאן“, הוא אומר וטופח על גבי. „יש לי ג'וב בשבילך!“

„מצטער“, אני משיב בתפוזן. „אין לי פנאי!“ לפיני אין דרגה, ואינני מחויב לקבל ממנו פקודות.

„אל תרוץ, חביבי, שמע קודם מה הענין. זה מפעל אנושי.“
„מפעל אנושי?“

„דרושים לי כמה מתנדבים לאזכרה.“

„איזו אזכרה בראשך?“ אני שוא אזכרות. במשך כל ימי המלחמה השתמטתי מהשתתף בהן. „למי?“
„אנחנו עולים אל קברו של סאנשו. בעוד חצי שעה יבואו ההורים.“

„אל תשחטה. סאנשו לא נקבר כלל. סאנשו נשאר בשדה.“

„חבר יקר, אתה טועה“, הוא מודיע בקול עדין. „סאנשו נקבר כדת וכדין!“ הוא מזכיר את אחד הישובים בדרום.

„אתה חושב שאני אידיוט? סאנשו היה חברי הטוב ביותר, ואני זוכר שהיה בין תריסר הפצועים שנשארו בבית-ג'מאל!“
פני מאבד את סבלנותו. „הוא לא לקחת פטיש ולדפוק את זה

לתוך ראשך: סאנשו קבור. הכינונו לו קבר יפה. אפילו שמנו עליו שלט".

"זוהי רמאות?"

הוא מושך בכתפיו. "בבקשה, אם אתה מתנדב להודיע להם שסאנשו נשאר בשדה... יש לך הזדמנות. ההורים יבואו בעוד חצי שעה".

אני שותק. לא עלה על דעתי שלסאנשו יש הורים. שמע, חביבי, מחנך אותי פיני. "אתה ואני יכולים להסתפק בזה שאנו יודעים כי סאנשו מת. ברור שהמצרים קברו אותו באיזה מקום. אבל להורים זה לא מספיק. ההורים צריכים קבר".

"אז תביא אותם לערימת אדמה ותניח להם לבכות שם?"
 "אני פסיכולוג", מודיע פיני. "עיקר החיים הוא האמונה. ההורים ימצאו נחמה באמונה שסאנשו קבור שם. זה יעזור להם להתגבר על המשבר הראשון, עד שיתרגלו לרעיון שנשארו בלי בן".
 "אולי תיקח משהו אחר במקומי להצגה זאת?"

"היה ילד טוב", הוא טופח על גבי. "חבר צריך לעזור לחבר. אני אחראי לך שאם תמות בקרוב, בעזרת השם, נסדר גם להוריך ערימה יפה עם שלט".

"תודה?"

אנחנו נוסעים למקום. על גבעה קטנה יש קבר טרי, חפור כראוי. בין פרחים מתנוסס שלט הנושא שם. בין החברים לא ידע איש מה שמו של סאנשו. מאז נתתי לו כינוי זה, ביום הראשון במחנה האימונים קרא לו כך כל הגדוד.

עוד קבר. מוזר כיצד השתנה יחסנו לקברים מאז התחלת הקרבות. את ההרוג הראשון שלנו עוד קברנו בטכס צבאי. המספא נאם, ואנחנו ירינו שלוש יריות כבוד באויר. במשך כמה חדשים עוד היינו מסכנים את חיינו כדי להוציא חבר הרוג משדה הקרב. אולם

במרצת הימים עלה בדעתנו כי זוהי טפשות. אין עוזרים לאדם מת כשמשיבים לצידו מת שני. הרוגים שהוחזרו לקוינו יצאו מתחום ראייתנו. מישו אסף אותם ומישו קבר אותם, השתדלנו להתרחק ממקומות אלה ככל האפשר.

אף אחת מכל הכנות שלנו אינה ראויה יותר להערצה מרבקה, הבלונדית הקטנה והעדינה, שתפקידה היה למיין את ההרוגים בתחנת האיסוף ולזהות אותם. אחרי התקפת־טבח גדולה, בה השתתפו גם יחידות מן הפלמ"ח, עברה על פני ההרוגים והשמיעה לבסוף אנחה עמוקה של הקלה. "מצוין", אמרה. "אין אף אחד מהחטיבה שלנו..."

* * *

הורי סאנשו הם אנשים פשוטים. עבודה במשך שנים רבות חרשה קמטים בפניהם. עיני שניהם אדומות. מפעם לפעם משמיעה האם בכי חנוק, ואז טופח האב בעדינות על גבה והיא משתתקת. סאנשו היה בן יחיד.

טיפוס מוזר, סאנשו. הוא שנא את המלחמה מן הרגע הראשון. הוא צחק למעט האידיאליזם שהיה חבוי בנו, והוכיח לנו השכם והערב שאנחנו מקריבים את עצמנו לטובתה של חבורת משתמטים. לא היו לו כל אשליות, ובמיטב יכולתו השתדל להפיג גם את האשליות שלנו. לא היתה לו גם אותה סקרנות ילדותית, המהולה בהרפתקנות, שאפשרה לרבים מאתנו להעמיד פני גיבורים.

"מדוע אתה נשאר פה בכלל?" היינו שואלים אותו חכופות.

"אני?" הוא היה מסלק מעל מצחו את שערותיו הדלילות בתמהוק. "אני לא נשאר כאן. לא נותנים לי לעזוב, זה הכל. רק יחפשו אנשים בשביל קורס של משתמטים, ואני אסתלק".

הקורס הראשון היה לאלזוטאים. "זה חודש ימים של ביטוח חיים!" אמר סאנשו, והתנדב. כעבור חודש חזר לגדוד, ומאז יצא לקרבות כשעל גבו מכשיר שמשקלו 17 ק"ג.

כאלהוטאי השתתף בהתקפת־חידונים על בארחאבה. הוא במנה עם המעטים שחזרו משם שלמים. למחרת בבוקר הודיע לנו שהוא „גומר את העסק“.

„איך?“ שאלנו אותו.

„סימכו על סאנשו“, אמר.

הוא ניגש לרופא הגדוד. הרופא היה טיפוס שנוא אשר לא פעם רצו להקוע בו כדור. סיפרו עליו כי פעם ניגש אליו חייל שפגז מצרי קטע את ראשו. „אצלי לא תעמיד פנים“, אמר לו הרופא. „אני מכיר מצתמטים כמוד. קח אספירין ותחזור למשלט לפני שאגיד למפקד שלך לשים אותך בבית־הסוהר!“

סאנשו ניגש לרופא ואמר לו שהוא סובל מכאב ראש והתקפות של דכאון. הרופא נתן לו אספירין ושיחרר אותו מכל תפקיד למשך יומיים. סאנשו זרק את האספירין לבית־הכסא וגמר לקרוא את „טרופיק הסרטן“ של הנרי מילר.

ביום השלישי ניגש לרופא כשפניו קורנות. הזמין את הרופא לרומבה והתחיל לרקוד עמו במרפאה. הרופא השתחרר מידיו בקושי ונתן לו זריקה מרגיעה.

מאז הפכו חייו של הרופא לגיהנום. מדי בוקר היה סאנשו מופיע אצלו כשתחבולה חדשה בראשו. פעם שמע הפצצה והתחבא תחת השולחן. למחרת הריץ את הרופא דרך כל המחנה כדי להדגים לו התקפת כידונים.

אנחנו, ידידיו של סאנשו, עמדנו מן הצד ונהנינו מן הדו־קרב. התערבנו בינינו מי ישתגע קודם — סאנשו או הרופא. שניהם היו גאליצאים. ולא נכנעו בנקל. לבסוף שוכנע הרופא שדעתו של סאנשו נטרפה באמת באותה התקפה. הוא החליט לשלחו לבית החולים הצבאי לחולי רוח.

בערב יצא סאנשו להתקפה הגדולה על עיראק־אל־מאדי. עד

היום אין איש יודע מדוע עשה זאת. הוא עשה טובה לאחד וזאלחוטאים. שהיתה לו פגישה בתל-אביב. יתכן שרצה להיפרד מן החזית. „הוותיקים לא יכולים להסתלק מן החזית“, חיווה ג'מוס את דעתו. „כמו שאי-אפשר להסתלק מאשה שנואה שהתרגלו אליה“. בלילה ההוא קרה „פאנצ'ר“. הוטל על ג'יפ אחד, בפיקודו של מוסא המס־כף, להעביר את הפצועים. מקום איסוף הפצועים נקבע כמאה מטר מן הקוים המצריים. מוסא לא הגיע למקום הזה. הוא „תעה בדרך“. הוא חיכה מאחרי מחסה, כחמש מאות מטר מן המצרים, ופחד לגשת למקום המיפגש שהיה חסר מחסה, בקירבת קרב־האש החזק. מרבית התוקפים נהרגו ונפצעו. המעטים שנשארו שלמים לא הספיקו לשאת את כל הפצועים. משראו כי השחר עומד לעלות הסתירו תריסר פצועים קשה בין שיחי צבר, עשרות צעדים מן הקו המצרי, על מנת לחזור בלילה השני ולקחתם. כשיצאו למקום למחרת הערב לא מצאו עוד את הפצועים.

סאנשו נמנה על התריסר שאבדו...

* * *

אחד הקצינים נואם. הדברים הרגילים. „הוא נפל למען המולדת... דורות רבים יזכרוהו...“ פתאום נדמה לי כי סאנשו עומד לידי. הוא נשען על עץ, מעביר את ידו בשערוֹתיו הבלונדיות הדלילות, בתנועה האופיינית לו, וקורץ לי בעיניו.

„ציונות!“ הוא אומר בבוז, „משעמם נורא. מה הם עושים פה?“ „ששש“. אני לוחש, „זוהי אזכרה בשבילך“.

„אזכרה? הוא תמה, „אני שנא אזכרות. מה הם מבלבלים את המוח?“

הנאום נמשך. אני יכול לנחש כמעט כל משפט מראש. „על קברך אנחנו נשבעים לך — נמשיך בדרך בה הלכת...“

„אידיוט!“ אומר סאנשו. „מה הוא מקשקש שם בקומקום? הוא רוצה שכולם ייקברו באדמה? אם ייהרגו כולם לא יהיה מי שיעמוד דום לפניו ויצדיע“.

„קרבן יקר היה“, ממשיך הנואם. „אולם הוא הקריב את עצמו. כשם שכולנו מוכנים להקריב את עצמנו, למען המולדת...“
סאנשו פורץ בצחוק. „למען המולדת? איזו מולדת? לי כבר אין מולדת. רק לאנשים חיים יש מולדת. למתים אין. לוא הייתי חי יכולתי לעשות משהו, לעבוד, להרחיב את בית-המלאכה שלי. מה אני יכול לעשות עכשיו? רק לזבל את האדמה“.

„הוא היה בין הראשונים שיצאו...“

„היתה לי ברירה?“ מלגלג סאנשו. „כולם בלבלו לי את המוח. מאז נולדתי, קודם ההורים, אחר-כך המורים, אחר-כך המדריכים: אנו חיים כדי לשרת את המולדת. לא למדתי שום דבר אחר“. הוא מגרד את אזנו, כפי שהיה רגיל לעשות בהשמיעו פסוק פילוסופי. „אתה יודע מה? צריכים למות כדי לדעת איך לחיות. דרוש דיסטאנץ“.

„צבאנו המנצח יזכור...“ הנואם מתחיל להתלהב.

„מה אתם משחקים בנדמה-לי?“ מלגלג סאנשו. „אתם לא צבא מנצח, אתם צבא מנוצח. טוב, עצרתם את המצרים. אבל מה השגתם? המדינה שחלמתם עליה בשוחות מתה עוד לפני שנולדה. במקומה הקימו לכם מדינה בה ירקדו לכם הפקידים על הראש והמשתמטים יבעטו לכם בתחת. הכל יהיה כמו שהיה קודם, רק יהיה לכם דגל וסמל ותוכלו להתכונן למלחמה הבאה“.

„נכבד את זכרו בואת שנמלא את צוואתו“, מכריז הנואם. „נהיה מוכנים, בכל עת ובכל שעה, עד הרגע האחרון של חיינו, לקום לפקודת המולדת ולצאת לקראת אויב...“

„מה אמרתי לכם?“ צוחק סאנשו. „לכם אי-אפשר לעזור. כבר חושבים על המלחמה הבאה, ואיך למות מות גיבורים“.

„אז מה אתה רוצה?“ אני שואל אותו בלחש. „שלא נלך? נחכה

עד שהערכים יבואו וישחטו אותנו?“

„חמור!“ נזנף בי סאנשו. „אף פעם לא הנית פיקח גדול. אל תחכו שהמולדת תקרא לכם. עשו משהו כדי שלא יהיה צורך לקרוא לכם. אתה רואה את הגבעה שם?“ הוא מצביע על רכס רחוק. אני זוכר אותו. זהו הרכס של בארחאבה. „שם שוכבים עוד כמה הרוגים, של המצרים. לפעמים אני הולך לשם. הם מטומטמים קצת, אבל אפשר להסתדר אתם. עכשיו הם מתים, ואני מת, ולנו כל העסק כבר לא איכפת. אבל אתם — עשו משהו, כדי שלא תצטרכו למות. הסתדרו אתם, חשבו, איך למנוע עוד מלחמה, ואל תבואו לי הנה להעמיד פני גיבורים. אני הלא מכיר אתכם — אתם כולכם מטומטמים.“

המפקד סיים את נאומו, ומקנח את הזעה ממצחו. לפתע פורצת האשה בבכי, כנהר שחסמוהו בסכר והמתפרץ במשנה כוח. „שקט, אמא!“ אומר הזקן, ומלטף אותה בעדינות. „צריכים להשלים עם הגורל!“

הוא מסתיר את פניה, כאילו התבייש בחולשתה. ופתאום פורץ גם הוא בבכי. „הוא היה כל כך צעיר...“ הוא ממלמל. „בשביל מה נחיה עכשיו?“

סאנשו מתבונן בהם ברחמנות.

„מי אלה?“ הוא שואל.

„התבייש לך!“ אני מתרעם. „הלא אלה הוריד.“

„באמת? הם נראים אנשים טובים. מה הם עושים כאן?“

„הם באו לאזכרה שלך...“

„אזכרה? לשם מה? מה הם יכולים לעזור לי?“ הוא מגרד שוב את אוזנו. „אתה יודע מה? יש לי רעיון כביר. אני אנאם להם נאום־אזכרה!“

„אל תשתגע! אדם אינו יכול לנאום נאום אזכרה לעצמו.“

„תיכף תראה!“ בקפיצה אחת הוא עולה על ערימת האדמה ופונה אל הוריו.

„אני מת. אתם שומעים? אני מת. מת. מ—א—א—א—ת. אין לי צורך באזכרות שלכם. לי אינכם יכולים עוד לעזור. אינני בא אליכם בטענות. אבל יכולים אתם לעזור לבנים אחרים, להורים אחרים. לכו וצעקו ברחוב — אתם שומעים? — צעקו ברחוב שגידלתם אותי עשרים וארבע שנים לחינם, שנהרגתי לפני שהספקתי לעשות משהו בחיים. צעקו ברחוב להורים האחרים שלא יניחו להוציא את בניהם למלחמה. שלא ירשו!“

„ואתם שם!“ הוא פונה אלינו, „חבורת חמורים שכמותכם, הפסיקו לצ'זבת על המלחמה כאילו היתה הרפתקה נהדרת. לכו וצעקו את האמת — ששנאתם את המלחמה, שהיא מעוררת בכם בחילה. יש לכם אחים צעירים — ספרו להם את האמת, שלא יתגעגעו למלחמה שניה, מפני שהם יהיו הרוגיה. אם יש לכם דם בתחת, אל תעמדו לי כאן כמו סריסים. לכו ודאגו שהמדינה הזאת שלכם תהיה מדינה הגונה, שתוכלו לחיות בה כבני־אדם ולא כהרוגים־בחופשה, המחכים לצור תנועה לשמים. זה תלוי בכם — אתם מבינים? — רק בכם!“

• • •

מישהו בועט בי מאחורי. „מה אתה עומד כאן וחולם? שואל פיני, „הלא הטכס נגמר מזמן“.

אנחנו הולכים לעבר המכונית. פניו של פיני מדוכאים ועייפים, כאילו חזר זה עתה מקרב שנמשך שלוש יממות. „אני שנא אזכרות“, הוא אומר. „אבל מה אפשר לעשות? זה דרוש להורים“.

הוא עוצר, כאילו עייף מלכת, ומעיף מבט אל הקבר הריק. בקולו דיכאון אינסופי, נוגה וחסר־ישע הוא מוסיף:

„מה אפשר לעשות? אם המלחמה תימשך עוד הרבה זמן זה

י"היה דרוש להורים של כולנו...“

פרק ט.

”...וְהָיָה הַדָּם לָכֶם לְאוֹת.”

מבעד לחלון חודרת קרן־אור ראשונה, קרה וחיוורת.

השחר עולה.

יום חודש.

הששה־עשר בדצמבר, אלף—תשע—מאות—ארבעים—ושמונה.

הגשם פסק.

דממה מוזרה השתלטה בחדר. דממה בלתי טבעית.

משהו חסר. משהו נעלם.

מה?

החריקה פסקה.

הפצוע מולי שוכב ללא נוע. ראשו שמוט על צידו.

נשימתו פסקה.

עוד אדם מת.

להרוגי הסיבוב השני

„ומחר אתה ובניך עמיו“

(שמואל א')

הספר הזה נכתב, למעשה, בידי אדם מת : אותו צעיר אלמוני שמת לידי, ב"חדר-המוות" של בית-החולים הצבאי מס' 8, אור ליום ה' 16 בדצמבר, 1948.

בלילה האחרון לחייו לימדני, אותו יצור חסר-ישע ששכב ללא-ווע במיטתו, לראות את "הצד השני של המטבע" — את המלחמה, את עצמנו, ואת מעשינו — מצד הגסיסה.

ראיתי מאות הרוגים לפניו. ראיתי אנשים בגסיסתם — בשדות הקרב, על גבי אלונקות ובג'יפים עקובי דם. אולם זו הפעם הראשונה בה ראיתי את האדם נאבק לילה שלם עם מות בטוח — נאבק בעזרת כל אמצעי הטכניקה המודרנית, תוך היגיינה סטרילית, אחרי שכל אמצעי הטכניקה המודרנית הופעלו להשמדתו. לילה שלם חרקה נשימתו לידי.

עם אור הבוקר, כשהסתכלתי בעיניו הקפואות, פקוחות-למחצה, שנשארו מופנות אלי, נדרתי נדר כי אביא את דברו של המת לאותם שעוד נשארו בחיים.

כעבור כחודש יצאתי את בית-החולים. אך לפני צאתי קרה עוד מקרה קטן :

ביקשתי מן האחות שתחזיר לי, בגנבה, את הכדור שהוצא מבטני בשעת הניתוח. כדור זה — קלע חודר-שריון של מכונת-יריה בראונינג — צורף עליידי הרופא לאוסף הכדורים והרסיסים של

חדר־הניתוח. האחות חיפשה במדור פצעי־הבטן של אוסף זה והביאה לי, לבסוף, כדור.

לא היה זה הכדור „שלי”. במקום הקלע הארוך של הבראונינג, שנכפף לזווית מעוצמת המכה, הביאה לי כדור קטן של רובה שהיה מעוקם אך במעט.

החרשתי, ולא החזרתי את הקלע ה„זר”. כי באותו רגע עלה בי רעיון מוזר — קלע זה אקח לי לקמיע; הקלע שהרג את החייל האלמוני.

מאז נושא אני את הקלע הזה עמי. רוצה אני שיזכיר לי את הנדר שנדרתי בלילה ההוא, ואת כל אלפי הנדרים שנדרנו כולנו בלילות הרבים.

רוצה אני שיזכיר לי :

המאבק טרם הסתיים. המאבק האמתי רק החל ביום בו נדם קול התותחים בחזית — המאבק על כל אותם הדברים, המעורפלים בניסוחם אך הברורים במהותם, שחלמנו עליהם בשוחות,

המאבק על השלום, על הצדק, על יכולת היצירה, על חיים של טעם.

• • •

ביום השנה לפציעתי ערכתי משתה קטן לאחדים מוותיקי הפלוגה, ביניהם אותם החברים שהצילו את חיי באומץ־לבם הפלאי. היה זה בבית־קפה אשר ותיקי־הקרבות רגילים לבקר בו ולהחליף זכרונות מן הימים ההם. אט־אט התקבצו מסביב לשולחננו כמה עשרות צעירים, אנשים מן החטיבה שלנו ומחטיבות לוחמות אחרות, אלחוטאיות ואחיות מבית־החולים הצבאי. ישבו מסביב אותם הבחורים אשר עוד לפני שנה־שנתיים הריע הרחוב לקראתם, „גיבורי המולדת”. לולא לחמו למען מדינת ישראל, כי אם בשורות הצבא הקולוניאלי של האימפריה הבריטית, היה כל אחד מן המסובים עונד על חזהו

שורה ארוכה-ארוכה של אותות-הצטיינות.

המשתה לא היה שמח.

הדברים שהושמעו ליד השולחן היו קרובים מאד לדברי הסתה ובגידה.

זר כי היה נוכח במסיבה הזאת ורזשם את דברי החברים, היה בודאי קובע כעובדה שאין לערער עליה :

חלומם של מקימי המדינה הזאת הוא לצאת את המדינה, לפחות לשנה-שנתיים. היתר-יציאה הוא פיסגת משאלותיהם של מיטב החיילים הקרביים המשוחררים.

מיטב הנוער במדינה זאת אינו יודע עוד חזויות-חיים מהי.

יתכן שהגזים החבר הפצוע אשר סיכם את הויכוח בפסוק המזעזע : „החזירו לי את ארבע כוסות הדם ששפכתי, ואני מוכן להחזיר לכם את מדינת-ישראל". מקווה אני כי הגזים בהבעת רגש-זר תיו. אולם במשפט נוקב זה ביטא אמת אחת גדולה :

מקימי המדינה מאוכזבים ממנה אכזבה עמוקה וצורבת.

הדוגלים בהשקפת-עולם חמרנית יסבירו, מן הסתם, שאכזבה זו היא תוצאת יחסה של המדינה אל שיקום חייליה. אינני מאמין כי זאת הסבה. אמנם, המדינה התיחסה אל חייליה המשוחררים יחס פושע. גם הממשלה וגם הציבור גילו אדישות, חוסר-הבנה ואפילו איבה גלויה. „המולדת אסירת-התודה" הופיעה, בעיני גיבור-החזית החוזר, בדמותו של אותו לבלר ציני ששאל את הפצוע : „ומי זה ביקש ממך להיות פטריט ?" היתה זאת עמדתו המגובשת של „הרחוב האזרחי" כולו, החל ממשרד-הממשלה וכלה בחנווני אשר בפינת-הרחוב.

האומה שכחה את רגשי-תודתה במהירות מפליאה.

אולם לא כאן שורש האכזבה. איש מאתנו לא קיווה שיקבלו את פנינו בתופים ובמחולות. על כך יכולנו לוותר. גדולה אלף מונים

מאכזבתנו האישית, הקטנה, היתה אכזבתנו הקיבוצית הגדולה, אותה אכזבה ממארת שהעלתה על לב כולנו, לא אחת ולא שתיים, את השאלה הנוראה:

האם לשם כך נפלו חברינו? האם לשם כך הפכנו בעלי־מוס? האם לשם כך עברנו את כל אשר עברנו?

ואל יבואו אלינו באותה מימרה טפשית כי תמיד פעורה תהום בין החלום והמציאות. פראזה זו, אין כוחה יפה לגבינו. גם כשיצאנו לשדה־הקרב היתה פעורה תהום, בין החלום והמציאות הצבאית. אנחנו שינינו את המציאות ובגופותינו גישרנו על התהום. ואם, בחזרנו הביתה, נוכחנו כי פעורה תהום בין המדינה אשר עליה חלמנו בשוחות, בכתי־החולים וליד קברי חברינו, ובין המדינה שקמה במציאות, הרי לא נקבל את התהום הזאת כגזרה מן השמים. משום שתהום זו פירושה הוא כי אנחנו צבא מנוצח.

צבא מנוצח — במלים אכזריות אלו אין אני משתמש בהיסח הדעת. נדמה לי כי מגלמות הן את ההרגשה המנקרת היום בכולנו. החזקנו מעמד בשדה־הקרב. הצלחנו להגן על רוב השטחים שהופקדנו על הגנתם, אף כבשנו שטחים נרחבים נוספים. אולם לא רק לשם כך לחמנו. לא על זאת חלמנו.

המלחמה היתה מהפכה בחיינו. האמנו כי תהיה זאת מהפכה בחיי העם כולו. האמנו שבחזרנו הביתה נמצא עולם חדש, חיים חדשים. אמונה זו לא נתגשמה. להיפך, חיינו ריקים היום יותר מאשר היו אי־פעם. מציאותנו אפרורית יותר, מחניקה יותר, דוחה יותר מאשר היתה לפני צאתנו ל„מלחמת־השחרור“.

זה מקורה של אותה הרגשת־דיכאון העושה את כולנו — צבא מנוצח.

• • •

שמעתי אומרים לנו: „רב שכרכם אתם, הצבא עטור־הנצחון.

בדמכם הקמתם מדינה, והיא חלום הדורות, והיא כליל היופי ופיסגת ההגשמה".

ואנו עומדים ותוהים — מדינה זו ? מה היא „מדינת ישראל“ ?

הקנקן היא או יין ? צורה או תוכן ? כלי או תכלית ?

נדמה שיש כאן הבדל עמוק בין רגשי הדורות. לגבי הדור הקודם, חניך הגלות, המדינה היא תכלית בפני עצמה, צורה שאינה זקוקה לכל תוכן. מכאן ההתלהבות העצומה התוקפת את „הלב היהודי“ בהתנופה הדגל ברוח, בהתנוסס סמל־המדינה על הקיר, בצעוד הצבא העברי, הראשון אחרי אלפיים שנה, ברחוב. לגבי דור האבות, זוהי ההגשמה — הדגל, הסמל, החיילים, החגים, והמטבעות.

ואילו אנו, הדור שגדל בארץ, הדור שיצא לקרב, מעולם לא התלהבנו לדברים חיצוניים. אנו שואלים : מה עומד מאחרי הדגל, מאחרי הסמל ? לשם מה צועדים חיילים אלה ? לשם מה מוחגים אותם החגים ? ומה הכיסוי למטבע ?

אין ספק — אנחנו רצינו במדינה. רובנו לחמנו למענה מאז שחר נעורינו, בפלמ"ח ובחי"ש, באצ"ל ובלח"י, בגרעיני התישבות ובחוגים רעיוניים. לנו היה זה אינסטינקט טבעי, שלא היה זקוק לכל הסבר — להיות אדונים בביתנו, לפרוק מעלינו עול של ממשלה זרה. פרשה זו אינה כולה טוהר. רבים בה הפרקים השחורים. ובכל זאת ברור : בסיכומו של דבר היתה זאת מלחמת צדק בכל שלביה, למען החירות ונגד השיעבוד.

אולם משהגענו לתחנה זאת נפרדת דרכנו מדרך האבות. לגבינו אין המדינה תכלית בפני עצמה. כשחלמנו על המדינה אשר תקום. לא חלמנו על דגל ועל סמל. חלמנו על מציאות חדשה, שונה ממציאות הגיטו. חלמנו שביום היווסד המדינה תפולנה מסביבנו חומות — חומות הגיטו החמרי והרוחני — ונצא למרחב הגדול, בני־חורין בכל,

בשלפנינו חיים של יצירה גדולה, חיים של טעם, חיים אשר כדאי יהיה לחיות כל שעה משעות היום.

על רקע זה, רק על רקע זה, יכול להיות טעם למדינה. והנה — המדינה קמה. אולם הגיטו נשאר על כנו. בחומר וברוח. נשאר המחנק. נשאר חוסר־הטעם. נשארו האפקים הצרים. הסוכנות היהודית הפכה ממשלת ישראל; הועד הפועל הציוני — כנסת; המוסדות הלאומיים פינו את מקומם למנגנון ממשלתי; הדגל ה"ציוני" נקרא עתה דגל ישראל; ובמקום שליחים יש לנו דיפלומטים בפראקים.

כל זה השתנה. כן. אבל מה עוד?

שטח ארצנו השתנה. הוא געשה קטן יותר.

ומה עוד?

לא נגזים בהרבה אם נאמר, זה הכל. זה כל השינוי שחל. נדמה לי כי הרגשה זו אינה נחלת הלוחמים בלבד. היא משרת תפת היום לכל הדור הצעיר, פרט למזדנבי המפלגות, מן הסוג שלא היה מצוי בשוחות המופגזות. ובכל זאת יש הבדל־מה בין החיילים הקרביים לבין שאר חוגי הדור הצעיר. לגבי האחרים זוהי, אולי, גזירה מן השמים. לגביהם המשטר הקיים הוא אחד הנתונים בעולם שלא הם עיצבוהו. יחסם אל המדינה היא כיחס העובדים־במשכורת אל הנהלת־העסק. הם עלולים לבקר את ההנהלה ולרטון נגדה. ואילו לגבינו, לגבי אלפי החיילים הקרביים, האוצרים בלבם את הזכרונות הגדולים, אין המדינה הזאת עסקם של זרים. אנו יודעים שאנחנו בעלי־המניות בעסק הזה, השותפים שהשקיעו את ההון. אנחנו שילמנו את המחיר.

זוהי הטראגדיה היסודית האופפת את המדינה:

אנחנו, הצעירים, הקמנו אותה בדמנו. אולם הם, דור־האבות,

קבעו את דמותה.

... .

הבה ונסתכל במדינה הזאת מקרוב. מה דמותה ?
נכרי צעיר, נציג של אחת המדינות הזרות, גילה לי פעם את
לבו. הוא אמר : „יש לכם מדינה קטנה, מסוכסכת עם כל שכנותיה,
מבודדת מן המרחב הסובב אותה, מדינה החיה על קיצבת זרים
והצועדת בעינים פקוחות לקראת „סיבוב שני“, שאחריו יבוא סיבוב
שלישי ורביעי, מלחמת־נצח.“

בשוחות נולדה שאיפת־השלום. מי שלא היה שותף לחוויה לא
יהיה מסוגל להרגיש באינו מידה של סלידה התיחס עכבר־החזית אל
עצם תופעת המלחמה. היו ימים, עת שכבתי בבתי־החולים, שעלה
בי קבס כשאך חשבתי על מכות־יריה או על הסתערות־כידונים.
לוחם החזית הוא חולם השלום. מי שטעם את טעם המלחמה
אינו רוצה לטעמו שנית.

אם חלמנו בשוחות על המדינה שתקום, הרי היתה זאת, בראש
וראשונה, מדינה של שלום. התנחמנו באמונה כי רק באמצעות
המדינה נשיג שלום של אמת. השלום הוא היין אשר ניצוץ לתוך הקנקן
ששמו מדינה.

ומה קרה ?

חזרנו הביתה, זרקנו את הילקוטים והמימיות והחגור לתוך
צריף האיסוף.

ואז נתברר שטעינו. אין אנחנו אזרחים. מזדיעים לנו שחיילים
אנחנו — חיילים הנמצאים בחופשה במשך אחד־עשר חדש בשנה.
נולד ה„חזון“ של מדינה אשר אין בה אזרחים, אלא רק
„עתודות“. קם ראש מחלקת־החינוך והכריז ש„כל ישראל חיילים“,
ו„שבית הספר צריך להקנות לילד את כל המושגים הכלולים בשם
חייל.“

מתברר שהמלחמה הפכה את אבותינו למצחצחי־חרבות.

למיליטריסטים. אנחנו, בחזית, אכלנו מנה גדושה של לחם-המלחמה השחור וקילקלנו את קיבותינו. יודעים אנחנו מה הם „כל המושגים הכלולים בשם חייל” — רצח, אונס, שוד, פחד, מוות ונכות. אולם אבותינו, שאכלו רק את העוגות, שראו את המיפקדים, את סרטי-הקולנוע ואת ספרות-ההידד של סופרים יושבי-עורף, בהם גדל התי-אבון עם האכילה.

יתכן שהיה זה מצחיק, לולא המציאות האכזרית העומדת מאחרי ההתלהבות המגוחכת :

מדינה זו צועדת לקראת מצב אשר לא יהיה ממנו מפלט, אלא מלחמה.

...

כבר נאמר : „תפסנו את מקומנו במשפחת האומות, אך טעינו בתקופה. מדינת ישראל לבשה צורה המתאימה לתקופה נשכחת.” מתאימה היא לשנת 1950 כשם שאביר לבוש שריון ונושא חנית היה מתאים לבונקרים של נגבה.

זהו הצד המעשי לכשלונו הטראגי של הדור הצעיר, אשר הקים את המדינה. האבות, אשר קבעו את דמותה, קבעוה בדמותם שלהם, ברוח המושגים בהם התחנכו לפני חמשים שנה באירופה, שעה שחזותי „מגילת העצמאות” היו צעירים, בגילנו.

אלא שבינתיים צעדה ההיסטוריה קדימה. התנאים השתנו. החייל בן דורנו יושב בטאנק או מכוון ראקיטה אטומית, והחנית לא תועיל לו בהרבה. מדינה בת-דורנו אינה יכולה להתקיים עוד בדפוסים של מדינה מלפני מלחמת-העולם הראשונה, ובדפוסים של הגיטו היהודי לא כל שכן.

מאז היו אבותינו צעירים עברה מהפכה עצומה — פוליטית, צבאית, כלכלית ורעיונית — על העמים. העולם כולו נמצא בתקופתנו בדרך אל התלכדות העמים. דרך זו מובילה אל ממשל עולמי, אל

מדינת כדור הארץ. מטרה נעלה זו היא בלתי־נמנעת. המציאות הטכנית מחייבת אותה. אולם היא לא תושג בשנים הקרובות. מאחר שהמוסר האנושי לא התקדם בד בבד עם הטכניקה, נראה כי תפרוץ עוד מלחמת־עולם או מהפכה עולמית עד אשר תושג המטרה. בינתיים חונה העולם כולו בתחנת־ביניים בין המדינה הלאומית לבין מדינת־העולם — התחנה של ברית־ארצות מרחבית.

בעולם של ראקטות אטומיות ומטוסי־דחף אין מדינה קטנה יכולה להגן על קיומה. היא יכולה למצוא בטחון וחירות רק כחלק מיחידה מרחבית גדולה. אין מדינות כשלנו מסוגלת לאון את כלכלתה ולכלכל את אזרחיה. גם לכך דרושה יחידה מרחבית המקיפה עמים רבים.

במלים פשוטות: בשנת 1950 אין עוד אפשרות למדינה קטנה להיות בת־חורין כשהיא מבודדת מן המרחב הסובב אותה. אין עוד קיום למדינת־גיטו. אפילו יהיה שטחה פי כמה משטח מדינת־ישראל, ומספר תושביה פי עשרה. ואם אין קיום למדינה, אין גם קיום גופני לאזרחיה — לא חירות, לא מזון, ולא חדוות חיים.

„זו דמותו של העולם החדש“, קובע הפרופסור הנודע א. ה. קאר, „הכוח מתרכז בו בקבוצות־עמים גדולות... ההתפתחות הטכנית החדשה פסלה את האומה כיחידה לארגון צבאי וכלכלי, ומרכזת את הפיקוח היעיל בידי יחידות גדולות של עמים רבים... ככל שנוצרת כסגרת רחבה יותר, כן תהיה העצמאות הלאומית של חלקיה אמתית יותר.“

מהפכה חיצונית זו מלווה מהפכה רעיונית. על קברם של מושגים לאומיים מיושנים קמו שלוש יחידות־הענק של ימינו — ארצות־הברית של אמריקה, ברית המועצות וחבר העמים הבריטיים. הנאמנות הסובייטית או האמריקאית אינה נאמנות לאומה או לגזע, כי אם נאמנות לאידיאל רחב יותר, החורג מגבולות מיושנים.

לאומה קטנה נשארו רק שלוש דרכים : או שתשתעבד למעצמה גדולה, או שתנסה להיות לאומה גדולה ע"י מלחמת־טירוף. או שתתלכד עם מדינות בנות־חורין אחרות לשותפות מרחבית. יש ומרחב מתלכד כתוצאה ממלחמה — כמו באירופה המזרחית יש והוא מתלכד בדרך של הסכמה הדדית בין אומות בנות־חורין — כשם שנוצר איחוד מדינות בבלוקס, או כשם שמגסים כיום ליצור איחוד של אירופה המערבית.

• • •

בעולם של התרחבות האידיאליים ושקיעת הלאומנות קמה מדינת־ישראל. זקני הדור, המעצבים את דמותה, עודם חיים ברוחם בתקופה בה היו ליטא ולאטביה מדינות עצמאיות, וצ'כוסלובקיה ופולין מעצמות גדולות. הם משלים את עצמם באמונה כי יש קיום עצמאי למדינת־גיטו, כשהיא מבודדת בתוך מרחב עוין. זו תפיסת־היסוד של המדינה. ומה תוצאתה ? מה קיומה של מדינת־ישראל ? גיטו, מחנק ו...צנע.

מדינה זו — אי־אפשר שיהיו בה אופקים ליצירה גדולה. אין למדינה זו אפשרות לקיים רמת־מחיה הוגנת, העמלים הופכים בה לפרולטריון חסר־תוחלת, מסים הכרחיים הורסים כל רצון לעבודה פוריה — חרף קיצבת־המיליונים של יהודי־אמריקה, חרף ה"הלואה" הנדיבה של ממשלת ארצות־הברית. מדינה של עוני, של דלות, של מרסוט. לא לשעה. לא ליום. לא כשלב־ביניים. עד לגאות חדשה. מטה. מטה נרד ומצבנו ילך ויורע. זה הוא תהליך שאין מנוס מפניו. כי מקורו בעצם תפיסת המהות של המדינה, שקבעה את דמותה שעה שהנוער היה "טרוד" בענינים אחרים.

מדינה כזאת לא יתכן שתהיה חפשית כלפי חוץ, וכתמיד בהיסטוריה מתחיל השיעבוד מבית.

מכבש של שרירות ממשלתית דורס את חופש הפרט והופך את המונח עצמו ללעג. ה"אזרח" במדינה אינו יכול לזוז, לנשום ולהרים ראש בלי רשיון ממשלתי. "מפקחים" עורכים חיפושים בבתיים. גם בולשת פוליטית כבר קמה. חופש הביטוי אינו קיים למעשה. אם לא נשלחו אנשים למאסר בעוון פרסום דעות בלתי־נוחות, הרי זה רק מפני שלא נשארה כל אפשרות לפרסום הדעות עצמן. העתונות כמעט כולה משוחדת — זנב של מפלגות. המפלגות עצמן שותפות כולן למשטר היסודי של המדינה, ה"לוחמות" ביניהן על ענינים של מה בכך. ההוצאות־לאור דואגות בחרדה לקיצבת־הנייר התלויה בחסד הממשלה. גם שרירות זו אינה תופעה של רגע. אין היא מצב סטאטי. זה הוא תהליך אשר יגבר וילך בהכרח, כאשר גם הוא נובע מתפיסת־היסוד של המדינה.

הולכים אנו לקראת מצב בו הדאגה לסעודה הבאה תדחק מלב האזרח את הדאגה לתופעות חברתיות ומדיניות הקובעות את גורל חייו. חוג קטן של אוטוקראטים — מוכשרים או לא מוכשרים — יקבע את מאכלנו ומשקנו, שעשועינו ודעותינו, — מה נחשוב ומה נאהב ונשנא.

"האזרח יהיה חייל", פרט בתוך עדר אשר יצעד לשריקת הפיקוד, בקצב אחיד, מן העריסה אל הקבר.

לא יהיה צורך בשום כפיה. לא יהיו כל אידיאלים ממריצים, אם פרטיים ואם קיבוציים. לא יהיה עוד שכר או רווח אשר למענם כדאי להתאמץ. ההזונה הבלתי־מספקת, שלא תשאיר עוד מקום להתפתחות גופנית של הדור הצעיר ביותר, תאכל את שארית המרץ. אנחנו נהפוך לעדה ליבאנטינית, אחת מגי רבות.

אין זה חלום בלהות. זה הוא סיכומו העקבי של תהליך, ההולך ומתקדם לעינינו.

עוד נשארו אצלנו, פה ושם, שרידים של דימוקרטיה רופפה. הם נעלמים במהירות. כלפי שמונה־עשר אחוז של אוכלוסית המדינה — דוברי הערבית — כבר קיים משטר פאשיסטי מובהק, על כל סימני הדיכוי, הישיר והעקיף. שוד, רצח וגירוש הם מנת־חלקם. לפי הודעתו הפומבית של סגן־אלוף (לא־קרבי) פינו לא מכבר פלאחים ערביים את כפר אבותיהם „ללא כל התערבות של כחות צבא או משטרה“. האיום לבדו הספיק לאותם היודעים את הטעם.

רק תמימים יאמינו כי שיטות אלו תשארנה מכוונות כלפי דוברי הערבית בלבד. אין חופש חלקי, ואין דיכוי חלקי. משטר של דיכוי, ויהיה מכוון כלפי מי שיהיה, סופו לפגוע בכולנו. דיכוי היהודים באירופה הוביל לדיכוי שאר האזרחים. אותו מושכל־ראשון חל גם עלינו.

כבר נרצח איכר עברי „מפני שחבש כפיה“.

• • •

מדינת־גיטו, המוקפת מדינות עוינות, תיאלץ להחזיק צבא גדול. היא תהפוך חמאה לתותחים, והפלדה תאכל את הלחם. אף אם תמתח את יכולתה עד לקצה הגבול, יהיה כושר־ההגנה שלה תמיד מפוקפק. היא לא תוכל להישאר חופשית או נייטרלית במקרה של מלחמת־עולם, אם עוד יהיו קיימים בשעת מלחמה כזאת בסיסים צבאיים זרים במדינות השכנות. גם אם יפרוץ סיבוב שני יהיה צורך בהתאמצות עילאית, שתעמיד בצל את מאמץ המלחמה האחרונה, כדי להגן על הגבולות המגוחכים. הגורם העיקרי שהכריע את נורל המלחמה האחרונה — פירוד הערבים וטיפשות מנהיגיהם — אינו חייב לחזור. אומרים: העליה תענה הכל. היא תפתור את כל הבעיות. מיליון נוסף מוסיף למדינה את הכוח הדרוש כדי להתעלם מזו המרחב

העוין.

זוהי שטות. גרוע מזה — זוהי השליה עצמית.

כולנו רוצים בעליה. אולם חייבים אנחנו להבין — העליה אינה פותרת בעיות. העליה רק יוצרת בעיות.

העליה לא תמנע מלחמה. אפילו מיליון תושבים נוספים לא ישנה את חולשתה היסודית של מדינה מבודדת. יש בינינו המודים בכך בציניות גלוית־לב. בעיניהם אין הפליטים הבאים אלינו אלא בשר לתותחי הסיבוב השני, „לגיון זרים“ שיקריב עצמו לפקודת קצינים „מקומיים“. יחסם של בעלי דעה אנושית זו אינה שונה מעמדתם של הרואים בעליה רק אמתלה לאוסף כספים באמריקה, או תירוץ למשטר הדלות והצנע בארץ.

כל המתחס אל הפליטים־העולים באהבה אנושית וברגש של אחריות יודה: לא יהיו להם חיים חדשים פה אלא אם כן תיחלץ המדינה מתוך חומות הגיטו. מדינת־גיטו אינה מסוגלת לקלוט אזרחים, אלא רק חיילים פוטנציאליים. חיי יצירה ופעילות יאופשרו להמוני הפליטים רק אם יצא המשק העברי למרחב, אם תשתלב התעשיה העברית עם החקלאות הערבית.

זהו שורש הבעיה הכלכלית. האוכלוסיה העברית לא תוכל לקיים רמת־מחיה גבוהה אלא אם כן תפתח תעשיה גדולה. התעשיה זקוקה לחומרי־גלם, לנפט, לשווקים. עובדיה זקוקים למזון. כל אלה נמצאים מעבר לגבול — במרחב הגדול הרעב לסחורות תעשיות. כל עוד תפריד חומת־הגיטו בינינו ובין המרחב הפורה, תגבר המצוקה במדינה.

• • •

מצבנו כיום הוא רק התחלה. הדלות והשרירות יתגברו. המשבר ילך ויחמיר. אולי תוכל הממשלה לדחותו לשנה או לשנתיים. אך היא לא תוכל למנעו. ואז, בבוא המשבר הגדול, תוצג גם בפנינו,

כמו בפני כל מדינה קטנה בעולם, הברירה בין שלוש האפשרויות האפשרות הראשונה: יכולים אנחנו להשתעבד לחלוטין לארצות־הברית של אמריקה או לברית־המועצות. זוהי הדרך הנוחה ביותר. נושאי־דברן של שתי המדינות בקרבנו כבר מכינים את המנעולים לבית־הסוהר הקיבוצי. יש להניח שהרוב יעדיף את בית־הסוהר האמריקאי, שהוא נוח יותר ושסוגריו, העשויים יב, בולטים פחות.

במקרה זה תגרוף אותנו מלחמת־העולם הבאה תהומה. עד אז נחיה, אולי, בגן־העדן של העבדים. פאראדוקס תדיר הוא בהיסטוריה: הלאומנות הקיצונית מובילה לשיעבוד, בהניפה את דגל החירות האפשרות השנייה: יכולים אנחנו לצאת למסע של טירוף בנוסח הנאצי או היפאני, לנסות „לרוקן“ את המרחב שמסביבנו או לשעבדו. אפשרות זו רחוקה פחות מאשר נדמה לרבים. כבר קמו חוגים קטנים המטיפים לכך בגלוי — בשם מלכות־ישראל ואלוהי היהדות או בשם „שלום עברי“ ואלילי כנען. רגש־המחנק, המשותף כיום לכל הנוער במדינה, ואי־השלמה הנפשית עם קריעת המולדת, מסייעים בידי יסודות פאשיסטיים אלה. „מומחים צבאיים“ שונים משתדלים לשכנע אותנו כי הפוטנציאל הצבאי שלנו מספיק לנסיון זה. ואם יצליח ראש מחלקת החינוך להגשים את חזונו ולהפוך את ילדי־הספר לדור של רוצחים־פוטנציאליים, ימצא גם בשר התותחים.

מובן מאלינו כי אימפריאליזם עברי זה לא יפתור כל בעיה. אין בכוח מדינת־ישראל לכבוש את כל המרחב הערבי, קל וחומר להתזיק בו ולקיים משטר של שיעבוד. אולם מתי זה היו נימוקים הגיוניים מסוגלים לנצח את הפיתויים של הפאשיזם, אחרי שהמשטר הישן הוכיח את אי־יכולתו לכלכל את אזרחיו?

לעומת ההשתעבדות והפאשיזם יש אפשרות שלישית, פשוטה

בתכלית וקשה עד אין ערוך —

למצוא את הבסיס ההוגן לחיים משותפים עם המרחב שמסביבנו.

• • •

לא פעם שאלנו את עצמנו, בשוחות, את השאלה: האם לא היתה המלחמה כולה מיותרת?
אולי היתה המלחמה בלתי־נמנעת בשנת 1947. האם היתה בלתי נמנעת גם בשנת 1917?

אפשר מאד כי מבחינה היסטורית היתה המלחמה הזאת מיותרת לחלוטין. אמונתי האישית היא שכל אחד מהרוגי המלחמה הזאת — נפל ללא צורך. אך כל הרוגי המלחמה הזאת נהרגו עוד לפני שנולדו. שהרי אין כל יסוד לניגוד אמתי בין העם העברי והעמים הערביים. אלה זקוקים לאלה, אם ירצו בכך ואם לא. לא יהיה קיום למדינת־ישראל, לאורך ימים, ללא שותפות פוליטית, צבאית, כלכלית ותרבותית עם ארצות ערב. בלעדי אותה שותפות ימשיכו גם ארצות־ערב להתנוון במשטרן הנוכחי, שפירושו שיעבוד וניצול זר.

ומדוע פרץ, בכל זאת, סכסוך זה הנטול הגיון היסטורי? אין ספק שאשמים שני הצדדים, אך נדמה לי שהתנועה הציונית אשמה בו יותר מאשר התנועה הלאומית הערבית. התנועה הציונית, שקמה באירופה, התעלמה בכלל מקיומו של העם הערבי. יוצרי רעיונותיה, שביקרו בארץ רק ימים מעטים, האמינו בלב תמים כי הארץ ריקה. הם לא הבינו בעוד מועד כי מתגבשת והולכת לאומיות ערבית אמיתית, ואחדות ערבית.

בגלל חוסר־הבנה זה הופיעה הציונות במרחב הערבי כפולש זר, ככובש אירופי. היא ניסתה לשבור את התנגדות הערבים בעזרת האנגלים, במקום להתקשר עם הלאומיות הערבית המתעוררת במלחמה נגד המשעבדים האירופיים.

שחצנות לאומנית זו של התנועה הציונית, היא שגרמה, יותר מכל גורם אחר, למלחמה זו.

אותה שחצנות לאומנית, אם תמשיך לשלוט במדינת ישראל, תגרום בהכרח למלחמה שניה, ולכל מספר נוסף של מלחמות. במקרה הטוב ביותר תהפוכנה מלחמות אלה את „המזרח התיכון“ למרחב באלקאני חדש, בה ישפכו שני עמים את דמם לטובת אינטרסים זרים. אך יתכן מאד גם גורל מר יותר.

נער פיקח, שקרא את „בשדות פלשת 1948“, פנה אלי בשאלה: „אם באמת שנאתם כולכם את המלחמה, מדוע יצאתם להזיז?“

התשובה לנער זה היא טראגית: יצאנו למלחמת, מלחמה שהיתה שנואה על כולנו, מפני שלא היתה לנו ברירה. מפני שלא השאירו לנו ברירה. מפני שהברירה לפנינו היתה: לצאת למלחמה הזאת או להפקיר את משפחותינו ואת בתינו לשחיטה ולהשמדה.

זוהי תוצאת שרשרת השגיאות של הדור הקודם.

אבות אכלו בוסר, ושיני בנים קהו.

אם הניחו לנו הרוגי מלחמה זאת צוואה, הריהי אחת: אתם, הנשארים בחיים, דאגו שלא תועמד בפניכם שנית אותה ברירה אכזרית.

אל תחכו עד לרגע בו תעמדו שוב לפני הברירה: ללחום או ליהרג.

פעלו למען לא תהיה עוד אפשרות של מלחמות.

אנחנו לוחמים לשלום. כולנו, כל החיילים שראו ראשי חברים נקרעים בהפגזה וכידונים תקועים בגופות רעים. אולם שאיפת-שלום זו אסור שתהיה שאיפה „פאציפיסטית“, שלילית וחסרת-אונים. התנגדות סבילה למלחמה, אחרי שאחרים יציתו את להבותיה.

שאיפת־השלום שלנו חייבת להיות פעילה ופעלתנית, חיובית, יוצרת.

היא מצווה אותנו לבקש דרך מעשית שתמנע מלחמה, בסיס מעשי לחיי הפרט והאומה, אשר יהפוך כל מלחמה למיותרת, פתרון מעשי לבעיות העלולות לגרום למלחמה. דור לוחמים אנחנו: נלחם לשלום.

מצחצחי החרבות טוענים: שאיפת־השלום היא סכנה לאומה, באשר היא מרפה את הידים, גורמת לרכרוכיות והורסת את רוח ההקרבה.

כבר שמענו דברים כאלה — מפי בניטו מוסוליני, באנציקלור פדיה האיטלקית כתב: „הפאשיזם דוחה את שאיפת־השלום כוויתור על המאבק וכמעשה של פחד מול הצורך בקרבנות. רק המלחמה מעלה את המרץ האנושי עד לשיא המתח, ומטביעה את חותם האצילות על העם המקבל את פניה באומץ־לב“.

כיום יודעים אנחנו: המלחמה היא רומנטית בעיני אותם שלא ראו את פניה. המלחמה אינה מאצילה את האדם, אלא משפילה אותו. ואילו המלחמה במלחמה מחזקת את הידים, מאמצת את הלב ומגבירה את רוח־ההקרבה של אותם המוכנים לפלס דרך לחיים של שלום, יצירה וגדולה אנושית. במעשים.

• • •

הרומאים אמרו: „הרוצה בשלום — יפוך למלחמה!“ יש גרעין של אמת בפתגם זה, אף כי ניסוחו מסוכן מאד. ההיסטוריה מוכיחה שבדרך כלל שימש מסווה להכנותיהם של הרוצים במלחמה. יש חוקיות פנימית במרוץ ההזדיינות, אשר רק חייל מבין מהותה: הנשק שהושקע בו כסף כה רב, והמתישן במהירות, כופה את המלחמה על בעליו. כל מירוצי ההזדיינות, ללא

מקרה אחד היוצא מן הכלל, גרמו למלחמות.

בכל זאת נכון לאמר: „הרוצה בשלום, יפון להגנה!“ כל מדינה, תהיינה מטרותיה אשר תהיינה, עוד זקוקה בימינו לצבא. אולם חובה היא לשאול: צבא, לשם מה? ומכאן רק צעד אחד לשאלה השניה: ואיזה סוג של צבא? שתי שאלות אלה כרוכות יחד. דמותו של צבא מותנית במטרתו.

הגורם העיקרי בכל מערכת־הגנה הוא רוחו של האדם החפשי היוצא להגן על חייו, על משפחתו ועל ביתו. זו הרוח שעמדה לנו במלחמה, אשר כל לוחם עברי ראה אותה כמלחמת־הגנה בלבד. צבא הגנה אמתי יבקש, מטבע מהותו, לפתח את האדם, להעלות את רמתו האישית והקיבוצית, את יוזמתו ואת רצונו החפשי.

הצבא הסדיר של מדינה שוחרת־שלום הוא חבר מומחים הרואה במקצועו רע הכרחי ומתמסר לו באותה רוח מקצועית המציינת את המשטרה ואת מכבי־האש.

שונה לחלוטין דמותו של צבא הבא לשרת מטרות פוליטיות תוקפניות. צבא כזה יראה אויב באדם העצמאי, החושב לעצמו. הוא ישתדל להפוך את חייליו לסרדיוטות נטולי מחשבה, רצון ויוזמה. ביחסים בין מפקדים לפקודים ידרוש משמעת עיוורת, ויפתח בקרב קציניו יהירות מעמדית. הוא יהפוך את המלחמה לרומנטית, אידיאלית ומושכת. ומאחר שמדינה השואפת לשעבד את שכניה מתחילה תמיד בשיעבוד אורחיה שלה, ימלא צבאה גם תפקיד שני: לכפות על המגויסים את רוח־העדר, לשבור את אישיותם ולהכין אותם לקראת חייהם כאזרחים צייתנים במדינה אוטוקראטית.

צבא ישראל פסל את דפוסיו של צבא־המתנדבים, אשר ניצח בקרבות המלחמה, ושהיה בכל אופיו ומהותו צבא־הגנה, צבא של לוחמים חפשיים בעלי כבוד עצמי. במקום זה מבקש צבא ישראל את

השראתו מצבא הוד מלכותו, מלך בריטניה.

המסורת הצבאית הבריטית היא מן המפגרות בעולם. היא נוצרה לפני מאתיים שנה ומעלה, שעה שחיל־הרגלים הסתער בשורות מכונסות על הרובים הבלתי־יעילים של אויבו. זוהי מסורת המשפילה את האדם ושוברת את אישיותו, הנוטלת כל יזמה מטוראים, סמלים וקצינים נמוכים כאחד.

כל אשר יש לו מידת־מה של נסיון קרבי וידיעה כל שהיא בתיאוריה הצבאית של ימינו יודע אל נכון כי מסורת זו היא האויב העיקרי לצבא החדיש. הצבא החדיש אינו מסתער בשורות מכונסות אל אויבו. אין הוא מסתער בכלל. הוא פועל באמצעות קבוצות זעירות של חיילים, המסתננים מבעד לקוי ה"אויב" והנעזרים ע"י הכלים הטכניים החדשים. צבא זה אינו זקוק למשמעת עיוורת, כי אם למשמעת נבונה ומפוכחת, תוא זקוק למפקדים, סמלים וטוראים היודעים לפעול באופן עצמאי, מבלי לקבל פקודות נוקשות ומפורטות. לכן דרשו כל הוגי־הדעות הצבאיים בבריטניה, החל מלידאלהארט השמרני וכלה בטום וינטרינגהאם הסוציאליסטי, לסלק את המסורות העבשות ולהקים צבא שלא יהיה עוד בשר־תותחים.

אין אנחנו רשאים להשאיר ויכוח זה בידי "אנשי־מקצוע", אמיתיים או מדומים. אדישותו של הציבור האזרחי במדינת־ישראל לגבי המשטר השורר בצבא הוא אחד הסימפטומים המאלפים ביותר להתנוונות הציבורית הגוברת והולכת. אופיו של הצבא הוא ענין חיוני לכולנו לא רק כאנשי "עתודות" אלא גם כאזרחי המדינה.

אם תובע ראש המטה־הכללי של הצבא שהמדינה תהיה מוכנה בכל עת להגן על בטחונה, אין זו אלא דרישה הגיונית. אולם כשהוא מוסיף לדרוש שהמורים בבתי־הספר העממיים ישעבדו לצרכי החינוך הצבאי של הילדים את כל מקצועות הלימוד — "החל מן האלגברה וכלה בתולדות ישראל" — הריהו צועד בדרך־המלך של המיליטריזם

המובילה אל „המדינה הצבאית” של הפרופסור הגרמני באנזה. אומרים שהצבא הוא מכשיר בידי המדינה, ותו לא. זוהי אגדה. כל צבא קובע, במידה רבה, את אופיה של המדינה. עדיין אין לנו הברירה האידיאלית בין קיום הצבא או חיסולו. אולם יש לנו האפשרות לקבוע את אופיו של הצבא הזה. אם צבא העלול לשמש, באחד הימים, מטרות תוקפניות, או צבא לשמירה עצמית בלבד. כדי לענות על שאלה זו חייבים אנחנו לשאול את עצמנו: לאן פנינו מועדות?

• • •

מלחמת השחרור העברית לא נסתיימה. היא הקימה את מדינת־ישראל, אולם מדינה זו, בצורתה הנוכחית, אינה אלא תחנה בדרך. התחנה היא סימן־דרך — לא מטרה. השולטים בה יכולים למסור את הנהלתה לבעלים זרים. הם יכולים, תוך עיוורון או שיכרון, לכוון את הפסים כך שהרכבת תיכנס למבוי הסתום של הסיבוב השני ותתגלגל לתהום. אולם תחנה זו יכולה, אם ישלטו בה אומץ־לב ותבונה, להכין את הרכבת להמשך הנסיעה בכיוון הנכון — אל התחנה הבאה של קידמה אנושית.

אני מאמין כי התחנה הבאה הזאת בדרך עמנו היא — ברית בין העמים השמיים. לפיתוח משותף של המרחב הפורה, העשיר בנהרות ובאוצרות־הטבע, לטובת כל היושבים בו; לשחרור המרחב כולו מן הצבאות הגלויים והחשאיים של המעצמות הזרות; להגנה משותפת על המרחב כולו בפני התערבות צבאית זרה ושמירת נייטרליות; כאשר תפרוץ מלחמת־העולם הבלתי־מנעת; להפריה הדדית של התרבות העברית והערבית; ליצירת גשר משותף אל עמי אסיה המתעוררת.

נדמה לי כי זהו תפקיד ההולם את רוח תקופתנו ואת רוח

דורנו. הוא ישובור את חומות הגיטו, הקרויות כיום „גבולות ישראל“, יפתח בפני כולנו אופקים חדשים של יצירה, ויעמיד לפנינו תפקידים שלמענם כדאי לחיות, חיים של טעם ושל תוכן.

אינני סוחר ברפואות־פאטנט, ואינני מאמין בפתרונות קלים. זהו תפקיד לדור שלם. הוא יצריך תבונה, עוז־רוח וסבלנות. הוא מצריך דבקות באידיאל שאינו נובע מן היצרים הפרימיטיביים של דם ומלחמה.

דרך זאת אינה קלה. יתכן כי הדרך אל קברות נגבה. לטרון וגוש־עציון חרשים תהיה קלה יותר.

• • •

שמענו אומרים לנו: חלומות שוא הם כל אלה. לא יהיה שלום עם עמי ערב. לא אנו אשמים בכך. אשמים הערבים. הם דחו כל שלום בעבר. הם ידחתו בעתיד.

טענה זו בשקר יסודה. מעולם לא נעשה נסיון רציני לגשור גשר בין עברי לערבי, פרט לנסיון רופף של פגישת פייצל־וייצמן, שנתקיימה ביזמת האנגלי לורנס, במגמה ברורה לקבל את הסכמת שני הצדדים לשלטון בריטי בפלשתינה.

הבח ללאומיות הערבית, הלאומנות הצרה של הגיטו, השטחיות של הרעיון הציוני, מנעו את הצעד הראשון מצדנו. בטחנו באנגלים, באמריקאים, באו"ם. לבסוף הוכרחנו להישען על הכידון. אלא שאין הכידון כלי נוח לשבת עליו לאורך ימים.

משטר ישן, תמיד קל לו לטעון כנגד רעיון חדש כי אינו ברי־ביצוע. שהרי עצם קיומה של המשטר הישן מונע את ביצועו של הרעיון החדש.

אם אומרים דוברי המשטר: „אין הדבר אפשרי“. עונים אנו:

„לכם אין הוא אפשרי“

ראשי המשטר במדינת־ישראל לא יהיו מסגולים לפתוח דף

חדש בתולדות המרחב. אבדה להם התנופה. דומים הם לקטר שעבר בכבוד דרך ארוכה מדי. לא שרד להם הקיטור לנסיעה חדשה. הם מאשרים את החוק של ההיסטוריון ארנולד טוינבי: „צמרת אחת אינה מסוגלת לעמוד בזה אחר זה בשני מבחנים שונים בהיסטוריה“.

גם ראשי המדינות הערביות אינם מסוגלים לכך. הם כלואים במושגים הצרים שהכניסו את הלאומיות הערבית למבוי סתום של מדינות קטנות. הם תפוסים לאינטרסים הצרים של מעמד משעבד דליל.

אולם כל אשר היתה לו הזכות להיפגש עם שבויים ערביים צעירים, קצינים מבני המעמד המשכיל, יודע כי גם אצלם שונה תפיסת-העולם של הבנים משל האבות. גם שם מודגש המחנק, ואולי עוד יותר מאשר אצלנו. גם שם מורדים הלבכות בחומות העדות. אין אנחנו עם נבחר. את אשר מבין השכל הישר של צעיר עברי מבין גם צעיר בדמשק, בבירות ובבגדאד.

אם מתכוננים הם למלחמה, הרי זה מפני שגם להם ברור שאין מנוס ממנה, עד אם נעמיד בפניהם את מדינת-ישראל בדמותנו. ההגיון נשאר הגיון גם בעברית וגם בערבית.

אך בהגיון בלבד לא די. להגיון-השכל חייב להתווסף ההגיון של הלב. רק אידיאל גדול יכול ליצור את הגשר מלב אל לב. רק נאמנות חדשה לרעיון גדול ומשותף יכולה למגר את הנאמנות הישנה למושגים צרים ומחניקים. חייבת לקום ההכרה במשותף לכולנו, עברים וערבים — בתרבות, בהיסטוריה השמית, ובחזון העתיד של המרחב השמי.

התפרצות גדולה של אידיאליזם, שתבוא מלבו של הנוער העברי, תעורר התפרצות מקבילה בלב הנוער הערבי ותשתלב אתה לתחיה גדולה.

לא ביום אחד תבוא. דרך ארוכה לפניה. אך דרך זו מובילה

למטרה. זהו, לדעתי, היעוד הגדול של דורנו.
זוהי, לדעתי, תעודתה הגדולה של מדינת ישראל — להנהיג
את העמים השמיים בדרך המהפכה הפוליטית והחברתית.

• • •

התפרצות גדולה של אידיאליזם, כי תפרוץ מלבו של הנוער
העברי...

האמנם?

האם אנחנו מסוגלים לכך?
הפנינו זה עתה את מבטנו החוצה. הסתכלנו בשגיאותיהם של
האחרים, באשמתם של האחרים.
הבה ונפנה עתה את מבטנו פנימה. נסתכל־נא בשגיאותינו,
באשמתנו.

אמרתי — צבא מנוצח אנחנו.

מ' ניצח אותנו?

אומרים: בן־גוריון הוא מנצח המנצחים. האם לא הרס
במתכוון את הרוח ששלט בצבאנו בימי הבראשית? האם לא כפה
עלינו משטר זר לנו ושנוא עלינו? האם לא שבר את הפלמ"ח ואת
שאר היצירות המפוארות של אז, את היסוד הבריא למשטר חלוצי,
עממי, בצבא ובמדינה כולה?

ואין הטוענים כך שומעים את המגוחך שבדבריהם. אם אמנם
היה "בן־גוריון" מסוגל לנצח את המחנה העצום של אז, את הצבא
המפואר ועטור הנצחון שהעם השתחווה לו, ששפע כוח ומרץ — האם
אין בכך משום עדות שמשהו היה פגום בנו?

מנהיגי הפלמ"ח לא נוצחו. מנהיגי הפלמ"ח נכנעו, כניעה
מחפירה ללא קרב. נכנעו — בפקודת עסקני מפלגה, אשר ההבדל
בינם לבין בן־גוריון הוא בשיעור־קומה בלבד.

ולא נאשים את המפקדים דוקא. נכנענו כולנו. לא היה בנו

הכוח הפנימי, והרצון הפנימי, והלהט הפנימי הדרושים כדי ללחום ולנצח.

יש אומרים כי האבידות הרבות גרמו לשבירת רוחנו. באו אנשי גח"ל, שלא היו שותפים לחויה; השותפות הגדולה התפרקה, המחנה הצטמק.

אולם האם הרוח היא פרי של כמות? האם לא היו מיטב בני הגח"ל — מארוקאים, בולגרים, ויוצאי עשרים ארצות אחרות — מוכנים להתבולל בינינו, לקבל את רוחנו, להגדיל את מחננו? האם לא היו צמאים לאידיאל חדש, שימלא את החלל הריק בלבם, לוא היה לנו אידיאל חדש?

לא. המכה אשר ניצחה אותנו לא נחתה מבחון.

היא באה מבפנים.

אנחנו לא נוצחנו.

אנחנו ניצחנו את עצמנו.

עמדנו במבחן של עיבדים וחולייקאת — ונכשלנו במבחן הגדול שקבע אם אמנם יהיה טעם לעיבדים ולחולייקאת.

• • •

מדוע?

כי לא היינו שלמים בנפשנו, שלמים באמונתנו, שלמים בערכים החדשים שקמו במחננו.

אותו חבר, שחדר אל לב העמדות של ה"אויב" כדי להציל את גופתו של חברו, ושכעבור שעה היה מסוגל לרצוח פלאח חסרי־שע — חבר זה סימל את דורנו כולו.

חסרה לנו השלמות הנפשית. הויתנו מלאת סתירות.

חברינו ביצעו מעשי גבורה אשר אין גדולים מהם בתולדות כל העמים. נגבה, גוש־עציון והקסטל אינם רק בתי־קברות. הם סמל לגבורה, לכוח־הסבל, להתרוממותו של דור.

אך באותה שעה הרגנו „אויבים“ ללא צורך וללא טעם, בהנאת רצח או באדישות של טמטום.

יצרנו לעצמנו חיי שותפות, התחלקנו בכל, נדיבים עד אין גבול. ובאותה שעה שדדנו מכל הבא ליד, החל מן ה„מזכרות“ הקטנות שלקחנו בחזית, מגופות הרוגים ומכפרים „נטושים“, וכלה בערים שלמות שהורקו בעזרתנו ובהסכמתנו ע"י משתמטים בעורף. אמת היא: הקרבנו, הצלנו, הושענו.

אך אמת גם זאת: רצחנו, שדדנו, אנסנו. היה נדמה לנו כי אפשר לנהל שני חשבונות מוסריים נפרדים, שאינם נוגעים זה לזה. תודעתנו היתה מפוצלת, נפשנו היתה מתולקת. לכן אין אנחנו מסוגלים לגבש אידיאלים ברורים וללחום למענם באותה עקביות עקשנית המובילה לנצחון.

אם התמרמרת למקרא ספר זה, אם סברת כי הכתמתי את שמו הטוב של הנוער העברי, זכור־נא זאת:

חובה היא לנו לערוך את חשבון־הנפש. בלעדיו לא נכיר את האויב אשר בתוכו ולא נתגבר עליו; בלעדיו לא נגיע לשלמות הנפשית שתוציאנו למרחב.

• • •

נפשונו מפוצלת.

רצונותינו ושאיפותינו, רגשותינו ומחשבותינו, הגיונותינו וצרכינו — אין הם ממחגים בהשקפת־עולם שלמה. כל אחד מהם קיים קיום עצמאי משלו, ללא קשר עם זולתו.

יש בנו אבחנה של טוב ורע. יש בנו שאיפות פוליטיות. אך מעולם לא היה בנפשנו מגע בין המוסר והפוליטיקה. מעולם לא ניסינו להתאים את ההגיון הפוליטי להגיון המוסר, ואת צרכינו המוסריים לצרכינו הפוליטיים.

יש לנו נטיה לטכניקה, ליעילות ארגונית. אך מעולם לא ניסינו

להתאים את האמצעים למטרה, את הצורה לתוכן, והתוצאה היא שהטכניקה היעילה והאמצעים העצמיים יצרו להם מסרות נפרדות.

היה חסר לנו האידיאל הגדול, האחד, המאחד —

האידיאל שיאחד את הפוליטיקה ואת המוסר ליחידה אחת.

האידיאל שישלב את צרכי הפרט עם צרכי הכלל,

האידיאל שיכרוך את שאיפותינו הסוציאליות עם צרכינו

הלאומיים.

אידיאל שיאחד את החומר עם הרוח, את התרבות עם המציאות

החיצונית.

אידיאל אחיד אשר ישים בפינו את המלים הגדולות של

המהפכן הדתי:

„כאן אנכי עומד. אינני יכול אחרת!”

• • •

בהעדר ערכים מחלטים צועדים אנחנו לקראת האפס.

אנחנו מנפחים את האפס הזה, קוראים לו בשמות מצלצלים.

מתפלשים לפניו בעפר ורוקדים מסביבו מחול של איוולת.

ובמידה שרב קולו של קנקן ריק מקולו של קנקן מלא, כך גובר

קולו של האפס המנופח מסביבנו ככל שגדלה הריקנות אשר בלבנו.

היכן המדינאי, בן־דורנו, אשר ידמה גם למדינאים הבינוניים

של הדור הקודם בצעירותם?

יש לנו כיתות־כיתות של לבלרי־מפלגות צעירים. המעלים את

גירת אבותיהם; תוכיים חרוצים החוזרים על כל מלה שנאמרה לפני

חמשים שנה ע"י מנהיגים שהודקנו בינתיים. אך האם נשמעה מעולם

מלה חדשה מפייהם? האם גילו מעולם את העוז לבחון את דעות

האבות, כשם שעשו זאת אותם האבות עצמם בנעוריהם? האם קם

בדור הצעיר יורש לארלוזורוב, לברל כצנלסון, לו'בוסינסקי?

הבנים דבקים בצורות שהתרוקנו מתוכנו, באשר אין כל תוכן חדש בלבם.

קמה לנו „ספרות צעירה“ המכה בתופים הגדולים. היא משחקת בצורות, במליצות, בסגנונות, במלים. אך היכן התוכן? היכן האידיאלים? היכן החוויה העמוקה של הסופר? היא מכה בתוף הגדול של הסוציאליזם. היכן האידיאל הסוציאליסטי החי בכל הספרות הזאת? היא מתקשטת בנצחות החזית. אך היכן חווית-החזית בדפיה, זו חווית-האמת של לוחמים אשר לא ישבו במטות נוחים ובמשרדי העורף? הנה גם כאן: הבנים משחקים בצורות, רודפים אחרי שמות ותוכן חי אין בהם.

האם לא נולדו האישים בדורנו, יוצרים של אמת, מנהיגים של אמת? או שמא מניחים אנו להוגים וליוצרים שבתוכנו להיחנק תוך אריה של אינרציה ואדישות, שלא נשאר בה מקום לאידיאלים כל שהם?

• • •

אם חיים אנחנו באפס הגדול, ללא ערכים מוחלט-ים, מוקפים תחליפים עלובים, הרי אשם בכך, במידה מכרעת, החינוך אשר זכינו לו.

כדאי לחזור שנית על אותן המלים הנוראות של ראש-מחלקת-החינוך:

„החינוך לצבא ייהפך לחלק בלתי-נפרד של החינוך. כל ישראל, זיילים — זוהי הסיסמא שצריכה לרשת את מקום השאיפה העתיקה שפעלה בלב עמנו במשך דורות, להיות כל ישראל כהנים. בית-הספר צריך להקנות לילד את כל המושגים הכלולים בשם חייל, ואילו לאחר גמר בית-הספר יצטרך הנוער רק להתאמן כדי להשיג כבר יותר מזה, יותר מהדרוש לסתם חייל“.

אין להאשים את הדובר במקוריות רבה. דובר אחר של התקופה

הגדיר עוד לפני את העקרון החינוכי הנעלה הזה: „החיניך במדינתנו חייב להיות הכנה לשרות הצבאי... על הצבא לקבל לידי צעירים שהם מוכנים בכל להיות חיילים... בנפשו של הילד הקטן ביותר חייבת להיות המשאלה הלוהטת: אלוהים אדירים, ברך את גשקנו, ברך את מלחמתנו“.

מלים אלה כתובות בעמודים 459 ו-715 של „מיון קאמפף“ לאדולף היטלר.

ראש מחלקת-החינוך רוצה להפוך את בית-הספר לקסרקט. אין הוא צריך לטרוח כדי למצוא את ספר-הלימוד. הם מוכנים. הייתי ממליץ בפניו על ספר-הלימוד הגרמני „הגנה אווירית במספרים“, לצעירים בגיל בית-הספר העממי. תרגיל מספר 44 אומר „ריאה בלי דם משקלה 540 גרם. ריאתו של חייל אשר מת מהרעלת אדי-פוסגן משקלה 2650 גרם. מה משקל הדם שחדר לריאות?“

הצהרתו של מר בן-יהודה, המבטאה את השיכרון העיוור שאחז את בני הגיטו למראה קרבנותינו וסבלותינו, היא סטירת לחי מצלצלת לכל שאיפותיהם של חיילי-תחזית, שאיפותיהם של אחינו הקבורים. הם לא נפלו למען אותו אידיאל נעלה אשר מר בן-יהודה הוא נביאו.

אולם העובדה המזעזעת ביותר בפרשה זו היא שציבור המורים כולו שמע הודעה זו — והחריש.

עובדה מזעזעת — אך אין בה כדי להפתיע מישהו שהיתה לו הזכות להתחנך בידי מורים אלה. שהרי אין דברי מר בן-יהודה אלא סיכום הגיוני של כל החינוך הניתן בבית-הספר העברי, על כל „זרמיר“ המפלגתיים.

בית-הספר לימד אותנו גאווה לאומנית. „גם במדע חייבת האומה לראות אמצעי לקידום הגאווה הלאומית... לא רק את ההיסטוריה העולמית, אלא גם את דברי ימי התרבות יש ללמד מנקודת השקפה

זו... יש להציג לעיני הנער את השמות הגדולים של דברי ימי עמנו בצורה שתהפכם לעמודי התווך של הכרתו הלאומית.

כל תלמיד בבית־ספר עברי יודה שזוהי הגדרה קולעת למדי של אידיאל החינוך בבית־הספר שלנו. היא כתובה בעמוד 473 של „מיון קאמפף“.

יהיה זה עוול לטעון שמורינו היו פאשיסטיים. הם לא היו עקביים עד כדי כך. אולם אמת היא שלאומנות צרה, מעין שוביניזם של גיטו, היתה האלף והתו של השקפת־עולמם. לא היתה זאת לאומיות בריאה, המובילה בהכרח להערכת עמים אחרים ולקידום אהבת האנושות. לא היתה זאת גם הרגשה בריאה של שרשיות מולדתית, המובילה בהכרח לאהבת המרחב השמי והיבשת האסיאתית כולה, אשר מולדתנו היא חלק מהם. לא היתה זאת גם לאומנות אירופית, מן הסוג שהשתלט לפני מאה שנה, שהיתה חדורה ערכים הומאניסטיים

הלאומנות, שהיתה תמצית חינוכנו בבית־הספר, לא היתה קשורה לכל ערכים אנושיים כלליים, לכל תרבות אנושית כללית. היא נטעה בלבותינו שחצנות לאומית מובהקת, הרגשה של „עם נבחר“, שפירושו „עם עליון“, וזלזול גמור ומוחלט בבני־הארץ הערביים.

לכן, בפגשנו את הפלאח המרוד בשדה, התיחסו אליו כה רבים מאתנו כאל פרעוש או שרץ. איש לא לימד אותנו שבן עם אחר זכאי אף הוא לתואר של אדם.

פיהקנו בשיעורים של תלמוד ומשנה, לעסנו „ספרות“ שהיתה כולה תעמולה לאומנית זולה. „היסטוריה“ שהיתה כולה דברי־הימים של הגלות היהודית, תנ״ך שהיה בפי מורינו כתב־הסטה דתי שוביניסטי, ו„מולדת“ — שהיא מפת הקרן הקיימת לישראל.

„חינוך“ זה — בתוספת השחיתות של תנועות־נוער מפלגתיות

הקנאות של המחתרת — היה צידנו הנפשי, עת יצאנו לקרב עם מטען רוחני כזה לא נוכל לפעול בהיסטוריה, ליצור יצירה

בת־קיימא שתטביע את חותמה על המרחב ועל התקופה.

יתכן כי הצרות הלאומנית של מורינו היתה אף היא רק סימפטום למחלה עמוקה יותר. לא עמד לנגד עיניהם של מורינו כל טיפוס אידיאלי, דמות אנושית שבצלמה יכלו לעצב את אופיינו: אם האמינו באדמו"רים של פרץ, בטולסטוי או בא. ד. גורדון, — זרות היו דמויות אלה מכדי שנוכל להבינם, או לקבלם. האידיאלים שאולי קסמו להם בנעוריהם לא הגיעו עדינו. לכן יצרו לעצמם השקפת־עולם של תחליף, תערובת עלובה של שרידי הקרן־הקיימת וועד־הקהילה. להשתחרר מתוצאותיו של החינוך הקלוקל, זה הוא תפקידנו הראשון. אין זה תהליך שלילי. את האין אפשר למלא רק ביש, את ערכי־התחליף אפשר לסלק רק בכוחם של ערכים מוהלטים.

. . .

אנחנו דור בלי אלוהים. אלוהים מת בלבנו. מקומו נשאר ריק.

במה נמלאנו?

משחר נעורי לחמתי בדת. הגדרתי את עצמי כאנטי־דתי. בשעה שעברה עלי חווית החזית נוכחתי כי הגדרה זו אינה מדויקת. מלחמתי בדת היתה מופנית לכתובת בלתי־נכונה.

לא בדת, באשר היא דת, מצוים אנחנו ללחום, כי אם באותה מסורת חסרת־רוח המתעטפת אצלנו באיצטלא של דת.

אי־אכילת בשר־חזיר, הפיכת השבת לבית־קברות לאומי במקום שתשמש יום נופש לאדם העמל, אוסף של טכסים אליליים ומכוערים פחות או יותר — מה לכל אלה ולהרגשה דתית אמתית?

אותם המשעבדים את העם לטכסים אלה, במקום לשעבדו למוסר־של־אמת, האין הם אויבי המוסר, אויבי הדת?

מסורת־פולחן זו, אשר גושאיה מכריזים עליה כעל דת היהדות, מה היא אם לא שחצנות לאומנית מן הסוג המכוער ביותר? הרי משתמשת היא אפילו בפסוקי המוסר של הנביאים כדי לפתח „גאוה

לאומית", לפי המתכונת שנקבעה באותה ציטטה מדברי אדולף היטלר, להקים מחיצה מלאכותית בין „עדות", וללבות שנאה בין שכנים. שעת־המבחן לדת היהודית באה ביום בו עמד הצעיר ה„דתי" המזוין בשדה עזוב מול פלאח זקן חסר־ישע.

האם התנהג אחרת מאשר חבריו הבלתי־דתיים?

ברגע בו רוצץ צעיר דתי את גולגלתו של נער ערבי, ברגע בו הפך קיבוץ דתי את ראשו של אויב הרוג לכלי־משחק — ברגע זה מתה הדת היהודית, אם אמנם חיתה עד אז.

אולם בלב רבים מאתנו נולדה באותו רגע ההכרה כי דרוש לנו מוסר חדש, מוחלט. עליון.

השקפת־עולם המכירה בעליונותו של מוסר מוחלט, הריהי ביסודה הרגשה דתית. „דת בלי אלוהים" — אם להשתמש בהגדרתו של יוליאן האכסליי. הרגשה שאינה זקוקה לאמונה פאגאנית באל קנוא ונוקס, אף לא לאוסף של טכסים מגוחכים, אולם המבינה כי אין שלמות נפשית לאדם, לאומה ולאנושות כולה ללא מוסר עליון.

לאבותינו אין מוסר כזה. עתה יודעים כולנו כי אך הסוואה היו כל הסיסמאות של הבלגה, אי־אלמות ואי־נישול, של כיבוש בכוח העבודה היוצרת בלבד. אבותינו מברכים את קציר הזוועות של כליה ונישול, לא בנקיפת מצפון ובמוסר־כליות, אלא בשמחה, בצהלה. ראינו את דוגלי העמל, את זורעי היזע, והם מתקוטטים על רכוש לא להם, ואותם אשר אך אתמול הודעו לשמע עוול כי נעשה להם, מחייכים בהנאה לגזלת הרש. לא שמענו כי הרבנות הראשית תרים את קולה נגדם. היא רק דרשה את חלקה של „היהדות הדתית" בשלל.

אנו, דור הבנים, חייבים למצוא בלבנו את המוסר החדש. לא יהיה זה מוסר רחוק מן החיים, מוסר העומד מעל לחיים. יהיה זה מוסר הפעיל בחיים, המכוון את החיים, במעשים יומיומיים; מוסר שהוא גם פוליטי, גם כלכלי וגם חברתי. מוסר שיינק מן ההכרה כי

אכן מוביל הוא בכיוון הנכון, לקראת חיים של טעם ושלמות, ושכל דרך אחרת סופה להוביל לשיכרון של התנוונות ואבדון.

• • •

ספר זה לא נכתב מתוך פסימיות. הולידה אותה אופטימיות גדולה.

כל אשר דם הנוער העברי זורם בעורקיו יודע אל נכון: געגועים עמוקים מציפים את כולנו, געגועים לא־דיאלים חדשים, לא־דיאל האחד, הגדול, המוחלט, אשר יתן טעם לאלף אפיקי חיינו. דור בלתי־מרוצה אנחנו. אי־שביעת־הרצון הקדושה, האכזבה הממרה, השנאה הגלויה לכיעור אשר בחיינו — הריהם סימפטומיים לאותם געגועים עמוקים. מאמין אני כי דרך חדשה לפנינו, וכי נוכל למצוא בנו את הכוח לצעוד בדרך זו.

כוח זה לא ימצא לנו בלי חשבון־נפש, בלי הכרת האשמה הרובצת עלינו, בלי הבנת לקוינו ושגיאותינו. אין סיהור עצמי, אין תיקון עצמי, ללא הכרת עצמנו. לא נוכל להציל את עצמנו מן הציניות, האפאטיה והאדישות שאחזו את מיטב חברינו, בלעדי סיהור עצמי זה גדולת לוחמי הקסטל, כאשר תהיה משוחררת מפגמיהם המוסריים, בה הכוח למלא את תפקיד חיינו.

מאמין אני, כי ניצנים של האידיאל הגדול כבר נתגלו בדרךנו. לא בספרות־האפס, לא בפטפוטי־ההבל של תוכיים מפלגתיים, אלא בסגנון החיים שנוצר באופן ספונטני בין אלפי הצעירים הפשוטים שיצאו לקרב.

כי מה היה, זה צבא־המתנדבים של ראשית המלחמה, אם לא תנועת נוער טראגית, תנועה שיכלה להפליא ביצירה — ושהופנתה בגלל שרשרת השגיאות של האבות, לאפיקים של הרס. לולא פרצה המלחמה היתה תנועה זו מתבגרת ומתגבשת במרוצת השנים. בכור

תהיתוך של המלחמה הושלם תהליך תהתגבשות בן לילה, באופן מלאכותי. סכנה גדולה כרוכה בתהליך מלאכותי זה, סכנה של התבגרות בוחל, בטרם עת. אך כרוכה בו גם חובה: לא נוכל לחזור ולהיות ילדים המזדנבים אחרי האבות.

כורההיתוך גילה בנו, ללא ספק, ניצנים ראשונים של הכרה חברתית חדשה, מקורית ועצמאית — זה סגנון־החיים אשר נתן תנופה כה רבה לצבא במחצית הראשונה של המלחמה, עד אשר התגבר העורף ושבר את רוח החזית.

הייתי מגדיר הכרה זו בשני עקרונות־יסוד: חירות־האדם וחיים

שיתופיים.

נתגלה לעינינו כוחו של הפרט העצמאי, החושב לעצמו, הרוחש כבוד לעצמו. אין יצור מאולף, גם אם ישא את המדים המבריקים ביותר, אשר ידמה לו, תנופתו, מרצו, יזמתו מזרימים חיים בגוף החברתי כולו.

אולם ראינו גם את כוחם של חיים שיתופיים. שותפות זו לא היתה בנויה על כפייה מלמעלה, והיא התנוונה לחלוטין כאשר הונהגה הכפייה באיצטלה של משמעת מזויפת. ראינו כי פרטים בני־חורין יכולים להתלכד לחברה מאורגנת, תוך משמעת אינסטינקטיבית, כשעומד מול עיניהם אידיאל גדול משותף הנותן טעם מובן־מאליו לחייהם.

סוכניהן של אמריקה וברית־המועצות רוצים להוכיח לנו, כיום, כי שני אידיאלים אלה אינם יכולים להיות כרוכים יחד. נושאי הכלים של אמריקה טוענים כי חיים שיתופיים מן ההכרח שיהרסו את חירות הפרט. עבדי ברית־המועצות משתדלים להוכיח כי אין מקום לחיים שיתופיים במשטר דימוקראטי חפשי.

נדמה לי שאנו, בני מחנות־האוהלים של „נחשון״ ו„מכבי״ ועשרות מערכות אחרות, יש בכוחנו ללמד שיעור מענין את אמריקה

ואת ברית־המועצות גם יחד : שיעור של שותפות־מרצון בין אנשים בני־חורין. לא אנו היינו הראשונים לתגלית זו. צורות מסוימות של ההתישבות העובדת, ובייחוד מושבי־העובדים, גילוה לפנינו.

תגלית זו, יש בה כדי להביא את המחלה החברתית של מדינת־ישראל ושל הארצות הערביות, היא יעילה יותר מן השרירות הביורוקראטית־הקאפיטליסטית־הסוציאליסטית החונקת את האדם במדינת ישראל. היא יכולה להכשיר את הנוער הערבי לקראת פירוק עול הפיאודליזם, לקראת יצירה לאומית של ממש. על כל פנים נדמה לי כי מושב־עובדים גדול עדיף, הן ביעילותו והן בתוכנו הרוחני, מבית־הסוהר בסגנון הסובייטי ומלשכת מחוסרי־העבודה בסגנון האמריקאי.

שותפות של אנשים בני־חורין, אשר תוביל לשותפות של עמים בני־חורין במרחב, ומשם, ברבות הימים, לשותפות של מרחבים בני־חורין — נדמה לי שזהו האידיאל הנובט בלב דורנו, לא רק בארץ זו, אלא בלב כל אותם הוגי־הדעות הצעירים אשר עוד ניתן להם להגות בחופש בעולם בו גוברים צללי המלחמה.

• • •

יכולים אנחנו להיות דור גדול, הדור העברי הראשוי שגדל על אדמתה של המולדת.

אולם יכולים אנחנו להיות גם הדור העברי הראשון הקבור מתחת לאדמתה של המולדת.

אם נשאיר את חותמנו בדמות אלף יצירות גדולות של חומר ורוח, או בדמות רבבות קברות. זה תלוי, בסופו של דבר — בך.

תיארת בעמודים אלה את פני־האמת של המלחמה אשר היתה. אם תהיה מלחמה שניה, תהיה גרועה מזאת מאה מונים — אכזרית יותר, ארוכה יותר.

אם לא יחול שינוי במציאותנו, הסיבוב השני פרוץ יפרוץ, לא מפני שמנהיג מסוים או מפלגה מסוימת רוצים בה בהכרח, אלא מפני שמציאותנו מובילה אותנו לקראת מבוי סתום אשר לא יהיה ממנו מנוס — לבד אל תוך המלחמה.

איש לא ימנע מלחמה זו — מלבדך.

מה שיקרה לך בעוד שנה, בעוד שנתיים, בעוד חמש שנים, אם סיבוב שני או פשיטת רגל של המדינה, או פאשיזם או השמדה — אין זו גזירה מן השמים. אתה תהיה שותף לכך.

יכול אתה להיות אדיש בשעה שגורל המדינה ודמותה מונחים על כפות המאזניים, —

אך אתה תחיה במדינה הזאת.

ואתה תלך למות למענה, אם תפרוץ מלחמה.

לכן, לפי ההגיון הפשוט ביותר, ענין זה נוגע, במקצת, גם לך. בדברי אלה אליך ניסיתי להסביר כיצד אפשר, לדעתי, למנוע את המלחמה. יכולה להיות לך דעה אחרת. אולם חובה היא לך לגבש דעה לעצמך, ולפעול על פי דעתך.

כי אחרת יפרוץ הסיבוב השני, בהכרח.

למלחמה לא ייצאו אותם המסיתים לה.

הם נשארו בעורף גם בפעם שעברה.

למלחמה לא ייצאו המנהיגים, שינאמו את הנאומים ויכריזו את ההכרזות, הסופרים שיכתבו את ספרי־ההידד והעתונאים שיוכיחו את הכרח המלחמה.

למלחמה תצא אתה.

ואל תדמה בנפשך כי כך לא תפגע הרעה, שאתה מחוסף, שגופך אינו חדיר לכדורים.

גם אנחנו השלינו פעם את עצמנו. כל אחד מאתנו היה מחוסף, מוגן על־ידי השגחה מיוחדת, שהשגיחה רק עליו.

אולם איש מאתנו לא חזר שלם בגופו ובנפשו.

גם הרוגי הסיבוב השני יהיו שוב אנשים אפורים, בנים פשוטים של הורים פשוטים, ואיש לא יהיה מחוסן — מלבד הפחדנים, בעלי הפרוטקציה מצד אחד, והמנהיגים, חברי הכנסת, הסופרים, העיתונאים, ועסקני המפלגות והספקים מצד שני.

המתים לא חזרו מן הסיבוב הראשון.

גם מן הסיבוב השני לא יחזרו.

אפילוג לשנת 1976

להרוגי הסיבוב החמישי

הספר הזה הוא גלעד לכשלונו של דור.
הדור שהיה מגש־הכסף. הדור שהקים את המדינה בדמו.
הדור שלא הצליח לעצב אותה בדמותו ובצלמו. הדור שבגד, מתוך
חולשה ורפיון־רוח, בצוואתם של הרוגי הסיבוב הראשון. הדור
שלא דאג לכך שהסיבוב הראשון יהיה הסיבוב האחרון.

★ ★ ★

בני הדור הזה הגיעו בינתיים לגיל 50. הם שולטים במדינה.
חייל של תש"ח יושב על כס ראש־הממשלה, וחבריו מאישים את
כל תפקידי־המפתח במדינה.

אך האם זו המדינה, שחלמנו עליה בשוחות המופגזות של
תש"ח, ליד הקברים הפתוחים של חברינו, בשיחות אין־סוף
באוהל־הסיירים?

האם זו דמותו של האדם הישראלי החדש, שטוהר בכור־
ההיתוך של קרבות נואשים, מנגבה עד משמר־הירדן?
האם הסמרטוטים האלה, הנדבקים אל קרנות־המזבח של
שלטון עלוב, הם אותם המפקדים הצעירים והמזהירים שאחריהם
הלכנו בדם ואש?

האם גיבורי פרשות־השחיתות, הממלאות את העיתונים, הם
אותם החברים, שהיו מוכנים להשליך את נפשם מנגד כדי לפרוץ
אל מישלט מכותר?

האם היוורדים, אשר ראש־הממשלה מכנה אותם "נפולת של
נמושות", הם אותם הבחורים הצעירים שחירפו את נפשם כדי
להצילני, כאשר נפצעתי, ושכולם נמצאים עתה בניכר?

★ ★ ★

פעמים אין-ספור שאלנו את עצמנו, בשנים שעברו מאז : מה קרה ? איך עוות חלום גדול ונהפך לקריקטורה עגומה ? יש האומרים : זו דרכו של כל חלום. אין מה לעשות. יש אומרים : כל הלוחמים של כל המלחמות חזרו הביתה ולא מצאו את מקומם במציאות החדשה. כל הסופרים של כל המלחמות סיפרו על כך. יש אומרים : האידיאליסטים רוקמים חזון, הריאליסטים מגשימים אותו. מוכרח להיות פער בין זה לזה. אבל אצלנו אין פער. אצלנו רובצת תהום בין החזון והגשמתו. מדוע ?

יתכן שלפחות חלק מן התשובה כלול בעמודי ספר זה, שנכתבו לפני 26 שנים, כאשר ההלם היה טרי. חייל של תש"ח בא הביתה, הביט במדינה שקמה בעורף בשעה שמיטב הבנים היו עסוקים בחזיתות, וקבע : לא זו דמות המדינה שלמענה נלחמנו. הדברים נכתבו בידי אדם, שהיה אז בן 26. צעיר שעבר זה עתה את הגדולה בחוויות שאדם יכול להתנסות בהן : עשרה חודשים של קרבות בלתי-פוסקים, בגדוד שסבל אבידות כבדות יותר מכל גדוד אחר בצה"ל. הם נכתבו בעולם של 1950, שהיה שונה עד ללא-הכר מן העולם של 1976.

אולם בקראי את הדברים היום נדמה לי, שרבים מהם אקטואליים כיום כמו אז, ואולי אף יותר.

הנה, בעמוד 243 של המהדורה המקורית : "במלים פשוטות – בשנת 1950 אין עוד אפשרות למדינה קטנה להיות בת-חורין, כשהיא מבודדת מן המרחב הסובב אותה. אין עוד קיום למדינת-גיטו, אפילו יהיה שטחה פי כמה משטח מדינת-ישראל, ומספר תושביה פי עשרה."

כאשר כתב אותו בחור את המלים האלה היה קיים הגבול של 1949 – "הקו הירוק". אל 635,000 היהודים שחיו במדינה ביום הקמתה נוספו עוד כמה מאות-אלפים. כיום שולטת המדינה על

שטחים עצומים, ממעבר המיתלה ועד מבואות קונייטרה. תושביה מונים 3 מיליונים ויותר.

ואף-על-פי-כן – האם לא ברור כיום, יותר מאשר אי-פעם, שהקביעה הפשוטה ההיא נכונה? האם לא ברור עתה כי עצם קיומה ועתידה של מדינת-ישראל כרוכים ומותנים ביכולתה לפרוץ את טבעת-הבידוד ולהשתלב במרחב, המתעורר במהירות לחיים חדשים?

מאז נכתב הספר עברו על המדינה שלוש מלחמות. קברנו את הרוגי הסיבוב השני – אותם שהקדשתי להם את הפרק האחרון בספר הזה. הם קראו אותו ולא העלו על דעתם שהוא מוקדש להם.

קברנו את הרוגי הסיבוב השלישי והרביעי. הרוגי הסיבוב החמישי לא יהיו רק חיילים, והם לא יוציאו את נשמתם רק בחזית. הם יהיו גברים ונשים, זקנים וילדים, תושבי עיר וכפר, חיילים ואזרחים.

האם אפשר לחשוב על כך בשוויון-נפש? האם מותר להתייחס לכך כאל תופעת-טבע בלתי-נמנעת, כמו רעש-אדמה או שטפון? האם הפאטאליזם הנורא הזה, שירד על המדינה, אינו כשלעצמו סימן מחריד של התנוונות והתרופפות?

כאשר כתבתי את הספר הזה הייתי משוכנע בכל נימי נפשי: נ י ת ן למנוע את הסיבוב השני. א פ ש ר לפתוח דף חדש. לא נגזר עלינו שום דבר, שאין בכוחנו לשנותו בעוד מועד. לא דרושים אלא כוח-רצון, להט מוסרי, תחלשת אחריות, העזה, ומעט תבונה אנושית.

היום, כאשר אני כותב מלים אלה, אני משוכנע באותה מידה שניתן למנוע את הסיבוב החמישי, שאפשר להגיע עכשיו לשלום, שהדבר תלוי במידה רבה בנו, בעוז-רוחנו, בתבונתנו, בנכונותנו לקחת את גורלנו בידינו, ביכולתנו לטאטא מעל הבמה את השריי-דים העייפים של משטר עלוב וחסר-נשמה, אשר בני דור תש"ח

נכנעו והתמכרו לו.

דור תש"ח נכשל. פסק־דינה של ההיסטוריה שוב אינו מוטל בספק.

דור חדש חייב ליטול את העניינים לידי. למענו מופיעה מהדורה זו.

בנפשו הדבר, ובנפש המדינה.

לפני 28 שנה נדרתי נדר. אולי היה זה פאתטי, אולי היה זה ילדותי.

נדרתי להקדיש את שארית חיי – שניתנו לי במתנה על־ידי ארבעה טירונים מרוקאיים, שחילצו אותי תחת אש קטלנית אחרי שנפצעתי – למאבק על השלום. נזכרתי בנדר זה פעמים רבות, ברגעים של תיסכול, רפיון־רוח, יאוש.

אני מקווה שלא הפרתי נדר זה, ושלא אפר אותו עד לרגעי האחרון בעולם הזה.

אסיים את דברי הפעם, כשם שסיימתי אותם אז :
גם הרוגי הסיבוב החמישי יהיו שוב אנשים אפורים, בנים פשוטים של הורים פשוטים, ואיש לא יהיה מחוסן – חוץ מהפחד־דנים, בעלי הפרוטקציה מצד אחד, והמנהיגים, חברי־הכנסת, הסופרים, העיתונאים, עסקני־המפלגות והספקים, מצד שני. המתים לא חזרו מן הסיבוב הראשון. והשני. והשלישי. והרביעי.

גם מן הסיבוב החמישי לא יחזורו...

הצד השני של המטבע

...ב"חדר-המתים" של בית-החולים הצבאי גוטי אדם. לילה
שקט נאבק עם המוות במיטה שניה שכב המחבר, אף הוא פצוע
וחסרי-ישע במשך שמונה שעות איומות היה עד לגסיסתו ש, יחד
אותו זמן עלו לנגד עיניו זכרונות מעשרות הקרבות בהם השתתף.
הם הצטרפו לזיכריו אישי מחריד.

ה ה ז י ת נושמת, רוטטת ומדברת בעמודים אלה. אין זאת
החזית המופשטת של הסופרים בעורף או של הבלבלים ליד שולחן
המטה. זאת היא החזית האמיתית, שהמחבר עבר אותה כאלפי
חבריו: הווי של מוות, זעה ובוכן, השתוללות היצרים, התפרעות
מינית והתפרקות המוסר. ומבעד לערפל זה שוב מצטיירת דמותו
של החייל זקרבי, אשר אורי אבנרי הוא נושא דברו — הלוחם
האפור, המאשים והתובע.

בשדה-הקרב כתב אורי אבנרי את "בשדות פלשת 1948",
הספר העברי הנפוץ ביותר בשנה האחרונה. אז לא העז עדין לגלות
את כל האמת. טריים מדי היו הפצעים, קרובים מדי המאורעות. עתה,
בספרו "הצד השני של המטבע", הוא מגלה לנו את אשר החסיר אז
— את הצד האפל של חיי הלוחמים. היה דרוש אומץ-לב לכתוב
ספר זה — ויהיה דרוש אומץ-לב לקראו.

זהו כתב-אשמה מזועזע, שייקרא בלילה אחד ויזכר בלילות
רבים. בפשטותו האכזרית, בגילוי-לבו החותך, הוא מזכיר לעתים
את ספרו הגדול של רימארק — "במערב אין כל חדש". וההומור
הדק, האופיני לסגנונו של אורי אבנרי, רק מדגיש את הטרגדיה
העמוקה המתוארת בספר זה — הטרגדיה של דור אשר גדל במלחמות,
שהמחזרת שימשה לו בית-ספר, ושהחזית היתה לו למכללה.

על "בשדות פלשת 1948" ומחברו: -

"...הצליח למסור בלשון רוטטת וחיה את חווית החייל הרגלי..."

(דבר)

"קטעים מן היום הקרבי של אורי אבנרי ראויים להיחרת
לדורות עולם על לוחות הגבורה..."

(הבוקר)

"...כל עמוד, האמת מבצבצת מבין שורותיו..."

(הדור)

"...זכה להצלחה עצומה..."

(ISRAEL SPEAKS ניו-יורק)

"...תעודה אנושית מזועזעת..."

(יום-יום)

"...קשה למצוא תעודה כה אותנטית על המלחמה..."

(העולם הזה)

"...אילו ביקש צייר השראה כדי להעלות את החייל העברי
הטיפוסי, לא הייתי מהסס מליעץ לו לקרוא את בשדות פלשת 1948
(במחנה)

"...גלגול נשמתם של רבבות צעירים מוצא כאן את הנצחתו..."

(מעריב)

"...אורי אבנרי הוא חייל קרבי אמתי המתאר את המלחמה

כפי שלחם אותה..."

(י. ט. ב. "PALESTINE POST")